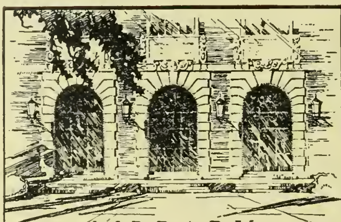

EX LIBRIS
E. A. VELTMAN

VIER-HONDERD-JAERIG
JUBILÉ

VAN HET

HOOG-WEERDIG EN ALDERHEYLIGSTE

SACRAMENT

VAN

MIRAKEL,

Beruſtende in de Collegiale en Parochiale Kercke van den HH. MICHAEL en GUDULA, binnen de Princelycke Stad Bruſſel:

Waer in de Hiſtorie, van 't voorſz. H. Sacrament, vervolgt en geyndigt word:

VERDEYLT IN TWEE BOEKEN.

Uyt verſcheyde geloof-weerdige Schryvers en Schriftelyke Beſcheeden by een vergaedert ende beſchreven door Pater F. J. DE BOECK, uyt de Orden der Eerw. Paters Minder-broeders Recollecten.

TWEEDE DEEL.

TOT BRUSSEL,

By J. VANDEN BERGHEN, Boek-drucker, en Boek-verkooper in den Magdeleene ſteen-weg.

M. DCC. LXX.

Met Approbatien en Permiſſie.

GOED-KEURINGE.

DE ondoorgrondelyke liefde des Zaligmaekers tot syne H. Kerke, schynt uyt op het alder wonderbaerste in het instellen van het Alderheyligste Sacrament des Autaers, in het welk hy syn-selven geeft tot eene waere spyse ende drank, aen den mensch. Godt willende vermeerderen den glans van dese waerheyd des Geloofs, heeft ontallyke uytwendige Mirakelen in en door dit H. Sacrament gedaen; onder de welcke ongetwyffelt een seer uytmuntende is, het gene geschiet is tot *Brussel*, alwaer uyt de Heylige Hostien, door eene aldergrouwelykste heyligschendinge met Messen en Poignaerden door de boose Joden doorsteken, overvloedig Bloed is gevloeyt. Welckers *Vier-hondert-jaerigen Jubilé den Eerw. Pater de Boeck Minder-broeder &c.* beschryft in twee Boekskens, tusschen-voegende veele schoone Zede-lessen; de welke, ik oordeele, seer profytelyk sullen mogen gedrukt worden. Gegeven tot Mechelen den 1. September 1796.

A. COLLAERTS *S. T. L., Ecclesiæ Metrop. S. Rumoldi Can. Theol., judex & Examinator Synod., Librorum Censor.*

Vidit Bruxellis hac
12. Septembris 1769.

E. P. VANDEN CRUYCE *Subst: Proc: Gen: ac Reg. Lib. Cens:*

GOED-KEURINGE.

WY ondergeschreven hebben door bevel van den seer Eerweerdigen Pater Provinciael der Minderbroeders Recollecten van de Nederduytsche Provincie aendagtelyk geleesen de twee Boeken, voor opschrift voerende : *Vier-honderd-jaerig Jubilé van het Hoog-weerdig en Alder heyligste Sacrament van Mirakel*, uyt verscheyde Schryvers by een vergaedert door den Eerw. P. *F. J. de Boeck*, Concionator Emeritus en Jubilarius in 't Orden : ende in de selve niets gevonden, hetwelk strydig is met ons H. Geloof, ofte goede Zeden, maer in tegendeel hetwelk aen de verblinde Joden klaerlyk doet sien de waere tegenwoordigheyt van hem in dit aenbiddelyk Sacrament, *den welken sy doorstooken hebben :* Joan. XIX. 37. ende aen de Nieuw-gesinde, dat dese klaere woorden : *Dit is myn Vleesch : dit is myn Bloed*, niet volgens eenen enkelen figurativen sin, denwelken aen de Oud-Vaders onbekent is geweest, maer volgens den letterlyken verstaen moeten wor-

den. Dus oordeelen wy, dat dese profytelyk voor alle waere Geloovigen, op dat sy aengemoedigt souden worden, *om met vreugde de waters* der gratie *te scheppen uyt de fonteynen des Zaligmaekers*, door den druk gemeen gemackt mogen worden. Aldus gegeven tot Brussel in ons Convent der Minderbroeders Recollecten den 30. July 1769.

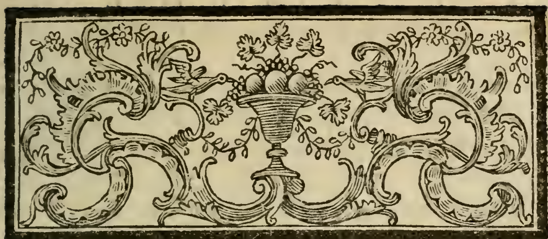
F. GUILIELMUS VAN BLADEL *S. Theol. Lect. Jubilat. ac Provinc. Germ. infer. Custos Custod.*

F. FRANCISCUS PERI *Ord. FF. Min. Recollect. S. Theol. Lector Emeritus & Actualis.*

OORLOF
DER OVERSTEN.

FR. *Jacobus Neynens*, Lector Emeritus en Minister Provinciael van het Orden der Minder-broeders Recollecten der Provincie van Neder-Duyts-landt, verleent oorlof, om te mogen laeten drucken eenen Boeck, in twee Deelen verdeylt, genoemt: *Vier-honderd-jaerig Jubilé van het Hoogweerdig en Alderheylighste Sacrament van Mirakel, &c.* uyt verscheyde Schryvers by een vergaedert door den Eerw. P. *F. J. de Boeck*, Concionator Emeritus en Jubilarius in 't Orden: Onder-socht en Goedt-gekeurt, zoo door Geestelyken en Wereldlyken Censor, als mede door twee Lectores van 't Orden &c. In teeken der waerheydt hebbe dese met eygen handt onderteekent en met den gewoonelyken Segel van 't Orden bevestight. Gegeven tot *Brussel* in ons Convent der Minder-broeders Recollecten den 14. van October in 't jaer 1769.

F. JACOBUS NEYNENS.
(L. S.) *als boven.*

TWEEDEN BOEK.

EERSTE HOOFD-STUK.

Beſchryvinge der Hoofd-Kercke van den H. Gudula, *en van de oude en nieuwe Capelle van 't Alderh.* Sacrament van Mirakel.

Et Alderh. *Sacrament van Mirakel* nu met alle eerbiedinge geſtelt zynde in de Kercke van de H. *Gudula*, in eene Capelle, veel kleynder als de tegen-woordige, wezende nogtans van ouds op de zelve plaets gebouwt, is het zelve ontrent 170. Jaeren daer naer in de tegenwoordige, daer toe nieuwgebouwde, Capelle geſtelt, alwaer het tot op den dag van heden, met dagelykſchen grooten toe-loop en devotie is ruſtende. Maer eer men dêze zoo oude als nieuwe Capelle beſchryve, dunkt my betaemelyk te wezen, eerſt van des zelfs Kercke eenig gewag te maeken.

Aengaende het beginzel van dêze Hoofd-Kercke der Stad *Brussel*, daer in komen de Oude Schryvers niet gezaementlyk over een : dit is nogtans zeker, dat de Oudheyd der zelve hier uyt gekent word, dat dêze beschreven word; verciert, vermeerdert, en begiftigtte zyn van in't Jaer 1047. door *Baldericus* Grave van *Loven*, die het Lichaem van de H. *Gudula* met groote Solemniteyt uyt de kercke van den H. *Gaugericus* heeft doen over-brengen naer dêze Collegiale Kercke, de welcke te vooren gebouwt en toe geweyd was aen den H. Aerds-Engel *Michaël*, en waer door sy nu vor. tytel heeft; de Collegiale ende Parochiale Kercke van de H. *Michaël* en *Gudula*. Maer, naer beter oordeel, schynen dêze van meerder geloof te wêzen, die ons verzêkeren, dat dêze Kercke door *Lambertus Baldericus*, eersten Grave van *Loven*, ter eeren Gods en den H. *Michaël* gebouwt, begiftigt, en gefondeert is voor eenige Clercken, die het Goddelyk Officie aldaer zouden doen : en dat *Henricus* synen Zoone, van den Bisschop *Lierberto* de immuniteyt ofte vryheyd heeft verkregen : ende dat den tweeden *Lambertus*, ofte *Baldericus* de zelve voorzien heeft van eenige Goederen in 't Jaer 1047. tot onderhoud van twelf Canonincken, met toe-stemminge van den Paus Leo den IX. van den Keyzer *Henricus* den III. en *Gerardus* Bisschop van *Cameryk*, gelyk het zelve breeder te lezen is in de brieven, die beginnen: *Quidquid in hoc Sæculo. (vid. Basil Brux. Fol. 5.)*

Ontrent het Jaer 1134., ten tyde van *Godefridus* met den Baerd, heeft *Lietardus* Bisschop van *Cameryk* de twelf Prebenden der zelve vermeerdert. In't Jaer 1226. heeft *Henricus*, Hertog van *Lothryck* het getal der Canonincken vermeerdert, oprechtende tien nieuwe Canoninksdyen tot vermeerderinge van den Goddelyken Dienst, en vergrootinge van 't getal der Canonincken, volgens syne woorden: *Nos Cupientes Divinum Cultum ampliare, & Canonicorum numerum Augmentare &c.* Boven dêze 22. Canonincken en eenen Choordeken, is daer een veel grooter getal van Capellaenen, de welcke te zaemen met de Canonincken den Goddelyken Dienst dagelyks voltrecken.

Dêze Kercke is gebauwt op een verheve plaetse, eertyds den *Molenberg* genaemt, en heeft van vooren eenen schoonen en konstigen trap van blauwe-steen ende van binnen, boven de dry groote Chooren, 17. mindere Capellen, als ook twee Tôrens met eenen Byaerd. In 't midden van de groote Choor ziet men de Tombe van de Hertogen van *Brabant*, hebende van boven eenen gulden Leeuw, onder de welcke begraven liggen *Joannes* den II. Hertog van *Brabant*, gestorven in het Jaer 1312. den 27. van September, ende Vrouwe *Margarita*, Dochter van den Koning van *Engeland*, gestorven in't Jaer 1318. Onder de zelve Tombe ligt ook begraven *Antonius*, Zoone van *Philippus Bonus*, gestorven in 't Jaer 1431. Op den slincken kant van de zelve

Choor ziet men het Graf-schrift van den Aerds-Hertog *Ernestus*, den welcken gestorven is in't Jaer 1595. Ook is in de zelve Choor verscheyde reyzen gehouden geweest de vergaederinge der Door-luchtige en Edele Heeren ende Ridders des Orders van't *Gulde Vlies*; waer van de eerste is geweest in't Jaer 1435. onder *Philippus den Goeden* Hertog van *Brabant*, Instelder van't zelve Order: de tweede onder *Philippus den Schoonen*, in't Jaer 1501. ende de derde onder Keyzer *Carel* den V. in't Jaer 1516. waer van de wapenen, als ook de naemen van alle de Ridders, aldaer tegenwoordig geweest zynde, op de Gestoelten der Canonincken geschildert zyn.

In den Omloop van de zelve Choor, treckende naer den middag, word geëert het Beeld van de Alderh. Maget *Maria*, onder den tytel van *Onse Lieve Vrouwe van Gratie.* Dit Beeld is, voor dezen, van de Geloovige zeer geëert geweest, om de Gratiën en den Troost, die veele godtvruchtige Menschen aldaer vonden en verkregen; waer van de *Basil. Brux. Fol.* 24. Schryft: *Quia teste populo, qui id sæpius se expertum dicit: nullum a se sine consolatione dimittit.*" Om dat, gelyk het Volk getuygt, „ het welcke zegt, dit dikwils onder-vonden „ te hebben: dat sy niemand van haer zonder vertroostinge laet weg gaen." Het aengezicht van dit Beeld is heel bruyn, nog en gedoogt geen andere verven, en men gelooft, dat het zelve eene Copye is van het *Maria*-beeld ge-

ſchildert door den H. *Lucas*. Het gemeyn gevoelen is ook, dat dit Beeld ten tyde der Bêld-ſtormers onder de aerde verborgen geweeſt zynde, daer naer ontdekt is geweeſt door eenen grooten glans, die het boven den grond verſpreyde, en alzoo herſtelt is op dêze tegen-woordige plaetſe, tot trooſt van alle waere Chriſtenen, die *Maria* de Moeder der goddelyke gratie en Trooſterſſe van alle bedrukte, aldaer komen eeren ende aenroepen.

Aen de zelve zyde van de groote Choor ziet men de groote en verheven Capelle van de Alderh. Maget *Maria*, onder den tytel van onſe Lieve Vrouwe *Van Verloſſinge*, de welcke gebouwt is ten tyde van den Aerds-Hertog *Leopoldus*, Gouverneur der *Neder-landen*, die den eerſten ſteen van dit ſchoon en verheven Gebouw geleyd heeft in 't Jaer 1649. ende voltrocken is in 't Jaer 1653. In dêze Capelle is opgerecht eenen zeer ſchoonen en hoogen marberen Autaer, door de mildheyd van den Hoog-geboren en zeer Edelen Heere *Erneſtus* Grave van *Iſenbourgh*; de venſters ſyn ſchoon en konſtig geſchildert; ook vind men in de zelve ſchoon vercierde Tomben en Graf-ſteden, Bight-ſtoelen en geſtoeltens.

Op den anderen kant van de middel-Choor is van ouds de Ruſt-plaetſe geweeſt van t' Alderh. *Sacrament van Mirakel*: dit is den alderrykſten en alder-weerdigſten Schat der Stad *Bruſſel*, de Beſcherminge en Luyſter der zelve, en 't zaemen den trooſt en blydſchap van

alle de Inwoonders en Christenen, die tot den zelven H. Schat, van wyd en breed, hunnen toevlucht nêmen ende Mirakeleuse weldaeden ontfangen. Om dêzen H. Schát te verheffen en op het hoogste te vereeren hebben de godtvruchtige Inwoonders van dêze Princelyke Stad noyt achter gelaeten iet merckelyks, het welcke konde dienen tot meerderen Luyster en glans van dit *Alderh. Sacrament*: hier in naervolgende de godtvruchtige voet-stappen en voor-beelden van de eerste Princen en Souverynen van het Christendom, die in menigvuldige voor-vallen getoont hebben, wat eerbiedinge en Hoog-achtinge sy schuldig waeren aen den Koning der Koningen en Heer van alle Heerschappyen, schuylende onder de H. door-wonde Hostien, verlaetende hierom hunne Legers, Veld-slagen en Stads belegeringen en komende naer *Brussêl* om dit *Alderh. Sacrament*, zoo in Processien, als in andere goddelyke Diensten te vereeren.

Om nu te sprêken van de oude Capelle, waer in het *Alderh. Sacrament van Mirakel* van over ontrent de vier hondert Jaeren gerust heeft, de welcke (gelyk gezeyd is) kleynder was als de tegenwoordige; maer nogtans op den zelven grond gebouwt. In dêze oude Capelle hebben de Edele Heeren der zeven adelyke Geslachten van *Brussêl* in 't Jaer 1387. dat is zeventien Jaeren naer de onteeringe der H. Hostien, in een glaze venster, beneffens hunne wapenen, ook hunne Naemen doen

ſtellen, met zeer oude en eenvoudige Rymkens, die te lêzen zyn in *Baſil. Brux. Fol.* 60. ende alhier volgen:

De ſeven Adelborſten in Bruſſel gepriviligeert,
In Luyſter en Splendeur geexalteert,
Hebben dit gelas hier t' ſaemen vereert:
Daer *Sleeuws* eeſte van Adel wort gepreſenteert,
Roodenbeeck den tweeden in dees Edel-Bende,
De derde *Serroelofs* de wel-bekende,
'T vierde C*audenbergh* ſeer vrôom en milde,
'T vyſde *Steenweghs* metter ſchelpen ſchilde,
Den ſelden *Serhuygs* die niemant moet wyken,
En *Sweerts* daer en boven, dit ſyn al gelyken:
Die tot Godts eeren dit Gelas hebben gegeven,
In het Jaer duyſent dry hondert tachentig ſeven,
Verwachtende hier naer het eeuwigh leven.
S *Michiel* en S. *Goedele* hebbe ſy doen ſtellen
Ter eeren Godts, ſpyt den Duyvel der Hellen.

Dêze oude Capelle is afgebroken in 't Jaer 1533. om eene grooter en koſtelyker op de zelve plaets te bouwen; tot welcken verheven Bouw, den eerſten Steen is geleyd door den zeer Edelen Heer *Philippus de Lannoy*, Heere van *Molenbais*, Ridder van het Gulde Vlies, en dit in den Naem van Vrouwe *Maria* Koninginne van *Hongaryen*, als dan de *Nederlanden* regerende voor haeren Broeder Keyzer *Carel* den V. Welcke Capelle volmaekt is in 't Jaer 1539. ende geweyd in 't Jaer 1552. den 24. van April, welcke Gedachteniſſe altyd gehouden word den tweeden Sondag naer Paeſſchen met eene Solemnele Octave. De venſters van dêze Capelle, verbeeldende de Hiſtorie van 't Alderh. *Sacrament van Mirakel*,

zyn door den vermaerden Schilder *Rogiers* geschildert naer de eygen af-beeldzels der Koningen en Monarcken, die de zelve vensters bekostigt en vereert hebben.

De eerste geschilderde venster, achter den hoogen Autaer, is vereert door Keyzer *Carel* den V. en syne Keyzerinne *Isabella.* De tweede door syne Maiesteyts Broeder en ook Keyzer *Ferdinandus*, met syne Gemaelinne *Anna*, Suster van *Lodewyk*, Koning van *Hongaryen* en *Bohemen* in 't Jaer 1546. De derde, door *Franciscus* den Eersten Koningh van *Vrankryk*, met syne Huys-Vrouwe *Eleonora*, Suster van *Carel* den V. in 't Jaer 1540. In de Vierde venster ziet men de Afbeeldinge van *Maria*, Coninginne van *Hongaryen*, en Suster van Keyzer *Carel* den V. weduwe van *Lodewyk*, Koning van *Dalmatien*, *Croâtien*, *Bohemen*, *Hongaryen*, &c. gebleven in den oorlog tegen de Turcken; dêze is gestelt in 't Jaer 1547. Het Vyfde en 't leste Glaz op de zelve zyde, vertoont *Joannes* Koning van *Portugael*, en syne Gemaelinne *Catharina*, ook Suster van *Carel* den V. gestelt in 't Jaer 1547. Naer den kant van de Hooge Choor ziet men nog twee geschilderde Vensters, in d'eene word vertoont *Philippus* den II. Eenigen Zoone van *Carolus* den V. met syne Huys-vrouwe, die (schoon haeren naem niet en is by gevoegt) geweest is *Maria* Dochter van *Joannes* den III. Koning van *Portugael*, volgens de Afbeeldinge van de H. *Maria*, de Moeder Gods,

die achter haer is geſchildert, en dit Glaz is door hun beyde gegeven in 't Jaer 1549. De ander Venſter is van *Maximilianus*, Koning van *Bohemen*, Zoone van Keyzer *Ferdinandus*, en van ſyne Vrouwe *Maria* van *Ooſtenryk*, mede Keyzer *Carels* Suſter, vereert in 't Jaer 1549. Maer deze geſchilderde glazen zyn door den tyd vergaen.

Aenmerkt, dat alle deze voor-genoemde Magnaten geweeſt zyn uyt het Doorluchtig en Godtvruchtig Huys van *Ooſtenryk*, de welcke niet alleen dêze konſtryke geſchilderde Glazen, maer meer andere dierbaere giften aen 't H. *Sacrament van Mirakel* overvloedelyk vereert hebben : en door de devotie tot het H. *Sacrament* is dit Doorluchtig Huys van Godt wonderbaer gezegent, met menigvuldige Ryken en Landen verheerlykt, en op den hoogſten trap van eere en geluk geklommen. Ziet! *Rudolpus* den eerſten Keyzer van dit Doorluchtig Huys, maer Grave van *Abſbourg* wezende, en op den weg het H. *Sacrament* te gemoed komende, het welk naer eenen zieken gedragen wierd, ſtapte hy terſtond, met eene diepe ootmoedigheyd, van ſyn Peerd op d'aerde, dêde den Heer Paſtoor, die't H. *Sacrament* droeg, daer op zitten, en leyde zelver het Peerd met d'eene hand, en dragende in d'ander een brandende flambeeuw, tot aen het huys van den Zieken, en van daer wederom tot in de Kercke, alwaer hy de Benedictie van t' zelve ontfangen heeft : ende naer dêze eelmoedige en godt-

vruchtige Daed, heeft hy verkregen de groote belofte van langduerige Succeffie van fyn Doorluchtigh zaed in den Keyzerlyken Troon, het welcke wy tot heden toe in onfen tegenwoordigen Keyzer (van fyn Moeders kant) zien gefchieden.

Wat wil ik hier voorder verhaelen de groote godtvruchtigheyd van fyne doorluchtige Naerkomelingen tot het zelve H. *Sacrament?* De Koningen van *Spagnien* hebben het eerfte Goud, dat fy van de *Indiën* hadden ontfangen, gegeven om Remonftrantien te maeken van't Alderh. *Sacrament*: ende *Philippus* den II. gaende met eene flambêeuwe in de Proceffie van het zelve H. *Sacrament*, als wannêer fyne Hovelingen hem vermaenden; dat hy bloots-hoofd gaende in zulk een brandende en hêete fonne, fyne gefondheyd zoude krencken; antwoorde hy, zeggende: *De Sonne van dêzen dag is heel onnoozel ende onfchaedelyk.* Keyzer *Carel* den V. en dêde niets zoo gerne, als in den Dienft en Proceffie van het Alderh. *Sacrament van Mirakel* tegenwoordig te zyn: ende fyne Dochter *Margarita*, Gouvernante der *Nederlanden*, wafchfte jaerelyk aen twelf arme Dochters de voeten, die fy te vooren verboden hadde die te waffchen, tracteerde en diende de zelve aen haere tafel, naer welcken maeltyd fy aen jeder een borze met geld en nieuwe kleederen gaf, en op den blyden dag van't Alderh. *Sacrament* gaf fy aen zommige arme Dochters eene Dote oft Gifte, op

dat ſy eerlyk zouden konnen trouwen, oft in een Clooſter gaen.

En quam *Leopoldus* niet alle jaeren, met groote devotie, uyt ſyn Leger naer *Bruſſel* om de Goddelyke Dienſten en Proceſſie van't H. *Sacrament van Mirakel* te vereeren? En is het aen een jeder niet kennelyk, hoe Don *Jean Valencyn* zoo victorieus heeft ont-zet op den Feeſtdag van 't H. *Sacrament van Mirakel*? Den Heere aldus loonende ſyne godtvruchtigheyd, die hy tot het zelve was dragende. Hoe veele Keyzers, Koningen en Princen zoo van *Ooſtenryk*, als van andere Doorluchtige en Godtvruchtige Huyſen, hebben den Heer in dit H. *Sacrament van Mirakel* komen bezoeken, eeren en aenbidden, gelyk de H. Dry Koningen den zelven Godt en Heere in den Stal quamen aenbidden, zendende en brengende alhier hunne Giften en Gaven, worpende, gelyk de Koningen tot *Bethlehem*, hunne Schepters en Croonen voor het Alderh. *Sacrament*, gelyk de geſchilderde Venſters, Lampen, en andere koſtelyke Giften in de Choor van 't zelve H. *Sacrament* genoeg betoonen en aen-weyzen? Waerom ik tot hunnen lof hier invoege de volgende Jaer-Schriften.

IN HOSTIA VENERABILIS SACRAMENTI ABSCONSUS DEUS.

CIBUS PINGUIS, ET DELICIÆ REGUM; AUSTRIADUM PERENNIS GLORIA AC VICTORIA.

De welcke beteeckenen:

In de Hoſtie van 't Hoogweerdig Sacrament is Godt verborgen:
Het is een aengenaem voedzel en vermaek der Koningen;
De altyd duerende glorie en victorie van 't Huys van Ooſtenryk.

Het en was aen zommige Princen en Princeſſen niet genoeg, dat ſy in hun leven het Alderh. *Sacrament van Mirakel* in de Capelle geëert en aen-beden hadden: maer ſy hebben naer hunne dood in de zelve willen begraven worden. Hier van ziet men in dêze Hoogweerdige Capelle, voor den trap van den hoogen Autaer eenen witten marberen zerkſteen zonder letters en zonder Wapens, wezende de Graf plaetſe van de genaedigſte Princen *Albertus* en *Iſabella*: en al-hoe-wel daer van buyten geen geſchrift en word gevonden, zoo ruſten nogtans dêze twee Lichaemen, van den Aerds-Hertog *Albertus* en van de Aerds-Hertoginne *Iſabella*: daer onder, ieder in eene byzondere loote dood-kiſte; en om dêze Lichamen te konnen onder-ſcheyden, ſtaet op eene kopere plaet geſneden een byzonder opſchrif; op de kiſte van ſyne Hoogheyd *Albertus* ſtaet:

Alberti Archiducis Auſtriæ,
Burgundiæ, Brabantiæque Ducis,
Belgarum Domini,
Et Imperatorum
Maximiliani II.
Et Ferdinandi I.

Augustorum
Filii, Nepotisque.
Isabellæ Claræ Eugeniæ
Philippi II Hispaniarum, Indiarumque
Monarchæ, Filiæ
Mariti.
Pietate, justitia, Clementia
Magni & æternum memorandi principis
Exuviæ mortalitatis,
Immortalitatis gloriam
Beatæ R surrectionis
In spe hic expectant.
Vixerat annos 61 *Menses* 7. *Diem I.*
Rexerat religiose, prudenterque An. 25.
Obiit verum Christiani principis exemplar
Anno Christiano 1621. 3. *idus July.*

Het welcke in de neder-duydsche taele aldus kan overgebragt worden.

Alberti aerds-Hertog van Oostenryk,
Hertoges van Burgundien en Brabant,
Heere der Neder-landen,
Ende der Keyzeren
Maximilians den II.
Ende Ferdinands den I.
Altyd vermeerderaers des Ryks
Zoons ende Neve,
Isabelle Clare Eugenie
Philips den II. van Spagnien en Indiën
Monarchen, Dochters
Mans.
Door Godtvruchtigheyd, Rechtverdigheyd, Genaede,
Grooten en eeuwig roemweerdige Prince
Uytgetrocken de Kleederen der sterffelyckheyd
Verwachten hier
De Glorie der onsterffelykheyd,
Met hope der salige verryssenisse,
Hy heeft geleeft 61. Jaeren, 7. maenden 1. dag.
Hy hadde syne Landen Godtvruchtig
En voorzichtelyck bestiert 25. Jaeren.

Is gestorven het Voor-beeld van eenen Christennen Vorst
In het Christelyck Jaer 1621. den 11. July.

Op de Dood-kiste van de Aerds-Hertoginne Isabella *staet.*

Deo & Sacræ memoriæ
Magnæ principis
Isabellæ, Claræ, Eugeniæ
D. G. Hispaniarum Infantis,
Philippi II. Regis Filiæ,
Caroli V. imperatoris Neptis,
Regum Philippi III. & IV. Sororis & Amitæ,
Alberti pii
Archiducis Austriæ, principis Belgii
Pientissimæ Conjugis:
Sanctimoniæ, Sapientiæ, Clementiæ, cæterarumque
Dum vixit in terris,
Cælestium virtutum
Incomparabilis Heroinæ,
Mortales exuviæ hic sitæ sunt.
Vixerat in solatium omnium
Annis 67. *menses* 3. *diebus* 18.
Devixit summo cunctorum cum mærore
Kalend. Decemb. 1633.
(Ita Basil. Brux. edit. 1743. fol. 67. & 68.

Het welcke aldus kan vertaelt worden.

Aen Godt ende de Heylige Gedachtenisse der groote Princesse
Isabella, Clara, Eugenia,
Door Godts genaede Infante van Spagnien,
Dochter van Philippus den II.
Van Carolus den V. Dochters Dochter,
Suester en Moeye der Koningen Philippus den III. en IV.
Van Albertus den Godtvruchtigen
Aerds-hertog van Oostenryk

De aldergodtvruchtigste Huys-vrouwe.
Van Heyligheyd, Wysheyd, Genaede en van andere
(Als sy geleeft heeft)
Hemelsche Deugden
Eene verongelyckbaere Heldinne,
Haere sterffelycke over-blyfzels zyn hier rustende.
Sy hadde geleeft tot troost van alle 67. jaeren 3.
Maenden, 18 dagen.
Sy hiel op van leven met den grootsten rouw van
een ieder
Den 1. December 1633.

Onder den zelven Graef-steen ligt ook begraven den Doorluchtigsten Prince *Josephus Ferdinandus*, eersten Zoone van den Hertog van *Beyeren*, *Maximilianus Emanuel.*

De kostelykheden en ryke schatten, met de welcke dêze Doorluchtige en Godtvruchtige Princen *Albertus*, en *Isabella*, dêze Capelle begiftigt en verrykt hebben, is meerder te verwonderen, als om konnen beschreven te worden. *Miræus* zegt onder andere daer van (*fol.* 417. *in Fastis Belgicis*) *Albertus Pius, ejusque conjux Isabella Clara Eugenia, pro singulari sua religione, huic Venerabili Sacramento Miraculoso Coronam triplicem Auream, adamantibus, unionibus, gemmisque pretiosissimis distinctam & alia ornamenta decem amplius aureorum millibus æstimata, annis superioribus obtulerunt ac dedicarunt.* "Albertus den Godtvruchtigen en syne
„ huys-vrouwe. *Isabella Clara Eugenia*, door
„ hunne byzondere Godts-dienstigheyd tot
„ dit Hoogweerdig *Sacrament van Mirakel*,
„ hebben eene dryvoudige goude Croone,
„ met diamanten, fyne peerlen, en koste-

„ lyke gesteenten verciert, en andere ciera-
„ den, over de tien duyzend goude pennin-
„ gen geschat, in de voorgaende jaeren, daer
„ aen geoffert en toegeëygent.” Door *Andere cieraeden* kan men verstaen het Mantelken vol fyne peerlen en kostelyke gesteentens rykelyk door-werkt, het welcke boven de Remonstrantie hangt en de zelve omringelt. Waer blyven nu de schoone geborduerde Choor-cappen, Caszuyvels, antipendia en andere kerckelyke Ornamenten, de welcke door haer eygen handen, oft door die van haere Staet-jouffrouwen, bewerckt zyn?

Wy en zouden schier geen eynde vinden, indien wy alhier ook wilden beschryven de geestelyke rykdommen en geheyligde Schatten, die dêze godtvruchtige Princen naer hunne dood in de voorsz. Capelle hebben doen stellen; te weeten een groote menigte van H. Reliquien, en andere gedenkweerdige zaeken, die sy met een zeer groote Godtvruchtigheyd en H. Iever, uyt alle deelen des werelds vergadert hadden, en zoo Godtsdienstiglyk geëert. Al hoe wel het groot getal hier van als ontelbaer is, en mogen wy nochtans de volgende niet voorby gaen, voor eerst: een groot deel van het *H. Cruys*, hebbende in de hoogte veertien duymen, in de dikte eenen halven duym, in de breede twee duymen en in de langde van het dwers-stuk, het welck het Cruys mackt, seven duymen: aen welck *Geheyligt Hout* den Aerds-bisschop van *Mechelen*

J.

J. Boonen met ſyn eygen handen, overgoten van Godtvruchtige traenen, eene geconſacreerde Hoſtie heeft gehecht, op dat alle geloovigen den levenden Godt zouden aenbidden in de zelve geſtelteniſſe (nochtans onbloedig) gelyk Hy van den goeden Moordenaer op den berg van Calvarien aenbeden en aenroepen is.

Van dit voorſz. uytmuntende Cruys, met de H. Hoſtie daer in geſtelt, word in de Kercke van de H. *Gudula* ook een ſchilderye gezien, en dêze is, onder de ſes, die in 't jaer 1720. gegeven zyn, de eerſte, vereert ende bekoſtigt door den Hoogweerdigen Heer *Carolus d'Eſpinoſa*, Biſſchop van *Antwerpen &c.* Onder de zelve ſtaen de naervolgende latynſche *Carmina*:

Exuvias Iſabella *ſacras, pia dona, ſacello*
Legat, nil majus, quod dare poſſit, habet.
Hæc inter magna Crucis de ſtipite fulget,
In qua Servator dulce pependit onus.
Cernuus hanc venerans Præſul Jacobus, *in illa*
Exaltat, niveo qui latet orbe, Deum
Mortalem quondam Crux illa ferebat Jeſum,
Nunc immortalem ſub ſpeciebus habet.

Welcke ſchoone woorden ik aldus dood-verwe:

Een ſchat van Heyligdom gaf aen Godt *Iſabelle*,
Sy rycker niet en had voor 's *Sacraments* Capelle:
Hier onder was een ſtuk van 't Heylig Cruys zeer groot,
Waer aen Heer *Jeſus*, vaſt genagelt, ſtierf de dood.
Jacobus Biſſchop heeft een Hoſtie gaen oprechten,
Met veel eerbiedigheyd aen 't zelve Cruys vaſt hechten:
Aldus, die ſterffelyk aen 't Cruys gehangen heeft,
Onſterffelyk, aen 't zelfs, zig tot aenbidding geeft.

In dêze bewegelyke geſtelteniſſe word dit

H. Cruys, alle Vrydagen des Jaers, van het quartier naer vyf ueren des morgens tot twelf ueren ten toon geſtelt, ende naer den noen ten tyde van het Lof, tot aenbiddinge en trooſt van alle Geloovigen, de welcke als dan met een groot betrouwen op het bitter lyden van van *Chriſtus*, en een levende Geloof van de waere tegenwoordigheyd van hunnen Godt, in groote menigte komen ontfangen den zegen en benedictie des Heere. In de zelve Capelle van 't Alderh. *Sacrament* word ook bewaert een Stuk van het H. *Cruys*, het welcke in het vuer geworpen zynde, is in eenen Kôle verandert, en daer naer Mirakeleuſelyck wederom ſyne voorgaende gedaente heeft gekregen. *Baſil. Brux. fol.* 120. *in append. kalend. Reliq.* Aldaer is nog een ander Cruys, het welcke men alle Vrydagen, als een koſtelyke Reliquie, aen de Chriſtene Geloovige te eeren en te kuſſchen geeft.

In de zelve Cappelle zyn alnog de volgende uytmuntende Reliquien. Een ſtuk van den Nagel, waer mede *Chriſtus* aen het Cruys is vaſtgehecht geweeſt. Vier Doornen en eenen halven van *Chriſtus* doorne Croone. Een ſtuk van de Spongie, daer *Chriſtus* hangende aen het Cruys, mede is gelaeft geweeſt. Een ſtuk van het Kleed van *Chriſtus*: van het Riet: van den Doek, waer mede *Chriſtus* in ſyn, lyden is omgord geweeſt. Als ook een deel van den Doek, waer mede ſyn H. Lichaem is van het Cruys gedaen, op den zelven ſtaet geſchre-

ven : *Linteum perfuſum cum Sanguine Chriſti.* „ Den doek beſproeyt met het Bloed van *Chriſtus* „ Als ook een ſtuk van de Colomme; van de Doeken in ſyne jongheyd : van de Tafel van 't Avondmael : van het H. Graf: van *Jeſus* purperen Mantel : van den Doek, met den welcken Hy de voeten van ſyne Apoſtelen heeft gedroogt : van de Kribbe; van den doek met den welcken Hy ſyn Lichaem heeft gedroogt naer ſyn Doopzel. Van de Roeden, met de welcke Hy gegeeſſelt is geweeſt : van ſynen ſweet-doek : van de Aerde der H. Plaetſen; van den Doek, daer Hy mede begraven is geweeſt : van het Kleed van *Chriſtus*, het welcke de Vrouwe raekende van den bloedloop is genezen. *De lacte B. Virginis :* van 't hair van *Maria*; van haeren Kam : van haere Kleederen : van haere Voile, en van 't Huys van *Nazareth.*

Wat aengaet de menigvuldige Reliquien van andere Heyligen, die kan men vinden in een Boeksken, tot dien eynde gedrukt en uytgegeven. Dit getal is zoo groot en overvloedig, dat in de *Baſil. Brux* hier van gemaekt is eenen *Kalendarium*, oft Dag-regiſter, waer in men ſchier op alle dagen van 't heel Jaer vind eenen Heyligen, ja zomtyds dry, vier, en meerdere, welckers naemen in 't *Martyrologium Romanum* uytgedrukt ſtaen; te menigvuldig om hier te beſchryven.

Wat nu voorders raekt de andere milde giften en groote vereeringen, de welcke aen 't

Alderheyligste *Sacrament van Mirakel* in dêze Kercke zyn geoffert, en kan men de zelve, om de menigvuldigheyd, als niet beschryven; alleen wil ik hier nog byvoegen, dat den Prins Cardinael *Ferdinandus*, *Infant* van *Spagnien*, de kostelyke zilvere Balustrade heeft vereert, met de welcke jaerlyks den prachtigen Autaer, die voor de groote Choor-deure word opgerecht, omringelt is. Dêsen Prins Cardinael is in 't Jaer 1641. tot *Brussel* gestorven, en syn dood lichaem onder den Autaer van 't H. *Sacrament* begraven: en om te wêten, wie hy geweest is, en wat hy gedaen heeft, moet den latynschen Lezer maer inzien syn graf-schrift, het welke hier volgt:

Deo Optimo maximo
Et Sacræ Memoriæ optimi principis
Ferdinandi *D. G. Hispan. Infantis*,
S. R. E. Diac. Card. Tit. Mariæ inporticu &
Archiepiscopi Toletani,
Philippi, II. III. & IV.
Catholicorum Regum
Nepotis, Filii, Fratris,
Pietate, Justitiâ, Clementiâ inclyti & æternum memorandi,
Qui Cataloniæ principatu
Ducatuque Mediolanensi
Feliciter administratis,
Suecis, alysque hereticis S. R. I. & Augustæ
Genti Austriacæ hostibus
Per Germaniam ad Nordlingam
VII. *Sept. anno* M. D. C. XXXIV.
Profligatis,
Belgium tandem & Burgundiam rexit
Religiosé prudenterque annos VII
Vixit annos XXXII. *menses* V. *dies* XXIV.

Devixit Bruxellæ in-Brabantia,
Verum Christiani Principis Exemplar,
Anno M. D. C. XLI.
V. *Idus Novemb.*
Exuviæ mortalitatis illius,
Immortalitatis gloriam beatæ Resurrectionis in spe, hîc exspectat.

Basil. Brux. (*in Append. fol.* 34.) schryft, dat syne Gebeenten daer naer zyn over-gevoert naer *Spagnien*, in den koninglyken Graf-kelder van het *Escuriael.*

Den voorzeyden Autaer, met de zilvere Balustrade, door den Prins Cardinael vereert, heeft in de hoogde, met het Cruys daer boven, 60. voeten: het is een konstig en zeer heerlyk werk-stuk, men ziet daer de goddelyke Deugden, de welke uytgebeeld zyn door konst-ryke, gesneden, verzilverde en vergulde Beelden, met hunne bediedzels, zin-speelende op het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, het welk van dezen Autaer in de Processie word gedragen. Men gaet tot dezen Autaer op langs 10. trappen, de welcke met schoone tapeyten zyn overdekt; aen de Balustrade zyn 36. zilvere en ten deele vergulde Pilaeren. Dezen Autaer is in den Jubilé van 't jaer 1720. op een nieuw geheel verguld, verrykt met een schoon Tabernakel, verhoogt tot ontrent de hondert voeten, en verciert met twee groote vergulde Figuren, verbeeldende *Aaron* en *Melchisedech*, staende op verheve pedestaelen aen beyde zyden van den Autaer. Verzwyge het kostelyk Tabernakel, prachtige antipendia, en andere

overtreffelyke cieraeden. Hier van is ook eene Schildery, waer van, als mede van twee andere hier aen-geraekt, met hunne by-schriften, op 't eynde van dit Hoofd-stuk zal gesproken worden.

Volgens de *Basil. Brux. fol.* 61. zouden in de Capelle van dit Alderh. *Sacrament* zeer schoone en geleerde In-scriptien te lêzen geweest zyn, de welcke nu aldaer niet meer te vinden zyn: wezende, of door de heylig-schendende handen der Beeld-stormers vernielt, oft door den tyd vergaen. Onder dêze was daer een loffelyk op-schrift, het welcke den Eerw. Pr. *Otho Zylius* der Societeyt *Jesu*, zoo geleert als zuyver ter eeren van de dry mirakeleuse Hostien hadde gemaekt en opgedragen, luydende aldus:

Stupendum supra Omnia
Miraculum:
Tres Hostiæ Sacræ
Anno Christi 1370.
Ab impys judæis sacrilegé surreptæ
Et pugionibus, proh nefas! confossæ,
Sanguinem effuderunt.
Nec latuit abominandum scelus.
De Judæis igne supplicium sumptum.
Sacræ Hostiæ
In D. Gudilæ Æde principe
Populorum venerationi expositum,
Et prodigiosis in mortales beneficiis inclytæ.
Mortuis vitam,
Cæcis visum,
Claudis gressum,
Alys alia subsidia contulère.
Atque etiamnum super sunt
divina pignora,
Et tam veterum plagarum vestigys,

Quam illæsis post tot lustra plagarum formis,
Admiranda,
Bruxellæ adorantur. M. D. C. XXXIX.
S. S. Eucharistiæ
Otho Zylius è Soc. Jesu
D. N. M. Q. E. P.

Welcke schoone woorden ik, in een ander Boekske in 't Nederduyts vertaelt vindende, aen den gewilligen Lezer mede-deyle.

'tVerwonderbaer, boven alles,
Mirakel!
't Eeuwigduerende Mirakel;
Dry geweyde Hostien,
in 't jaer 1370.
Van de goddeloose joden schelms gestolen
en met moord-priemen, ô schelm-stuk! door-steeken,
hebben Bloed gestort.
Nog en is dit booz feyt niet verborgen gebleven.
De joden zyn door 't vuer gestraft.
De Heylige Hostien,
in de Hoofd-kerck der H. Gudula
Ter eerbiedinge van 't volk uytgestelt,
En door boven natuerlyke weldaeden
onder de menschen vermaert.
Hebben de doode 't leven,
De blinde het gezicht,
Den kreupelen den gang
En aen andere, anderen onderstandt by gebracht:
Ende tot nog toe dueren
Dêze goddelyke Panden,
En zoo ter oorzaek der oude teekens der wonden,
als door de onbeschaedigde gedaente der wonden,
naer zoo veel eeuwen te verwonderen,
worden tot Brussel aen-beden.
Aen het Alderh. Sacrament
Opgedragen door
Otho Zylius uyt de Societeyt *Jesu*
M. D. C. XXXIX. &c.

Daer heeft nog een ander Opschrift voor den Hoogen Autaer gehangen, het welcke door de goddelooze Beeld-stormers verwoest is, waer in dêze volgende latynsche *Carmina* te lezen waeren.

Quisquis ades, summi tangit quem cura tonantis,
Dum properas, cæptum siste, Viator, iter.
Hæc tibi viva Caro, Æternæ Sapientia Patris,
Christus *adest, vivus panis, & una salus.*
Invida Iudæum quam dum laniare laborat
Impietas, meritis ignibus ecce ruit.
Quare age, divinos huic funde, Viator, honores,
Funde Deo dignas supplice mente preces.

Het welcke, in onse moeders taele, ten naesten by beduyd word in dêze volgende Rymen.

Al die hier zyt ontrent, wîens Gods eer komt te raeken,
Eer dat gy voorder gaet, houd hier, ô Reyzer, stand.
Hier komt gy't levend Vleesch der eerw'ge Wysheyd naeken,
Hier *Christus* 't levend Brood, uw Heyl is hier voor d'hand.
Den bitschen Joden nyd, met dit te willen schennen.
Valt met haer godloosheyd in het verdiende vier,
Hierom eert hier uw' Godt, wilt, Reyzer, Hem herkennen
Dat uw ziel, door 't Gebed, gaet tot uw Heyland hier.

Van de H. Reliquien, die in de Capelle van 't Alderheyliste *Sacrament van Mirakel* berusten, en van de uytmuntende Godtvruchtigheyd van haere Hoogheyd *Isabella*, schryft den voorgenoemden *Miræus* in syne Chronyke op het jaer 1633. op dêze wyze: " *Isabella,*

Clara Eugenia, Dochter van *Philippus* den II Koning van *Spagnien*, weduwe van *Albertus* Prince der *Nederlanden*; den geheelen loop haers levens zeer Heyliglyk voleyndigt hebbende, heeft binnen *Brussel* op den 11. van December (te weten van dit jaer 1633.) Op de maniere van eene zoet slaepende haeren geest gegeven, in het seven-en-sestigste jaer van haeren ouderdom, in eene zoete opgetogentheyd des geests, zoodaenige, als de verheven en hemelsche Zielen op de aerde gemeynelyk gewoon zyn te hebben. De H. Reliquien der Heyligen, de welcke sy, met goud, zilver ende kostelyke gesteenten verciert, zeer menigvuldig in haere bid-kamer hadde, heeft sy, door haer testament naer haere dood, doen stellen in de Brusselsche Hoofd-kercke van de H. *Gudula*, en aldaer Godtvruchtelyk bewaeren: tot dien eynde daer by voegende eene jaerlyksche gifte, tot onderhoud van negen Priesters, die in dêze Heyligdommen aldaer zouden arbeyden „ Tot hier toe *Miræus*.

Door het Godtvruchtig verzoek van dêze *Isabella* en van haeren Man *Albertus*, heeft den Paus *Paulus* den V. den hoogen Autaer van 't Venerabel geprivilegieert, om de geloovige zielen uyt Vagevuer te verlossen, &c. Verleent tot *Roomen* den 18. Januarius in 't jaer 1616. in 't 12. jaer syns Pausdoms door eene Bulle, beginnende: *Omnium saluti paternâ charitate intenti &c.* de welcke te lezen is in *Basil. Brux. fol.* 63.

Om dat ik in dit hoofd-stuk den Autaer, met

de Baluſtrade, en andere cieraeden, vereert door den Prins Cardinael *Ferdinandus*, en de Remonſtrantie met dry goude kroonen &c. gegeven door *Iſabella* en *Albertus*, hebbe aengeraekt, vinde ik my als genoodzaekt om de regtmaetige order der ſchilderyen, in de Kercke van de H. *Gudula* ruſtende, te onderbreken: ſpringende hier van de dertiende tot de achtiende Schilderye, nogtans de vier voor bygeſtapte zullen volgen. Dêze achtiende Schilderye verbeeld den Autaer met ſyne cieraeden, die jaerlyks voor de deure van de hooge Choore word opgerecht, waer op men het Alderh. *Sacrament van Mirakel* in 't midden ziet geſtelt, boven ſwieren menigvuldige Engelen, en van voor ziet men veele krancke en gebreckelyke menſchen, de welcke Godt in 't H. *Sacrament* om genezinge aenroepen. Hier door worden aengewêzen de menigvuldige Mirakelen door dit H. *Sacrament* geſchied, de welcke door den Eerw. Heer *Ydens* en van Andere beſchreven zyn. Dêze ſchildery is bekoſtigt en vereert van den Eerweerdigſten Heer *Philippus Erardus vander Noot*, Biſſchop van *Gend* &c. Onder de zelve ſtaet:

Sunt & alia multa, quæ fecit *Jeſus. Joannis Ult.*

Tot ſacri fortaſſe ſtupes vi pignoris acta
Prodigia, haud uno dinumeranda die!
Sed mage, quod ſpecies (mirum ſuper omnia) Sacræ
Poſt medium maneant & tria ſæcla, ſtupe.

Het welck beduyd:

Daer zyn nog veele andere dingen, die Jesus *gedaen heeft.* Joannis Ult.

G'hebt reên, om ſtom te ſtaen, als g'all dees wonderheden
Aenmerckt op deſe print: maer g'hebt nog grooter reden,
Als gy den ſchyn van Brood (meer wonder is'er niet.)
Naer dry en een half eeuw, nog overblyven ziet.

Onder de negentiende ſchilderye, ſtaende op het groot Portael naer den noorden, verbeeldende den Hertog *Albertus* en *Iſabella*, die de dry dobbel goude Croone en het Mantelken met peerlen en edele geſteenten geborduert vereeren; gegeven en vereert door de Eerweedige en Edele Heeren *Staeten* van *Brabant*, ſtaet:

Ex auro triplicem deſers Alberte *Coronam*
Intextam gemmis Elizabetha *togam.*
Archiduces imitata pios Brabantia, ſupplex
Ad Sacri Cultum pignoris addit opes.

Het welck beduyd:

Dry Croonen ſchinkt *Albert* van lauter goud gedreven,
Een Mantel *Iſabel* van peirl' en goud geweven
Aen 't Heylig Sacrament: maer Brabant niet te min
Treed heden 't zelve ſpoor van haere Princen in.

Onder de twintigſte ſchilderye, ſtaende op het groot portael naer den zuyden, verbeeldende den Prins Cardinael *Ferdinandus*, die de zilvere Baluſtrade rontdom den Autaer vereert; bekoſtigt en gegeven door den Eerweerdigſten Heer *Vincenteus Santinus*, Apoſtelyken Internuntius in *Brabant* &c. ſtaet:

Munere Ferdinandi solidis hæc Ara Columnis
Cingitur, argento, nobile fulget opus.
Siste profane gradum; quam nunc argentea sepes
Cingit, & Angelicis cingitur ara Choris.

Dat is te zeggen:

Den Prince Cardinael en wilt geen kosten spaeren,
Omringelt Godts Autaer met zilvere Pilaeren,
Vliet dan ondeugdig mensch, raekt dêze plaets niet aen
Die eenen zilveren Tuyn, en d'Engelen gaede slaen.

Eyndige dit eerste Hoofd-stuk van den tweeden Boek, met dry (op de dry voorgaende schilderyen, zin-speelende) jaer-schriften:

MIRACULosUs DeUs In saCrIs hostIIs:

eCCe qUaM bonUs popULo DeUs!

DIVIna hæC MaJestas á nobILIbUs CoronatUr.

Dat is:

Den wonder-doenden Godt rust in de Heylige Hostien.
Ziet! hoe goedertieren Godt aen het volk is,
Dêze Goddelyke Majesteyt word van de hooge Edels gecroont.

II. HOOFD-STUK.

De H. Mirakeleuse Hostien in de jaerlyksche Processie omgedragen wordende, zyn door eenen slagregen nat geworden, en daerom in een Tabernakel op gesloten.

NAer dat het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, met alle mogelyke eerbiedinge gestelt was in de Kercke van de H. *Gudula*; hebben de Heeren van 't Capittel, tot meerder verheffinge van dit groot en nieuw Mirakel, goed gevonden van jaerelykx met eene uytmuntende Processie dêze H. doorwonde en bebloede Hostien door de Stad om te dragen op den donderdag, naer den Feest-dag van de Alderh. Dryvuldigheyd, gemeynelyk in het Christendom H. *Sacraments-dag* genoemt: welke Processie altyd vereert wierd met de tegenwoordigheyd van den Hertog *Wenceslaus* en syne Vrouwe *Joanna*, hun leven geduerende, als ook met grooten toeloop van een meenigte der menschen, zoo van de Stad *Brussel*, als van de om-liggende Steden en Dorpen, die daer naer toe quamen, zommige om de nieuwigheyd van dit groot Mirakel, en andere uyt een waere christelyke Devotie, om dit H. *Sacrament* te aenbidden en te aenroepen.

Dêze Christelyke Devotie is van Godt niet ongeloont gebleven: want men heeft aldaer in't

vervolg veele wondere weldaeden en ſchoone Mirakelen zien geſchieden aen die menſchen, die met een levende geloof, een vaſt betrouwen, en brandende liefde hunnen toevlucht namen tot den Almogenden Godt, ſchuylende onder de gedaente van de bloedige en door-wonde H. Hoſtien. Tot dien Almogenden Godt, zeg ik, die op dêze wereld zienelyk onder de menſchen verkeerende, aen de doode het leven, aen de blinde het gezicht, aen de kreupelen den gang en aen de zieken de geſontheyd heeft gegeven: en aen andere miſtrooſtige en gebreckelyke menſchen veele andere, zoo geeſtelyke als lichaemelyke weldaeden heeft bewêzen.

Diergelyke Mirakelen en goddelyke weldaeden, bevinden wy door den zelven Almogenden Godt uyt gewerkt in dêze H. en weerdige plaetſe, volgens de wettige Atteſtatien met eede beveſtigt, en Biſſchoplyke Approbatien, nauwkeurig onderzocht, en met toe-laetinge van de zelve te ſchryven, te druccken en alom te verkondigen: de welcke nogtans alhier niet en worden ingevoegt, om dat de zelve in andere boeken genoegzaem te lêzen zyn: als onder andere in zeker tractaet der Mirakelen, uyt gewerkt door de voorſz. H. Hoſtien, in 't Latyn beſchreven door Heer *Theodorus Loët*, Cathuyſer tot Ceulen, ende aldaer gedruckt in't Jaer 1532. Als ook in de Hiſtorie van het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, door myn Heer *Stephanus Ydens* B. P. Lic. gedrukt tot *Bruſſel* by *Petrus de Dobbeleer*,

en by meer andere geloofbaere Schryvers. Alle welcke Mirakelen den bermhertigen en Almogenden Godt heeft gelieven uyt te wercken, tot trooſt van alle Chriſtenen, en tot meerder beſchaemheyd van de hertneckige ketters en vyanden van't Alderh. *Sacrament*, de welcke hunne glorie en werk maeken, van alles, wat in't Rooms Chriſtendom waerachtig en zeker is, oft valſch willen te maeken, oft in twyffelinge te trecken; van de welcke men zeer wel met den H. Apoſtel *Petrus* (*Ep.* 2. *C.* 2. ✝. 12.) mag zeggen: *Quæ ignorant blaſphemantes.* Dat ſy Gods Heylige wercken laſteren, om dat ſy die niet en kennen, oft wille kennen.

Den geleerden *Sanderus* (in ſyne beſchryvinge der Abdye van *Grimbergen*) teekent ook aen, dat de Heeren Abten van *Grimbergen* van ouds gewoon waeren den Goddelyken Dienſt te doen, zoo in Kercke van den H. *Rumoldus* binnen *Mechelen*, als in de Kercke van de H. *Gudula* tot *Bruſſel*, op de principaelſte Feeſtdagen en Proceſſien, tot dat daer eenen Aerds-Biſſchop gekomen is, ſtaende *Bruſſel* als dan nog onder den Biſſchop van *Cameryk*, welcke Stad te wyd afgelegen was, om door de Biſſchoppen de voorſz. Goddelyke Dienſten te verrichten. Zedert den tyd dat *Mechelen* tot een Aerds-bisdom is verheven, hebben de Eerw: Heeren Prelaeten van *Grimbergen* altyd gehad de eerlykſte plaets in den dienſt en Proceſſie naer den Biſſchop. Onder alle de Abten van *Grimbergen*, die voor de tyden van de Aerds-

Biſſchoppen tot *Bruſſel* aldaer den Goddelyken Dienſt dêden van 't Alderh. *Sacrament van Mirakel*, is' er eenen geweeſt (gelyk uyt *Sanderus* in het leſte zinne-beeld van den eerſten Boek beſchreven ſtaet) met naeme *Nicolaus Spira*; eenen zeer weerdigen en deugdzaemen Prelaet; dêzen heeft verſcheyde-mael in de Proceſſie gezien, als hy't zelve Alderh. *Sacrament* omdroeg, dat daer uyt verſch nieuw Bloed ſproot, en de wonden als ververſcht wierden, uyt welcke teekenen hy voorzeyd heeft de ſchroomelyke Beeld-ſtormerye, die eenige jaeren daer naer in de Neder-landen geſchied is, en wy hier naer voorder zullen beſchryven. My dunkt, dat den Bermhertigen Godt (om zoo te ſprêken als dan in eenen dood ſtryd was, gelyk in den Hof van *Oliveten*, alwaer hy Bloed heeft gezweet) als hy gedwongen word de ſonden van de menſchen te ſtraffen; als ongewillig komt tot de ſtraffe; mits dat ſyne Natuere, gelyk den H. Paus *Leo* zegt, *Goedheyd* is ende ſyn werk *Bermhertigheyd*, en dat Mirakeleus Bloed, dat daer vergoten is, en roept geen wraek, maer vergiffeniſſe, byzonderlyk in de Jaeren van H. *Jubile*, enz.

Dit zyn dêze H. Mirakeleuſe Hoſtien, de welcke nu, door een geduerig Mirakel, vier hondert Jaeren zyn ongeſchonden bewaert geweeſt, gelyk eertyds het *Manna*, eene waerachtige Figuere van dit H. *Sacrament*, veel hondert Jaeren bewaert is in de Arcke des Verbonds. Dêze open wonden ſtoppen de Geuſen hunne

monden

monden, en dat Mirakeleus Bloed roept krachtdaedelyk, dat den Heere met Vleesch en Bloed, met Menscheyd en Godtheyd daer tegen woordig is. Ook mag ik hier zeggen van de stêken en wonden in de H. Hostien, het gene geschreven staet van het breken des broods in't Casteel van *Emmaus: Cognoverunt Eum in fractione panis (Luc. C.* 24. ℣. 35.) „ Sy hebben Hem gekent in't brêken des Broods. „ Dus mag ik nog voorder zeggen:

'tZyn wonden, die den Heer in Broods-schyn heeft
 gekregen;
Maer daer vloeyt balzem uyt en Goddelyken Zegen:
 Is 't dat daer iemands ziel door zonden is gewond,
 Hem word door dêze wond' de medecyn gejont.

Voege hier nog by dit Jaer-schrift:

CHrIstUs rUst In 't heYLIg saCraMent
Des aUtaers.

Als ook dêze volgende Rymkens:

Dat Godt waerachtig is in 't Heylig Sacrament,
Word door de zekerheyd van 't waer geloof gekent:
 Dat dit kan zyn, hangt af van Godts Almogentheyd,
 Dat 't zoo is, aen den will' van syne Majesteyt;
Dat ik dit niet verstaen, is myn onwetentheyd,
Dat ik 't geloof, een gaef van Godts Bermhertigheyd.

Als men nu eenige Jaeren dêze H. Doorwonde Hostien, met groote eerbiedinge en plechtigheyt, op den Feest dag van 't Alderh. *Sacrament* in Processie had rond gedragen; is het gebeurt, dat terwylen de Processie op den weg bleef stille staen, wachtende naer de kômste

van *Joanna*, Hertoginne van *Brabant*, de welcke om haeren hoogen ouderdom het H. *Sacrament* te voet niet meer en konde vergezelschappen; maer gewoon was met haer geheel Hof de Processie ontrent de Hout-merkt te ontmoeten, om aldaer haere eerbiedinge aen het H. *Sacrament* te betoonen en den Goddelyken Zegen en Benedictie te ontfangen; wierd de Processie met eenen swaeren slag-regen over-vallen, dusdaenig dat de H. Hostien (die als dan wierden bloot gedragen, zonder eenig over-dekzel, om te klaerder van alle het volk te konnen aen-zien en aen-beden worden) nat beregent wierden.

Dit geval moet, volgens de aenteekeninge van den Eerw: Heer *Casmeyer* (*C.* 14. *Fol* 25.) geschied zyn ontrent het Jaer 1400. naer de dood van den Hertog *Wenceslaus*, die gestorven is in't Jaer 1383. en de Hertoginne *Joanna* is gestorven in't Jaer 1406. Den Heer *Ydens* schryft hier van als volgt: " Als men
,, haer (de Princesse *Joanna*) dan verbeyde,
,, is onvoorziens op-gestaen een Tempeest ende
,, grooten slach-regen, zoo dat al het volck
,, verstroeyt wierd, herwaerts en derwaerts
,, loopende, en de Processie gestelt in sulken
,, confusie dat ook de H. Hostien, die qualyck,
,, immers niet genoeghsaem bedekt ende be-
,, waert en waeren tegens sulck een Tempeest,
,, van den Regen geraeckt zynde, nat gemaeckt
,, wierden." Van dit geval schryft ook *Sanderus* in *Basil. Brux. C.* 2. Om dêze reden heeft men

goed gevonden de zelve H. Hoſtien niet meer in Proceſſien om te dragen, maer te ſluyten in een Tabernakel, tot dien eynde gemaekt in den muer van de groote Choor op de rechte zyde; alwaer de Chriſtene Geloovige zoo grooten toe-gang niet en hadden, om voor het Alderh. *Sacrament* hunne Godtvruchtigheyd te oeffenen; maer moeſten blyven in den ommegang van de hooge Choor, aengezien men alsdan aen de wereldlyke perſoonen doorgaens niet toe gelaeten en was in de hooge Choor te komen, zynde de zelve alleen geſchikt voor de Heeren Canonincken, Prieſters, Clercken en zommige andere, die aldaer de Goddelyke Dienſten voltrocken.

Zedert dien tyd is het zeker, dat van de Seſtien door ſteken en gewonde H. Hoſtien maer dry in de Kercke van de H. *Gudula* zyn over-gebleven, de welcke nu naer vier hondert Jaeren tot op den dag van heden aldaer, in de Capelle van't Hoog-weerdig H. *Sacrament* ruſten, geëert, aenbeden, en in de Jaerlykſche Proceſſien omgedragen worden: waer de andere dertien gebleven zyn, heb ik, naer lang en neerſtig onderzoek, by geene Schryvers konnen achterhaelen. Alleenelyk vinde ik in de *Baſil. Brux. in append. Fol.* 158. dêze woorden: *Quod Domini de Caputilo maiorem partem hujuſmodi Sacrarum Hoſtiarum, cum Hoſtia dictæ maioris formæ, ad Sanctam Gudilam ſecum reverenter detulerunt. Reliquæ veró in Eccleſia Beatæ Mariæ de Capella Bruxellenſis reponerentur.* Dat is: „ Dat de Heeren

„ van het Capittel het grootste deel van dêze
„ Heylige Hostien, met de Hostie van de voor-
„ zeyde grootere gestaelte, naer de Heylige
„ *Gudula* met hun eerbiediglyk hebben ge-
„ dragen. En dat de Overige in de Kercke
„ van de Heylige *Maria* ter *Cappelle* binnen
„ *Brussel* zouden herstelt worden. „ Het zelve
getuygt ook *Sanderus in Basil. Brux. Cap. 2. Fol. 9.*

Maer om hier op te antwoorden, zoude men niet mogen zeggen, dat de andere Dertien H. Hostien, waer van een deel in de Kercke van Onse Liève Vrouwe ter *Capelle* gebleven is, en het meerste deel, met de groote Hostie, naer de Kercke van de H. *Gudula* verdragen: dat dêze Dertien overige H. Hostien, dusdaenig van de booze Joden door-steken, door-kerst en geschonden waeren, byzonderlyk de groote, waer op sy hun meerste geweld hadden uyt gewerkt, dat de zelve hier door als buyten staet gestelt waeren, om aen de Christene Geloovige te konnen vertoont worden, als zynde in perykel van te breken, oft in stucken te vallen? Kan het ook niet geschied zyn, dat eenige van dêze, door den swaeren slag-regen nat geworden zynde, beschaedigt en onbequaem zyn geworden om voorder bewaert te worden? Maer laet ons zeggen, dat zulks geschied is door de wonderbaere en verholen voorzienigheyd van Godt, den welcken Dryvuldig is in Goddelyke Persoonen, zonder dat den eenen Persoon den anderen is, en nogtans dêze Dry Persoonen mackende te zaemen maer

eenen Godt, gewilt heeft, dat'er maer Dry H. Hoſtien, maekende te zaemen maer eenen *Chriſtus*, waerachtig Godt en Menſch, zouden over-blyven, geëert en aen-beden worden: Ende gelyk'er in den Hemel eén H. Dryvuldigheyd is, beſtaende in eenen Godt en Dry Perſoonen : aldus tot *Bruſſèl* in't Alderh. *Sacrament* ook eene H. Dryvuldigheyt zoude wêzen, beſtaende in eenen *Chriſtus* en in Dry H. Hoſtien. Aldus mag men aen die toe eygenen: *Tres ſunt, qui teſtimonium dant.* 1. *Joan. C.* 5. ℣. 7.] *& Hi Tres Unum ſunt.* "Dry (Hoſtien) „ zyn daer, die getuygeniſſe geven (van dit „ Schoon Mirakel) en de dêze Dry zyn maer „ Eenen " (*Chriſtus.*)

Hier toe konnen dienen dêze twee naervolgende Jaer-ſchriften:

TrIbUs hostIIs ConCLUDItUr oMnIpotens.

LaUDate eUM In trIbUs ConseCratIs hostIIs.

Dat is:

In Dry Hoſtien word den Almogenden beſloten.
Looft Hem in de Dry Geconſacreerde Hoſtien.

Als mede dêze volgende Rymkens:

Daer is maer Eenen Godt, Dryvuldig in Perſoonen,
Die eeuwig en altyd Dryvuldig Eenig woonen:
Dus Een in't *Sacrament*, Dryvuldig in den ſchyn,
Ook in Dry Hoſtien, maer Eenen *Chriſtus* zyn.

Ik en vinde in de Kercke van de H. *Gudula.*

geene Schildery, de welcke den Slag-regen verbeeld, waer door de H. Hostien zyn nat geworden: waerom ik hier stelle de Sesde Schildery, de welcke (boven de twintig andere Schilderyen, die daer te vooren waeren) met de vyf andere gegeven is in den *Jubile* van 't Jaer 1720. En dêze verbeeld, hoe dat *Abraham* Dry Engelen ziende; maer Eenen heeft aengebeden, gelyk zeght den H. *August. Lib.* 2. *cont. Maxim. Cap.* 26. *Tres vidit & Unum adoravit:* " Hy heeft'er Dry gezien, en Eenen ,, aen-gebeden. " De Historie hier van staet in de H. Schriftuere, *Genes. C.* 18. uyt gedrukt: dêze Schilderye is bekostigt en vereert door den Eerweerdigsten Heere *Adrianus Touron* Abt der Abdye van Coudenberg binnen *Brussel* &c. Onder de zelve staen de volgende *Carmina*:

Tres Pater Isacidum genios conspexit, at unum
Pronus adoravit: quà ratione rogas?
Una Trium est Deitas, triadosque essentia Simplex
In tribus his unum credidit esse Deum.
Tres Bruxella videns, unum proclivis adorat
Tres panis species, sed tamen una Caro est:
Una Caro, sed quam Deitas Comitatur Jesu
Edocet hoc fraudis nescia vera Fides.

Dêze schoone woorden, aengezien ik de zelve in ons moeders taele niet overgebraght en vinde, laet ik die door myne *Musa* vertaelen, als volgt:

Eens Vader *Abr'am* zag Dry Engels tot hem treden,
Waer van hy Eenen maer alleen heeft aen-gebeden:
Vraegt gy hier, waerom hy dit aldus heeft gedaen?
Hy Eenen Godt zag in de Dry Persoonen aen.

Dus *Brussel* al nog ziet Dry Hostien vol wonden,
Waer Eenen *Christus* maer alleen word in gevonden;
In Dry aenbid sy Een, hoewel sy dees Dry eert:;
Want Dry hier maeken Een, zoo 't waer geloof ons leert.

Eyndige dit II. Hoofd-stuk van den tweeden Boek met dêze twee volgende latynsche Jaer-schriften.

MIrabILIs eUCharIstICUs DeUs!

Dat is:

Wonderlyk is Godt in 't Heylig Sacrament!

In LIgno Latebat soLa DeItas, hIC quoqUe et hUManItas.

Dat is:

Op 't Cruys-hout was de Godtheyd alleen verborgen, en hier ook de Menscheyd.

III. HOOFD-STUK.

Hemelsche Veropenbaeringe geschied aen eenen Godt-vruchtigen Jong-man, waer door de H. doorwonde Hostien, door een goddelyk Licht en Stemme, bekent worden.

NAer dat den Almogenden Godt Hemel en Aerde uyt niet had geschapen, en nu syn wonder werk van ses dagen geeyndigt, als ook gezien had, dat alles Goed was, heeft hy eyndelyk den Mensch geschapen, den welcken hy niet en heeft gemaekt uyt de Hoofd-stoffe van vuer, van locht, oft van water, maer van aerde: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in Animam viventem.* [*Genes. C.* 2. ℣. 7.] „ Den Heere Godt „ vormde dan den mensch van het slyk der „ aerde, en hy blies hem in het aengezicht „ den Adem des levens, en den mensch kreeg „ een levende Ziele. „ En waerom, zal iemand vragen, heeft Godt den mensch van aerde gemaekt, de welcke de nederste stoffe is? Misschien om hem te verootmoedigen, op dat hy uyt dit syn eerste begin zoude leeren, dat hy stof en aerde was, en in de hand van Godt, gelyk de pot-aerde in de hand van den potbacker word gehandelt: waerom den verduldigen Job tot Godt zeyde: *Memento, quod sicut*

lutum feceris me. [C. 10. ℣. *9.]* ,, Gedenkt tog, ,, bid ik u, dat gy my als kley vervormt ,, hebt; en gy my tot ſtof zult doen weder ,, keeren. ,,

Hier op geeft den H. *Ambroſius* een ander reden, zeggende, dat den menſch van aerde gemaekt is, op dat hy uyt dêze ſyne Moeder de Dankbaerheyd tot Godt zoude leeren: want de aerde is dankbaer aen haeren weldoender, het welk de andere Hoofd-ſtoffen niet en doen: want het vuer verſlind, de locht verſpreyt en't water verdrinkt: maer de aerde geeft meer weder als ſy ontfangt. *Ambroſius* zegt: *Terra pauca grana Spargenti plures ſpicas reſtituit: pro unica glande viliſſima procreat quercum robuſtiſſimam (de obitu fratris)* " De aerde aen den ſaeyer ,, van weynige graenen geeft weder veele aeren: en voor eene alderſlegſte eyckel brengt ,, ſy voort eenen alderſterkſten eycken-boom." En den geleerden *Sylveira [in Matth.* 3. *q.* 37.*]* vraegt: *Cur non potius de aëre vel aqua? &c.* ,, Waerom is den menſch niet eerder van locht ,, of van water, maer van aerde gevormt ge- ,, weeſt?" En hy antwoord: " Op dat den ,, menſch uyt ſynen oorſpronk de dankbaer- ,, heyd zoude leeren: de aerde geeft het ont- ,, fangen graen in ſyn geſlacht wederom." Hier uyt kan men afmêten, wat dankbaerheyd den menſch aen Godt ſchuldig is. Den H. *Auguſtinus* zegt zeer ſchoon: *Quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quam* Deo Gratias? *Hoc nec dici brevius,*

nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest. [Ep. 77.] " Wat kan men
„ beter in syn gemoed dragen, en met den
„ mond uytspreken, en met de penne uyt-
„ drucken, als *aen Godt zy Dankbaerheyd.*"
„ Niet en kan daer korter gezeyd worden,
„ niet blyder gehoort, niet aengenaemer ver-
„ staen en niet voordeeliger gedaen worden."

By den H. Evangelist *Lucas* (C. 17.) word verhaelt, hoe *Christus* tien melaetsche mannen van hun vuyle en besmettelyke ziekte had gezuyvert, van welcke tien, maer eenen, ziende dat hy volkomen genêzen was, tot synen weldoender, den Saligmaeker, is weder gekeert: *Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens. Et hic erat Samaritanus.* "En hy is
„ op syn aengezicht gevallen voor syne voe-
„ ten, dankende, en dêzen was eenen *Samari-*
„ *taen.*" De andere negen, die Joden waeren, zyn niet meer weder-gekeert, om *Christus* voor dit groot weldaed te bedancken; waerom den Saligmaeker met reden zig over dêze groote ondankbaerheyd beklaegt heeft, zeggende: *Non est inventus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* " Daer en
„ is niemand gevonden, die weder gekomen
„ is, en aen Godt glorie gegeven heeft, dan
„ dêzen vrêmdeling." Waerom den H. *Bernardus* wel zegt: *Nihil ita displicet Deo, Presertim in filys gratiæ, quemadmodum ingratitudo: vias enim obstruit gratiæ (Ser. 2. D. 6. Pent.)*
" Niet is'er, dat aen Godt zoo grootelyks mis-

„ haegt, byzonder in de kinderen van genaede, „ als de ondankbaerheyd : want dêze sluyt „ de wegen toe van alle gratien."

Aldus schynt het ook als geschied te zyn tot *Brussèl*, in de Kercke van de H. *Gudula*, in de welcke de H. Mirakeleuse Hostien verborgen en opgesloten bleven in het voorsz. Tabernakel, zonder meer in de Processie omgedragen, oft aen het volk vertoont te worden, waer door de godtvruchtige eerbiedinge en aenbiddinge van 't Alderh. *Sacrament van Mirakel* allengskens begon te verminderen, en als geheel op te houden; zoo dat de groot-daedigheyd van dit Mirakeleus Mysterie by naer teenemael uyt de gedachtenisse der menschen was gebannen, wordende schier niemand meer gevonden, die het zelve aldaer quam eeren, aenbidden, en in nood aenroepen : en dit zoo wyd en met zoo groote ondankbaerheyd, dat den zelven *Christus*, aldaer tegenwoordig, zig daer over beklaegde aen eenen devoten Jongman, door eene wondere veropenbaeringe en vermaeninge, als ook tot hem zeggende : *Non est inventus, qui rediret, & daret gloriam Deo* (Luc. C. 17.) " Daer en is niemand gevon- „ den, die weder-gekomen is, en aen Godt „ glorie gegeven heeft."

Dêzen godtvruchtigen Jongman wierd genoemt *Joannes*, inwoonder van *Brussèl*, en Wolle-wever van syn ambacht. De Wollewevers waeren in dien tyd zeer menigvuldig binnen *Brussèl*, het welcke men aenmercken

kan uyt eenen ſchroomelyken brand, die in 't jaer 1405. op den goeden vrydag geſchiede in de Parochie van Onſe Lieve Vrouwe *ter Capelle*, door welcken brand ontrent de duyzend vier honderd huyſen verbrand en in aſſchen geleyd zyn, met meerder als vier duyzend wolle-wevers getouwen. Dêzen Jongman, niet tegenſtaende hy met ſyn handen den koſt moeſte winnen, quam alle dagen, zoo in den winter als in den ſomer, 's morgens heel vroeg, eer hy naer ſyn werck ging, ſyne godtvruchtige Gebeden ſtorten, Miſſe hooren, en ſyn zelven aen Godt bevelen in de Kercke van de H. *Gudula*, moetende zomtyds voor de Kerck-deure wachten, nu een uere, dan een half uere, en zomtyds (gelyk *Joannes Gielemans* ſchryft) moeſt hy nog langer wachten, en zomwylen ook minder, eer de zelve door den Koſter geopent wierd; en zoo haeſt hy daer binnen was, ging hy in den om-loop van de groote Choor ontrent de plaetſe, alwaer het Alderh. *Sacrament* was ruſtende en opgeſloten, om aldaer ſynen Godt te aenbidden en ſynen H. Zegen te ontfangen.

Als hy dêze godtvruchtige Oeffeninge nu langen tyd hadde geplogen, is het gebeurt in de maend van November van het jaer 1436. als hy zeer vroeg voor de ſonnen opgang in de Kercke gekomen was, en in den voorſz. Omgang volgens gewoonte was biddende, zag hy op verſcheyde dagen een klaer-ſchynende en wonderbaer groot licht: waer van den

voorsz. *Joanns Gielemans* getuygt, zeggende *Immensum lumen, quale numquam viderat super terram.*" Een zoo overgroot licht, dat hy „ dusdaenig op der aerde noyt gezien hadde „ en dit licht scheen rondsom de plaetse, daer het Alderh. *Sacrament* was rustende, als om klaerelyk te kennen te geven, dat *Jesus* Godt en Mensch, aldaer wêzentlyk tegenwoordig was, en wilde geëert en aenbeden worden in dêze mirakeleuse H. Hostien, die aldaer nu zoo lang vergêten waeren.

Door dêzen klaeren glans en hemelsche verlichtinge wierd dêzen *Joannes* in 't eerste wat verschrikt en daer naer vol achterdenken, niet wêtende wat Godt daer door wilde bedieden: eventwel voortgaende in syne gewoonelyke devotie, zag hy wederom dit hemels licht in heldere klaerheyd verschynen, en hier over in groote verwonderinge zynde, hoorde hy een luyde stemme, voortkomende uyt de beslooten plaetse, daer het *Sacrament* was rustende, als van iemand, die met verzuchtinge tot hem zeyde: *Mynen zoone, ziet hier de plaetse, daer het betaemt dat ik aenbeden worde, en aengeroepen van alle menschen: nogtans, al ben ik vergeten, en verborgen in dêze plaetse buyten het gezicht der menschen en vervrêmt uyt hunne herten; des niet-te-min, weet zekerlyk, dat alle de gene, die my getrouwelyk zullen aenroepen in dêze plaetse, dat ik hun zal verlossen van alle tribulatien ende glorificéren. [Casmeyer, ut supra fol.* 27.*]* Dêze belofte van *Christus* in 't H. *Sacra-*

ment van Mirakel, schynt over een te komen met de belofte, die Godt eertyds dêde aen *Salomon*, in den tempel van *Jerusalem* zeggende: *Elegi locum istum mihi &c.* [2. *Parilip C.* 7. ℣. 12.] " Ik heb dêze plaetse voor my verkoren tot een huys der offeranden [*Vide textum*] en myne oogen zullen open zyn, en myne ooren opgerecht tot zyn gebed, die in dêze plaetse zal bidden." Het welk men wonderlyk volbragt ziet door de menigvuldige Mirakels, die door de aenroepinge van dit Alderh. *Sacrament* geschied zyn.

Door dit hemels Licht en goddelyke Stemme, van dêzen *Joannes* nog verscheydemael gehoort, is hy nog in meer achterdenken gekomen; hy wist zekerlyk, dat den glans, die hy gezien en stemme, die hy gehoort hadde niet natuerlyk en waeren, en hier op met syn kleyn menschelyk verstand dikmaels denckende, wierd hy zoo vol vreeze en benouwtheyd, dat hy nauwelyk eeten oft drinken en konde, en nog veel minder gerustelyk slaepen. Het droevigste was, dat hy dêze goddelyke veropenbaeringe aen niemand en durfde kenbaer maeken, vreezende, dat men hem niet en zoude gelooven, en daer mede bespot worden: van den anderen kant en durfde hy niet verholen houden het gene Godt hem zoo uytdrukkelyk bevolen hadde te verkondigen: en hier door wierd hy dagelyks meer ongerust, wordende zeer mager en verliezende syne lichaemelyke krachten. Des niet tegenstaende hy

was en bleef volherdig in ſyne gewoonelyke Devotie tot het het Alderh. *Sacrament* vervolgen; en eens aldaer nog Godtvruchtelyk biddende, hoorde hy de zelve goddelyke Stemme uyt het Tabernakel, met dêze drygende woorden, tot hem zeggende: " Zegt en verklaert aen den Paſtoor van dêze Kerke, „ het gene u gejont is te zien ende te hooren, „ anderzints zal ik u ſtraffen met groote „ ziekten tot perykel des doods toe, is 't dat „ gy niet en doet het gene u bevolen is " „ *(Caſmeyer Supra citat.)*

Joannes door dêze tweede goddelyke Stemme nog niet genoeg verſterkt zynde, bleef in ſyne voorige vreeze en benouwtheyd waggelen, en niet wetende wat hy doen oft laeten zoude, bleef hy voortgaen in ſyne ſtilſwygentheyd, tot dat de hand des Heeren hem heeft geraekt en hy gevallen is in duſdaenige ſwaere ziekte, dat men vreezde, dat hy van de zelve zoude geſtorven hebben; waerom ſyne Ouders en Vrienden hem vermaenden, om te biechten en de leſte H. *Sacramenten* der H. Kercke Godtvruchtelyk te ontſangen. Hy dit aennemende, en inwendig van Godt verlicht, verzocht van ſyne biechte te mogen ſpreken aen den Heer Plebaen van de H. *Gudula*, die als dan was *Joannes Coremans*, en daer naer geworden is Canonink en Deken van de voorſz. Kercke. Syn verzoek wierd toegeſtaen en den Heere Plebaen ontboden, den welcken gekomen zynde, heeft hy met een waerachtig leet-

wezen aen hem alle syne zonden beleden, en te zaemen met een rechtzinnig gemoed alles ook verklaert, wat hem was geschied aengaende het Alderh. *Sacrament van Mirakel*: wat een klaer-schynende Licht hy gezien, en wat een goddelyke Stemme hy gehoort hadde, en dat de oorzaeke van syne ziekte was syne ongehoorzaemheyd, om dat hy niet volbragt en hadde het gene de dreygende stemme, voortkomende uyt het H. *Sacrament*, hem bevolen hadde.

Dêzen goeden en geleerden Man alles gehoort en rypelyk overwogen hebbende, was heel ontstelt over dêze mirakeleuse veropenbaeringe, en Goddelyke verklaeringe, en inwendig gedwongen, om daer aen volle geloof te geven: want aengezien hy wel wist, dat dêzen Jongman van een goed en Godtvruchtig leven was, en hem zeer wel kende, vermits hy dagelyks hem met zulk eene groote neerstigheyd syne Kercke hadde zien bezoeken, en dikwils met teere devotie het H. *Sacrament* aldaer aenbidden, nam hy des te lichter aen alle het gene hem zoo openhertig en eenvoudelyck door den voorsz. *Joannes* verklaert was. Naer dat den Heer Plebaen aen den zieken eenige Christelyke vermaeningen gegeven hadde, ende hem in syne ziekte vertroost en versterkt, berispte hy hem met minnelyke woorden, om dat hy niet eerder veropenbaert en hadde het gene Godt aen hem, tot syne meerder glorie, en saligheyd van andere

dere, zoo uytdruckelyk verkondigt hadde: en aen hem bediend hebbende de leste H. *Sacramenten*, aen Godt bevolen, en de benedictie gegeven hebbende, is hy weg-gegaen.

Maer dat hier het meerste te verwonderen is, en wel voor een Mirakel mag aengezien worden, is, dat dêzen dood-kranken Jongman, de H. *Sacramenten* nauwelyks ontfangen hebbende, zeffens volkomen genezen is, en teenemael herstelt in syn voorgaende krachten, tot groote blydschap en verwonderinge van syne Ouders, Vrienden, en alle die hem kenden. Dit weldaed der gezondheyd van Godt verkregen hebbende, heeft hy wederom syne gewoonelyke Godtvruchtigheyd hernomen, gaende dagelyks het H. *Sacrament* in de Kercke van de H. *Gudula* bezoeken en aenbidden, en is langen tyd daer naer gezond gebleven, levende Christelyk naer de Wet des Heeren, Godt lovende en bedanckende in 't H. *Sacrament van Mirakel.* Ik zoude hier nog konnen byvoegen, hoe den Duyvel der helle dêzen Godtvruchtigen *Joannes* vervolgt en gequollen heeft, gelyk het zelve in 't lang en breed beschreven is door den Eerweerden Heer *Joannes Gielemans*, Religieus in *Rooden-Clooster*, fol. 294. in eenen parquementen Boek, door syn hand geschreven, genoemt *Novale Sanctorum Belgy.* Maer gaen het zelve stil-swygende voor by, om dat dêzen *Joannes* wist waer het Goddelyk Magazyn was, om aldaer de krachtige wapens te haelen, en daer mede den

Dyvel en alle vyandlyke macht te overwinnen.

Dit Goddelyk Wapen-huys is het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, waer aen ik mag toepassen de woorden van David: *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos, qui tribulant me* [*Psalm.* 22. ℣. 5.] "Gy hebt eene tafel voor „ myn aengezigt toebereyd, tegen de gene, „ die my verdrucken." Op welcke woorden den H. *Chrysostomus* aldus schryft: *Qui sunt isti, qui nos tribulant? Suggestiones, Inimici, Exagitationes, Cupiditates, voluptates, sæculi honores &c. Sed ad mensam Potentis tribulationes efficiuntur consolationes; aufferuntur ea, quæ sunt Carnis, infunduntur ea, quæ sunt Spiritus.*" Wie zyn dêze, die ons verdrucken? „ Quaede ingevingen, Vyanden, Quellingen, „ Begeerlykheden, Wellusten, 's werelds Ee„ ren, &c. Maer aen de tafel van den Mach„ tigen de verdruckingen worden verandert in „ vertroostingen: het gene dat vleesch is „ word weg-genomen, en daer word inge„ stort het gene den geest aengaet." Waer uyt klaer blykt, wat groote krachten, en wat zoete vruchten in dit H. *Sacrament* besloten zyn, en daer uyt worden verkregen.

Ziet den Propheet *Elias* [3. *Reg. C.* 19.] door de kracht van een brood onder de asschen gebacken, en door wat water, dat hem door eenen Engel gebragt was, heeft 40. dagen en nachten onvermoeyt gewandelt, tot dat hy op den berg Gods gekomen is. Het zelfste uyt werk-

zel, ja nog grooter kracht moet aen't H. *Sacrament* toe geschreven worden, waer van dit Asschen brood maer een Afbeelzel en was: want dit H. *Sacrament* (om zoo te sprêken) is door het vuer der goddelyke liefde gebacken, door't zelve word den mensch versterkt, en door de kracht van't zelve wandelt hy onvermoeyt door de woestyne van dêze wereld syn leven geduerende, tot dat hy komt op den berg van Gods eeuwig aenschouwen. Voorders, wy wandelen alle gelyk *Elias* door de moeylyke en gevaerlyke woestyne van dêze wereld, alwaer wy de heete en brandende straelen gevoelen van onse quaede genegentheden en bekooringen des Duyvels: waer zullen wy het brood vinden om ons te verstercken? waer het water om onsen dorst te verkoelen? Hoort *Jesus* tot u roepen in't H. *Sacrament*: *Ego sum Panis vivus [Joan C. 6.]* „ Ik ben het levende „ Brood. „ wederom: *Si quis sitit veniat ad* „ *me & bibat [Joan. C. 6. ℣. 37.]* „ Js dat „ iemand dorst-heeft, dat hy by my kôme „ en drincke."

Onder andere uyt-werkzels van't natuerlyk Brood, is dit het voornaemste, dat het den mensch versterkt. *David* zegt: *Panis cor hominis confirmat. [Psalm. 103. ℣. 15.]* " Het „ brood versterkt het hert van den mensch:" want behalven dat het brood den mensch is voedende, zoo herstelt het ook de verloren krachten: maer meerder kracht en sterkte is besloten in het Hemels Brood, waer van den

H. *Thomas* van *Aquinen* schryft (*in* 4. *dist.* 2. *q.* 1. *C.* 2.) dat dit alleen genoeg is, om alle de krankheden der ziele te genêzen, hoe swaer en groot de zelve ook zouden konnen wêzen: *Valet contra omnes spirituales defectus.* " Het „ dient om alle geestelyke krankheden te ge- „ nêzen. „ Het welk het natuerlyk brood geenzints en kan uyt wercken. Van dêze goddelyke Tafel, alwaer het Hemels brood genut word, ontfangt den mensch de sterkte en macht, om alle syne vyanden te weder-staen. Den H. *Chrysostomus* zegt hier van: *Tamquam Leone Signem spirantes ab hac mensa recedamus, facti Diabolo terribiles & formidabiles.* [*Hom.* 45. *in Joan.* & *hom.* 60. *ad pop.* 1.] " Laet ons „ van dêze Tafel weder-keeren als vuer-spou- „ wende leeuwen, zynde vreesselyk en ver- „ verschrickelyk aen de duyvels geworden."

Door de overgroote sterkte, en macht, die men in de ziele ontfangt, door het nutten van dit H. *Sacrament*, is'er onder de eerste Christenen, ten tyde der vervolgingen der tyrannen, zoo groot gevoelen en hoog-achtinge van 't zelve geweest, dat den H. *Cyprianus* oordeelde, dat niemand bequaem was om de martelie uyt te staen, ten sy hy alvoorens met dit H. *Saerament* gewapent was; hy zegt: *Idoneus non potest esse ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad prælium.* (*Epist. L.* 1. *ep.* 2.) " Hy „ kan niet bequaem wezen tot de martelie, „ die van de Kercke niet gewapent en word „ tot den stryd. " Waerom wy menigmael

tot dêze H. Tafel godtvruchtig moeften gaen, om fterkte en macht te ontfangen, tegen alle bekooringen van duyvel, wereld en vleefch, hier in luyfterende naer de ftemme van *Jefus*, die ons uyt dit H. *Sacrament* is noodende, met dêze woorden: *Venite ad me omnes, quæ laboratis, & onerati eftis, & ego reficiam vos. (Matt. C.* 11. ℣. 28.) " Komt alle tot my, die arbeyd „ (om de bekooringen te wederftaen) en be- „ laeden zyt (met quaede genegentheden) en „ ik zal ulieden krachten geven. „

Van dêze Mirakeleufe veropenbaeringe is in de Kercke van de H. *Gudula*, eene Schildery, en dêze word in't order de viertiende getelt, en verbeeld den Godtvruchtigen *Joannes* knielende in den Omloop van de groote Choor, en wordende met een hemels licht beftraelt, het welcke voorts komt uyt het Tabernakel, waer in het Alderh. *Sacrament van Mirakel* was verborgen, en dêze is bekoftigt en vereert door den Eerwerdigften Heere *Joannes Baptifta Vermoelen*, Prelaet der Abdye van *S. Michiels* tot *Antwerpen* &c. Onder de zelve ftaet:

Manifèftavit fè iterum Jefus. Joannis 21. ℣. 1

Vox Juvenem divina monet, lux alma refulget:
His iterum fignis clarus Jefus adeft:
Conqueriturque dari Miracula tanta tenebris:
Nubila non patitur, Lux fugat illa Deus.

Het welcke beduyd:

Jefus heeft hem wederom verthoont. Joan. 21. ℣. 1.

Die 't licht des werelts is, laet fyne held're ftraelen
Met eene klachten-ftemm' op defen Jongman daelen,

Hy die hier is vervrêmt in den bebloeden schyn,
En alle mensch' verlicht, wilt niet verborgen zyn.

Eyndige dit derde Hoofd-stuk van den tweeden Boek met de dry naervolgende Jaer schriften.

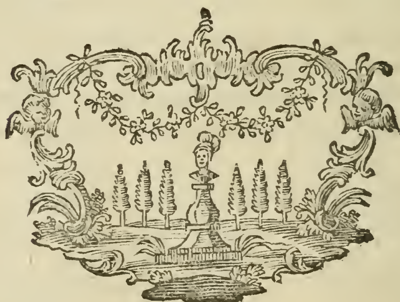
VERA DeCLarat LUX aLMa.

AbsConDItUs ChrIstUs JesUs gLorIose se ManIfestat.

tU JeSU DeUs, hæC MIrabILIa faCIs.

De welcke beteekenen:

Het zuyver Licht verklaert de Waerheyd.
Den verborgen *Christus Jesus* veropenbaert zig glorieuselyck.
Gy zyt het, ô *Jesu* Godt! die dêze wonderheden doet.

IV. HOOFD-STUK.

Den Eerw. Heere Plebaen geeft in volle vergaederinge getuygenisse van de veropenbaeringe aen hem en aen den voorsz. Joannes *geschied.*

DEn Eerw. Heer Plebaen, eenen Man van H. leven, dit alles van den voorsz. *Joannes* gehoort ende verstaen hebbende en geenzints aen de waerheyd twyffelende, was vol verwonderinge, en ging rypelyk overdencken, wat hem in dusdaenige gewichtige saeke te doen stond en op wat maniere hy den wille Gods zoude volbrengen en syn eere herstellen. Hy wist wel dat den Engel *Raphael* tot *Tobias (C. 12. ℣. 7.)* gezeyd hadde: *Etenim Sacramentum Regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare & confiteri honorificum est.* ,, Het geheym des Konings verborgen te houden is goet: het dient ook tot eere, Gods wercken te veropenbaeren en te belyden." Hier uyt zag hy klaer, dat dêzen *Joannes* misdaen hadde, met het geheym van den Koningh der Koningen verborgen te houden, en dat hy hier over met eene doodelyke ziekte gestraft was, en besloot, dat het hem zoude tot eere dienen van Godts wercken te veropenbaeren en te belyden; op dat de vergetentheyd der Christenen tot het Alderh. *Sacrament van Mirakel* zoude weg genomen worden, en hunne

herten en zielen wederom ontstêken, om het zelve te eeren en Godtvruchtelyk te aenbidden.

Tot dien eynde ging hy hem daer over beraeden met veele geestelyke en wereldlyke persoonen; en onder andere sprak hy hier van tot den Eerw. Heer *Cornelius Proper*, Proost tot onse Lieve Vrouwe *ter Capelle*, en Vicarius van den Doorluchtigsten Heere *Joannes Liedekercke*, als dan Bisschop van *Cameryck*: aen wie hy te kennen heeft gegeven alles, wat hem van den voorgenoemden *Joannes* veropenbaert was, te wêten: Het groot en hemels licht aen hem verschenen; de Goddelyke stemme, eerst vol vertroostinge, daer naer met drygementen tot hem uytgesproken: syne onachtzaeme stil-swygentheyd; syne doodelyke ziekte, en haestige en onverwachte genezinge; in't kort alles, wat hy gehoort en gezien hadde.

Als sy nu te zaemen alles rypelyk overleyd hadden en van den eenen kant overwogen de wondere veropenbaeringe, en rechtzinnige verklaeringe, hier van door den voorsz. Jongman gedaen: van den anderen kant het schoon Mirakel, dat den goedentieren Godt voortyds hadde gelieven te doen in de onteeringe en door-stekinge der mirakeleuse H. Hostien: voorders de kleyne eerbiedinge en flauwe Godtvruchtigheyd, die de christene Geloovigen aen dêze H. Mirakeleuse Hostien nu langen tyd hadden betoont, door dien dat sy gestelt en verborgen waeren in 't Tabernakel, staende in eenen muer binnen de hooge Choor, zynde

uyt 't gezicht der menschen, waer door sy ook uyt hunne herten geraekten : zoo heeft men goed gevonden daer over raed te slagen, ende tot dien eynde eene vergaederinge van veele treffelyke en geleerde mannen te houden; gelyk ook geschied is in de *Refugie* van *Groenendael* binnen *Brussel*, alwaer ook den voorsz. Jongman *Joannes* tegenwoordig is geweest. De Heeren aldaer vergaedert ondervraegden hem met voorzichtigheyd en oplettentheyd van alles, wat hy gezien en gehoort hadde, aengaende het Alderh. *Sacrament;* waerom hy dit verswegen hadde, en wat hem voorts geschied was? Waer op hy wederom alles rechtzinnig verklaerde, het gene hem was overkomen, en dit met zulk een gratie en eenvoudige wel-sprekentheyd, dat alle die hem zagen en hoorden, met eene Godtvruchtige blydschap dusdaenig geraekt wierden, dat hun de traenen van devotie uyt de oogen rolden en langs de kaeken afliepen : waerom sy den Heere grootelyks loofden en gebenedyden, die syne wonderheden zonder eynde uytwerkte in 't Alderh. *Sacrament van Mirakel.*

Den voorsz. Heere Plebaen *Jonnnes Coremans*, verklaerde als dan ook het gene den Almogenden Godt hem aen den Autaer, Misse lezende, mirakeleuselyk hadde getoont, en dit, korten tyd naer dat den voorsz. *Joannes* syne verklaeringe aen hem hadde gedaen, te weeten : hoe Godt zig geweerdigt hadde, op eene zinnelyke maniere te verklaeren, dat alles

waerachtig was, het gene den voorſz. Jongman hem hadde te kennen gegeven. Dit voorgaende en wat hier volgt, ſtaet klaer beſchreven by den Eerw. Heer *Joannes Gielemans* [*ſupra & ſæpe Cit.*] " Als ik over eenigen tyd
„ (zeyde den Plebaen) in het H. Sacrificie
„ der Miſſe gekomen was ontrent de H. Com-
„ munie, zag ik de H. Hoſtie uytwendelyk
„ verandert in de gedaente van een jong Kin-
„ deken, zeer uytnemende ſchoon, het gene
„ tot my ſprak en zeyde: *Vide, ut omnia*,
„ *quæ audiſti à juvene illo, annunties fideliter*
„ *cuncto populo, quia veriſſima ſunt.* Ziet, dat
„ gy alles, het gene gy van den Jongman ge-
„ hoort hebt getrouwelyk aen alle het volk
„ verkondigt; want alls is waerachtig."

Dêze ſchoone en wondere veropenbaeringe aen den Heer Plebaen geſchied ende door hem in de voorſz. volle vergaederinge verklaert zynde, was daer geene twyffelinge meer over aen de Waerheyd van die zaeke; daerom wierd terſtond door alle dêzè treffelyke en geleerde Mannen beſloten; dat alles het gene hier voorzeyd is, aen het volk zoude verkondigt worden op den aenſtaenden Feeſt-dag van Kerſſemiſſe, op welken dag een geleerd Sermoon gedaen wierd in de Kercke van de H. *Gudula*, waer in verhaelt en beveſtigt wierden de twee mirakeleuſe veropenbaeringen, zoo aen den Heer Plebaen, als aen den Jongman geſchied, door welk Sermoon alle het volk verwekt wierd tot een onuytſprekelyke vreugd en blyd-

ſchap; waer op het Alderh. *Sacrament van Mirakel* openbaerlyk wederom wierd ten toon geſtelt onder veele Lof-zangen en heylige Gebeden, tot trooſt en aenbiddinge van alle chriſtene Geloovigen, de welcke in groote menigte aldaer quamen om het zelve te eeren, een ieder den Heer van herten lovende en danckende over ſyne wondere wercken en oneyndelyke bermhertigheden.

Van dien tyd af is dit Alderh. *Sacrament* altyd in de Kercke van de H. *Gudula* openbaerlyk ten toon gebleven (uytgenomen ſes jaeren, geduerende de wreede beeld-ſtormerye, als wanneer het verborgen is geweeſt) de devotie van het volk groeyde dagelyks meer en meer aen, veele gebreckelyke quamen aldaer hunnen toevlucht némen, en wierden mirakeleuſelyk geholpen, waerom ſy aldaer weder quamen, om den bermhertigen Godt voor ſyne weldaeden te bedancken: want duſdaenige dankzeggingen zyn aen Godt zeer aengenaem en aen alle menſchen zeer verdienſtig. Dit heeft by den H. *Joannes* gebleken, alwaer beſchreven is, hoe *Chriſtus* in de wilderniſſe met vyf gerſte brooden en twee viſſchen vyf duyzend menſchen heeft geſpeyſt, de welcke anderzints, by gebrek van voedzel, door hongers-nood zouden geſtorven oft beſwêken hebben op den weg. Tot dankbaerheyd van dit mirakeleus weldaed hebben die menſchen *Chriſtus* hunnen weldoender, willen koning maeken (*Joan. C. 6. ℣. 15.*) Dêzen

mirakeleusen maeltyd was eene figuere van't Alderh. *Sacrament*, den welcke *Christus* gedaen heeft, om de herten der Joden bereyd te maeken, op dat sy dit groot Mysterie daer naer te lichter zouden gelooven, gelyk hy ook daer van, aldaer de belofte heeft gedaen van het zelve in te stellen. Voorwaer eene grootere dankbaerheyd zyn wy Christenen aen *Jesus* onsen Godt schuldig, aengezien hy ons in de wildernisse van dêze wereld niet en voęd met een figure van gerste brooden: maer met het levende Brood van syn waerachtig H. Lichaem ons speyst, zonder het welcke wy op den weg des hemels zekerlyk zouden verflouwen en vergaen.

Op dat alle waere Christenen, byzonder de geluckige Inwoonders van *Brussel*, uytdruckelyker zouden konnen aenmercken, wat overgroote dankbaerheyd sy aen dit Alderh. *Sacrament* schuldig zyn, dan moeten sy maer indachtig zyn het wonder gebod, het welcke Godt aen *Moysès* heeft gegeven, naer dat hy het hemels *Manna* (eene figuere van 't Alderh. *Sacrament*) eenige jaeren, tot voedzel der Kinderen van *Israël*, in de Woesteyne had laeten regenen. De H. Schrifture zegt hier van: "*Moyses* heeft „ ook gezeyd: dit is het gene, dat den Heer „ bevolen heeft: vult daer van ('t *Manna*) „ eene Gomor-maete vol;" *Et custodiatur in futuras retro generationes; ut noverint panem, quo alui vos in solitudine:* " En dat het bewaerd „ worde voor de naerkomende geslachten: op

„ dat ſy weeten met hoedanige brood ik u lie-
„ den gevoed hebbe in de Wildernisse, als gy
„ uyt Egypten Land geleyd zyt. *Moyſes* zeyde
„ dan tot *Aaron*: neemt een vat, en doet daer
„ *Manna* in, zoo veel als in een Gomor maete
„ gaen kan, en ſtelt het voor den Heere, om
„ te bewaeren voor uwe naerkomelingen: ge-
„ lyk den Heere aen my bevolen heeft. En
„ *Aaron* heeft dit te bewaeren gezet in het Ta-
„ bernakel." [*Exod. C.* 16. ℣. 32. 33. & 34.]

Van dit onbederffelyk en bewaert wordende *Manna* ſchryft ook den H. Apoſtel *Paulus* zeggende: " Het Tabernakel is ten eerſten ge-
„ maekt, waer in dat waeren de Kandelaers en
„ de Tafel, ende voorlegginge der Brooden,
„ die Heylig genoemt word. Maer naer dat
„ tweede voorhangzel was het Tabernakel,
„ het welk genoemt word het Heylig der
„ Heyligen; hebbende het goude Wierooks-
„ vat, en de Arcke des Teſtaments, rondſom
„ overdeckt van alle zyden met goud: *In qua*
„ *urna aurea, habens Manna*; waer in was de
„ gulde Kruyke, houdende het *Manna*, en
„ *Aarons* Roede, die blaederen voortgebragt
„ hadde, en de Tafelen des Teſtaments, en
„ over die waeren de Cherubynen der Glorie,
„ overſommerende den ſtoel der Genaede."
(*Ad Hebr. C.* 9. ℣. 2. 3. 4. & 5.) Hier door ſchynt den Apoſtel te kennen te geven, dat de goude Kruyke, houdende het *Manna*, niet alleen en was in het Heylig der Heyligen, maer ook zelfs in de Arcke des Verbonds beſloten.

Heeft dan Godt in 't oud Testament begeert en geboden, dat het *Manna*, het welcke anderzints zoo week en broos was, dat het den dag daer naer bedierf en van de wormen verteert wierd, onbederffelyk zoude bewaert worden, tot een altyd duerende gedachtenisse en dankzegzinge der naer-komende geslachten, om dat hy hunne Voor-ouders met dit hemels Brood veertig jaeren in de Wildernisse zoo wonderbaer hadde gevoed: wat dankzegginge zullen dan de Christenen aen den zelven Godt niet schuldig zyn, die hun geene figuere, maer de waerheyd; geen *Manna*, maer de speys van 't eeuwig Leven; *Christus* waerachtig Vleesch en Bloed, syn eygen Menscheyd en Godtheyd in dit Alderh. *Sacrament van Mirakel*, naer verloop van *vier Hondert Jaeren*, mirakeleuselyk en onbedorven heeft achtergelaeten! Ah, wat onuytspekelyke danckzegginge zyn sy voor dit hemels weldaed aen Godt niet schuldig; aengezien *Christus* het zelve instellende synen hemelschen Vader heeft gedankt, gelyck den H. *Mattheus* getuygt: *Gratias egit: & dedit illis. [C. 26. ℣. 27.]* " Hy „ heeft gedankt; en het aen hun gegeven. „ Om dat wy hem in dêze dankzegginge zouden naervolgen.

En wat is'er meer over-een-komende met de reden en wel-levenheyd? Wat is'er eygender aen de menschelyke natuere, als dank-zegginge voor genote weldaeden? De welcke zelver in de redelooze dieren gevonden word.

Den *Augustinus* (*Lib.* 83. *qq. q.* 31.) beschryft de dankbaerheyd met dêze woorden: *Est virtus animi, in qua Amicitiarum & officiorum alterius memoria & remunerandi voluntas continetur.* " Het is eene deugd van 't gemoed, waer in „ de gedachtenisse der vrienschappen en goede „ diensten van een ander, en goede wille om „ den zelve te vergelden, besloten is. " Laet ons een weynig de vriendschappen, de diensten en oneyndelyke weldaeden overwegen, de welcke *Christus* in dit Alderh. *Sacrament* aen ons betoont heeft. Het was een groot weldaed, het welcke *Christus* aen *Zacheus*, bewezen heeft, als hy zig geweerdigde in syn huys te komen; zoo dat hy zelfs getuygde: *Salus huic domui facta est.* " Daer is zaligheyd „ aen dit huys geschied. " Voorwaer grooter weldaed geschied de Christenen door dit Alderh. *Sacrament*! want hy gaet by hun niet in en uyt, gelyk by *Zacheus*: maer hy blyft by hun tot het eynde des werelds, volgens syne belofte by *Mattheus* [*C.* 28.] gedaen: en hy is is nu *vier honderd Jaeren* gebleven in 't Alderh, *Sacrament van Mirakel*, rustende in de Kercke van de H. *Gudula* binnen *Brussel*, tot eene gedachtenisse der naer-komende geslagten.

Wederom, door de H. Communie veereenigt zig waerlyk en wezentlyk de Godtheyd en Menscheyd van *Christus* met de ziele van die hem weerdig ontfangt. Wie vereenigt zig? Den eeuwigen Godt! Met wie? Met eene

ſondaerige ziele! O Liefde! den Schepper vereenigt zig met ſyn ſchepzel! den Heere der glorie met ſyn verworpen ſlave! de opperſte Majeſteyt met eenen aerd-worm! den Al met den niet! wie zal hier niet uyt roepen met *David? Quid eſt homo, quod memor es ejus? Aut filius hominis quoniam viſitas eum? (Plam. 8. ℣. 5.)* " Wat is dog den menſch, dat gy hem „ gedachtig zyt? Oft des menſchens kind, „ dat gy hem komt bezoeken?" En met uw H. Lichaem voed? Ofte met den wyzen *Salomon*, als gy dien alderkoſtelykſten Tempel binnen *Jeruſalem* hadde gebouwt: *ergone credibile eſt, ut habitet Deus cum hominibus ſuper terram? Si Cælum & cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus iſta, quam ædificavi? (2. paral. C. 6. ℣. 18.)* " Is het dan ook gelooffelyk, dat „ Godt met de menſchen zoude woonen op „ der aerde? Is 't dat den Hemel en de He„ melen der Hemelen u niet en begrypen: „ hoe veel te meer dit huys, het welk ik ge„ timmert hebbe?" Om dêze en menigvuldige andere redenen moeten alle Chriſti Geloovigen Godt grootelyks dancken en loven, en alle andere Schepſelen opwecken, om danckbaerheyd tot dit H. *Sacrament* te betoonen, roepende wederom met David: *venite exultemus Domino &c. (Pſalm. 64. ℣. 1.)* " Komt, laet „ ons voor den Heere blyde zyn: laet ons „ vreugde-geroep maeken voor Godt onſen „ Heyland. Laet ons ſyn aen-ſchyn te gemoet „ gaen met Lof: laet ons hem toe-juygen

„ met

„ met Psalmen : want den Heer is eenen groo- „ ten Godt, en eenen grooten Koning boven al- „ le Goden." Die zig geweerdigt op de wereld by ons menschen in 't H. *Sacrament* te blyven &c.

Den H. *Augustinus* eens knielende voor het Beeld van den gecruysten Saligmaeker, en van *Christus* ondervraegt wordende naer de maete van syne liefde, waer mede hy hem beminde; gaf niet alleen syne on-uytspreekelyke liefde; maer ook syne groote dankbaerheyd te kennen, zeggende tot *Christus* dêze woorden: *Heere waert 't zaeken dat alle de beenderen van myn lichaem goude lampen waeren, en alle het bloed, dat door myne aderen vloeyt eenen wel-riekenden balzem, en dat alle dêze lampen brandenden en balzem tot uwe meerdere eere verslonden wierd; aldus zoude den heelen Augustinus voor u tot een brand offerande verteert worden (Rosignol. de discipl. Christ. perf. L 5. C. 20.)* Welcke schoone woorden ik door myne *Musa* dus voorder laete uyt-breyden.

Mynen Godt en mynen Al,
Ach! al had ik zoo veel zielen,
Als oyt druppels regen vielen
In dit droevig traenen-dal;
'K zou u met die zielen pryzen
En beminnen zonder end,
Dancken, loven, eer bewyzen
In uw Heylig *Sacrament.*

Dat myn leden altegaer,
Vleesch en beenen, bloed en ader,
Ziel en lichaem altegaeder
Niet als zuyver balzem waer:

En dat ik die ſtak in brande
Voor uw liefde my betoont,
Tot een dankbaer Offerrande,
Liefde bleef nog ongeloont.
Dat ik duyzend monden had,
En elk mond had duyzend tongen,
Die U altyd Lof-zang zongen;
Grooten Godt, hoe kleyn waer dat?
Want gy gaet het al te boven,
Uwen lof is zonder end:
Heer! wilt dan u zelven loven
In het Heylig *Sacrament.*

Van dêze verklaeringe, door den Eerw. Heer Plebaen geſchied in volle vergaederinge, is in de Kercke van de H. *Gudula* eene ſchildery, en dêze word in 't order de vyftiende geſtelt, en verbeeld den Heere Plebaen neffens den voorſz. *Joannes* in volle vergaederinge ſtaende, als gevende getuygeniſſe van alles, wat hy ten dien aengaende gezien en gehoort hadde; en dêze is bekoſtigt en vereert door den Eerweerdigſten Heere *Jacobus Hache*, Prelaet der Abdye van *Villairs &c.* Onder de zelve ſtaet:

Scimus quia verum eſt teſtimonium ejus.
Joannes 21. ℣. 24.

Dum ſacras ſolemnes peragit Plebanus ad Aras,
Cælica vox Juvenis dicta. fidemque probat.
Jam non ſolus homo, ſed teſtificatur ab alto
Fallere, ſeu falli neſcius, ipſe Deus.

Dat is te zeggen:

Wy weten dat ſyn getuygenis waerachtig is.
Joannes 21. ℣. 24.

Terwylen d'Heer Plebaen d'onbloedig Offerrande
Aen Godts Altaer opdroeg, en in ſyn iever brande

Wierd hem verklaert, dat't woord des Jongmans niet en faelt.
Wat twyffelde, daer hy van Godt getuygenifs' haelt.

Eyndige dit IV. Hoofd-ſtuk van den tweeden Boek met de twee naer-volgende Jaer-ſchriften:

VERA MYSTERIOSA APPARITIO A PLEBANO POPULO DECLARATUR.

'T HEYLIG SCHYNZEL WORD DOOR DEN PLEBAEN VEROPENBAERT.

V. HOOFD-STUK.

Instellinge der Solemnéle jaer-lyksche Processie van 't Alderh. Sacrament van Mirakel, *op den eersten Sondag naer den* 13. *van de maend Julius.*

TErwylen het Alderh. *Sacrament van Mirakel* nu openbaer ten toon stond, om van alle Christene Geloovige bezocht en aenbeden te konnen worden, is de Godtvruchtigheyd tot het zelve allenskens meer en meerder aen-gegroeyt; en wel byzonderlyk in 't jaer 1529. ter oorzaeke van eene vreemde en quaed-aerdige ziekte, waer mede niet alleen ons *Nederland* maer ook schier heel *Duydstland* wierd overvallen, de welcke genaemt wierd: het *Engelsch Sweet*, volgens dit latyns *Carmen: Anglicus hinc dictus, quia transtulit Anglia, Sudor.* Om dat dêze ziekte in *Engeland* eerst hadde begonst, en van daer naer andere Landen over-gevlogen was. Dêze droevige plaege overviel de lichaemen der menschen zoo dapper en geweldig met eene onverdraegelyke hitte en geduerig sweet, ja was zoo behaelyk en ook doodelyk, dat de menschen, die daer mede besmet waeren, met groote menigte binnen vier-en-twintig ueren tyds daer van stirven: maer doorgaens alle de gene, die over de vier-entwintig ueren daer mede leefden, wierden ge-

meynelyck genezen; gelyk *Mudzaert* aen-teekent *fol.* 589. op " jaer 1529.

Dêze gevaerlyke ziekte trok de Menſchen als in eenen diepen en vaſten ſlaep, en als men dêzen ſlaep niet en konde overwinnen, met rollen en ſleuren, ſchueren en ſtooten, pitzen en nypen, en andere pynelyke ongemacken aen te doen, dan ſtirven zy in den ſlaep, ſlaepende dus voor altyd den ſlaep der dooden. Daerom alle die genezen wilden, moeſten hun zelven groot geweld aen doen, en op alle manieren den ſlaep doen verdryven, anderzints daer door overwonnen zynde, was alle hope van leven verloren. Dêze bedrukte quaele quam den Ryn-ſtroom af-gedrongen tot in het Land van *Cleef*, *Gelderen*, *Weſtphalien*, in het Stift van *Uytrecht*, *Holland*, *Braband* en byzonderlyck tot *Antwerpen*, waer door de Koop-lieden en Borgers in groot getal uyt de Stad vluchtende naer andere Steden en plaetſen, en menigvuldige van hun, nog onder wegen zynde, zoo op ſchepen als wagens, wierden van de dood ſchielyk uyt 't leven gerukt.

Dêze ziekte had binnen *Antwerpen* duſdaenig de overhand genomen, dat op den avond van den H. *Aerds-Engel Michaël*, op den dag van den zelven en den dag daer naer zoo veele menſchen ſtirven, dat men geen kiſten nochte graven genoegzaem en konde maeken, om de doode ter aerde te beſtellen: en op dry oft vier dagen ſtirven aldaer wel ontrent de vier

oft vyf honderd menschen, het welcke al eenigen tyd bleef dueren. Hier door was den grouwel en benouwtheyd onder de Borgers dusdaening, dat geen Ambachts-lieden meer en werckten, men sloot de winckels, en de levende gingen als lyken door de Stad, niet doende als klagen en zuchten, en malkanderen *Adieu* zeggende op den weg naer d'eeuwigheyd. De Godtvruchtige gingen naer Kercken en Kloosters om hune sonden te belyden, de H. *Sacramenten* te ontfangen, en hun tot de dood te bereyden; levende al oft zy in 't kort voor het oordeel Gods moesten verschynen. Dêze ellende was ook te zien in de omliggende Dorpen en plaetsen van die Stad: zoo dat toen de Geestelyke Herders, Biechtvaders en Priesters al om zeer gezocht en geroepen wierden, gelyk het gemeynelyk in den lesten nood geschied, en dêzen weer over zynde, versmaet en vergêten worden.

De Geestelyke Overheyd, de Heeren van de Magistraet en allen het volk der Stad, ziende dêze strenge Geeszel van Godt, die als een pest woelde; besloten om Bid-dagen en generaele Processie te houden, om hier door de getergde gramschap Gods af te keeren. Dêze algemeyne Processie wierd ingestelt op den Feest-dag van den H. Aerds-Engel *Michaël*, de welcke op dien dag met een groote devotie van ontellyke menschen wierd voltrocken, een ieder Godt met inwendig leetwezen en uytwendige traenen oodmoedelyk aen-roe-

pende, dat hy ſyne ſtraffende hand van hun wilde keeren. En niet te vergeefs: want den goedentieren Godt is als geheel door dêze boetveerdige oeffeningen verzoent geweeſt, in dusdaenige maniere, dat dêze beſmettelyke ziekte terſtond ophiel, zommige, die daer mede beſmet waeren, ſtirven den zelven dag, en alle de andere waeren en bleven daer van bevryd. Waerom, tot dankzegginge van dit groot weldaed, tot op den dag van heden, binnen *Antwerpen* nog jaerlyks eene generaele Proceſſie geſchied op den Feeſt-dag van den H. Aerds-Engel *Michaël.*

De droeve maere van dêze beſmettelycke ziekte was uyt *Antwerpen* zeer haeſt overgevlogen in alle de andere Steden van *Nederland*, voornaementlyk nogtans tot *Bruſſel*, alwaer de Borgers hun vonden in den zelven nood en perykel, gelyk ook die van hunne omliggende Steden: *Loven*, *Mechelen*, *Vilvoorden*, *Gend*, *Berghen* in *Henegauw* &c. met hunne onderhooringe Dorpen; en vreezende, dat dêze plaege hun ook zoude overvallen, beſloten ſy eenpaerlyk hunnen toevlucht te nêmen tot het Alderh. *Sacrament van Mirakel:* ſy wiſten, dat in het zelve tegenwoordig was den opperſten en almogenden Medicyn-meeſter, die den Trooſt is van alle bedrukte, en toevlucht voor alle die in nood zyn. Ook was hun bekent de eerſte en trooſtelyke openbaeringe aen den godtvruchtigen *Joannes* geſchied (ziet hier vooren fol. 47.) alwaer *Chriſtus* tot

hem zeyde : *Weet zekerlyk, dat alle de gene, die my getrouwelyk zullen aenroepen in dêze plaetse, dat ik hun zal verlossen van alle tribulatien.* Hier op hun betrouwende gingen sy tot het Alderh. *Sacrament van Mirakel* met een levende geloof, vaste hôpe, en brandende liefde, den Heere dêze syne belofte gedachtig maekende.

De Heeren van 't Capittel en van de Magistraet dêze groote devotie van allen 't volk ziende, vergaederden t'zaemen den grooten Raed, in den welcken sy met advies en overstaen van den Heere Cancelier van *Brabant Adolphus Vander Noot*, en goedkeuringe van alle de Heeren, besloten eenen Vasten-dag, Biddag en generaele Processie in te stellen, om naer het voor-beeld der inwoonders van *Ninive*, de plaege des Heeren af te keeren en den vergramden Godt te verzoenen. Dêzen Vasten-dag wierd gehouden volgens het Plackaert, (hier achter volgende.) op dat hier door een ieder zig zoude bereyden, om eene rouw-hertige Biechte te spreken en den volgenden dag te nutten het H. *Sacrament des Autaers*, en op den derden dag daer naer, alswanneer eene Solemnele Misse ter eeren van 't H. *Sacrament* zoude gezongen worden en men in eene generaele Processie, met alle eerbiedinge en godtvruchtigheyd het Alderh. *Sacrament van Mirakel* zoude omdragen. Op den gestelden dag wierd de Solemnele Hoog-misse gezongen door den Eerw. Heer *Adrianus Arnoldi* : Bisschop

Van Rossen en Suffragaen van *Cameryk*, aen eenen kostelyken Autaer, tot dien eynde in den grooten beuk voor de Choor-deure opgerecht, waer op het H. *Sacrament van Mirakel* in eenen verheven Throon, en met veel licht omringelt, ten toon was gestelt. (*Ita Basil. Brux. in append. fol.* 60.)

Naer dat de Solemnele Hoog-misse geeyndigt was, begon de godtvruchtige Processie, in de welcke den voor-noemden Bisschop het H. *Sacrament* omdroeg door de voornaemste straeten der Stad, vergezelschapt zynde van 't Capittel en heel de Clergie, van de biddende Orders, Heeren van de Magistraet, en van eene onuytsprekelyke menigte van volk, zoo van de inwoonders der Stad, als van de gene, die van buyten gekomen waeren, om in eenen zoo algemeynen nood den Hemel te verzoenen en Gods bermhertigheyd af te smeeken. Geduerende dêze Processie zag men, in zoo grooten toe-loop van alderhande volk, niet als gestichtigheyd en godtvruchtigheyd, de Klocken van alle de Kercken en Kloosters wierden zonder ophouden geluyd, tot dat de Processie (die als dan eenen zeer grooten weg dêde) wederom ingekomen was; wanneer de benedictie met het Alderh. *Sacrament van Mirakel* wederom wierd gegeven.

Dat alhier nu het meeste te verwonderen is, zoo haest dêze godtvruchtige Processie geeyndigt was, heeft men bevonden, dat'er niemand binnen *Brussel*, van dêze besmettelyke

ziekte meer gestorven is, zynde hier ook wel te aenmercken, dat'er van te vooren in alles maer ses persoonen, die met de voorsz. ziekte besmet waeren, gestorven en zyn. Aen wie zal men, kan men, oft mag men dit groot weldaed toe schryven, als aen het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, den aldergroodsten Schat, eer ende glorie, troost en bystand der Princelyke Stad van *Brussel*, alwaer Godt, volgens syne belofte, die in tribulatie waeren, hem aenroepende, heeft verhoort en verlost? Het is dan dien goedertieren Godt, die syne bermhertige oogen heeft gelieven te openen op de bedrukte Borgers van *Brussel*, de welcke met zulk een goed betrouwen hunnen toevlucht genomen hadden tot den almogenden Godt, schuylende onder de gedaente van de H. doorwonde Hostien in het Alder H. *Sacrament van Mirakel*: en door dêzen middel wierd de Stad van *Brussèl* bevryd van die verslindende plaege, de welcke in de omliggende Steden, als tot *Gend*, *Bergen in Henegouw*, *Loven*, *Namen*, en by-zonderlyk tot *Antwerpen* een groote menigte van menschen hadde weg gerukt, gelyk het zelve geschied was het voorgaende jaer in *Duydsland*, zynde het getal der Dooden als ontelbaer, van die door dêze korte en haestige ziekte het leven verloren hebben.

Dit is het Plackaert, door de Magistraet gegeven ten tyde van de *Sweetende Sieckte*, het welck getrocken is (als mede het volgende tot dank-zegginge &c.) uyt den Boek, ge-

meynelyk genoemt : *Het Oud Geel Correctie boek;* waer onder andere ſtaet als volgt:

PUBLICATIE.

Van de Proceſſie Generael, ende ander Ordonantie by de Heeren Ampt-man ende Wethouderen gemaekt ter eeren van het weerdig H. Sacrament van Mirakel. *De publicatie hier van is geſchied den* 1. *van October in 't jaer* 1529.

OP dat Godt Almachtigh deſe goede Stadt van *Bruſſel* ende Ingeſetene der zelver door ſyne Goddelyke Ontfermhetigheyd ende Goedertierenheydt wille verhuden van den grooten dieren tydt, die nu regnerende is, mits oock beſchermen en beſchudden van der haeſtige ſieckten de welcke regneert zoo ten *Boſſche*, t' *Antwerpen* ende Elſwaerts, ſoo es wt begeren ende Ordinantie van onſer genaediger Vrouwen, by *Janne van Walem*, Onder-Ammant, Bourgemeeſteren, Schepenen, Rentmeeſteren ende Raedt der Stadt van *Bruſſèle* eendrachtelyck over-dragen ende geſloten, dat-men op een maendag naeſt-komende zal gaen doen Proceſſie generael met het weirdig H. *Sacrament*, biddende Godt Almachtigh om ſyn genaede ende goedertierentheyt, ende dat een iegelyck van de Stadt van *Bruſſele*, wie het zy, hem van ſtonden aen ſal ſtellen in ſtaet van Gratien, te weten te bichten gaen, ende die daer toe ſullen zyn gediſponeert tegen Sondagh naeſtkomende hun ſtellen te ont-

fangen dat weirdigh *H. Sacrament*, om zoo vele bequamer te zyn Godt Almachtig te bidden, bevelende voorts eenen iegelycken op morgen te vaſten ende op en Sondagh naeſtkomende alſdan dat-men Proceſſie generael, ende ommedragen dat weerdigh H. *Sacrament van Mirakel*, dat eenen iegelyck met'er zelver Proceſſie gaen zal, ende met devotien en vierigheden de zelve Proceſſie *zullen volgen van achter naer, zonder voor oft ter ſyden te gaen, ende dat op de boeten*, t' andere tyden daer op geordeneert, ende dat ten minſten uyt elcken huyſe eén met toortſen oft ander licht voor 't voorſz. H. Weerdigh *Sacrament* zullen gaen, en dat men de huyſe geſloten houden, tot dat de Proceſſie zal inne zyn.

Dit is het Plackaert, het welcke van de Heeren der Magiſtraet van Bruſſel *gegeven is ten tyde van de* Sweetende Siekte, *en dat hier nu volgt is het Plackaert der Dank-zegginge over de verloſſinge van de voorſz.* Sieckte.

PROCESSIE GENERAEL.

Gepubliceert den 5. November in 't jaer 1529.

WAnt Godt Almachtigh door ſyn grondeloose ontfermhertigheyt en genaede geliefſt heeft deſe Stadt ende Innegeſetene der zelver te verhuden en te beſchermen van haeſtige, onbekende en andere ſmettelyke ſieckten, die noch in veel andere Steden en Plaet-

ſen hier ontrent gelegen geregneert hebben, en al-noch regneren, ende oock eenige ſiecken daer af, ende van veele andere paſſien ende gebreken (daer af ſy by toe-doen van de Meeſters, hen des verſtaende, noch by der natueren niet en hebben kunnen gheholpen gheweſen) door ſyn weerdigen H. *Sacrament van Mirakelén* in de Kercke van Ste. *Goedelen* beruſtende, te geneſen, ende van huerlieder gebreken goedertierlyk te verloſſen, ende om Godt Almachtigh tottet ſelver ontfermhertigheyt ende genaede te verwecken, onlanckx geordineert is geweeſt, dat een iegelyck te bichten, en ten weirdigen H. *Sacrament* gaende Hem met devotie ſtellen ſouden te gaen metter Proceſſie van den H. *Sacrament van Mirakel* alſdoen gedaen. Ende want devotie in 't bedancken van Godt Almachtigh, ende ſyn weerdigh H. *Sacrament van Mirakel* van ſynder goedertierentheyt ende genaeden deſer Stadt ende haere Ingeſetenen gedaen ende bethoont, ende om die te verwerven, niet en behoort verminderd, maer veel te bat vermeerdert te worden; om de zelve gratie ende genaede te behouden, ende voortaen van alle ſiekten en andere perykelen door ſyne genaede beſchermt te worden, zoo is by *Janne van Waelhem*, Onder-Amptman, Borgemeeſteren, Schepenen, Rentmeeſtren ende Raedt der Stadt van *Bruſſele*, *metten Heere van den Capittele van Ste. Goedelen* eendrachtelyk geraemt, geſloten ende geordineert, dat men nu een Sondagh naeſt-

komende zal met solemnéle Processie Generaele noch eene ommedraegen dat weerdigh H. *Sacrament van Mirakelen.* Om d'welcke alsdan weerdigheydt ende reverentie te bewyssen, en te bequaemelycker Godt Almachtigh biddende, een-iegelyck hem stellen zal in goeden staet met vaste eenigheydt ende alle andere inwendigheydt ende uytwendige deugdelyke wercken ende teeckenen, dat om de selve solemnele Processie te weirdiglycker ende gestaediglycker te doen ten voorschreven Sondagh alle Kercken, Cloosters ende Plaetsen binnen dese Stadt, daer men gewoonelyck is eenigen Dienst te doen, den Dienst gedaen zal zyn ten acht ueren voor noen, uytgenoemen Ste. *Goedelen*: dat een-iegelyck de zelve Processie ende H. *Sacrament* zal komen revereren, ende devotie bewysen met was-lichte elck naer synen staet, stille ende manierlyck volgende achter sonder voor de selve Processie ende H. *Sacrament* met lichte, sonder op eenige zyde der selver te gaen, op pene van hunnen opersten kleede.

Dat duerende den voorschreven Dienste een-iegelyck hem wille stille ende devotelyck in de Kercke van Ste. *Goedelen* houden, ende hertelyck Godt almachtigh bidden, dat hy door synder genaeden den *K. M. ende den Konick van Hongaryen Don Ferdinando* wilt behouden ende beschermen van perykelen ende inconvenienten, ende hun te verleenen victorie tegen hunne vyanden: dat oock alle erreuren

ende ketteryen te niet gebrocht ende gheextir-peert worden : ende voorts voor alle christene menschen, ende andere saecken Godt almach-tigh behaeghelyck wesende.

Dat niemant wie hy zy, duerende den voor-schreven Dienst, syn Tortse binnen de Kercke van Ste. *Goedele* uyt en doen, noch en bluf-sche, noch oock aldaer ontsteke, ten waere dat de voorschreve Processie, mits onghety-digh waere binnen de selve Kercke omme-ginck, in welcke gevalle een-iegelyck syn Tortse ende licht aldaer sal doen berren, maer niet aldaer blusschen ende uytdoen.

Dat egeen Wyntaveniers, Taberettiers, Brouwers, Biertappers noch andere ghelycke persoonen mogen setten eenigh geselschap, om eten oft om drincken, noch ander ge-lycke openbaer beslach binnen hunne huysen oft kelderen houden, uytgedaen de Passan-ten, ende dat op de pene van thien Carolus guldens by elcken contrarie van desen doende te verbeuren, ende te bekeeren in dryen, d'een den Heere, d'ander de Stadt, ende 't derde den voortbrenghen.

Dat elck Ambacht binner deser Stadt be-fonder met hunne cleede zal Ambachts oft Stadts-gewyse de selve Processie eeren gelyck den grooten Ommeganck deser Stadt, maer in de plaetse van hunne Ambachts-keirsse, salmen dragen twee notabele wassen Toort-sen. Dat oock die goede Mannen gewoonlyck zyn Tortse te dragen dat sy die onder hun

voorſz. Ambacht dragen willen, om den H. *Sacrament van Mirakelen* te vereeren ende weirdigheydt te bewyſen.

Nederwaerts ſtondt aldus: *Publicatum* ter Payen, preſent *H. Edinghen* Borgermeeſter, *J. Noot, Beerti, Eſtor, Hert, Brecht, Steen, Lillo, Recept. Et Omnibus Conſulibus, quinta Novembr. XV. hondert XXIX.*

De doorluchtigſte Princeſſe, Vrouwe *Margarita van Ooſtenryk*, Dochter van den Keyzer *Maximilianus*, en Gouvernante dêzer *Neder-landen*, bemerckende dit groot weldaed van den Hemel verkregen door dien Solemnelen Dienſt en generaele Proceſſie, die ſy in perſoon met heel haer Hof hadde vergezelſchapt, heeft Godt ten eeuwigen dage daer over willen dankbaer wêzen, en heeft begeert en geboden, dat men alle Jaeren in 't toekomende op den Sondag naer den Feeſtdag van de H. *Margarita*, wezende volgens den Ouden kalendier den 13 van Julius, zoude houden door de Stad eene generaele Proceſſie, en in de zelve het H. *Sacrament van Mirakel* om-dragen, gelyk het zelve ook altyd (uyt-genomen ten tyde van de beeld-ſtormery) van Jaer tot Jaere ſtiptelyk is onderhouden geweeſt, met de alder-grootſte Solemniteyt, en verwonderinge van alle vreemdelingen, die dêze Proceſſie met grooten toeloop uyt alle de omliggende Steden, ja van *Holland*; *Vrieſland*, *Zeeland*, en andere wyd af-gelegen Landen komen zien, zoo om het menigvuldig brandende licht, het welck

welk de godtvruchtige Borgers, Ambachten, ieder onder ſyn Staendaers teekenen, de vyf Gildens, de Heeren van de Magiſtract, Treſory, Finantien, Raeden en andere Hoog-Edele Mannen in hunne handen dragen; als ook de Broederſchappen van 't heylig *Sacrament*, de Religieuſen van verſcheyde Ordens, de biddende Ordens, die onderwegen het H. *Sacrament* met Lof-zangen vereeren, de ſes Parochien met hunne vaenen en ſchoone Choorkappen, de Heeren Canonincken; en eyndelyk het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, het welcke doorgaens onder een pragtig verhemelt gedragen word door eenen Biſſchop oft ander gemeytert Hoofd; waer naer volgt een groote menigte van volk de welcke de Proceſſie vergezelſchappen.

Hier volgt het Plackaert, gepubliceert den 18. *van Julius* 1530. *ten tyde van de Aerds-Hertoginne* Margarita &c.

TOT VERIFICATIE,

Van de ſolemnêle Proceſſie van 't H. Sacrament van Mirakel, *by de Doorluchtighſte Vrouwe* Margarita *van* Ooſtenryk, *eertydts ingeſtelt. Dêze volgende publicatie is ook getrocken uyt het voorſchreven* Geel Correctie-boeck.

UYt dien dat men ter begeerten van onſe Genadiger Vrouwe, Vrouwe *Margarita* Arts-Hertoginne van *Ooſtenryck*, Hertoginne

ende Gravinne van *Bourgondien*, Douariere van *Savoyen*, Regente ende Gouvernante, op in Sondagh naeſtkomende gaen zal Proceſſie generael, ende ommedragen dat weerdigh H. *Sacrament van Mirakel*, zoo es by *Joanne van Waelhem*, Onder-Amptmannen, Borgmeeſteren, Schepenen, Rentmeeſteren ende Raedt deſer Stadt van *Bruſſèl* overdraegen ende geſloten, ten eynde der ſelver Proceſſien van den H. *Sacramente* ſulcke eere, reverentie ende devotie beweſen worde, als 't betaemt, dat de geſworene van den Ambachten binnen deſer Stadt ſullen mede omme-gaen in gewoonelycker ordenen, elck met eender waſſen Tortſen in ſyn handt, ſonder de kerſſen van den voorſz. Ambachten zullen mede ommegedragen worden, om dat daer deure de voorſz. Proceſſie niet en worde verachtert. Ende die goede Mannen van den zelven Ambachten daer toe geſtelt zynde, zullen oock des devotie hebbende, met heuren Ambachten elck in 't ſyne mede omme-gaen, elck oock met eender waſſen Toortſen in ſyn handt.

Ende voorts ſal een-iegelyck anders mede omme-gaen des geſtaet zynde elck naer ſyn devotie. Ende de ghene die geen licht en zullen dragen, ſullen de voorſz. Proceſſie volgen van achter naer, ſonder voor oft ter ſeyde te gaen. Ende duerende de voorſz. Proceſſie en zal niemant aldaer die zal paſſeren, hem voorderen iemanden te ſetten, oft te drincken te metene, noch en ſal niemant alſdan hem voor-

deren te gaen ombyten oft drincken. Maer een iegelyck aldaer de voorſchreve Proceſſie ſal Paſſeren, ſal hem voegen voor ſyne deure, de ſelver Proceſſie ende weerdigen H. *Sacrament* voorſchreven met Cyraeden ende anderſints ſulcken eere ende Reverentie bewyſen hem mogelyck weſende.

Ende ſoo wie in des voorſz. ſtaet, van onbytende, drinckende, onbyten te geven, oft te drincken te metene, oft buyten oorder te gaen naer den onderſcheede als voren, in gebreken bevonden ſal worden, die ſal worden gecorrigeert arbietralycken naer gelegentheyt der ſaeken, anderen ten exemple. Nederwaerts ſtont aldus: Gepubliceert XVIII. July Anno XV. hondert en XXX.

ANDER EXTRACT.

Uyt het voorſz. Geel Correctie-boek *der Stadt* Bruſſel *fol. C. LV.*

VRydagh naeſtkomende op S. *Matthys dagh* is den dagh van ſyn *K. M. geboorte, Victorie ende Coronatien*, ende alſdan ſal men gaen Proceſſie generael met den weerdigen H. *Sacrament van Mirakelen*, d'welck ſal beginnen uyt te gaen ten acht uren, ende daer naer ſal-men de Hoogh-miſſe doen. Gepubliceert ter puyen den XXI. February XV. hondert ende XXX. ſtyl van *Brabant*.

Uyt dêze voorſz. Plackaerten blykt met wat een groote geſtichtigheyd, godtvruch-

tigheyd en eerbiedinge de Processien als dan wierden gehouden, zynde aen niemand geoorloft, zonder brandende flambeeuwen, voor oft ter zyden te gaen: maer achter het H. *Sacrament*, gelyk het betaemt, dat den knecht synen Meester volgt. Wederom van niet te eeten oft te drincken, oft het zelve te geven ten tyde der Processie, en dit op de boete van tien Carolus guldens, zynde voor ander ongeschiktheden en over-tredingen de boete gestelt, berooft te worden van syn opper-kleed, oft met andere straffen, volgens misdaeden, gekastyd te worden. Godt gave dat dêze godtvruchtige Ordonnantien nog heden-dags gegeven en onderhouden wierden.

Aenmerkt hier, dat volgens de verbeteringe in den ouden Kalendier, door den Paus *Gregorius* den XIII. in jaer 1582. geschied, den Feest dag van de H. *Margarita* den 20. van Julius geviert word, waerom dêze solemnéle Processie nu jaerlyks altyd geviert word den Sondag naer den 13. van Julius. En al-hoe-wel hier een korte schetze van dêze Processie gegeven is, gaen ik de zelve nog voorder uytbreyden in de volgende (volgens de Heer *Casmeyr*, fol. 32.)

ORDER

Van de jaerlyksche Processie.

VOor al gaen de Biddende Ordens, te weten: de Eerw. Paters *Minimen*, *Capucinen*, *Beggaerden*, *Augustynen*, *Predikheeren*, *Lie-*

ve-vrouwe Broeders en Minder-broeders; hier naer volgen de Eerw. Heeren Paſtoors met hunne Clergie van vyf Parochiale Kercken der Stad, altegaeder met Choor-kappen, en met de principaelſte Parochianen, dragende brandende flambeeuwen, te weten: de Parochie van Ste. *Catharina*, van *Finis Terræ*, van den H. *Nicolaus*, van den H. *Guericus*, en van Onſe Lieve Vrouwe *ter Capelle.*

Naer dêze vyf Parochien volgen de twee vermaerde Broederſchappen, het eene opgerecht in de Capelle van den Grave van *Salazar*, daer het Alderh. *Sacrament van Mirakel* doorſteken is, onder den tytel des Broederſchaps van het H. *Mirakeleus Bloed*: ende het ander in de Collegiale Kercke van de H. *Gudula*, onder den tytel van 't H. *Sacrament van Mirakel.*

Hier naer (ſchryft *Caſmeyer ſupra*) volgen de Ambachten, ieder met hunne bediedzels; Waer uyt ik hier de Ordre in voege uyt den zelven Caſmeyer (Eerſte vervolg fol. 16.) Uyt S. *Nicolaus* Natie, 1. de Molen ſlagers, 2. de Rade-maekers, 3. Timmerlieden 4. Schalie-deckers 5. Beeldhouders, 6. Metſers, 7. Steen-houders, 8. Buſ-maekers 9. Spoor-maekers, 10. Helm-ſlagers.

Uyt S. *Peeters* Natie, 1. de Oude ſchoen-maekers, 2. Leer-touwers, 3. Schoen-maekers, 4. Riem-maekers, 5. Huyde-vetters 6. Thes-maekers.

Uyt S. *Jacobs* Natie, 1. De Wyntaveniers, 2. Ticchel-deckers, 3. Schrynwerckers, Heb-

ben-houtwerckers, en Lynwaertiers, 4. Cuypers, 5. Brieders, 6. Maelders, 7. Broodmaekers.

Uyt S. *Christoffels* Natie, 1. Passement-maekers, 2. Droog-scheirders, 3. Spaens-leere-stoelmaekers, 4. Ververs.

Uyt S. *Jans* Natie, 1. Stoel-draeyers, 2. Pleckers, 3. Pot-maekers, 4. Witwerckers, 5. Mande-maekers, 6. Glase-maekers, 7. Goudt-slagers, 8. Schilders, 9. Goreel-maekers, 10. Sadel-maekers, 11. Horlogie-maekers, 12. Slot-maekers, 13. Lange en Korte Seel-maekers, 14. Coffer-maekers, 15. Pannemaekers, 16. Hoef-smeden, 17. Yzere-witwerckers, 18. Groef-smeden.

Uyt S. *Guiricks* Natie, 1. Chirurgyns, 2. Oude Kleer-koopers, 3. Peltiers, 4. Borduerwerckers, 5. Cousse-maekers en Laeke-verkoopers, 6. Kleer-maekers.

Uyt S. *Laureys* Natie, 1. Tappesiers, 2. Lyne-wevers, 3. Volders, 4. Hoede-maekers, 5. Bleykers, 6. Laeke-maekers.

Uyt S. *Gillis* Natie, 1. Fruyteniers, 2. Groenvisschers, 3. Ten-gieters, 4. Schippers, 5. Vettewaeriers, 6. Meersch-lieden.

Uyt *Onse Lieve Vrouwe* Natie, 1. Goud-en Silver-smeden, 2. Bourquoisen, 3. Visch-verkoopers, 4. Vleesch-houwers.

Hier naer volgen de vyf Gildens, altemael met brandende flambeewen, de welcke worden genoemt: 1. De *Schermers*, onder den Tytel en bescherminge van S. *Michiel*, ingestelt in't

jaer 1480. 2. De *Colovenires* oft *Busschieters*, onder den Tytel en beschermimge van S. *Christophorus* en *Barbara*, ingestelt in 't jaer 1477. 3. Den *Hand-boog Gilde*, onder de beschermingе van S. *Sebastiaen* en S. *Antonius*, ingestelt in 't jaer 1428. 4. De *Voot-boog Gilde*, onder de bescherminge van S. *Joris*, ingestelt Anno 1422. 5. De *Groote Gilde*, als ook van den *Voet-boog*, onder den Tytel en bescherminge van *O. L. Vrouwe* op den *Savel*, ingestelt in 't jaer 1213.

Naer dêze vyf Gildens volgen de Heeren Wethouders van de Magistraet, van syne Majesteyts Reken-kamer, van de Heeren van den Raed van *Brabant*, en die van de Finantie. Hier naer volgt het Capittel van de Collegiale Kercke van de H. H. *Michaël* en *Gudula*; waer naer, onder eenen alderkostelyksten Hemel, gedragen word het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, wordende altyd gevolgt van den Gouverneur van 't Land, de welcke noyt achter gelaeten hebben dêze Processie te vergezelschappen, al was hunne tewoordigheyd dikwils op andere plaetsen, als in de Legers, ofte Belegeringe van Steden, zeer nootzaekelyk, als sy expresselyk te poste naer *Brussel* quamen, en naer het sluyten van de Processie, en het ontfangen van de H. Benedictie, sy wederom keerden, daer den nood hun vereyschte: gelyk men verscheyde reyzen gezien heeft ten tyde, dat syne Hoogheyd *Maximilianus Emanuël*, Hertog van *Beyëren*, de Spaensche *Nederlanden* bestierde, en

dit naer het ſchoon voor-beeld van alle ſyne H. Sacraments-lievende Voorzaeten.

Den Aerds-Hertog *Albertus* is uyt de Belegeringe van *Hulſt*, als ook uyt de Belegeringe van *Ooſtende* gekomen, om tegenwoordig te zyn in dêze ſolemnele Proceſſie, keerende den dag naer de zelve wederom naer het Leger, ontfangen hebbende den zegen van 't H. *Sacrament* voor hem en voor ſyn Leger.

De Infante van *Spagnien*, *Iſabella Clara Eugenia*, zoo lang als ſy geleeft heeft, heeft noyt achter gelaeten in de zelve, dragende eene brande keirſe, tegenwoordig te wêzen, met alle haere Hof Damen en Edellieden. Deſgelyks heeft den Prins Cardinael ook altyd gedaen, als hy dêze *Nederlanden* gouverneerde; ende naer hem alle de Gouverneurs en Gouvernanten der *Nederlanden.*

Hier van is in de Kercke van de H. *Gudula* ook eene ſchilderye, en is onder de ſes van 't jaer 1735. de tweede, bekoſtigt ende vereert, door den Hoog-weerdigen Heere *Guilielmus Delvaux*, Biſſchop van *Iperen*, &c. Onder de zelve ſtaen dêze volgende latynſche *Carmina*.

Caſtra pius Princeps poſita ſtatione relinquit
Bruxellaſque, *vocant quo pia Feſta, petit*
Scilicet hic Feſto deducitur Hoſtia *cultu*
Fronde per ornatas prodigioſa vias
Se pompæ Comitem Albertus *cum Conjuge tradit;*
Cogit ad hoc pietas Auſtriadumque *fides.*
Pompæ hujus Comites qui præceſſêre fuerunt
Belgarum Domini quique ſequentur erunt.

Welcke deftige woorden ik aldus in 't Nederduyts vertaele.

Den Prins, hoe wel belet met 't Leger te bestieren,
Verliet het Veld, en quam de Feest tot *Brussel* vieren;
Hy met Processie ging van 't Heylig *Sacrament*,
Daer *Jesus* was, daer hy ook wilde zyn present:
Met hem ging *Isabell'* met brandend Licht in d'handen;
Het *Oostenryks Geslagt* blyft in dees' Liefde branden.
Al 't *Neerlands* Opper-hoofd, van 't alder edelste Bloed,
Gevolgt heeft, volgen zal het *Sacrament* te voet.

Het is wel waer, dat den Doorluchtigsten Prince *Joannes van Oostenryk*, bestierende, voor den koning *Philippus* den IV. dêze *Nederlanden*, in het jaer 1656. niet tegenwoordig geweest en heeft in dêze voornoemde Processie: welckers achter blyven nogtans geene het minste naerdeel, maer in tegendeel een groot voordeel aen de zelve heeft gedaen, voor zoo veel hy die overgroote victorie in het slaen van het frans leger, en het ontzetten van *Valencyn* toe schreef aen het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, zynde den 16. van Julius, den dag op den welcken dit Alderh. *Sacrament* bezonderlyk geëert en solemnélyk omgedragen wierd. Waer van zekeren Poëet zingt.

Urbem Gallorum nonne obsidione levavit,
Ipsâ, quâ colitur pignus Mirabile Luce?

Ende dit bondig Jaer-schrift diende:

VaLenCenensIs reDeMptor.

Wat wonder was het, dat *Valencyn* ontzet wierd, op de solemnéle Feeste en Processie van het H. *Sacrament van Mirakel*, aengezien vol-

gens het ſchryven van *Sanderus (in Deſcript. Abbatiæ Grimberg. fol.* 10. *col.* 1.) het beleg begonſt was op den Feeſt-dag van het H. *Sacrament* den 5. van Junius. En aldus, ô wonderheyd! *Valencyn* op H. *Sacraments-dag*, belegert, en op H. *Sacraments-dag van Mirakel*, niet zonder Myſterie, ontzet!

Dêzen Alderchriſtelykſten Prins, *Joannes van Ooſtenryk*, tot dankbaerheyd van dêze ſchoone verkregen Victorie, liet goude, zilvere en kopere Medalien ſlaen, op de welcke van den eenen kant geſneden was de Stad *Valencyn*, en boven de zelve dit volgende Jaerſchrift:

MIRACULOSO DEO

Dat is:

Aen den mirakeleuſen Godt.

Onder de Stad ſtond:

Hoſtem Fugaſti. 1656.

Dat is:

Gy hebt den vyand verdreven 1656.

Van den anderen kant ſtond het portrait, ofte de afbeeldinge van dien Doorluchtigen Prince, met de naervolgende woorden:

Valencianam liberaſti, Condatumque recuperaſti.

Dat is:

Gy hebt Valencyn *verloſt en* Condé *hernomen.*

Welcke Medalien ofte Penningen tot *Ant-*

werpen geslagen zyn, ende nog in handen van veele Persoonen gevonden worden, oft in Cabinetten opgesloten en bewaert worden.

Van dit wonderbaer ontzet is in de Kercke van de H. *Gudula* ook een schildery, de welke in 't jaer 1735. ten tyde van 't groot *Jubilé*, onder de ses nieuwe de vierde getelt word, verbeeldende Prins *Joannes*, in 't leger-veld nedergeknield en 't H. *Sacrament* tot bystand aenroepende, en in 't verschiet den vyand op de vlucht gedreven en *Valencyn* ontzet &c. En dêze is bekostigt en vereert door den Eerweerdigsten Heer *Henricus Crokaert*, Prelaet der Abdye van *Diligem &c.* Waer onder staet:

Ante Valencenas cædensque, fugansque Joannes
Austriacus Gallos, Victor ab hoste redit.
Vicit, non armis fidens turmisvè, Joannes
Sed tibi Bruxellis *prodigiose Deus*
Castrorum Dominum te sub velamine Panis
Principis Austriaci *nôrat adesse Fides*
Atque ideo Sacra quuo duceris Hostia *pompa*
Hoste triumphato palma relata die est.

Aengezien ik dêze latynsche Carmina *niet vertaelt en vinde, laet ik myne* Musa *den inhoud daer van aldus uytgalmen:*

Joannes valencyn d'ontzetting heeft gegeven,
'T Frans Leger daer ook van geslagen en verdreven,
Hy overwint; maer niet door menschelyke kracht:
Maer door u Godt, die hem uyt *Brussel* gaf de macht,
Op u, ô Leger Godt! in schyn van Brood verborgen,
Was al syn hoôp gestelt, syn Helden-moed en zorgen:
Terwyl men U in Stad droeg in Processie rond,
Gy uyt den Hemel hem den Lauwer-tak af zond.

Zedert den tyd, dat de Doorluchtige Princesse *Margarita van Oostenryk*, den Sondag naer den Feest-dag van haere H. Patroonersse *Margarita* dêze solemnele Processie heeft ingestelt, is de zelve altyd jaerlyk gegaen, uyt-genomen in de jaeren 1579. en de vyf volgende, gelyk hier te vooren nog gezeyd is; als wanneer de Stad *Brussèl* onder het droevig jok der voorsz. Geusen zoo jammerlyk zuchtede en het H. *Sacrament* verborgen was, op dat het zelve niet en zoude gevallen hebben in de handen van de heylig-schendende Beeld-stormers.

Naer dat dêze *Margarita van Oostenryk* de voorsz. Processie zoo heyliglyk hadde ingestelt en jaerlyks bevolen te onderhouden, is sy in het volgende jaer 1531. gestorven binnen *Mechelen.* Naer haer is gevolgt Vrouwe *Maria*, Suster van Keyzer *Carolus* den V. die de Regeringe der *Nederlanden* bestierde, en dêze heeft den eersten keer in de plaetse van haere Moeye het H. *Sacrament* in de Processie vergezelschapt (zoo *Mudaert fol.* 593. getuygt en daer byvoegt, dat vier Vlies-Heeren als-dan droegen den Hemel boven het H. *Sacrament*) gelyk ook bevonden word in een oud nederlands duytsschrift van den volgenden inhoud: *Anno* 1532. *den* 14. *July, droegmen d'Eerweirdig H. Sacrament omme te Brussèl, in groote reverentie ende solemniteyt van Persònagien, ende cieraeten achter straeten: daer waeren menig hondert berrende Torssen, myn Vrouw Marie ginck mede met haer Edel-*

mans en Jouffrouwen, de Cancelerye, de Wethouderen der Stad, de Reken-kamer, en Guldebroeders, Ambachten, een iegilyk hebbende een berrende Tortse, groote menigte van volk van andere Steden en Dorpen quamen om dit H. Sacrament van Mirakel *eere te doen, met groote devotie by nachte ende dage ommegaende den weg &c.* Gelyk wy nog tot op den dag van heden klaerlyk zien gefchieden.

Acht en dertig jaeren naer de inftellinge van dêze Proceffie, te weten in 't jaer 1570. wierd ten tyde van den Hertog van *Alba* gehouden den *Jubilé* van twee hondert jaeren van dit Alderh. *Sacrament*, op welcken dag, dan wezende den 16. van Julius van 't zelve jaer, door den voorfz. Hertog afgekondigt wierd een *Pardon Generael*, voor alle de gene, die in de voorige troubelen van het Land iets misdaen hadden tegen den Koning van *Spagnien*; gelyk *Strada* fchryft op het jaer 1570.

In dêze fchildery, de welcke in order de feftiende is, word de Proceffie (door *Margarita* ingeftelt) verbeeld, die gehouden is om de droeve plage van het *Engelfch Sweet* af te keeren, en is bekoftigt en in de Kercke van de H. *Gudula* vereert, door den Eerw. Heer *Petrus du Monceau* Prelaet der Abdye van *Gembiou &c.* Waer onder ftaet:

Hæc fecit in memoriam ejus. *Matth.* 26.

Peftifero Bruxella gemens fudore peribat,
Sed tulit afflictæ Nobile pignus opem.
Annuus à grata Belgî Rectrice triumphus
Erigitur, Chrifti vincit, ovatque fides.

Dat is te zeggen:

Sy heeft dit gedaen tot ſynder gedenckeniſſe.
Matth. 26.

Een ſweet, vergiſtigt vogt, quam *Bruſſel* als verſlinden,
Maer by dit *Sacrament* wiſt ſy haer hulp te vinden.
'T Geloof heeft d'overhand : dees danckbaer Hertogin
Stelt jaerlykx eene Feeſt met een Proceſſie in.

Eyndige dit V. Hoofd-ſtuk van den tweeden Boek, met de twee naer-volgende Jaer-ſchriften.

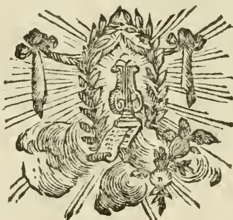
tRIstIs MorbUs eUCharIstIæ proCessIone DeLetUr.

proDIgIUM hoC CIVItatIs saLUs.

Dat is:

De droeve ziekte word door de Proceſſie van't H. Sacrament *vernietigt:*

Dêze groote wonderheyd is de behoudenis der Stad.

VI. HOOFD-STUK.

Wondere Teekens en ſwaere Plaegen, als voorbôden, die de grouwelycke Beeld-ſtormery en verwoeſtinge der Nederlanden *voor ſpellen.*

HEt is zeker dat eenen Schutter niet van meyninge is iemand te hinderen oft te quetzen, die eer hy ſynen pyl uytſchiet, roept en vermaent, dat ſy hun voor den ſcheut zouden wachten. Dus zegt den H. *Auguſtinus: Non vult te percutere, qui clamat: obſerva* [*Ser.* 38. *de. Sanct.*] " Die tot u roept: wacht u, en " wilt u niet raeken " oft treffen: want die u met eenen pyl het leven wilt benêmen, zal tot u niet roepen: maer zal met voordacht ſynen aenſlag bedecken, om u heymelyk te treffen. Den rechtveerdigen Godt zoude eenen ſondaer in 't midden van ſyne boosheyd wel met eene haeſtige dood konnen ſtraffen en eeuwiglyk verdoemen; maer door ſyne oneyndelyke goedertierentheyd, waer mede Hy de ſaligheyd der menſchen zoekt, wederhoud Hy ſyne gramſchap, Hy vermaent te vooren en geeft het perykel te kennen. Als Hy de wereld met den algemeynen Water-vloed wilde vernietigen, heeft Hy *Noë* te vooren gezonden, die de menſchen vermaende. Tot die van *Egypten*, die anderzints door den hongers-nood zouden vergaen hebben, heeft Hy *Joſeph*, ge-

zonden: tot de *Niniviten*, die de dood verdient hadden, *Jonas*. Wat beteekent dit? Vraegt den H. *Chrysostomus* : *Cujus r:i gratia, quæ facturus es, mala prædicis?* " Om wat oorzaeck „ voorzegt gy het quaed (ô Godt) dat gy wilt „ uytwerken? " En Hy antwoord : *Ut non faciam.* [*Hom. de Jona*] " Op dat ik het niet „ zoude doen " Godt dreygt met de straffen, op dat Hy de straffen niet en zoude moeten overzenden. En dit is eene oneyndelyke liefde van Godt : dikmaels in de zelve uere, in de welcke den sondaer bezig is met Godt te vergrammen, en leeft zonder vreeze van verdoemt te gaen, zend Godt iemand die hem vermaent door inspraeke, ziektens, ongelucken en andere quaelen : en waerom dit? *Ut non faciam.* Op dat Hy dêze niet en zoude over-zenden.

Schrickelyke drygementen hier van staen daer uytgedrukt in 't Boek *Deutronomy* (*C.* 32.) en zelfs met eede bevestigt, *Vivo ego in æternum, si acuero ut fulgur gladium meum..... reddam Ultionem Hostibus meis.* " Ik leve in der „ eeuwigheyd, " den zin is, *Zoo waerachtig als ik in der eeuwigheyd leve.* " Is't dat ik myn sweerd „ scherp maeke gelyk het weer-licht.... Ik zal „ myn wraeke zenden over myne vyanden." Wee! wee! alle, die dêze drygementen raeken! maer laet ons dêze straf drygende woorden eens rypelyk overwegen : waerom vergelykt Godt syn snydende sweerd meer by het *Weer-licht*, als by den *Blixem*? Tusschen het

Weer-licht

Weer-licht en den *Blixem* is dit groot verschil, zegt *Seneca [L. 2 natur. quæst. C. 12.]* dat het *Weer-licht* maer verlicht, en den *Blixem* treft en beschaedigt : *Fulguratio ignem ostendit, fulminatio emittit; illa, ut ita dicam, comminatio est, commotio sine ictu; ista, jaculatio cum ictu.* " Het *Weer-licht* vertoont het vuer, den „ *Blixem* schiet het uyt; het *Weer-licht*, om „ zoo te spreken, is een drygement, een be- „ roeringe zonder slag : den *Blixem* is eenen „ scheut met slag. " Als Godt dan syn snydende sweerd by 't *Weer-licht* vergelykt, dan wilt Hy maer doen verschricken en geenzints treffen oft hinderen.

Verzint in uw verstand eenen reyzenden mensch, die in den duysteren nacht van den rechten weg is doolende, en op het punct staet van in eene gevaerlyke diepte te vallen, zoo hy nu synen voet meynt te verzetten over die diepte, ziet! daer verschynt onvoorzients een *Weer-licht*, hier door word hy verlicht, ziet het perykel, trekt synen voet te ruch, en ontkomt den swaeren val : al is't dat hem het *Weer-licht* verschrikt, het verlicht hem echter en bewaert hem van den ondergang. Aldus doet den bermhertigen Godt, Hy vergelykt syn sweerd van rechtveerdigheyd by het *Weer-licht*, om dieswille dat Hy niet terstond en wilt straffen; maer verlichten, op dat den sondaer ziende het perykel van syne eeuwige verdoemenisse, op zoude houden van sondigen, en tot Godt door boetveerdigheyd

keeren. Hoort hier van, zegt den H. *Basilius* (*in Isaiæ C. 5.*) aldus sprêkende: *Clementiæ Dei erga hominem peculiare hoc est, non clam, aut silenter ingerit supplicia; sed per comminationes ea prædicit affore, per hoc peccatores invitans ad pœnitentiam.* " Dit is eygen aen de goedertie-
" rentheyd Gods tot den mensch, dat hy niet
" heymelyk oft stil-swygende syne straffen
" over-zend; maer door drygementen voor-
" zegt hy de zelve aenstaende te zyn; Hier
" door de Sondaers tot boetveerdigheyd noo-
" dende. "

Dit was het inzicht van Godt, overzendende de straffe in 't voorgaende Hoofd stuk beschreven, en waer van *Mudzaert* (*ad an.* 1529. *n. VII.*) schryft: *Op den zelven tyd quam boven in het Land, uyt verdiende sonde ende rechtveerdige gramschap Gods, eene ongehoorde, nieuwe en verschrickelyke plage, die men het Engelsch Sweet noemde.* Die van *Antwerpen* en zommige andere Steden gevoelden hier van den *Blixem*, aengezien daer veele van stirven; maer die van *Brussel* zagen hier van alleen het *Weerlicht*, 't welk hun verschrikte en verlichte, om eene generaele Processie in te stellen van 't Alderh. *Sacrament van Mirakel*, waer door dêze swaere plage van hunne Stad is afgekeert, zynde maer zeer weynige persoonen van de zelve gestorven.

Gelyk dan dit eene uytmuntende Bermhertigheyd van Godt is, de Sondaers van te vooren door drygementen vermaenende: Aldus

kan zeer lichtelyk het vermaenende *weer-licht* in eenen afgryffelyken *Blixem* van Gods ftraffen veranderen, is't faeken dat dêze drygementen en voor-vermaeningen van de Sondaers hertneckelyk en boozaerdig worden verfmaed en mifbruykt. Den Propheet *Ifaias* hoorde eene grouwelyk ftemme van den Godt der Heyrfchaeren, tot hem zeggende: *Si dimittetur impietas hæc vobis, donec moriamini.* (*Ifaiæ C.* 22. ℣. 14.) " Is't dat ulieden dêze boozheyd ver-
„ geven zal worden, tot dat gy fterft, zegt den
„ Heere Godt der Heyr-fchaeren. " Al oft hy zeyde, daer zyn geen hulpmiddelen meer over: ik zal't hun noyt vergeven, dat fy fterven en verloren gaen. En om wat fonden? wat heeft dit volk mifdaen? Den geleerden *Oleafter* (*in Ifaiæ C.* 22.) antwoord: Als de Stad van *Jerufalem*, door den Koning *Nabuchodonofor* met eene fwaere belegeringe omringelt was, als dan: *Vocavit Dominus Deus exercituum in illa die ad fletum & planctum* (*Ifaiæ C.* 22. ℣. 12.)
„ Heeft den Heere Godt der Heyr-fchaeren
„ op dien dag het volk geroepen tot weeninge
„ en tot een rouwig geklagh. " En wat heeft het volk gedaen? *Ecce gaudium & lætitia, occidere vitulos & jugulare arietes, comedere carnes & bibere vinum.* (*ibid.* ℣. 12.) " En ziet! blyd-
„ fchap en vreugd, kalveren dooden en lam-
„ meren kêlen, vleefch eeten en wyn drinc-
„ ken." wanneer en op wat tyd? *Hugo Cardinalis* (*ibid.*) antwoord: *Tempore Obfidionis*: " ten
„ tyde van de belegeringe. " Om dêze reden,

zegt *Oleaster*, als het volk in plaets van weenen en geklag, vrolyk at en dronk, heeft Godt onverzoenelyk vergramt zynde, vast besloten, hun alle met de dood te straffen: want al-hoewel hy de aldergrootste misdaeden goedertierlyk verdraegt, zoo zal hy nochtans in geender manieren verdragen, dat syne drygementen en voor-vermaeningen veracht en versmaed worden, met de welcke hy de sondaers tot de bekeeringe tracht te brengen: want Godt wilt niet bespot worden.

Wilt men nog uyt-druckelyker zien hoedaenig den bermhertigen Godt dêze syne drygementen gewoon is te gebruyken en in't werk te leggen, die aenmercke maer het wonderbaer visioen, het welcke aen den H *Joannes* in't boek der Openbaeringe (*C.* 6.) vertoont is. Hy zag dry Peerden van dry verscheyde verwen met hunne opzitters, het eerste was, *Equus Albus*, een *Wit Peerd*, en die daer op zat had eenen boog en pylen: het tweede was een *Rood Peerd*, en die daer op zat had een groot sweerd: het derde was een *Swert Peerd*, en die daer op zat had een wêeg-schael in syn handen. Naer dêze dry Peerden wierd'er eyndelyk nog een ander gezien, waer op de Dood zat, die gevolgt wierd van de helle en alle haere ellenden: *Nomen illi mors, & infernus sequebatur eum, & data est illi potestas interficere gladio, fame & morte [Apoc. C. 6. ℣. 8.]*
„ Wiens naem was de Dood, en de helle volg-
„ de hem, en hem is macht gegeven over

„ de vier deelen der aerde dood te ſlaen met „ het ſweerd, honger en de dood." Een wonderbaer viſioen, waer door klaer word aengewezen hoedaenig den drygenden en voorvermaenenden Godt met de ſondaers handelt.

Den Geleerden *Viega (hic)* legt dit Viſioen aldus uyt: Godt komt op een *Wit Peert* gewapent met boog en pylen, dat is, met ſententien der H. Schriftuere en H. Vermaeningen der Predikanten, als ook getuygt den H. *Gregorius (lib. 19. mor. C. 28.) Primum per Prædicatores.* " Eerſt door de Predikanten. " Hy komt op een *Rood Peerd* met het Sweerd van Rechtveerdigheyd, door het welk de Princen en Rechters des wereld de miſdaeden beletten en ſtraffen: *Secundo per Principes.* " Ten tweeden door de Princen. " Op een *Swert Peerd* komt den vergramden Godt, om de ſondaers met openbaere ellenden en droevige rampen te verdrucken en te pyningen, en dit volgens de Rechtveerdigheyd door de weeg-ſchaele aengewêzen: *Tertio per bellum & famem.* Ten derden door oorlog en hongers-nood. " En is't ſaeken, dat den ſondaer dêze niet ter herten gaen, oft zig hier door niet en wilt bekeeren, dan komt ten leſten dien verſchrickelyken Dwingeland; *Nomen illi Mors.* " Wiens „ naem de Dood is, " Waer naer de helle volgt, de welcke open ſtaet voor de verſteende boozwichten, de welcke Godts drygementen en vermaeningen verſtooten hebbende, geene boetveerdigheyd en hebben willen doen.

Den Koning *David* geeft ook te kennen, waerom Godt ſyne plagen en ſtraffen als voorboden op de wereld over de ſondaers zend, om hun van de boozheyd af te trecken en tot boetveerdigheyd te brengen, hy zegt: *Deus repuliſti nos &c.* (*Pſalm.* 59. ℣. 1. *& ſeq.*)" O Godt
„ gy hebt ons verſtooten en ons vernield, gy
„ zyt toornig geweeſt..... Gy hebt het aerd-
„ ryk doen beven en ontſteld.... Gy hebt uw
„ volk harde dingen doen zien: gy hebt ons
„ wyn van groote ſmerte te drincken gege-
„ ven:" En tot wat eynde dienden alle dêze plagen? Hy antwoord: *Dediſti metuentibus te ſignificationem: ut fugiant à facie arcûs.* [*ibid* ℣. 6.] " Gy hebt den genen, die u vreezen
„ een teeken gegeven, om voor den boog te
„ vluchten. Ten eynde uwe beminden ver-
„ loſt worden." Ik zal hier eenige wonder teekens voor-ſtellen, de welcke als voor-boden geweeſt zyn, om de ſchroomelyke Beeld-ſtormery en verwoeſtinge der *Nederlanden* te voorſpellen.

In 't jaer 1527. op den 17. van September (in welcken tyd *Luther* ſyne ketteryen verſpreyde) zyn gezien dry ſonnen en twee regen-boogen, beſloten aen den Hemel, voor het gebergte by *Raufbeyëren*, zeer verſchrickelyk om aen te zien. In 't zelve jaer is alnog gezien een grauwelyke ſterre met den baert in den Weſten en d'omliggende Land-paelen op den 11. van October 's morgens ten vier ueren, en dêze vyf vierendeel uers geduerd

hebbende, is verdwenen. Den opgang van dêze Comete was van den Ooſten naer den Zuyden geklommen, en naer den Sonnen Ondergang, wierd daer in 't midden een bloedverwig rood gezien. Haer beginzel was eenen geboogden Arm, die in ſyn hand hadde een groot ſweerd, waer mede het ſcheen te willen ſlaen. Aen het ſpits van 't ſweerd en van ter zyden zag men dry zeer groote ſterren, maer de alder-grooſte ſcheen aen het ſpits van 't ſweerd. Uyt dêze ſterren vloeyde als eenen breeden wolk-verwigen geſtrepten ſteert, die in de langde dit alles te boven ging. Aen de zyden wierden gezien veel ſtraelen, als lange ſpieſen, daer tuſſchen veel kleyne ſweerden, alle bleek en rood-verwig van gedaente. Tuſſchen dit al-te-mael zag men veel groote vlammen, en daer tuſſchen waeren hier en daer gemengelt veele aengezichten van grouwelyke gedaentens, heel hairachtig aen de hoofden en baerden van een grauw wolk-verwe. Dêze Comete was zoo grauwzaem om aenzien, dat ook zommige daer door van vreeze en ſchrik geſtorven zyn. [*Mudzaert ad An.* 1527. *n.* 3. *ex Petro Trenzer.*] Wy keeren van den Hemel naer d'Aerde.

In 't jaer 1530. op den 5. van November is de Zee, door eenen Noord-weſten en ſwaeren ſtorm-wind, zoo hoog gevloeyt, dat by naer alle de dyken in *Holland*, *Zeeland*, *Vrieſland* en de omliggende Landen door-braken. Tot *Antwerpen* en in *Vlaenderen* quam eenen Water-

vloed met eenen ſtercken wind over de dyken en afſchutzels geloopen : alzoo dat alles vol water liep, en by de twee mylen alle de bêmden onder ſtonden, daer veel menſchen en beeſten op waeren, de welcke ſchier alle verdroncken, en het heel Land verwoeſtede. In *Zee-land* zyn ook de dyken door-gebroken, veel Dorpen en Heerlykheden verwoeſt, veel volk en beeſten in de zee verſmoort, en dit zoo grauwzaem en geweldig, dat tot heden toe die plaetſen het *Verdroncken Land* blyft en genoemt word; byzonder het Land van *Noord-bever-land*, *Cats* en *Cortgeen*, beſtaende, zoo men zegt, in 72. Dorpen. Dit verwoeſtende water heeft alleen aen dyken, ſluyſen en gebouwen meer ſchaede gedaen als een koningryk weerdig is: welcke ſchaede de minſte is, als wy willen aenmerken de menſchen en beeſten, die verdroncken, en de goederen en rykdommen, die vergaen zyn.

Dit woelende water heeft de Stad *Vlissingen* half weg geſpoelt : aldaer was eenen hoogen Toren, waer veel volk was opgevlucht om 't leven te behouden; maer 't geweld der baeren ſlog den Toren om, en alle het volk verdronk. Tot *Antwerpen* heeft het in de kelders veel goed en ſpeceryen bedorven : en in geval het water maer alleen ontrent een halve ſpanne hooger hadde gewaſſen, dat het over de dyken hadde geſtroomt, dan zoude heel *Zeeland* en half *Vlaenderen* verdroncken zyn geweeſt: veel menſchen daer in't, herwaerts en

derwaerts, op torens, bergen, huyſen en boomen gevlucht, zyn aldaer, zonder eenige hulpe, van honger en ſchrik ellendig geſtorven. Die van *Antwerpen* hadden twee groote ſchepen, met ſpeyſe en volk gelaeden, uyt gezonden, om de over-gebleven op te zoeken ende tot hulp te komen. Men heeft veel duyzende verdroncke menſchen gevonden, in menigerlye geſtelteniſſe: den eenen den anderen aen handen, voeten en anderzints vaſt houdende. Om kort te gaen, dêzen Water-vloed is, eylaes! ſwaerder, grauwelyker en verſchrickelyker geweeſt, als iemand, die het niet gezien heeft, kan gelooven oft beſchryven (*Mudzaert ad An.* 1530. *ex Chron. Brab. Holland. Maſſæus.*)

In 't jaer 1570. als de Calviniſten en Lutheraenen nu in veele Steden de overhand hadden, de Beelden van *Chriſtus*, van de H. Maget en van alle Heyligen onteerden en vernietigden; ende *Duc d'Alve* uyt *Spagnien* gekomen was om de roomſche Catholyke Religie in de *Nederlanden* te herſtellen: is'er gelyk *Haræus* en andere ſchryven, eenen anderen grauwelyken Water-vloed geweeſt. Op den avond, voor den Feeſt-dag van *Alderheyligen*, was de zee boven-maeten geſwollen door den ſprink-vloed der nieuwe maene, waer door de ſterkſte ſluyſen en dyken op verſcheyde geweſten door-gebroken zyn. De Nieuw-ſtad binnen *Antwerpen* ontrent den negen ueren 's avonds, met andere leege plaetſen binnen en buyten de Stad, ſtonden ganſch onder wa-

ter, het welcke veele menschen en beesten met hem sleypte. De schaede beliep over de twee hondert duyzend guldens. *Vlaenderen* heeft hier door groote schaede geleden, *Greve-linge*, *Duynkercke*, *Ostende*, *Nieuw poort*, *Water-vlied* en de omliggende Dorpen stonden heel in't water, het welk zig ook met groot gewelt verspreyde tot voor de Poorten en onder de vesten van *Brugge*: het Sas van *Gend* wierd over-rompelt, en de wateren dreven tot voor de Keyzers poorte van *Gend.*

In *Holland* stonden de straeten en huysen van *Dordrecht*, *Rotterdam* en andere Steden dry voeten hoog onder het water; den *Diemer-dyk* wierd op seven plaetsen door-gespoelt; het verlies van menschen en beesten was ongeloofselyk en van waeren en koop-manschappen onweerderelyk. Een bol-werk van Eyke boomen met yzer van alle kanten beslagen en met swaere steenen belast, wierd om verre gesmeten door't geweld der baeren. Tot *Schevelingen*, buyten's *Graven-Hage*, wierden hondert en acht-en-twintig huysen tot den grond toe af-gespoelt; de Kercke, die voortyds stond in't midden van't Dorp, staet nu dicht aen de duynen van de Zee: de Schepen, die op ancker lagen, wierden het Land in gesmeten, en door het Dorp gedreven al oft sy in volle Zee hadden geweest; in de Kercke, die nogtans op eenen heuvel staet, wierd een swaere yzere kiste met't zelve geweld het onderste boven gesmeten.

In *Zee-land* verdroncken wel dry duyzend menſchen; *Saftingen* wierd heel en gantſch weg geſleypt, zoo dat men met kleyne booten de menſchen, die half-levendig nog zaten op de toppen der boomen en dyken, moeſt af-haelen en den nood-druft aen brengen: maer nergens grooter jammer noch meerdere grouwelykheyd als in *Ooſt* en-*Weſt Vrieſland.* Alle de landen ontrent *Embden*, *Groeningen*, *Leeuwaerden*, *Francken*, *Dockom* en *Bolswcert* lagen't meerſt onder't water; het getal van de menſchen, die hier vergingen word geſtelt tot twintig duyzend. Den heelen Oever van de riviere de *Eemſe* af, tot aen de kuſten van *Denemercken*, was zoo ellendelyk geſtelt, dat men in alles meynt niet min als hondert duyzend menſchen verdroncken te zyn: het getal van de beeſten was zoo groot, dat'er geene rekeninge van konde gemaekt worden. Wanneer nu den wind een weynig gelegen was, en de waters wat geſoncken, was het een droef ſpectakel te zien: Mans, Vrouwen en kinderen verſtyft van koude, flouw van honger, afgemat van te worſtelen tegen de dood, op balcken, berders, en ſtroy-wiſſen dryvende, andere zittende op de toppen van boomen, balken, hoey-taſſen, meſt-hoopen, oft heuvelen, verwachtende de genaede Gods en hunne leſte uere.

Onder andere heeft men op eenen heuvel by *Sneeck* een kleyn kindeken gevonden in de wiege zoetelyk ſlaepende, met een katte

neffens syn zyde. Eyndelyk heel *Nederland*, swemmende van doode lichaemen, gebroken huysen, schepen, balcken en boomen, zonder onderscheyd van vlak land en geberchten, was gelyk een scherze en vertooninge van den ouden water-vloed ten tyde van den Patriarch *Noë*; De Geusen namen dit aen als eenen voor-bode van de aenstaende beroertens: maer de Catholyken hadden dit veel beter voor, niet twyffelende, om dat dit groot ongeluk *op Alder-Heyligen dag* was geschied, ofte de Heyligen namen wraeke over het onteeren en breken van hunne Beelden, Kercken en Autaeren. Verscheyde aen-slagen van den Prins van *Oragnien* wierden hier door machtig verachtert, ende Duc *d'Alve* ook niet weynig geraekt in syn herte door dêze grouwelyke rampen, was genootzackt eenigen tyd met syn legers stilte te houden. (*P. C. Hazart Kerk-Hist.* 4. *deel C.* 12. *fol.* 101.)

Mudzaert (ad an. 1570. *n.* 8.) beschryft ook dêzen water-vloedt, met de volgende woorden: " Op den laetsten Octobris deses Jaers „ waeren in *Nederlandt*, zeer groote water- „ vloeden, waer door veele menschen in *Bra-* „ *bant*, *Hollant*, *Zee-land*, *Vries-land* en *Vlaen-* „ *deren* om quamen ende groote schaede ge- „ schiede. Dêzen hoogen vloed, genaemt van „ *Allerheyligen*, dien ook de *Denen* gevoelden, „ heeft viermael hondert duysent menschen „ versmoordt; maer het getal der beesten en „ konde niet getelt worden. Al teekenen van de

„ Gramſchap Godts, om de booſen te ſtraf-
„ fen." *(Chron. Brab. Holl. &c.)*
Ende *(n. 9.)* voegt hy daer by: " In *En-*
„ *gelandt* was ſoo ſtercken wind, dat op het
„ geweſt van *Hertfort* een ſtuk lands met boo-
„ men, huyſen, en ſtallen, door des ſelfs
„ kracht veertig ſtappen verre weg-gevoert is.
„ Tot *Theodoſia* ſag men in de locht dry ſon-
„ nen; en als de twee begonſten te vergáen,
„ ſoo verſcheen daer een blinkend kruys, by
„ het welck ſtonden ſommige ſterren met de
„ maene: en ſy wierden al den dagh door
„ gezien. *Columna*, des Paus Admirael, kreeg
„ ook op zee een ongeluck, en hy moeſt ſyn
„ ſchip verlaeten, alſoo den blixem in het
„ ſelve quam en verbrande het. Juyſt op den
„ ſelven tydt wierd mede tot *Roomen* door het
„ hemels vyer in brandt geſteken ende ver-
„ nield het paleys S. *Petri. In ſumma*, men
„ ſagh op verſcheyde geweſten der wereldt
„ anders niet dan plaghen, die Godt om der
„ ſonden wille de menſchen toeſond. Veele
„ Aerd-bevingen in *Italien*, tot *Ferraren*, tot
„ *Mantua* ende tot *Florence*, daer men een
„ weynigh te vooren de heerlycke Kerck van
„ Onſe Lieve Vrouwe door het blixems vyer
„ tot eens-ieders ſchrick hadde zien branden.
„ *Chron. Belg.*"

Den zelven *Mudzaert [ad An.* 1580. *n.* 6.] naer dat hy de grouwzaeme vervolgingen en wreedheden der Geuſen op de Roomſche Catholyken uytgewerkt, beſchreven hadde,

voegt daer by : "Ondertusschen zoo verhaelen „ wy eene schrickelyke Aerd-bevinge, die in „ dit jaer (1580.) den sesden April tegen den „ avond geweest is al *Nederlandt* door; welcke „ gevoelt wierd van *Colen* af tot *Parys* toe, „ ende alsoo voorts in *Engeland* tot *Yorck* toe: „ desgelycks oock op zee, welcke scheen als „ oft die van den afgrond op-gelicht waere „ geweest; zynde nochtans stille sonder „ windt. Te lande heeft het aerdtryck tot twee „ reysen stracks achter een geschud, ende „ hem opgheven; oock hier en daer aen ver- „ scheyde plaetsen eenige steenen van Kerc- „ ken ende Torens afgesmeten. Alles wordt „ beroert; Steden, Landen en Rycken schud- „ den, beven, ende worden gehutst door „ oproerten, ketteryen en veranderingen van „ Religie. *Archiv. Belgica.* Gewisse voorbo- „ den van der Landen verwoestingen." *Ja, gewisse voor-boden van der Landen verwoestingen*, die alsdan nog niet volkomen gekent en wierden.

Den wyzen *Salomon* sprêkende van de klaerkennende wysheyd Godts, zegt van de zelve: *Signa & monstra scit antequam fiant, & eventus temporum & sæculorum [Sap. C. 8. ℣. 8.]* "Sy „ kent de teekenen en wonderen, eer sy zig „ vertoonen, en de geschiedenissen der tyden „ en eeuwen." Wy onverstandige menschen kennen die teekenen en wonderheden van Godt niet, als maer zomtyds, als de zelve voltrocken en geschied zyn, en dat nog dikmaels by gissingen. Aldus kennen wy nu de

teekenen en wonderheden der tien plagen ten tyde van *Moyſes* in *Egypten* geſchied; waer van de leſte plage te kennen gaf de dood van alle de eerſt geboore, de verloſſinge en vrydom der Kinderen van *Iſraël*, en uytgang van 't ſlavelyk *Egypten* naer 't wel-luſtig Land van Beloften. Wederom, de wondere voor-teekens ten tyde der *Machabeën* (*Lib.* 2. *C.* 5. ℣. 2.) waer van de H. Schrifture zegt: " En
„ het is gebeurt, dat'er over de Stad van *Je-*
„ *ruſalem* veertig dagen lang gezien wierden
„ door de locht Peerde-volk alom loopende,
„ hebbende gulde lancien als gewapend leger-
„ volk; en den peerden loop in ſlag-order ge-
„ ſtelt, en dat ſy by naer d'een tegen d'an-
„ der quamen, en de beroerten der ſchilden,
„ en een menigte van gehelmde mannen met
„ uytgetrocke ſweerden, en het ſchieten der
„ pylen en het blincken der gulde wapenen,
„ en alderhande wapen-rocken. " Het volk niet wêtende wat uytval dêze wondere teekenen zouden veroorzaeken namen hunnen toevlucht tot Godt. De H. Schrifture zegt: *Quâ propter omnes rogabant in bonum monſtra converti* (*Supra* ℣. 4.) " Waerom ſy allegader
„ baden, dat de voor-teekenen in 't goed mog-
„ ten verkeert worden. " Wat wierd hier door beteekent? Voorwaer de volgende rampen: dat *Jaſva* de Stad van *Jeruſalem* vyandelyk zoude in nêmen, de borgers wreedelyk vermooren, en naer hem *Antiochus* alles voorts vermooren, den H. Tempel berooven en alles

verwoeften. Voegt hier by, hoe hier naer door *Titus* en *Vefpafianus* de Stad *Jerufalem* het onderfte is boven gekeert, zoodaenig dat den eenen fteen op den anderen niet en is gebleven. &c.

Waer uyt men mag befluyten, dat alle de wondere voorteekens, in de *Nederlanden* gefchied, den Rechtveerdigen Godt heeft believen te laeten gebeuren, om de fondaers van hun boos leven af te trecken en tot boetveerdigheyd te brengen, en indien fy in hunne goddeloosheyd voort-gingen, dêze aen hun zouden dienen tot voor-boden van nog fwaerder ftraffen en ellenden, gelyk eyndelyk gefchied is, als de goddelooze ketters en onmenfchelyke Geufen de overhand in de *Nederlanden* hadden, de H. Vaten en Kercken onteerden, de Beelden van Godt en fyne Heyligen braken, de Geeftelyken en Priefters vermoorden en uytbanden, en al wat Heylig was verwoeft hebben, waer van in 't volgende Hoofd-ftuk zal gehandelt worden. Ondertuffchen (mits ik geen fchilderye, hier op flaende vinde) eyndige dit Hoofd-ftuk met de volgende Rymkens en latynfch Jaer-fchrift:

Zoo wanneer daer geene fonden,
By Godts Volk wierden gevonden,
  Daer geen plagen zouden zyn:
Dan en zouden fy niet dragen
Zoo veel rampen en fwaer plagen,
  Die hun aendoen zoo veel pyn,
Godt vermaent hun, door dees' plagen,
Dat de zonden zeer mishagen
  Aen fyn ftreng' Rechtveerdigheyd.
Maer de fondaers die verfmaeden,

Zoo

Zoo Godts ſtraffen, als weldaeden,
Door hun groote godd'loosheyd.
Wilt dan ſondaer, niet meer vragen:
Waer van komen die ſwaer plagen?
Gy daer van zelfs d'oorſaek zyt.
Wilt u dan tot Godt bekeeren,
Oft de plagen die vermeeren,
Hier en in der eeuwigheyd.

PRÆCLAMAT ÆQUUS DEUS, UT PARCAT.

Dat is:

Den Rechtveerdigen Godt vermaent te vooren, op dat Hy zoude ſpaeren.

VII. HOOFD-STUK.

Beginzel der Nederlandsche beroertens en van de Beeld-stormerye.

DE byzondere oorzaeken, waer uyt eerst de Nerderlandsche beroertens, en daer naer de schroomelyke Beeld-stormery en andere onmenschelyke wreedheden zyn gesproten, al hoe wel sy veel in 't getal zyn, besluyt ik om kort te gaen, in de twee naervolgende, ten eersten: om dat men tegen de privilegien van 't Land nieuwe Bisschoppen instelde; en ten tweeden, om dat men de Inquisitie wilde invoeren, die noyt te vooren in de *Nederlanden* gezien en waeren. Terwylen nu, uyt dêze en andere oorsaeken, dêze eerste Beroertens in de *Nederlanden* noch als onder de asschen lagen, en hier en daer wat rookten, stonden *Engeland*, *Schotland*, *Duytsland*, en *Vrankryk* in vollen brand, door het voort-loopende vuer der ketteryen. Uyt de voorsz. landen vlogen veele voncken over in de *Nederlanden*, en alle schuym van volk, dat uyt de voorsz. gewesten verjaegt oft gebannen was, zakte naer de *Nederlanden* af; men zegt, dat hun getal wel dertig duyzend man beliep. De *Anabaptisten*, die over quamen uyt *Westphalen* en *Vriesland* vermeerderden den hoop. Dêze booze gasten, die nu de

principaelste Landen van *Europa* met hunne wreedheyd en moetwilligheyd in vlam en vuer hadden gestelt, ziende dat de *Nederlanders* zoo qualyk onder malkanderen gezint waeren, tegen het instellen der nieuwe Bisschoppen en invoeren der Inquisitien, begonnen hier en daer met de Roomsche Religie en Ceremonien der H. Kerke te spotten en veel lastertael uyt te braeken, tot dat ten lesten de helsche razerny van dêze goddelooze is uyt geborsten, beginnende tot *Doornick*, welcke Stad over duyzend Jaeren schier de eerste was geweest in 't Rooms Geloof aen te nemen. Dêze beroertens begonnen aldaer door fransche Koop-lieden en andere Ketters, de welcke als kinderen der duysternisse 'snachts langs de straeten geusche Psalmen zongen en veele moetwilligheden tegen de goede roomsche Borgers uyt werkten, ook waeren aldaer geusche Predikanten, die dêze op-staende peste nog meer verbreyden.

Margarita als dan Gouvernante der *Nederlanden*, dit gehoort hebbende, zond derwaerts *Florentius de Montmorancy* met twee Raedsheeren, de welcke de saeke onderzocht hebbende, is den Meester van zeker huys, alwaer de geusche vergaederinge dikwils gehouden was, met de Predikanten in den kercker gesmeten, en alle kettersche boeken, die men kon achterhaelen, verbrand; waer mede de saeke tot *Doornick* voor eenigen tyd geslist is geweest. Maer tot *Valencyn* stak de kettery

haer hooft op met meerder moetwilligheyd, door twee Predikanten die veel op-roer verweckten; maer door de voorsz. Gouvernante zyn de plichtige gestraft, en die Stad van de ketterſche wreedheyd verlost. Tusschen deze op-roertens der ketteren groeyde ook de vyandſchap tusschen den Edeldom en den Cardinael *Granvel*, de welcke ten lesten zoo wyd is gekomen, dat den Prins van *Oragnien*, de Graven van *Horne* en van *Egmont*, die aldermeerst tegen *Granvel* verbittert waeren, ende de rest tegen hem op-rokten, eenen brief vol klachten over hem aen den koning van *Spagnien* hebben geſchreven, die van kleyn uyt werkzel was: maer hier naer hebben ſy zoo veel wêten uyt te wercken, dat eyndelyk *Granvel* in 't Jaer 1564. den 10. van Meert uyt *Brabant* naer *Bourgongnien* is vertrocken.

Margarita de Gouvernante ziende de menigvuldige ſwaerigheden, die daer dagelyks, zoo in de Religie als in de Finantie des Konings voor-vielen, heeft den Grave van *Egmont* naer *Spagnien* gezonden om hier over met den Koning zelfs te handelen. Hy wierd van den Koning beleefdelyk ontfangen, die hem eyndelyk eenige bevelen en brieven heeft gegeven, om aen de Gouvernante te behandigen, en weder tot *Brussel* gekomen zynde, heeft hy de brieven haer gegeven en aengedient het gene den Koning hem hadde belast te zeggen, te wêten: " Dat ſyne Majesteyt zeer droef was, „ verstaende den voortgang der ketteren, ende

„ dat hy geenzints en begeerde, dat men in „ ſyne Ryken zoude invoeren veranderinge „ van de Religie, al zoude hy duyzend le- „ vens daer voor moeten te pande ſtellen. " Waer op de Gouvernante den Raed van Staeten heeft doen vergaederen, aen hun den wille des Konings kenbaer gemaekt en uyt druckelyk geboden, dat men de Chriſtelyke Religie met alle mogelyke middelen zoude handhaven.

Dêze Ambaſſade van *Egmont* mishaegde grootelyks aen den Prins van *Oragnien*, die als noyt te vrede was, altyd vol quaede verbeeldingen en nu ketters in ſyn gemoed, waerom voor hem veel te vreezen was; hy klaegde opentlyk, dat *Egmont* uyt *Spagnien* bevelen hadde gebragt, niet tot verminderinge, maer tot verſtercking des Pauſdoms; en meer diergelyke. Ondertuſſchen is den Aerds-biſſchop van *Cameryk* den eerſten geweeſt, die het Concilie van *Trenten* (maer onlangs gehouden) verkondigt heeft: daer naer is het zelve, maer met meerder tegenſtryd, ook af-gekondigt geweeſt in de Biſchdommen van *Mechelen*, *Uytrecht* en *Vrieſland*. Men werckte toen ook, om de Inquiſitie te niet te doen; maer den Koning van *Spagnien* en wilde de zelve in geender manieren laeten af-breken. Tot nog toe hadde *Nederland* maer als in eene weeg-ſchaele gehangen, en nu en dan, hier en daer wat gewaggelt: maer zoo haeſt als de Gouvernante aen de Gouverneurs en Biſſchoppen laſt hadde gegeven, om den wille des Konings in 't

werk te leggen, aengaende de Inquisitie en het Concilie van *Trenten*, als dan heeft heel *Nederland* in zulk eenen grooten brand gestaen, dat men den zelven veele Jaeren daer naer nauwelyks heeft konnen bluſſchen; zoo dat de openbaere beroertens en vuyle ketteryen in alle Steden en Provincien zyn gekomen, en voort geloopen.

Het was nu het Jaer 1566. een Jaer mag ik zeggen, op het welcke den twist en tweedragt en naementlyk de ketterye, moeder van allen tweedragt en oproertens, alle de *Nederlanden* in volle vlam en vuer heeft gestelt, op 't welcke ongeluckig Jaer de inlandſche oorloogen zoo menige ſchoone Steden hebben vernielt, zoo menige landen tot den grond toe verwoest, zoo menige ſchoone Kercken, Kloosters en Gods-huyſen verbrand, zoo menige duyzende inwoonders vermoort, zoo veele rivieren en beken doen vloeden van bloed, en vol gekropt van doode lichaemen en wapenen. Een Jaer, wiens gelyk de wereld ſchier noyt en hádde gezien, zoo infaem door de openbaere zaemen-ſpannige van den Edeldom, door de volgende beroertens van de heele gemeynte, door den raezenden op-loop der ketteren, en door de neder-laege van de oude waere Religie en H. Gods-dienst in dêze bedrukte landen.

De beroertens onder alle het volk waeren zoo wyd gekomen, dat nog de plackaerten van de Gouverneurs, noch het gezach der

Bisschoppen, noch Sermoonen der Predikanten, noch zelfs de brieven van den Koning, waer in hy beloofde van zelfs naer *Nederland* te komen, niet het minste konden baeten oft de op-roertens stillen. De ketterſche Ministers mengelden zig ook onder 't volk, die het nog meer op-roerig maekten: de goede en quaede, de oprechte en twyffelachtige, liepen al onder een, ende men hoorde niet anders als discourssen, van de Tyranie der *Spagiaerden*, van de Religie, die ſy zeyden bedorven te zyn door de Papiſten, en van het zuyver en onbedorven Evangelie en *louter woord Gods* by de Geuſen: aldus bedurfden en verleyden ſy malkanderen. De ſoldaeten van den anderen kant, zoo ſy niet betaelt en wierden, verlieten hunne vendels, vielen in de Kloosters en dorpen en dêden aldaer veele moetwilligheden, tot dat ten langen leſten heel de *Neder-landen*, gelyk als met eenen geheelen algemeynen water-vloed, die alle dyken en ſluyſen door-brêkt, totael wierd overrompelt.

De *Neder-landen* waeren nu gedeylt in dry Secten oft geuſche Religien, te wêten: in *Calviniſten*, *Lutheranen* en *Herdoopers*: de *Calviniſten* hadden zig meerſt verſpreyd door *Vlaenderen* en naeſt-gelegen plaetſen aen *Vrankryk*: de *Lutheranen* door de naeſt-gelegen plaetſen aen *Duytſland*: de *Herdoopers* door *Holland* en *Zeeland*. Het heel ketters geſpuys te zaemen neſtelde naementlyk binnen *Antwerpen*, 't

Audenaerde, te *Poperingen*, *Doornik* en *Valencyn*: de ander Steden, al hoe wel met ketterye besmeurt, waeren nogtans voor't uytwendig in't geheel Rooms Catholyk De moetwilligheyd van dêze Secten nam allengskens dapper toe, en sy door-liepen de landen en provincien met hunne Predikatien, gedichten en zingen van Psalmen, die den ontuchtigen *Beza*, oft den dertelen kamer-speelder *Marot* op rym hadde gestelt. De ketteryen groeyden dagelyks dusdaenig voort, dat schier alle de Steden van *Nederland* met geusche Predikanten vervult waeren, hunne Predikatien hadden eenen grooten toeloop van gemeyn volk, en daer liepen een menigte van Geusen door *Brabant*, die al dêden wat sy begeerden, en tot *Vilvoorden* groote moetwilligheyd uytgewerkt hebbende, trocken sy op naer *Brussel*, daer sy eenen grooten schroom de Gouvernante aen jaegden, die nog van volk, nog van geld verzien was.

De Gouvernante *Margarita* niet wêtende waer haer keeren oft wenden tusschen zoo menige boosheden der Ketters, roept den Raed van Staeten by een en de Princen van 't Land, om dêzen oproer te stillen: maer te vergeefs: want veele van hun waeren de Geusen toegedaen, byzonderlyk den Prins van *Oragnien*, die Gouverneur van *Antwerpen* gestelt zynde, de geusche Predikatien zoo binnen als buyten de Stad heeft toegelaeten. Het meerste deel van den Edeldom had zig met de Liguisten

vervoegt, en quelden geduериglyk de Gouvernante met requesten, om vrydom van Religie te hebben. Den Prins van *Oragnien* nu Gouverneur van *Antwerpen*, is korts daer naer ook Meester van die Stad en heel *Holland* geworden. Daer waeren veele van de Calvinisten uyt *Geneve* naer *Nederland* gekomen, om met andere Geusen de Kerk-schenderyen en Beeld-stormerye te beginnen, en de Roomsche Religie uyt te roeyen.

Volgens de Historie-schryvers zoude de Beeld-stormery eerst begonst zyn in *West-vlaenderen* tusschen de *Leye* en de Zee, niet verre van *Cassel* oft S. *Omer*. Van daer gong die voort naer de Abdye van *Wilvergem* en van *Meessen* by *Yperen*; ende zoo voorder de *Leye* af naer *Comene*, *Wervicke*, *Meenen*, en andere kleyne Stedekens en Dorpen gelegen by *Cortryk*, en zoo voort tot *Ryssel* en S. *Gelyn* toe : en dit met zulk een geweld en razernye, dat *C. Hazart* daer van schryft *[Kerk. Hist.* 3. *Deel C.* 8. *fol.* 49.*]* " Daer waeren nu op den tyd van dry da-
„ gen over de vier hondert Kercken van dêze
„ fielen, ofte geplundert, oft verbrand, ofte
„ gebroken namentlyk met alle de Beelden,
„ ende nogtans waeren de merckelyke Ste-
„ den tot nog toe vry van dêze razernye, tot
„ dat ten lesten ook de Steden, door andere
„ hoopen van Geusen, die van alle kanten by-
„ een quamen, geweld hebben geleden."

Naer dat de Beeld-stormerye tot *Ypre* was voleynd, is de zelve tot *Antwerpen* in de

Kercke van Onse Lieve Vrouwe begonnen, alwaer het Beeld van de H. Maget *Maria*, dat men twee dagen te vooren in den Ommegang hadde gedragen, het eerste van al wierd aengevallen, haer Capelle wierd overweldigt, haer Beeld om verre en in stucken gesmeten, schreeuwende al wat daer was: *Vive les Geux:* daer naer viel men op de andere Beelden van *Christus*, synder Apostelen en andere Heyligen: zommige door-kerfden sy met hunne zabels en degens, andere kapten sy het hoofd af, andere trapten sy met voeten, andere hongen sy tot spot een rapier aen de zyde, oft leyden die een pyk op den hals, en liepen daer tegen met speiren en lancien, tot dat sy neder vielen, die sy dan uyt loegen en den spot mede hielden. Sy trocken 't Crucifix, het welk boven op 't Oxael stond met koorden van boven neder, en kapten 't met bylen in stucken; maer de Cruycen van de twee Moordenaers lieten sy ongehindert staen, al oft die meerder eere verdienden als het Cruys van den Saligmaeker; oft misschien, om dat den eenen (te wêten den quaeden Moordenaer) hunnen *Confrater* was.

Van hier vlogen sy op de Autaeren, schonden en braken daer de Cruycen, Reliquiecassen, Kandelaers, Kleederen en alle andere Kerk-cieraeten, die sy daer vonden; van daer klommen sy met leerders op 't Orgel, een oud, schoon en treffelyk werk, en vernielden dit heel en gansch met stocken en speiren: ja!

ſy ſloegen hunne goddelooze handen op het Tabernakel, daer het Alderh. *Sacrament* in bewaert wierd, en de H. Hoſtien uyt de Ciborie op den grond geſtroeyt hebbende, trappelden de zelve onder hunne voeten: de Ciborie en geweyde Kelcken ſchoncken ſy vol wyn, die ſy daer vonden tot den dienſt der H. Miſſe, en droncken malkanderen die toe. Sy ſmeerden hunne ſchoenen met het H. Olyſſel. Sy braken ook het Wapen des Konings, en die van de Ridders des Gulde Vlies, die in de Choor rykelyk geſchildert ſtonden. Dit alles geſchiede met zulk een haeſt en heftigheyd (ſchryft *Hazart ſupra*) dat niet meer als hondert menſchen, een van de meerſte en vermaerſte Kercken van heel *Europa*, ontrent met ſeventig Autaeren voorzien, en verciert op alle kanten met menige groote en konſtige Beelden, op vier ueren tyds zoo geſchonden, geplundert, gebroken ende van alles berooft hebben, dat het nu niet meer en was als gelyk eene vervalle en ydele ſchuere, zoo dat de ſchaede, die dêze helſche boeven daer op zoo weynigen tyd dêden, gewerdeert wierd op vier hondert duyzend kroonen, gelyk *Strada* getuygt. En ik voeg'er by: ziet hier den Modder-poel en yſſelyke grond-ſteenen, waer op de Geuſen hunne gepretendeerde Religie hebben opgerecht.

Op den zelven tyd liepen de helſche Booswichten naer alle de andere Kercken en Kloosters van de heele Stad, roepende langs de ſtrae-

ten met groot geschreeuw : *Vive les Geux*, waer door zig veele andere schelmen by hun vervoegt hebben : sy brêken deuren en poorten over al open, schenden in Kercken al wat sy ontmoeten, beklimmen en bestormen alle de Kloosters zoo van Mans als Vrouws-persoonen, door-loopende de Refters, Kelders, Kamers. Sacristyen, roovende en stelende, ofte vernielende, verdervende en verstroeyende alles wat sy vonden : veele Minder-broeders gequetst zynde wierden verjaegt, de Nonnekens onvoorzints overrompelt, vluchteden naer de huysen van hunne Ouders en Vrienden : inder voegen dat op zeer korten tyd alle de Kercken en Kloosters Van heel *Antwerpen* geschonden waeren. Van *Antwerpen* liepen sy buyten naer de Abdye van S. *Bernardus*, alwaer sy ook op de zelve weyze gehandelt hebben, als mede met alle de Kercken, Capellen en Beelden, die sy onder wegen vonden.

Van daer weder-keerende in de Stad, vallen sy op een nieuw, niet alleen in de Kercke van Onse Lieve Vrouwe ; maer ook in alle de andere, alsmede in alle de Kloosters, om voorts te schenden en te verwoesten ook de minste overblyfzels van Beelden, kerckelyke Kleederen, en andere meubelen en cieraeten. In de Kloosters smeerden sy de Boeken van de Chooren en Bibliotheken met boter en smêten die alzoo in 't vuer. Dry dagen lang, zegt *Strada*, heeft dêze noyt gehoorde goddeloosheyd en wreedheyd geduert binnen *Antwerpen*, tot

groote droefheyd van de goede Catholyken, die hun daer tegen niet en durfden ſtellen, ziende voor hunne oogen zoo menige heylige en koſtelyke wercken van hunne Voorouders liggen in ſtof en vuyligheyd, en zoo menige dierbaere Boeken, treffelyke Schriften en gedenkteekenen van de meerſte Konſtenaers in 't vuer oft in ſtucken.

Daer waeren op den tyd van vyftien verloopende eeuwen zoo veele onmenſchelyke en wreede Ketteryen in de H. Kerk opgeſtaen, maer noyt wreeder en boozer als de Calviniſtery: want terwylen dêze wreedheyd binnen *Antwerpen* zig uytſtortede, waeren dêze vuyle oproerige Ketters op den zelven tyd ook bezig met hunne goddeloosheyd uyt te wercken door heel *Brabant*, *Vlaenderen*, *Holland*, *Zeeland*, *Vries-land*, met een woord door de ſeventien Provintien van *Nederland*. In *Brabant*, hebben die van *'s Hertogen-boſch* met geene mindere razernye als die van *Antwerpen* de Kercken en Kloofters ontheyligt, berooft en geſchonden: de Beeld-ſtormerye is aldaer den 22. van Auguſtus in 't zelve jaer begonnen in de Kercke van den H. *Joannes. Breda*, *Bergen op zoom* en andere Brabandſche Steden moeſten ook diergelyke Kerk-ſchendery lyden en gedoogen. Dit geweldig vuer liep ſnellyk voort in de Steden van *Liere*, *Audenaerde*, *Gendt*, *Doornick* en *Valencyn*, in *Holland*, *Zeeland* en *Vries-land* liep het mede in den zelven tyd alles over hoop, als ook tot *Uytrecht.*

Het zoude te lang vallen in 't byzonder te verhaelen alle het gene diens aengaende in alle Steden, Dorpen en Plaetsen geschied is, daerom de zelve voor by gaende, stelle ik hier twee jaer-schriften, de welcke in dit ramp-salig jaer gedient hebben:

sanCta tUa ConCULCata sUnt,
et ContaMInata

Dat is:

Uwe heylige Plaetsen zyn vertreden ende ontheyligt.

Het tweede Jaer-schrift is:

De geUsen hebben Den DUVeL In.

(*Hazart Kerk. Hist.* 3. *deel C. XI.*)

Dat de Geusche Predikanten oorzaek geweest zyn van dêze wreede Beeld-stormerye, getuygen: *Famianus Strada Lib.* 5. *de Bello Belgico.* ende *Adrianus Meerbeeck in syne Chronycke Pag.* 2. 7. ende *Dionysius Mudzaert Kerk. Hist. ad An.* 1566. c. 4. ende *Franciscus Haræus in Annalibus Pag.* 48. ende *Nicolaus Burgundus Lib.* 3. *Hist. Belg. Pag.* 209. ende *Heribertus Rosweydus in de Historie van Nederland*, als ook *Cornelius Hazart Kerk. Hist. van Niderl.* 3. *deel XI. Cap.* Dit heb ik hier willen invoegen, om dat zommige ketterſche Schryvers zeggen, dat hunne Predikanten hun met de Beeld-stormery niet gemoeyt en hebben, oft daer aen hand-daedig geweest zyn; en dit, om die groote schand-vlek van hunnen

hals te keeren, om hunne Secte by de gemeynte niet haetelyk te maeken, en namentlyk hunne eerste Reformateurs de Predikanten te verschoonen. Maer dat sy daer waerlyk de schuld van zyn, blykt uyt de voorsz. Schryvers: en kan ook betoont worden uyt hunne Schryvers, gelyk *C. Hazart* [*supra Citat.*] klaer beweyst.

Dog dêze goddelooze Beeld-stormery is niet geschied zonder klaere teekenen van de goddelyke Wraeke, waer door zommige booswichten van Godt gestraft zyn, gelyk P. *Hazart* [*supra C.* 12] aentoont: alwaer hy het derde Mirakel tot *Hassele* in 't Land van *Luyk* geschied, verhaelt; het welcke ook beschreven is door *D. Mudzaert* [*ad An.* 1567. *n.* 3.] en ik uyt hem hier aen den Lezer mede-deyle. " Men verhaelt uyt de getuygenisse van „ veele lofbaere Mannen, als men tot *Hassèle* „ des midder nachts voor den eenen-twintigsten January deses jaers de Beelden, met de „ Boeken, Dwaelen, ende andere priesterlyke „ Gewaeden in S. *Quintini* Kercke, dat is „ de Parochie, brak en verbrandende, ende „ men nu ontrent twaelf uren het Cruys van „ het Oxael met geweldt aftrock, dat in het „ vallen des Kruyces alle het licht en vyer, „ het welck daer groot en veel was van keersſen en toortsen onvoorsiens uytging; zoo „ dat daer niet een voncken en was om eene „ keersse te ontsteecken. De Beeld-stormers „ dit ziende, waeren verschrickt; ende *Her-*

„ *man Dryver* van *Swol*, hunnen Minister en „ Predikant, heeft hun al te saemen beswooren, dat niemandt dit den Papisten te kennen geven en soude. Maer nog in het selve „ jaer heeft het eenen van hun uytgebracht, „ die in syn dood-bedde de conscientie wroeghde. *Archiva Civit.* Een schoon Mirakel voor „ de Beelden, en namentlyk het Kruys onses Heeren: maer wat is het? Al sien sy „ teekenen en Mirakelen, sy en gelooven „ niet ter saligheydt. Dit is de booze verblindtheydt der Ketteren." Tot hier toe *Mudzaert*. Dit en meer andere Mirakels beschryft P. *Hazart supra*.

Eyndige dit sevenste Hoofd-stuk met de twee volgende Jaer-schriften.

hæretICI InstrUMenta DIaboLICa fUerUnt.

kettersChe zYn DUYVeLsChe InstrUMenten.

VIII. HOOFD-STUK.

Vervolg der Beroertens en Beeld-ſtormerye in de Nederlanden, *de welcke* Philippus *den II. Koning van* Spagnien *afvallen.*

ZOo lang als de Gouvernante *Margarita* nog binnen *Bruſſel* bleef, was dêze Princelyke Stad voor de grouwzaeme verwoeſtinge der Beelden bevryd: maer *Magarita* de zelve hoorende in andere Steden geſchied te zyn, was haer gemoed vol benouwtheyd, en vreezende, dat de zelve nog voorder zoude loopen, deede ſy de Heeren van 't Gulde Vlies en van den Raed vergaederen, waer in den Preſident *Viglius* haer goeden raed gaf, waer door de Catholyke Religie weer eenigzints in alle Provincien en Steden herſtelt wierd. Maer dit duerde niet lang; want de Sectariſſen begonnen wederom in veele Steden oproer te maeken. De Gouvernante gaf door brieven van alles kennis aen den Koning, den welcken een Leger dêde vergaederen, om door kracht van wapenen de Nederlanders tot gehoorzaemheyd te brengen; de Ketters dit hoorende, begonnen ook de wapenen op te nêmen, om geweld tegen geweld te ſtellen. De zaek quam zoo wyd, dat de Catholyken tegen de Geuſen ſlag gelevert hebben tot *Auſterweel*, waer in de Ketters geſlagen wierden;

ook was'er oploop en perykel van vechten in *Antwerpen*, het welck ten leſten geſliſt wierd. Door de wapenen zyn veele Steden wederom tot de gehoorzaemheyd des Konings gekomen; gelyk ook heel *Holland* dêde. Aldus is dêzen ſchroomelyken en algemeynen brand, door de Ketters geſtookt zynde, door den nyd van den Edeldom gevoed en door 't verbond der Geuſen verſpreyd, als geheel uytgebluſt, en aen heel *Nederland* wierd eenen algemeynen vrede gegeven.

Den Koning van *Spagnien*, die voorgenomen had zelfs naer de *Nederlanden* te komen, heeft daer *Duc d'Alve* met een Leger gezonden; als wanneer de Gouvernante *Margarita* in de maend February in 't jaer 1568. uyt *Bruſſel* vertrocken is. De regeringe van *Duc d'Alve* was zeer ſtreng, hy dêde de Graven *Egmont* en *Horn* vangen, de vluchtige Ridders van 't Gulde Vlies indagen, als ook den Prins van *Oragnien*, den welcken weygerde te komen; hy ſtelde eenen nieuwen Raed, en dêde het Kaſteel tot *Antwerpen* bouwen, als ook veel plichtige met de dood ſtraffen. Ondertuſſchen maekte zig den Prince van *Oragnien* in *Duytſland*, met ander gebannen Princen gereed, om in de *Nederlanden* eenen inval te doen, en heeft het Leger van den Koning in *Vrieſland* overwonnen, in welcken ſlag den Grave van *Aremberg* met den degen in den hand gebleven is. *Duc d'Alve* over dit verlies vol ſpyt zynde, en hoorende, dat de

Geusen veel gevangen Spagniaerts aen de galgen hadden gehangen, heeft tot *Brussel* veele plichtige, zoo Edellieden als andere, doen dooden, en de Graven *Egmont* en *Horn* onthalsen. Naer dat dit treur-spel tot *Brussel* was omgegaen, is *Duc d'Alve* in 't begin van Julius 1568. met syn Leger in *Vriesland* gekomen, alwaer hy *Lodewyk van Nassauw* tweemael heeft overwonnen. Middelertyd was den Prins van *Oragnien* met syn Leger uyt *Duytsland* ontrent *Aken* gekomen, van daer over den *Rhyn* en *Maese* tot in *Brabant* getrocken, en syne geusche Soldaeten onder wegen veele moetwilligheyd en Beeld-stormery bedreven hebbende, is hy tusschen *Thienen* en *Loven* van *Duc d'Alve* geslagen en op de vlucht gedreven.

In 't jaer 1570. quam den grouwelyken water-vloed, hier vooren in 't sesde Hoofd stuk fol. 97. beschreven, waer door zoo *Duc d'Alve* als den Prince van *Oragnien* in hunne aenslagen merckelyk en langen tyd verhindert wierden.

Hier naer hebben de *Water-geusen*, oft zoo andere die noemen *Zee-gansen* (om dat sy de heele zee met hunne schepen belemmerden en onklaer maekten) den *Briel* met eenen geweldigen aenval overrompelt, en op den zelven tyd heeft de Stad van *Dordrecht* de poorten voor de Spagniaerts gesloten: op den Paesch-dag hebben die van *Vlissingen* het spagns Garnisoen uytgejaegt, en den Colonel *Alvarus*

Pacheco, maegſchap van *Duc d'Alve*, opgehangen. Weynigen tyd daer naer is *Enckhuyſen* de Spagniaerden afgevallen; wiens exempel gevolgt hebben *Alcmaer*, *Horne*, *Edam*, *Tergouw*, *Oude-water*, *Leyden* en ſchier heel *Holland*, behalven *Amſterdam* en *Schoon-hoven.* Alle dêze voorſchreven Steden, door het opwecken, namentlyk door den Grave *Vander Marck*, dêden haeren eed aen den Prince van *Oragnien*, van den welcken ſy garniſoen, ſchepen, wapenen, Gouverneurs, wetten ende geeſtelyke goederen ontfingen. Den Grave van *Bergen* nam veele Steden in *Over-ryſſel*, *Vrieſland* en *Gelderland* : en *Lodewyk van Naſſauw*, door hulp der Franſchen, *Bergen in Henegouw.* Daer naer heeft zig *Haerlem* overgegeven.

Dit voor beeld zyn op den 26. van Junius in 't jaer 1572, die van *Gorcom* gevolgt; maer zoo de Geeſtelykheyd en eenige andere op het kaſteel waeren gevluchr, zyn bedwongen geweeſt zig mede over te geven, mits dat men niemand het minſte leed en zoude doen: maer hoe dêze conditie wierd onderhouden, heeft daer naer gebleken in de negentien Martelaeren van *Gorcum*, die ſy naer veele wreede pynen hebben gedood. Onder dêze negentien Martelaeren waeren elf Minder-broeders, die aldaer een Convent hadden, waer van *Nicolaus Pikius* Guardiaen was : *Leonardus*, *Vecchelius* ende *Nicolaus Poppelius*, beyde Paſtoors van *Gorcum*; *Godefridus Dunæus* Doctoor

in de Godtheyd ; *Joannes Oosterwicanus*, Canonink regulier van S. *Augustinus*, eenen zekeren met naeme *Joannes*, uyt de Orden van den H. *Dominicus* ; *Adrianus Becanus* Canonink regulier van Premonstreyt; *Jacobus Lacopius* van *Audenaerde* uyt de zelve Orden : ende *Andreas Walteri* Pastoor van *Heinort*; de welcke alle naer den *Briel* gevoert zynde, door order van den Grave *Van Marck* aldaer op den 9. van Julius, in 't jaer 1572. van de Geusen voor 't Geloof gehangen zyn. Dêzen Grave *Van Marck* heeft ook, naer onmenschelyke pynen, den Pastoor *Cornelius Musius* doen hangen en andere wreedheden uytgewerkt, en is ten lesten eene rampzalige dood gestorven. Meerder Minder-broeders en andere Geestelyke hebben door de wreedheyd der Geusen de Croone der Martelaeren bekomen, de welcke *Mudzaert* beschryft (ad An. 1572.)

In 't jaer 1573. den 13. van Julius heeft de Stad *Haerlem*, door hongers nood gepraemt zynde, haer overgeven aen *Fredericus* van *Toledo*, den Zoone van *Duc d'Alve* : in de belegeringe en overgaen van die Stad, zyn door de Spagniaers en Haerlemmers grouwelyke wreetheden bedreven. *Duc d'Alve* laetende de *Nederlanden*, die hy ses jaeren te vooren in taemelyken vrede gevonden hadde, in vollen Oorlog staen, is op den tweeden van December 1573. uyt *Nederland* naer *Spagnien* vertrocken. In syn plaetse is in 't Gouvernement

opgevolgt *Don Louis de Requesens*, den grooten Commandant van *Castilien.* Dêzen naer het vertrek van *Duc d'Alve*, dêde syn beste, om een goed verdrag met de afgevalle Landen en Steden te maeken : poogende met alle zoetaerdigheyd de Landen te regeren, volgende hier in den raed van wyze en geleerde Mannen : maer het en wilde niet lucken, schryft *Mudzaert* op dit jaer, zynde de gemoederen der inwoonders al te zeer verbittert om de strenge Regeringe van synen Voorzaet : waerom hy ook het staen-beeld van *Duc d'Alve* in 't Kasteel van *Antwerpen* heeft doen weg nêmen.

Naer veele vroome daeden en schoone Victorien is *Don Louis de Requesens* op den 5. van Meert 1576. binnen *Brussèl* overleden : naer syne dood begonnen de Spagniaerts te muytenèren, , namen *Aelst* in en plunderden die Stad. Waerom sy door den Raed der Staeten voor vyanden des Lands verklaert wierden ; des niet tegenstaende gongen sy voort in hunne muyteneringe , en de Duytschen op hunne zyde gekregen hebbende, overvielen sy *Maestricht*, van daer trocken sy op naer *Antwerpen*, om die Stad te verrasschen, te plunderen en te verbranden ; niet zonder groote moord der Inwoonders. Ja [zegt *Mudzaert ad An.* 1576. *n.* 2.] de iacken die verergerden zoodaenig naer de dood van den Gouverneur, dat tot *Brussèl* veele van de voornaemste Heeren gevangen wierden, ende het Land by naer teenemael

den Koning van *Spagnien* afviel. De Staeten van 't Land, die den Koning altyd getrouw waeren gebleven, verbittert door de moetwilligheyd en wreedheyd der muytenerende Spagnjaers, mackten ondertusschen met den Prins van *Oragnien* en met die van *Holland* en *Zeeland* tot *Gend* eene vrede-handelinge [de *Pacificatie van Gend* genoemt] aengezien sy het Gouvernement der Landen toen hadden. Welke *Pacificatie*, al-hoe-wel de zelve tot achter-deel was, wierd nogtans van den Koning en van *Don Johan van Oostenryk*, die in 't zelve jaer als Gouverneur der *Nederlanden*, uyt *Spagnien* was afgekomen, door hope van meerder verdrag en volmaekteren vrede, in 't volgende jaer bevestigt; wordende dêze *Patificatie* ook het *Eeuwig Edict* genoemt.

Door dit *Eeuwig Edict* was onder andere ook besloten, dat alle de Spaensche Soldaeten uyt de *Nederlanden* moesten trecken, en van wegens de gedeputeerde der Staeten is belooft en gesworen, dat sy de Catholyke Religie en gehoorzaemheyd aen den Koning zouden staende houden. Tusschen het weg trecken der Spaensche Soldaeten is *Don Johan* met grooten Triumph binnen *Brussel* gekomen, en als Gouverneur der *Nederlanden* ontfangen, en naer dat hy synen eed gedaen hadde; zag men in hem niet anders als goedertierentheyd en een ongeloovelyke beleeftheyd; wezende t' alle tyden bereyd, om aen een ieder audientie te geven, zoo aen den Adel als aen de Ambach-

ten. Maer den Prince van *Oragnien*, die nog door ſtraffigheyd van *Duc d'Alve* gebroken, nog door de zachtmoedigheyd van *Don Johan* gewonnen konde worden; niet anders voor hebbende als de ketterye voort te zetten, de waere Religie uyt te roeyen, en voor zig zelven de abſolute Regeringe der *Nederlanden* te bekomen, was geduerig in 't werk om *Don Johan* by kleyn en groot haetelyk te maeken. Hier van quamen de quaede vermoedzels, dat alle die beleeftheyd en minzaemheyd van *Don Johan* niet anders en was als geveynſtheyd en bedrog, om op ſynen tyd de Spaenſche Soldaeten weer te roepen, en als hy ſynen ſlag zoude ſchoon zien, de pligtige te ſtraffen: waer door het geſchiede, dat *Don Johan* allenskens ſyn reſpect en gezach by de Gemeente verloor.

Tuſſchen dêze heymelyke aenſlagen en oprockinge van 't volk tegen *Don Johan*, voorzag zig ook den Prins van *Oragnien* met ſterktens op te worpen, hy maekte nieuwe ſchanſſen, naementlyk ontrent *Haerlem*, *Spaeredam* ende *Terhaert* en op veele andere plaetſen. Hy maekte ook verbonden met eenige Heeren van 't Land en met de omliggende Princen. Het grof geſchut, het welck hy uyt kracht van de Pacificatie van *Gend* aen den Koning moeſt wederom geven, dêde hy in nieuwe Canons vergieten en daer op ſyn wapens ſtellen. Hy dêde ook afbreken het Klooſter van de Carthuyſers by S. *Gertruden Berge*, naer

dat hy 't zelve door ſyne Soldacten hadde doen plunderen, en dêde van de materialen voor hem een Paleys maeken in de voorzeyde Stad. Geheel *Holland* en *Zeeland* door, dêde hy tot ſyn eygen profyt gebruyken den ſteen en hout van de Kercken en Kloosters, die hy dêde afwerpen, naementlyk te *Tergouw*, te *Beverwyk* ende tot *Dordrecht*. Hy en wilde in *Holland* nog in *Zeeland* geene Catholyken ontfangen, die in de voorlede jaeren ter oorzaeke van 't Geloof van daer waeren vertrocken, ten zy dat ſy den eed aen hem deeden, als Lieutenant Generael van den Koning van *Spagnien*. Hy ſchafte af de Plackaerten des Konings, en deede de ſyne onderhouden, die waeren tot naerdeel van de roomſche Religie, en tot handhavinge van de Geuſen. Hy deede ook gebieden, dat men aen hem by geſchrifte de geeſtelyke goederen zoude overbrengen, en gaf een groot deel daer van aen de geuſche Predikanten van ſyne Secte. Hier naer verkocht hy de geeſtelyke renten en goederen, zonder aen de roomſche Prieſters, ofte bezitters der zelve, iets te geven; al-hoe-wel in de Pacificatie van *Gendt* anders beſloten was. Geen wonder; want die door 't verzaeken van de waere Religie aen Godt niet getrouw was geweeſt, hoe zoude hy aen den Koning en menſchen getrouw zyn?

Don Johan niet weynig ontſtelt zynde over dêze meyneedige daeden van den Prins van *Oragnien*, zond naer *Geertruyden Berge* den

Hertog van *Aertſchot*, met nog andere aenzienelyke Heeren, om de Prince van *Oragnien* en de gedeputeerde der Staeten van *Holland* en *Zeeland* te praemen, dat ſy het eeuwig Ediᶜt wilden aenveerden, en onderhouden de Pacificatie van *Gend*. Maer den Prins van *Oragnien*, bemerckende, dat de macht van den Koning vermeerdert wierd, en dat de Landen en Steden door 't zelve onder malkanderen zouden vereenigen; over zulks dat hy ſoude wederom moeten geven, het gene hy tot hem hadde getrocken en toegeeygent, en willende Meeſter blyven van alles, en heeft geenzints naer het *eeuwig Ediᶜt* willen luyſteren, gevende te kennen, dat eer den hemel en aerde zoude om keeren, als dat hy zoude toelaeten te onderhouden, het gene in dêze vergaederinge zoude geſtelt worden; dat ook die van *Holland* en *Zeeland* noyt verlaeten en zouden het Geloof, dat ſy nu aenveert hadden, en hunne Miniſters niet en zouden verjaegen, om de Catholyke Predikanten wederom aen te nêmen: voorders dat hy alleen macht genoeg hadde om zig tegen *Spagnien* te ſtellen; en met meer diergelyke redenen gaf hy teekens van een verwaent en ketters gemoed.

Hier mede noch niet te vreden zynde, heeft hy valſche brieven en beſchuldingen tegen *Don Johan* uyt-geſtroeyt; en eenen bitteren ketter, met naeme *Theron* naer *Bruſſel* gezonden, den welcken aldaer gekomen zynde, over al onder 't volk heeft uyt-geſtroeyt, dat de

Nederlanders zig niet en zouden laeten bedriegen; want dat de spaensche en andere uytlandsche soldaeten, die uyt de Nederlanden vertrocken waeren tot vreugd van de inwoonders, een groot deel daer van nog schuylde in 't land van *Lutzenborg*, *Bourgognien* en *Vrankryk*, en aldaer de orders van *Don Johan* verwachteden om wederom in 't land te keeren, en de tegenstryders te straffen. Hier door en door andere valsche beschuldingen was de Authoriteyt van *Don Johan* by de gemeynte dusdaenig gekrenkt, dat hoe hy zig droeg oft niet, 't zy dat hy syne goedertierentheyd vermeerderde, oft verminderde, alles wierd genomen op 't ergste; zoo dat ook de gene, die van hem niet alleenelyk tot Ampten verheven waeren, maer ook met een goed jaerlyks inkomen vereert, syn gezicht vluchteden, en met veele versmaedelyke woorden en lasteringen van hem spraken.

By alle dêze swaerigheden quam daer nog een oor-gezeg, dat den Prins van *Oragnien* aen *Philippus Marnix*, Heere van *S. Aldegonde* en aen *Guilielmus van Horne*, Heere van *Heze*, last hadde gegeven, om *Don Johan* binnen *Brussel* te vangen; dat daer iets van waer geweest is blykt; want *Warnix* was zeerquaedaerdig en dobbelhertig, door wiens toedoen de ketterye van *Calvinus*, naementlyk in *Holland* en *Zeeland*, ingevoert was; want hy nog een kind zynde, had *Calvinus* zelfs de goddelooze ketterye hooren Prediken, en nu oud

zynde, wilde hy dit helsch venyn voort verspreyden. Den Heer van *Heze* en wenschste ook niet anders, als dat *Don Johan* zoude uyt *Brussèl* verdreven worden, om dat hy voor zig zelven het Gouvernement van die Stad zoude behouden, en die, om de zelve reden, daer naer, onder den Prince van *Parma* onthooft is. Maer den Hoog-bailliu van *Gend*, van dêzen aenslag kennisse hebbende, is by nachte naer 't Hof gegaen, en heeft aen *Don Johan* den aenslag ontdekt, waer op hy, onder den dek-mantel van andere saeken te beridderen, uyt *Brussèl* naer *Mechelen* is vertrocken.

Den Prince van *Oragnien* had nu een groot deel van syne wenschen, door syne valscheden, en arglistigheden bekomen; want hy had het opper-gezag van *Don Johan* schier onder de voeten gebragt; hy had hem haetelyk gemaekt aen de Staeten, Edeldom en Gemeynte, hy had eyndelyk hem hier door gedwongen uyt *Brussèl* te vertrecken. *Don Johan* onthiel zig eenige dagen tot *Mechelen*; maer verstaende van goede vrienden, dat hy daer ook niet buyten perykel en was, wierd hem geraeden van naer *Namen* te vluchten. Maer op dat dit vertrek geen vluchten zoude schynen, stroeyde hy uyt, dat hy naer *Spae* ging om *Margarita van Valois*, Suster des Konings van *Vrankryk*, die door *Henegauw* derwaerts quam, op den weg te groeten en te onthaelen, gelyk hy ook gedaen heeft; maer

naer haer vertrek ſchree hy te peerde, en als oft hy wilde ter jacht gaen, deed hy met ſyn peerd eenen tour rondſom 't kaſteel van *Namen*, hier naer vroeg hy aen den Gouverneũr, om daer binnen te komen, het welck hem toegeſtaen zynde, zoo hy daer binnen was, ſtapte van ſyn peerd af, nam een piſtool in d'hand, en bevel aen die by hem waeren het zelve te doen en zeyde tot den Gouverneur; dat hy niet te vreezen en hadde: want dat hy dit kaſteel in nam van wegens den Koning, aen wie het toe behoorde; om zig te bevryden tegen de lagen van ſyne vyanden, die op ſyn leven uyt waeren, waer van hy twee brieven toonde, die dêzen aenſlag klaer bewêzen. Over dit vertrek zyn in de *Nederlanden* veel groote beroertens voorgevallen.

Middelertyd wierd den Prince van *Oragnien*, heel *Holland* door met blydſchap en groote eere ontſangen en verwillekomt: men zag hem aen als eenen Engel van Godt uyt den Hemel gezonden, om de *Nederlanden* van de ſlavernye der Spagniaerden te verloſſen; het gemeyn volk noemden hem, den *Goeden Vader*, *Vader Wilhem;* alles wat hy voornam behaegde, en wat hy raede en beval, wierd uyt-gewerkt. De Staeten hebben hem naer *Bruſſel* geroepen, gevende hem den ouden tytel van *Ruwaert*, het welk by onſe voor-ouders zoo veel te zeggen was, als *Bewaerder van Brabandt*. Hy is dan den 18. van September in 't jaer 1577. van *Breda* naer *Antwerpen* geko-

men en aldaer met groote blydschap ontfangen: hier zyn hem van *Brussèl* toe gezonden geweest Abten en Edel Heeren, om hem geluks te wenschen over syne komste en tot *Brussel* toe te geleyden. Van *Antwerpen* is hy te schepe gegaen op den 23. van September langs de nieuwe vaert, die in 't jaer 1561. was voltrocken geweest. De Borgerye van *Antwerpen* in de wapenen geleyden hem op den eenen kant van de vaert en die van *Brussèl* quamen hem te gemoed op den anderen kant, en leyden hem des gelyks met grooten triumph en pracht binnen *Brussèl*, alwaer hy eene nieuwe Magistraet stelde, om de Stad te regeren, ende te beletten het voornêmen van de gene, die hem tegen waeren.

Tot dêze nieuwe Magistraet verkoor hy achtien Mannen van de meerste roer-vincken en ketters gezinde, die hy wel wist hem getrouw te zyn; hy noemde dêze de *Goede Mannen*: hunnen last was te onderzoeken alle de daeden, woorden, huysen, en heymelyke by-een-komsten van de gene, daer sy quaed vermoeden op hadden en den Koning toe genegen waeren: met dêze gasten verdrukte hy dan alle de treffelykste, en gaf grooten onderstant aen de moet-willige, regerende alzoo met eene geweldige tyrannie. Hier door wierden de goede zoo in den band gehouden, dat niemand van hun en durfde spreken noch swygen: want indien sy sprâken, men zeyde dat sy op-roerig waeren; indien sy

ſweegen, men hadde een quad vermoeden op hun. Ik mag hier wel byvoegen, dat door dêze nieuwe Magiſtraet allenskens binnen *Bruſſel* de ketterye is ingevoert, waer naer de grauwelyke Beeld-ſtormerye en overvloedige vergietingen van onnoozel borgers bloed is gevolgt.

Niet tegenſtaende alle dêze argliſtigheden en bedriegelyke aenſlagen, en hiel den Prince van *Oragnien* ſyn zelven niet wel genoeg verzekert binnen *Bruſſel;* want den Hertog van *Aerſchot*, met ſynen Broeder den Marquis *d'Havre*, en andere Machtige en Edele Heeren ontrent twintig in getal, begonnen dapper op den Prince van *Oragnien* te ſmallen, ende te zeggen, dat hy eenen vyand was van de Catholyke Religie, tot welkers hand-havinge en voordeel niet goeds van hem te verwachten was; waer op ſy begonnen om te zien naer eenen anderen Gouverneur van het Land, die den Prince van *Oragnien* zoude temmen, en in den toom houden. Dêzen dit gewaer wordende is van *Bruſſel*, met belofte van haeſt wederom te keeren, werderom naer *Antwerpen* gekeert: en dit, gelyk P. *Hazart* (*Kerk. Hiſt.* 3. *deel fol.* 138.) uyt *Meerbeek* ſchryft, om daer ſyne Huys-vrouwe, dat is ſyne Concubiene (eene uytgeloope Nonne) die hy getrouwt hadde, terwylen ſyne wettige Huysvrouwe, Dochter van *Maurits* Hertog van *Saxen*, nog in 't leven was. Dêze Concubiene is met groote eere t' *Antwerpen* ontfangen en geherbergt geweeſt in d'Abdye van S. *Michaël*,

alwaer men om haeren t' wille geusche predikatien dêden, nogtans tegen den wille van den Abt en syne Religieusen, die in dien tyd alles gedoogen moesten, om meerder onlusten te ontloopen.

Terwylen den Prince van *Oragnien* t' *Antwerpen* was, heeft hy gewilt dat men de bolwercken van 't Kasteel lang den kant van de Stad, zoude afworpen. Dit exempel van *Antwerpen* hebben naer gevolgt de Steden van *Gend*, *Uytrecht*, *Ryssel* en *Valencyn*, die mede hunne Kasteelen hebben geslist, om aen de Spagniaers geene verschanssingen meer over te laeten.

Den Hertog van *Aerschot* met synen machtigen Adel (waer van hier vooren) die nog aen den Koning getrouw waeren, ziende dat het met den Prince van *Oragnien* dagelyks erger ging, en alles zig, door syn ketters gedrag, wederom schikte tot eene nieuwe rebellie der inlanders, hebben besloten eenen anderen Gouverneur te stellen in de plaets van *Don Johan*, tegen de macht en moet-willigheyd van den Prince van *Oragnien*, en dit lot is ten lesten gevallen op *Matthias*, Hertog van *Oostenryk* en den Broeder van den Keyzer *Rudolphus*. Men zond Gezanten naer *Weenen*, de welcke *Matthias*, nog zeer jong zynde, afhaelden: en den Prince van *Oragnien* was oorsaeke, dat hy niet recht naer *Brussel* ging en Gouverneur der *Nederlanden* wierd, vreezende dat het meerstendeel van den Edeldom hem zoude toe-vallen, en syn eygen macht daer door

door niet weynig af-breuk lyden. Ondertusschen hadde hy t' *Antwerpen* ook een nieuwe Magistract naer synen zin gestelt, bestaende in Calvinisten oft ketters gezinde : diergelyken wierden ook tot *Gend* en op andere plaetsen gestelt.

Alles schikte zig wederom tot den inlandschen Oorlog, zommige waeren tegen den Aerds-Hertog *Matthias*; tot *Gend* was eenen grooten oproer, waer in den Hertog van *Aerschot* met andere Heeren gevangen wierden, en *Nederland* was verdeylt in dry Factien: ook was'er eenen aenslag van de Geusen, om *Amsterdam* in te nemen en te plunderen, maer mislukte: eyndelyk gaven de Amsterdammers zig aen den Prince van *Oragnien* over, op conditie van de Roomsche Religie te behouden, het welk niet onderhouden wierd. Ten lesten wierd *Don Johan*, door een plackaert, het welk de factie van *Oragnien*, tot *Brussel* met geweld, oproerte en drygementen uyt-perstede, verklaert als vyand van't Land en overtrêder van synen eed, volgens dien niet ontfangbaer als Stad-houder des Konings, noch Gouverneur van't Land. Alle de gene die hem volgden, wierden ook voor weder-spannige gedeclareert : welk plackaert uyt-geroepen wierd op den 7. van December in 't jaer 1577. Dry dagen daer naer trok den Aerds-Hertog *Matthias* met den Prince van *Oragnien* naer *Brussel*, daer hy ontfangen wiert als Gouverneur, en den Prince als synen Stad-houder;

inder voegen dat den jongen *Matthias* niet anders en voerde als den enckelen naem van Gouverneur, en den Prince de daed zelve.

Het jaer 1578. was nu verſchenen, en den Prins van *Oragnien*, werkte alles uyt, al oft hy den abſoluten Gouverneur van 't Land hadde geweeſt, houdende den Aerts-hertog *Matthias* onder ſyne voogdy. Hy hadde te *Antwerpen* zeer ſtrenge Plackaerten gegeven, tot groote naerdeel van de geordende Religieuſen; ook ſtelde hy hun eenen eed voor, ſtrydende tegen de Religie, Koning en *Don Johan*, die ſy moeſten beſweeren en onderteekenen, het welck de Minder-broeders en Jeſuiten weygerden te doen, waerom ſy uyt de Stad wierden gejaegt. Andere Steden van *Nederland* moeſten het exempel volgen van *Antwerpen*. Die van *Gend* joegen alle de Geeſtelyke en Religieuſe Perſoonen ter Stad uyt, en lieten de Calviniſten in hunne plaetſe komen: het zelve gebeurde ook in meer andere Steden van *Brabant*, *Gelderland*, en *Holland*.

Terwylen de Geuſen overal, door de beſtieringe van den Prince van *Oragnien*, bezig waeren met hun helſche razernye uyt te wercken tegen de Geeſtelykheyd, ende met 't brêken van hunnen eed en geſwore Conditien, uyt de Steden te jagen de vroomſte Catholyken ende Religieuſen, om hunne ketteryen krachtiger in te voeren, hadde *Don Johan* op den eenen kant, en de Staeten op

den anderen kant, van weder zyden hun gewapent. *Alexander* Prince van *Parma* was op het eynde van 't jaer 1557. uyt *Italien* met schoone benden van de oudste Soldaeten gekomen in *Nederland*, en hadde zig gevoegt by *Don Johan* met ses duyzend mannen. Hier by waeren ook gekomen vier duyzend Spagnjaerden, vier duyzend Franschen, duyzend acht hondert Waelen, en meer andere, bestaende ontrent in twintig duyzend mannen. De Staeten, gelyk *Hooft* zegt, mogten hebben ontrent een-en-twintig duyzend: aldus waeren sy heftig gewapent, om malkanderen aen te vallen.

Don Johan dan trekt op met syn Leger uyt 't Land van *Lutzenbourg*, ende komt in Graefschap van *Namen*: het Leger van de Staeten lag in 't Dorp van S. *Martin* ontrent vyf mylen van 't Leger des Konings, en zoo sy verstonden, dat de Koningsche stercker waeren als sy wel meynden, zyn sy opgebroken en hebben hunnen weg naer *Gemblours* genomen, afwaer het Konings Leger hun heeft komen vinden. Dit Leger voerde eenen Koninglyken Standaert, hoog verheven en boven al uytstekende, met een Cruys in 't midden, waer onder dêze woorden (op *Don Johan* passende) stonden: *In dit teeken hebbe ik de Turcken overwonnen, in dit zelve zal ik de Ketters overwinnen*; het welk niet zonder reden voor eene prophetie gehouden wierd: want zoo beyde de Legers by *Gemblours* waeren te zaemen gekomen, zyn

de Koningische op het Leger der Staeten gevallen met zulk een kloek-moedigheyd, dat sy daer op den tyd van een uere en half acht duyzend op de plaetse hebben in stucken gekapt, vier-en-dertig vendels behaelt en allen 't geschut met de heele bagagie genomen, niet meer verliezende als omtrent negen mannen. Den Veld-oversten der Geusen den Heere van *Goigny*, met veele andere Edelmans wierden gevangen, en naer *Namen* gezonden. *Don Johan* syne uytmuntende Victorie vervolgende, nam de Stad van *Gemblours* in, en onder syn gebied begaven hun de Steden van *Loven*, *Judoigne*, *Thienen*, *Arschot*, *Bovignes*, *Sichem*, *Diest*, *Leeuw*, *Nivelle*, en meer andere Stedekens, met zeer groote Sterktens, als *Limborg*, *Chimay*, *Philippeville*, &c.

Niet tegenstaende dêze groote nederlaege der Geusen, hielen sy niet op van de goede Catholyken te vervolgen en hunne valsche Secte voort te zetten: want t' *Antwerpen* alleen, gelyk den voorsz. Schryver *Hooft* getuygt, predikte men in de maend van Mey des jaers 1578. op vyftien plaetsen, op veertien wierd hun het Nacht-mael uytgereykt: tot *Gend* dêde men 't zelve in de Kercken van verscheyde Ordens, zonder eenig ontzag, en zoo openbaerlyk als oft alles geoorloft was, zoo dat den toeloop des volks tot de kettersche Predikatie dagelyks meer en meer toenam, en hun Legers macht niet weynig aen en groeyde. Ja sy waeren zoo vermeten, dat

ſy van den Aerts-Hertog *Matthias*, met verſcheyde requeſten verzochten abſolute en vrye Oeffeninge van hunne Secte: waer op een zeker beworp wierd gemaeckt, om beyde de partyen in vrede te houden; maer hoe men 't maeckte oft niet, men kon noyt aen de Ketters voldoen.

De Geuſen binnen *Gend* wilden den roomſchen Godts-dienſt geheel uytroeyen, en de nieuwe Secte over al invoeren. Sy berooften in die Stad alle Kercken van goude en zilvere Reliquien, Kaſſen, Crucifixen, Ciborien, Kelcken en Ornamenten. De Geeſtelykheyd wierd uytgejaegt op pretext, dat ſy niet te betrouwen en was: de Kercken, Kloofters en Godts-huyſen, die rondzom en verre buyten de Stad lagen, wierden mêde geplundert en tot ydele ſchueren gemaeckt, de klocken van alle de toorens afgenomen en binnen *Gend* gevoert. Op de zelve maniere handelden ſy in andere Steden, namentlyk te *Brugge*, *Yperen*, *Dendermonde*, *Audenaerde*, en *Aelſt*, die de Gendſche in namen, en aldaer nieuwe Magiſtraeten van hunne gezintheyd ſtelden, het welk ſy altemael dêden om de over-hand te hebben over de vier Leden van *Vlaenderen*, welckers Ampt, zy zeyden, aen de Gemeynte vervallen te zyn. Onbeſchryvelyk zyn de moetwilligheden en wreedheden, die ſy over al uytgewerkt hebben: de Catholyke Religie was teenemael onder de voeten getreden, den Koning verlaeten, de Catholyke Magiſtraeten afgeſteld, Ketterſche ingevoert; en

dit alles geschiede naer den raed en booze aenslagen van den Prince van *Oragnien*, zonder den Aerds-Hertog, de Generaele Staeten, oft iemand meer aen te zien: zoo dat de Pacificatie van *Gend* nergens minder te vinden was, als binnen *Gend*, alwaer sy gesloten en besworen was.

Die van *Henegouw* en *Artoys* bleven nog aen den Koning getrouw, en den Heer *de la Motte* Gouverneur van *Grevelingen* viel ook met hun tegen de Staeten; de Waelen van die gewesten, die meerst al Catholyk waeren, dêze kettersche goddeloosheyd niet langer konnende verdragen, namen de wapenen op met die van *Henegouw* en *Artoys*, kiezende voor hunne Colonellen den jongen Grave van *Egmont*, den Baron de *Heze* en eenige andere, die tegen de Gendtenaers op quamen en hun veel afbreek dêden. Dêze benden kregen den naem van *Malcontenten*, oft, om dat sy hunne Roose-cransen om den hals droegen, wierden spots-geweys van de Gendtenaers *Pater-noster knechten* genoemt. Dêze hebben nogtans de Gendtenaers dusdaenig geslagen tot *Schendel-beke*, dat sy daer twee duyzend mannen verlooren hebben, die zeer veel quaeds in de omliggende Dorpen bedreven hadden.

Tusschen alle dêze beroertens lag den Victorieusen *Don Johan* met syn Leger niet verre van *Namen*, alwaer hy doodelyk ziek is geworden, en voelende de dood naerderen, heeft hy door het ontfangen van de leste H. *Sacra-*

menten, en volle overgevinge in den wille Godts, zig Godtvruchtelyk tot de zelve bereyd gemaeckt. Hier naer ſtelde hy in de tegenwoordigheyd van de meerſte Heeren van 't Leger ſynen Neve *Alexander Farneſius*, Prince van *Parma*, tot ſynen Naer-volger in 't Gouvernement van de *Nederlanden* en van het Leger des Konings, tot dat den Koning anders zoude bevelen. Hier naer is hy op den eerſten dag van October ende den leſten van ſyn leven, tuſſchen het aenroepen der H. Naemen van *Jeſus* en *Maria* ſaliglyk in den Heere overleden, ten een ure naer den noen in 't jaer 1578 in 't dry-en-dertigſte jaer ſyns Ouderdoms. In 't zelve jaer 1578. heeft het heel Konings Leger aen *Alexander Farneſius* den eed van getrouwigheyd gedaen.

Als den voorſz. Prince dit Gouvernement aenveerde, was op dien tyd de macht van de vereenigde Staeten zeer groot: want van de ſeventien Provincien en waeren daer maer dry aen den Koning getrouw gebleven. Syn heel Leger beſtont in vier-en-twintig duyſend te voet en ſeven duyzend te peerde, de leſte meerſt Duytſchen. Met dit Leger, naer dat hy *Karpen* verovert had, is hy over de *Maeſe* naer *Roeremonde* getrocken, en nam *Helmont* en *Weert* in: hier naer is hy naer *Antwerpen* getrocken, komende tot *Borgerhout* toe; alwaer over de veertig vendelen van de Staetſche, zoo *Waelen*, *Franſchen*, *Engelſchen*, als *Schotten* overwintert en beſchanſt lagen, op de welcke

hy, in 't gezicht van de Stad, van den Prince van *Oragnien* en den Aerds-Hertog *Matthias*, die op de veften ftonden, met zulk een man-moedigheyd gevallen is, dat hy hun niet alleen tot onder de veften gedreven heeft, maer ook over de duyzend op de plaetfe in ftucken gekapt, verliezende van de fyne ontrent fes hondert. Dêze Victorie is oorzaek geweeft, dat de *Malcontenten*, vyf duyzend in getal, zig by den Prince van *Parma* vervoegden, de welcke veele andere Steden van *Henegouw* en *Artoys* gevolgt zyn, altegaer ieverig voor de Catholyke Religie.

Naer dêze Victorie is den Prins naer *Maeftricht* getrocken, en heeft dêze Stad eenigen tyd belegert hebbende, ten leften ftormerderhand in genomen en geplundert. Naer het in nêmen van *Maeftricht*, gaf zig de Stad van *Mechelen* ook over aen den Koning. Terwyl het Konings Leger dêze en eenige ander mindere Steden veroverden, waeren van den eenen kant ook in de wapenen den Prins van *Oragnien* met de Staeten, die *Kampen*, een Stad van *Overryffel* in nam; en van den anderen kant de *Malcontenten*, die *Cortryk* in namen. Hier tegen namen de Staetfche *Nienove* in, vangende aldaer den Grave *Philippus van Egmont* met fyne Vrouwe: en die van *Groeningen* onderwierpen zig aen den Koning en Prince van *Parma*. Op den zelven tyd in 't jaer 1580. hebben de Staetfche de Stad van *Mechelen* met gewelt overompelt en geplundert

In 't zelve jaer heeft den Koning van *Spagnien* den Prince van *Oragnien* in den ban geslagen, waer van het Plackaert door den Prince van *Parma* binnen *Maeſtricht* den 15. van Meert afgekondigt wierd: en ook in 't zelve jaer quam wederom in *Nederland* de oude Gouvernante *Margarita* van *Parma*, van den Koning gezonden, als de gene die de herten der Nederlanders gewonnen hadde, om het Gouvernement wederom te aenveerden, en te zien oft ſy *Nederland* tot eenen goeden ſtaet konde brengen: maer ziende de ſaeken van 't Land zoo droevig, dat ſy geen hôpe en hadde van de zelve te herſtellen, naer dat ſy langen tyd te *Namen* daer over met den Hertog van *Aerſchot* hadde geſproken, is wederom vertrocken, en heeft haeren Zoone, den Prince van *Parma* in 't Gouvernement gelaeten.

Den Prince van *Oragnien* nu in Konings ban geſlagen, om zig daer over te wrêken, ſloeg ſyn oog op den Hertog van *Alenſon*, Broeder des Konings van *Vrankryk*, om aen hem, met het verſtooten van den Koning *Philippus*, heel *Nederland* en des zelfs beſtieringe over te geven. De Staeten hadden dit ook toegeſtemt; maer daer was ſwaerigheyd, op wat conditie dit zoude geſchieden, dêze ten leſten in order geſtelt zynde, hebben de voorſz. Staeten t' *Antwerpen* vergadert zynde op den 12. van Auguſtus naer *Vrankryk* gezonden *Philippus van Marnix*, Heere van S. *Aldegonde*, met veel andere duſdaenige, de welcke

gekomen zynde te *Plessis*, een halve myle buyten de Stad van *Tours*, hebben met den Hertog gehandelt en zyn met hem overeen gekomen in ſeven-en-twintig Artykelen, die weder-zyds onderteekent wierden, en 't volgende jaer 1581. wierd de beſtieringe der *Nederlanden* van den voorſz. Hertog *d'Alenſon* aengenomen, en hy wierd van de Staetſche Geſanten herkent als Heere en Prince der zelve.

Tot gedachteniſſe hier van, ſloeg men in *Nederland* verſcheyde Penningen met verſcheyde zinne-beelden daer op uytgedrukt. Zommige vertoonden op den eenen kant eenen Leeuw met eenen hals-band aen eenen ſtaek vaſt-gebonden, welcke banden op de eynden van eene Muys wierd los geknaegt met dit om-ſchrift:

Roſis Leonem loris mus liberat.

Dat is:

De Muys verloſt den Leeuw door het afknagen der koorden.

Op den anderen kant ſtond den Paus en den Koning van *Spagnjen* lockende den vryen Leeuw met hôpe van vrede, om hem wederom vaſt te krygen. Rondſom ſtonden dêze woorden:

Liber revinciri Leo pernegat.

Dat is:

Den vryen Leeuw en wilt geenzints weer aen den band.

Tot *Gend* wierden andere Penningen geslagen, voerende op den eenen kant eenen Ring, die van twee handen vastgehouden wierd, en in 't midden den naem Godts in 't hebreeuws *Iehova*; rondsom stond geschreven:

Pro Christo, Lege, & Grege.

Dat is:

Voor Christus, voor de Wet, en voor de Kudde.

Op den anderen kant stond eenen krans van eyke bladeren met dit-in-schrift:

Religione & Justitiâ reducæ; vocato ex Gallia pacata, duce Audium, Belgicæ libertatis Vindice.

Dat is:

Dit zy op de wederkomste van den Godts-dienst en de Rechtveerdigheyd, als nu uyt Vrankryk, in vrede gestelt zynde, geroepen is den Hertog van Anjou, beschermer van de Nederlandsche vryheyd.

Op diergelyke Penningen stelden ook de *Zeeuwen* hun wapen: te weten eenen Leeuw half in de baeren der zee, met dêze verklaeringe:

Vos terrâ, at ego excubo Ponto.

Dat is:

Gy-lieden waekt te lande; maer ik ter zee.

Op d'ander zyde zag men een Pyke met eene hoed daer op, teeken van de vryheyd te willen voorstaen, met dêze uytlegginge:

Si non Nobis, saltem Posteris.

Dat is te zeggen:

Is het voor ons niet, 't zal ten minsten voor de Naerkomelingen wezen.

En over al hoorde men onder 't gepeupelt roepen: *Paepen uyt, Paepen uyt!* dusdaenigen haet hadden sy tegen het wáere Rooms Geloof en tegen den Koning van *Spagnjen.*

Middelertyd den Aerds-Hertog *Matthias* ziende dat de Staeten aen den Hertog van *Alenson* op zekere conditien de Souverynityt van de *Nederlanden* opgedragen hadden ende met hem in 't jaer 1580. daer in over-een-gekomen waeren, zoo heeft hy in eene vergaederinge der Staeten tot *Antwerpen* op den 22. van Julius van zelfs en uyt synen vryen wille den Tytel van Gouverneur afgeleyd, ende (gelyk *Mudzaert* schryft, *Kerck. Geschied. in onse Nederl. ad An.* 1580. *fol.* 205.) de Staeten met dêze woorden bedankt: " Dat hy tot de regeringe van *Nederland* geroepen zynde, en naer het zelve noyt gestaen hebbende, gedaen hadde naer syne jongheyd dat hy konde: maer dat hy niet en wiste door wiens quaede raeden alles verloren ging, en onder de voeten quam. Dat een deel van de Staeten geenen anderen Koning, nog andere Religie en begeerde dan de Catholyke: maer dat zommige de oog hadden geslagen op den *Fransman*, andere op de Republycke van de *Venetianen*; wederom, andere op die van de *Switsers*; ten laesten dat er

„ eenige waeren, die nieuwe Heeren met nieu-
„ we zoo menschelyke als goddelyke Wet-
„ ten begeerden. Dat hy 't zelve niet en konde
„ sien en veel min verdragen. Maer dat sy
„ soude toe sien, in wat peryckel sy hun lyf
„ ende goedt stelden; dat sy te doen hadden
„ met den Machtigsten Koning van heel *Eu-*
„ *ropa*, die hoe wel hondert, ja duyzend-
„ mael verwonnen wordende, altydt kan we-
„ der opstaen en nog geweldiger aen komen.
„ Wilt dit, *zeyde Hy*, u van eenen jong-jae-
„ rigen Vorst voor gehouden zynde, in uwe
„ herten overpeysen: en laet my, die niet
„ langer uwen mede-gesel en wilt zyn, eerlyck
„ weghtrecken. Ick geve u-lieden wederom
„ alle de macht en authoriteyt, die gy my
„ door uwen eedt hebt konnen geven; ge-
„ bruyckt die in sulcker voegen als 't betaemt,
„ ende recht is, wel wetende en versekert
„ zynde, dat gy daer af aen Godt en aen den
„ Koning eens sult moeten rekening doen."
Aldus vereyschte ende verkreeg *Matthias* syn affscheyd, maer en is niet eer vertrocken uyt *Nederland*, als in het volgende jaer 1581. in de maend van Meert, ende is naer *Prage* gereyst by synen Broder *Rudolphus*.

Eyndige dit VIII. Hoofd-stuk van den tweeden Boek met de volgende Rymen, en latyns Jaer-schrift.

Beklaeg'lyk *Nederland*! hoe zien ik al uw' Steden
Van dit verduyvelt volk zoo met den voet getreden?

Europas weerdste pand, begaeft met zoo veel Goed
Moet hier door 't Ketters sweerd gaen swemmen in syn bloed
De Steden syn verwoest, de Kercken staen en branden,
Het goddelooz geboeft slaet syn schend-zieke handen
Aen al wat Heylig is, en houd tot spyt van Godt,
Met *Christi* dierbaer Bloed en bitter dood den spot.
Beeld-stormer, dollen hoop! van Godt vervloeckte menschen!
Mogt ik u, naer uw feyt, verdiende straffen wenschen,
Mogt ik op staende voet met een gerechten haet
Te niet doen al gelyk zoo u, als al uw quaed.
Ik wenschte dat de Hel, die u heeft uytgespogen,
En uyt wiens wreede borst gy hebt deez' gal gezogen,
U anderwerf ontfing, als in uw Moeders schoot,
Dan quam zoo menig mensch door u niet aen syn dood.
Wat zeg ik mensch? Ik miss', gy wilt Godt zelfs doen lyden,
Als gy syn Kruys en Beeld moetwillig gaet bestryden;
Als gy syn eygen Huys en Heyligen Autaer
Mishandelt en vernielt, al oft een grouwel waer.
O vuyle Ketters ras! die Beelden quamt bestormen,
Uw lichaem over lang verteert is door de wormen;
Maer uwe ziel, eylaes! nu in de helle brand,
Alwaer sy word bestormt door Godts Almogend Hand.

Jaer-schrift:

HÆRETICI SUNT VERÈ DEI, REGIS ATQUE LEGIS CONTEMPTORES.

Dat is;

De Ketters zyn waerlyk versmaeders van Godt, Koning en Wet.

IX. HOOFD-STUK.

Het H. Sacrament van Mirakel *word ter oorzaeke van de Beeld-ſtormery verborgen, groote onderzoek der Geuſen naer het zelve, wreedheden der Geuſen en ellendigen over-laſt der Catholyken binnen* Bruſſel.

HEt is nauwelyks met eene penne te beſchryven, in wat beweenelyken ſtaet alſdan heel *Brabant* was geſtelt. *Mudzaert (Kerk. Hiſt. ad An.* 1578. *n.* 1.*)* ſchryft hier van : " In dit jaer is het Land van *Brabant* ,, byſonder meer bedorven en verwoeſt, dan ,, in een deel hondert jaeren te vooren gebeurt ,, is. In tien, ja twintig mylen verre en was ,, daer nauwelyks een Dorp bewoont: de Bêmden en Ackers bleven in de vruchtbaerigſte ,, plaetſen des Lands leeg ende ongebouwet ,, liggen : de Lands-lieden waeren door peſte ,, en andere ſiekten, oft by de oorloge ter ,, dood gekomen, oft waeren in de Steden ,, gevlucht; ſoo dat buyten op het Land in ,, veele plaetſen nauwelyks eenige menſchen ,, te vinden waeren. De Steden en hadden ,, zoo groote ſchaeden niet in hun tydelyk ,, goedt; maer wierden deerlyk beſchaedigt ,, naer de ziele : zoo dat ſy onſprekelyk meerder ſchaeden leeden dan de Dorpen : want ,, ſy bykans alle te ſaemen ontfingen ende

„ in-namen ketterſche Predikanten, die het
„ volk jammerlyk verleydden en bedorven
„ naer de ziele....' De Catholyke Borgers
„ waerender zeer quaelyk aen, en wierden
„ zeer van alle kanten benouwt. Sy ſaeten
„ ſonder Wet, ſonder Prieſters, ſonder de
„ heylige Offerhanden, veel deerlyker dan de
„ kinders van *Iſraël*, oft het joodſche Volk
„ in de Babyloonıſche gevangeniſſe."

Mudzaert aldaer *n*. 2. ſchryft voorder: " De Geeſtelyke Mannen, die der booſen gemeynſchap, ende eed ſchouwden en weygerden te doen, uyt de Stad van *Antwerpen* geleyd ende te ſcheep naer *Mechelen* geſonden zynde; zoo namen de Calviniſten hunne Kloosters in en ontheyligden de Kercken. Sy namen de ſtoutigheyd (den Vorſt van *Oragnien* en andere door de vingeren ziende) om op verſcheyde plaetſen der Stad hunne kettery te Prediken, de Catholyken te verdrucken, en de overige Geeſtelykheydt te beſchimpen. De Calviniſten Predikten te Jeſuiten, te Minderbroeders, in S. *Andries* en in S. *Jacobs* Kercke. De Lutheraenen wierd verleent een deel van S. *Jacobs* Kercke, de Kercke des Kloosters te *Facons*; ende de ſchuere van S. *Michiels* Klooſter. De Herdoopers en andere hielden elk hunne vergaederinge op ſyne plaetſe; ende een ſtemmig ſpracken ſy op de miſ-bruycken der algemeyne Kercke, want al ſtreden hunne leeringen ſchier regel-recht de eene tegen de andere; nochtans zoo waeren ſy het daer inne eens,

eens, om met geweld de heylige algemeyne Religie te verdrucken, hadde 't den Heere toe gelaeten: hier in gelyk wesende den vossen van *Sampson*.... De Calvinisten te *Brussel* en te *Lier* namen ook in die Steden eenige Kercken in, en joegen de Catholyken daer uyt.... Wat tyds hier naer soo wierd de kasse van den H. *Rombout* met de beste juweelen van de Kercke aen de geusen verraeden, van hun lieden gesmolten, en gebruykt, daer de selve niet toe geschikt en was geweest. „ Tot hier toe *Mudzaert*.

Dêze geweldige wreedheden der geusen in andere Steden van *Brabant*, en waeren tot *Brussel* noch niet in't openbaer: want zoo lang den Aerts hertog *Matthias*, die aldaer syn Hof hiel en de Roomsche Religie altyd zocht voor te staen, en wierd tot *Brussel*, zoo lang hy daer binnen was, niet toe-gelaeten de kettersche Religie in het openbaer te oeffenen; al-hoe-wel dat het zelve in't heymelyk niet als te veel en geschiede, het welcke die van de gereformeerde Religie genoegzaem lieten blyken aen de goede catholyke Borgers, die sy met schimpen en schampen schier zonder op houden quelden en vervolgden; hun beroemende dat sy alleen het *waere lauter woord Gods* hadden, en ook Predikten, tot welcke Predikatien sy met allen iever, geven van geld, schoone woorden en beloftens een ieder zochten aen te locken en tot hun te trecken, byzonderlyk het arm en onnoozel volk, het

welk men giften en geld te winnen en te houden is. Ook verweeten sy hun, dat sy af-godisten waeren, aenbiddende, witte auwelkens en stomme beelden, die sy dregen te zullen breken en te vernietigen.

Hier door is dêze nieuwe gereformeerde Religie, beter gezeyd ketterye, tot *Brussèl* zoo geweldig toegenomen en aen-gegroeyt, byzonderlyk als den Aerts-Aertog *Matthias* het Gouvernement hadde af-geleyd en uyt het Land vertrocken was, dat de oprechte Catholyken niet veel meer te zeggen hadden, aengezien de Magistract uyt geuse en ketters gezinde Mannen bestont, en den Gouverneur van de Stad, *Olivier van den Tempel,* de Gereformeerde en Kettets geheel toe-genegen was, hun ongestraft alles laetende doen wat hun beliefde, waer door hunne moetwilligheyd dagelyks vermeerderde, tot grooten overlast en verdruckinge, der goede Borgers, die swygen moesten, en alles geduldig verdragen.

De princelyke Stad *Brussèl* was nu geheel onder de macht en 't gebied der Heeren Staeten gekomen, die den Koning van *Spagnjen* waeren afgevallen, de Geusen toegedaen en geheel *Brabant* regeerden, terwylen den Prins van *Oragnien* in *Holland* en *Zeeland* de overhand voerde. In dien tyd is het geschied, dat den jongen Grave van *Egmont*, die Colonel was van de *Malcontenten*, en binnen *Brussèl* liggende met eene Compagnie waelsche Ruy-

ters, die onder ſyn gebied ſtonden, en van hem nu en dan buyten de Stad gezonden wierden, om voor zoo veel als 't mogelyk was, alles in goede order te houden. Dêzen Grave zig trachtende met den Koning van *Spagnjen* te verzoenen en niet langer de moetwilligheyd der Geuſen binnen *Bruſſèl* konnende verdragen, heeft hy met zommige Catholyke Borgers voor-genomen de Stad *Bruſſèl* in te nemen, en de zelve aen den Hertog van *Parma* over te leveren. Tot dien eynde heeft hy heymelyk ontboden ſyn Regiment Voet-volk, het welcke den 4. van Junius in 't jaer 1579. 's morgens vroeg, in alle ſtilte, voor de Opbruſſelſche Poorte is ingekomen. Hy hadde hun tegen gezonden eenige van ſyne Ruyters, en den Grave bleef hun met de andere Ruyters aen de Poorte afwachten: hy hadde te vooren met eenige catholyke Borgers een heymelyk verbond gemaekt ende den Capiteyn van de Huydevetters wyke omgekocht, die alſdan de wacht hadde in de voorſz. Poorte, den welcken de Poorten open doende, om het volk van *Egmont* in te laeten, wierden eenige gereformeerde Borgers dit gewaer, en hier uyt quaed vermoeden krygende, wilden ſy de Poorte weder ſluyten; maer ſy wierden terſtond door het volk van *Egmont* over-vallen en eenige dood geſchoten.

Op dêze maniere heeft den voorſz. Grave zig van de Poorte, als ook van 't Bolle-werk *Sint Clara* genaemt, ſtaende achter *S. Peeters-*

klooster meester gemackt. Buyten dêze Opbrusselsche Poorte heeft eertyds het Klooster der *Clarissen Urbanisten* gestaen, (misschien heeft dit Bolle-werk daer van synen naem gekregen) en is gebouwt in 't jaer 1343. en in 't jaer 1580. van de Beeld-stormers geplundert en tot den grond toe verwoest; waerom die Religieusen daer naer hun binnen de Stad hebben begeven, alwaer aen hun in 't jaer 1585. op het verzoek der Magistraet, en met toestemminge van den Paus en Aerds-bisschop van *Mechelen*, het Collegie van den H. *Hieronymus* is gegeven, alwaer de latynsche taele voortyds wierd geleert, maer van de Beeld-stormers ook verwoest zynde, hebben die Religieusen aldaer een schoone Kercke en Klooster gebouwt; en op den grond van hun verwoest Klooster heeft den Grave van *Montercy* in 't jaer 1672. een sterk Fort gebouwt, het welcke nog naer synen naem het *Fort van Montercy* word genoemt. Naer dat den Grave van *Egmont* dêze Poorte en Bolle-werk met syn volk bezet hadde, is hy met de rest van syn Regiment voetvolk en Ruyters in goede order naer de groote Merkt getrocken, de welcke hy ook bezet heeft. Onder-tusschen eenige catholyke Borgers, die van dêzen aenslag kennisse hadden, vervoegden hun by den Grave op de Merkt.

Den Grave meynende hier door veel gewonnen te hebben, zond ontrent de tachentig van syn Soldaeten naer het Hof, om 't zelve in te nêmen ende de aldaer liggende Soldaeten

uyt te jagen : maer ſy vonden aldaer grooten weder-ſtand van ontrent de dertig Soldaeten, zynde 't volk van *Olivier vanden Tempel* Gouverneur van de Stad wegens de Staeten. De catholyke Borgers op den Steen-weg, die met *Egmont* ſpanden, weder-hielen zoo veel als ſy vermógten het geuſch Guarniſoen in hunne huyſen en belettende de geuſche Borgers hun te roeren; en dit niet tegenſtaende wierd het volk van *Egmont* te rug gedreven. Onder-tuſſchen wierd dêzen aenſlag door heel de Stad ruchtbaer, en daer liep eenen hoop geuſen zoo Borgers als Soldaeten naer de Halle-poorte, de welcke ſy overmeeſterden en hernamen het voorſz. Bolle-werk, door het toedoen van twee geuſche Borgers, den eenen genaemt *Franciſcus Betz*, en den Weerd in de Herberge genaemt *Saſſen* ontrent het oud Steen-poort. die behendelyk het woord gevende den ſchiltwacht door-ſteken heeft, terwylen de reſt van *Egmonts* volk bezig was met te onbyten, en dreven aldus de Egmontſche Soldaeten van 't Bolle-werk.

Om nu de Poorten te over-weldigen, gebruykten ſy tot dêzen aenſlag dry wagens aen malkanderen vaſt-gemaekt en met hoye getaſt zeer dicht van boven tot onder op de aerde, welcke wagens ſy voort kruyden, om hun voor het ſchieten te bevryden. *Egmonts* volk, die de Poorte bewaerden, dit ziende, hebben uyt vreeze hun zelven over-gegeven en zyn alzoo verloopen, den eenen hier en den anderen

daer : waer op de gereformeerde terstond de Poorte hebben ingenomen, gesloten en met goede wacht bezet. Hier op zyn alle de Soldaeten en geusche Borgery, die alsdan zeer veel in getal waeren, in de wapenen geraekt, en hebben den Grave van *Egmont*, die met syn volk op de groote Merkt was, ingesloten, de straeten die rondsom waeren op-gegraven, en gebolwerkt, zoo dat den Grave op de groote Merkt zelf belegert en met al syn volk in groot perykel was. Maer hadden alle de catholyke Borgers der Stad van dêzen aenslag geweeten, het spel en zoude aldus niet vergaen hebben, en sy hadden zonder twyffel, met de hulpe van *Egmonts* Soldaeten, de Geusen met al hun gespuys konnen uyt de Stad verdryven, ende hier door zoude de Stad *Brussèl* bevryd geweest hebben van alle de quaede gevolgen : en nu bleven de geusche Borgers met de Soldaeten van den Gouverneur wederom meester van 't voorsz. Bolle-werk, Poorte en van de Stad.

Terwylen nu den Grave van *Egmont* met syn volk besloten was, zonder eet-waeren, noodig voedzel, en bystant der goede Borgers, die hun niet en durfden roeren, wierd'er naer dry dagen van verdrag gesproken, zynde hy door hongers-nood en door vreeze daer toe gedwongen, als ook door dien hy wist, dat den Gouverneur der Stad *Brussel* van *Mechelen* en van *Antwerpen* Chrygs-volk verwachtede tot bystant van de gereformeerde Borgers, als

ook om te voor-komen alle bloed-ſtortinge, brand ende plunderinge, is'er beſloten dat den Grave van *Egmont* met ſyn volk en ook de Catholyke Borgers zouden mogen de Stad uyt trecken door de Anderlechtſche Poorte. Op dit accord is den Grave s'anderdags uyt *Bruſſel* vertrocken, ende met hem veele Borgers van ſynen aenhang, t' zaemen ontrent viertien honderd ſterk, met de welcke hy is opgetrocken naer *Geerts-berge* en naer *Nienove*, ende heeft beyde dêze plaetſen verovert.

Zoo haeſt als den Grave van *Egmont* uyt *Bruſſèl* vertrocken was, quam den zelven dag (te wêten den 6. van Junius, wezende Sinxen avond) lang de Vaert-poorte van *Antwerpen* het verwachte Chrygs-volk, genaemt de *Brockillen* in de Stad, de welcke eene kauſſe op-getrocken hadden tot aen den gordel vaſt gemaekt met eenen neſtel, en den anderen by naer tot op de ſchoenen af geſlagen: dêze waeren zeer bittere geuſen en een alder-boozaerdigſte volk, als ook duyvelſche inſtrumenten om de Kercken te plunderen, de H. Beelden te breken, en al wat Heylig is te onteeren en te verwoeſten: ſy vervoegden hun tot *Bruſſèl* by de geuſche ſoldaeten van de Gouverneur *van den Tempel*, en dêden zoo binnen als buyten de Stad veele moetwilligheden en goddelooze wreedheden; waer van ik hier een ſtaeltie niet voor by gaen kan, getrocken uyt *Juſtus Lipſius in Diva Virgine Hallens.* ende ook beſchreven door *Mudzaert* (*Kerk. Hiſt. ad An.*

1580. *n. XIV.)* waer van ik ſyn eygen woorden aen den goed-willigen Lêzer mede-deyle.

" *Tempel*, Gouverneur van *Bruſſèl* de Stad van *Halle* in de hoey-mand eens ende anderwerf des nachts beſprongen hebbende, is t'elcke reyſe met ſchaede en ſchande gedwongen geweeſt naer *Bruſſèl* te keeren : de Borgers van binnen hun klockelyck weerende, ende Godt den ſelven eenen moed in-ſtortende. Onder den hoop van *Tempel* was eenen *Joannes Swick*, die ſynen roem gedragen hadde, dat hy den neuſe van het Vrouwken van *Halle* (verſtaende het Beeldt van Onſe L. Vrouwe, die aldaer met godtvruchtigheyd in grooten toe-loop der pelgrims beſocht word) ſoude af-ſnyden : maer de Heylige Maghet ſchynt wel den roem van deſen Beelde-ſtormer gehoort te hebben, als hem in 't beſpringen der Stadt ſynen neuſe net afgeſchoten zynde, hy tot ſpot van een ieder, die hem kende, ſonder neuſe tot *Bruſſel* gekomen is. In den ſelven aenſlag is geweeſt noch eenen anderen *Jan Ryſſèlman* genoemt, die niet min dan den voorgaenden ſyne laſterige tonge tegens de H. Maget geroert hadde; maer wel ſoo eene harde ſtraffe gevoelt heéft : want ſoo hy hem vermeten hadde, dat hy het Beeldt van Onſe L. Vrouwe naer *Bruſſèl* ſoude brengen, ende het ſelve openbaerlyk verbranden; is hem voor *Halle* ſyne kinne met den laſterklappenden mond afgeſchoten, daer hy korts daer naer af-geſtorven is. Aldus ſtrafte Godt de laſteraers ende beſchermde de Stadt, daer

ſyne Moeder door het Mirakeleus Beeldt geëert wordt „ Tot hier toe *Mudzaert ſupra.*

Terwylen nu den Prince van *Parma*, voor den Koning van *Spagnjen*, met de *Malcontenten* op verſcheyde plaetſen den oorlog vinnig voort zetteden; en de Staeten van den anderen kant ook bezig waeren met verſcheyde Steden en plaetſen te belegeren, in te nêmen en te her-nêmen : begonnen de geuſen, die dog noyt ruſten en konden, wederom hunne moet-willigheyd en goddeloosheyd uyt te wercken te *Bruſſèl* op den 20. van April in't jaer 1581. zoo *Hazaert* ſchryft (*Kerk Hiſt.* 3. *deel C.* 5. *fol.* 176.) In dien tyd was het binnen *Bruſſèl* zeer droevig geſtelt; de Staeten waeren bezig in den Oorlog, den Gouverneur *Van den Tempel* was de geuſen genegen, de Magiſtraet was'er ketters, en de *Brockillen* met de ſoldaeten van't garnizoen der Stad, waeren eenen hoop van Muyt-maekers en booswichten, en ook geſwôre vyanden van Godt, van hunnen wettigen Koning, en van alle op-rechte goede Chriſtenen. Dêze *Brockillen* en ſoldaeten met eenig geſpuys van volk onder een gemengelt, zyn als raezende honden naer de Kercke van den H. *Nicolaus* geloopen, alwaer ſy aenſtonds vielen op alles wat Heylig was. Sy wirpen de Beelden af en ſloegen die aen ſtucken : ſy namen de Kelcken en heylige Vaten weg en onteerden het Alderh. Sacrament, ſy trocken aen de geweyde Prieſters kleederen, en liepen daer mede op de

ſtraet als vaſten avond zotten, tot ſpot der Catholyken; ſy braken de Autaeren en Schilderyen in ſtucken, en verwoeſteden alles wat ſy niet mede dragen konden. Met een woord, ſy bedreven daer zoo groote heylig ſchenderye en goddeloosheyd, dat eene catholyke penne de zelve ſchroomt te beſchryven.

Dêze helſche Beeld-ſtormers niet konnende in de Kercke van den H. *Nicolaus* hunne razernye verzaeden, hebben malkanderen beginnen aen te wackeren tot het plunderen der Kercke van de H. *Gudula*, en de zelve van allen haere ſchatten te berooven: het welke eenige catholyke Borgers hoorende, hebben daer van terſtond kenniſſe gegeven aen eenige Prieſters van de voorſz. Kercke. Dit boos voor-nemen der ketters quam onder andere ook ter ooren van den Eerw. Heer *Judocus Hauwaert*, Prieſter en Canonink van de tweede Fondatie der Kercke van de H. *Gudula* ende Clerk van de Fabrieke, aen wie de bewaereniſſe en zorge van't Alderh. *Sacrament van Mirakel* toe bevolen was. Dêzen Heer *Hauwaert* dan ging met alle haeſte (terwylen de Beeld-ſtormers nog bezig waeren met S. *Nicolaus* Kercke) op den middag naer die van de H. *Gudula*, vergezelſchapt zynde van den Heere plebaen en Heer *Joannes Meulemeeſter*, ook Prieſter Capelaen der zelve Kercke, van ouderdom ontrent 31. jaeren: en aengezien hy de ſleutels der Kercke hadde, heeft hy de zelve geopent, en ſy daer binnen wezende we-

derom gesloten, en door den raed van den Heer *Plebaen* het Tabernakel, waer in het H. *Sacrament van Mirakel* was rustende, geopent en nam met groote eerbiedinge daer uyt de Remonstrantie met het goude Cruys, waer in de dry H. Mirakeleuse Hostien gesloten waeren, het welk hy stak in een zuyver leire kasken met haeken toe-sluytende, het welcke hy te vooren met voordacht hadde laeten maeken, uyt vreeze der plunderinge en Beeld-stormerye, die hy in andere Steden van *Brabant* geschied, met droefheyd genoegzaem hadde gehoort.

Heer *Hauwaert* hebbende dan dit kasken, in forme van een Cruys, toegesloten ende gewonden in eenen Stool, heeft het zelve uyt vreeze dat hy door syne priesterlyke Kleederen van de Geusen mogt gekent worden, gegeven en in handen gestelt van den voorsz. Heere *J. Meulemeester*, die by hem in de Kercke was, en in wereldlyke kleederen met eenen gecouleerden mantel omhangen gekleed, den welcken naer dat hy dit kasken met het H. *Sacrament* aengenomen hadde, het zelve onder syne mantel in eenen van syn sacken gesteken heeft, ende is op dêze weyze daer mede uyt de Kercke gegaen over de Hout-merkt naer de Capelle van het Godts-huys der twelf Apostelen, alwaer hy syne wooninge hadde, koopende syne kosten by Heer *Guilielmus Meert*, Priester en Capellaen der Kercke van de H. *Gudula* en Rent-meester van het voorsz. Godts-huys: aldaer gekomen zynde klopte

hy op de duere van het huys, en aen hem wierd geantwoord door de Geusen, die hun daer van meester hadden gemaekt, en bezig waeren met schencken en drincken, aen de welcke hy vraegde om iemand van dit huys te spreken, die hy noemde: maer en liet niet blyken wie hy was, oft dat hy in dit huys syne wooninge hadde: en ziende, dat de geusche Soldaeten droncken waeren, heeft hy zig verstout van met het H. *Sacrament* in synen sak in huys te treden, en heymelyk naer syn kamer te gaen, alwaer hy de deure wel vast heeft toegesloten. Wy mogen aen den verborgen Godt, die hy droeg, toe schryven, dat hy niet ontdekt en is geweest.

Nu op syn kamer zynde, heeft hy 't Alderh. *Sacrament* met eerbiedinge uyt synen sak genomen; maer meynende het zelve aldaer ergens te verbergen, hoorde hy van beneden de geusche Soldaeten roepen, en vragen: waer dat den ouden en jongen *Paep* van 't huys waeren? Hier door is hy heel verschrikt geworden, en al-hoe-wel hy in wereldlyke kleederen was, en alzoo minder te vreezen hadde, heeft hy nochtans op staende voet middels gezocht om dêzen kostelyken en H. Pand, als ook zig zelven uyt hunne handen te bevryden. Hy heeft dan, door Godts ingeven, met haeste een servet uyt syne kiste genomen, en daer in het kasken met het H. *Sacrament* en den Stool bewonden, met spellen rondsom dicht toegespect, ende het zelve aldus in syne

kiste gesloten, waer van hy den sleutel heymelyk verbergde.

Niet wetende wat doen, is hem ingevallen, dat hy by eenen ouden deugdelyken Man zoude gaen, die in het zelve Godts-huys wierd onder-houden met naeme *Cornelis de Schryver*, en by dêzen gekomen zynde vroeg hy hem: ofte hy niet en zoude iets van syn goed willen bewaeren, wezende maer en kleyn pakske? Waer op hy zeyde, dat hy dit zeer geerne zoude doen, en daer toe hadde een verborgen en wel verzekerde plaetse. Hier op keert den Priester wederon naer syne kamer, neemt uyt de kiste het voorsz. kasken, en bracht het, zonder hem te zeggen wat daer in was, aen dêzen ouden Man, waer op de Geusen geen vermoeden en hadden, die het zelve daedelyk heeft wel verborgen in eene heymelyke en wel verzekerde plaetse.

Dêzen kostelyken en H. Schat nu in de bewaernisse van den voorsz. *Cornelis* zynde, hoorde den voorgenoemden Priester, dat de Geusen over al naer de Priesters zochten, die sy *Paepen* noemden; hier door wederom vol schrik en vreeze, en willende hunne handen ontvluchten, is hy door eene benede venster gesprongen in den hof van het Godts-huys *ter Arcken*, ende van daer is hy gevlucht in het huys van den Heere Secretarius *de la Torre*, alwaer hy twee oft dry dagen verborgen is gebleven op eenen tooren der mueren van de oude vesten. Daer-en-tusschen aldus besloten

blyvende, hoorde hy op de ſtraeten groot gerucht en geroep van de geuſche Soldaeten, waer door hy meynde dat al de Geeſtelykheyd van de Stad vermoort wierd; en voor ſyn eygen leven vreezende, docht hem geraedzaem, tegen alles, wat dat'er konde voorvallen, van aen iemand te verklaeren, waer dêzen koſtelyken Schat, het Alderh. *Sacrament van Mirakel,* verborgen en bewaert wierd.

Hy heeft dan ſyne heymelyke ſchuyl-plaetſe verlaeten, en is gekomen by Jouffrouwe *Antonette de la Torre*, Dochter van den voorſz. Secretarius, de welcke hy kende en wel wiſte een zeer godtvruchtige Matroone te wezen, en gaf haer in ſtilte te kennen, dat hy over eenige dagen het H. *Sacrament van Mirakel* hadde gevlucht uyt de Kercke van de H. *Gudula*, ende het zelve gedragen in het Godtshuys der twelf Apoſtelen, en daer naer in bewaerniſſe gelaeten by eenen ouden Man van't zelve Godts-huys, hem noemende met ſynen Naem: maer den voorſz. Prieſter weynigen tyd daer naer hoorende, dat de meerſte furie der Geuſen was verſchoven, en dat ſyne kamer met het heel huys van *Guilielmus Meert*, Rentmeeſter was geplundert, heeft hem verſtout daer naer toe te gaen, en eerſt komende by den voorſz. *Cornelis*, vraegde hy van hem het paksken weder, dat hy hem in bewaereniſſe gelaeten hadde, den welcken hem het zelve terſtond heeft gehaelt en gebragt in den zelven ſtaet, gelyk hy hem het zelve hadde gege-

ven; waer over Heer *Joannes Meulemeester*, ten hoogsten verblyd zynde, hem vriendelyk bedankt heeft.

Dêzen voorsz. Priester nu wederom dêzen weerdigen Schat in handen hebbende, is gegaen naer syne geplunderde kamer, alwaer hy nog eene kiste vond, daer hy het H. *Sacrament* met eerbiedigheyd heeft ingesloten. Weynigen tyd hier naer is de voorsz. Jouffrouw *Antonette* by hem gekomen, vragende, *oft alle saeken in goeden staet waeren?* Waer op hy haer antwoorde : *dat alles wel was*; en in teeken der waerheyd heeft hy haer het H. *Sacrament van Mirakel* getoont, de welcke daer over zeer verblyd zynde, en naer dat sy het zelve godtvruchtig hadde aenbeden, heeft sy in de voorsz. kiste eenige wel-riekende bloemen gestroeyt, waer naer den Priester het kasken en de kiste wederom toegesloten heeft.

Ondertusschen wierd'er binnen *Brussel* door de Ketters een groot onderzoek gedaen naer het H. *Sacrament van Mirakel*, en den voorsz. Priester vreezende, dat hem iemand iets uyt de Kercke van de H. *Gudula* zouden konnen zien dragen hebben, oft dat hy op d'eene oft d'andere maniere mogt verraeden worden, en daer door het H. *Sacrament* in de handen van de boosaerdige Ketters vallen; is hy naer het huys van den Eerw. Heer Plebaen gegaen, alwaer hy den Heer Choor-deken heeft gevonden, aen den welken hy alles heeft verklaert, wat hem was overgekomen, hun voorder zeg-

gende, dat hy niet geraedzaem en vond het H. *Sacrament*, het welcke nu ontrent een maend met groot perykel in syne bewaernisse was geweest, langer by hem te houden, aengezien hy geene verzekerde plaetse en wist, om het zelve, wel bewaert, te stellen, waer op sy hem geantwoord hebben, dat sy daer in zouden voorzien. Hier naer hebben de Heeren Choor-deken en Plebaen by hun doen ontbieden den Heer *Judocus Hauwaert*, die uyt kracht van syn officie verplicht was voor het H. *Sacrament* zorge te dragen, en hebben aen hem bevolen, dat hy het H. *Sacrament van Mirakel* by Heer *Meulemeester* zoude haelen, en zorgen dat het zelve in eene verzekerde plaetse eerbiedelyk zoude bewaert worden: het welck hy alles stiptelyk heeft volbragt.

Als nu Heer *Hauwaert* het H. *Sacrament* van Heer *Meulemeester* ontfangen hadde, is hy gegaen by Heer *Wilhem Baerts*, ook Priester en Capellaen wezende van de voorsz. Kercke, en heeft aen hem gevraegt, oft hy 't zelve niet en zoude willen in syne bewaernisse nemen? Waer op hy geantwoord heeft, dat hy dit niet en zoude durven doen, ten zy met toestemminge van syne Zuster, by de welcke hy woonde: waerom hy 't zelve aen syne Zuster voorzichtig heeft aengedient, de welcke het zelve met blydschap heeft ingewilligt. Heer *Baerts* zonder uytstel heeft dit consent aen Heer *Hauwaert* kenbaer gemaekt, den welcken het H. *Sacrament*, gesloten als vooren

in

in het leire kasken, en gewonden in eenen rooden Stool, met vreugden heeft gegeven in de handen van den voorſz. Heer *Baerts*; die het zelve in bewaerniſſe heeft gegeven aen ſyne Zuſter *Joanna Baerts*, Weduwe van wylen *Philippus Roſſeels*, alias *Pantes*, woonende in de *korte Ridders-ſtraet* (nu de *Oude-kleermaekers-ſtraet* genaemt) aldernaerſt het Klooſter der Religieuſen van Sinte *Maria Magdalena*, gezeyd *Bethanien*.

Dêzen voorzichtigen Prieſter heeft dêzen H. Schat aen ſyne Zuſter Weduwe te bewaeren gegeven, om dat hy wel verzekert was, dat de Geuſen dien niet en zouden gaen zoeken by eene vrouwe; maer wel by de Prieſters, die ſy daerom over al vervolgden en overlaſt aen dêden. Den haet en bitterheyd der Geuſen tegen de H. Mirakeleuſe Hoſtien was duſdaenig groot, dat ſy die over-al waeren zoekende; ja liepen by die van hunne gezintheyd daer naer vragen, en ſpanden alle middelen in, op dat de zelve in hunne handen zouden vallen. Zoo ſy maer eenig vermoeden hadden, dat de H. Hoſtien ergens waeren, liepen ſy als uytzinnige daer naer toe, en door-ſnuffelden alle kiſten en buffetten, ſy dêden ook met giften en gaven groote beloftens, zoo iemand hun het H. *Sacrament van Mirakel* konde aentoonen, oft ontdecken, waer, oft by by wie het was verſteken oft verborgen, dat ſy dien wel zouden beloonen; zoo dat men wel met reden mag zeggen: dat de ketters

op dêze maniere, door alle hun liften en lagen, dêzen weerdigen Schat lichtelyk zouden hebben konnen vinden, ten waer de Goddelyke Voorzienigheyd den zelven als Mirakeleuselyk bewaert hadde, tot grooten trooft en geluk der Stad *Brussel*, aen wie dien grooten Godt, buyten andere Steden, dit hoogweerdig H. Juweel heeft gejond, willende aldaer door de Ingezetene en omliggende volckeren nog meerder geëert, aenroepen en aenbeden zyn, tot hun grooter geluk en saligheyd.

Dit waeren de redenen waerom dêze voorsz. Weduwe dit kostelyk Juweel in haere bewaernisse nam, die in eene van haere kamers eenen uyt geholden balk hadde, alwaer sy de H. Hostien, met het voorsz. kasken in eenen Stool gewonden, in stelde, met een berd daer voor, 't welk op zoodaenige manier paste, dat niemand mercken konde, dat daer iets achter verborgen lag: welcken uytgeholden balk aldaer tot op den dag van heden nog te zien is, als ook het kasken, waer van hier naer in 't X. Hoofd-stuk. Aldus wierd het alderH. *Sacrament van Mirakel*, geduerende den tyd, dat de geusche ketters de Stad *Brussel* bezaten, en daer in alles dêden wat de goddeloozheyd hun in-gaf, niet tegenstaende het voorsz. groot onderzoek en beloftens, van den Heere wonderlyk bewaert. Maer aengezien haeren voorsz. Broeder, Heer *Willem Baerts*, naer ses maenden hier naer is aflyvig geworden, heeft sy den heelen inhoud

hier van te kennen gegeven aen Heer *Joannes van Cattenbroek*, Secretarius der Stad *Brussel* en haeren Schoon-Zoone, den welcken om de ketterye en grauwzaeme vervolgingen der oprechte catholyke Borgers, de Stad meynde te verlaeten: maer op 't krachtig verzoek van syne schoon-Moeder en grooten iever voor het Geloof, is hy gebleven om het H. *Sacrament* te helpen bewaeren, gelyk hy ook zorgvuldig gedaen heeft tot het jaer 1585.

Geduerende den tyd dat de Dry H. Mirakeleuse Hostien in den balk des kamers van dêze godtvruchtige Weduwe waeren, heeft sy daer voor altyd licht gebrand, zoo by dagen als by nachten, en dit H. *Sacrament* dagelyks gaen eeren en aenbidden; waerom haer Huys, gelyk dat van *Obededom*, wonderlyk is gebenedeyd en bewaert. Hier toe dient, dat wel te aenmerken is, dat geduerende den tyd van ontrent ses jaeren, als dêze schroomelyke vervolginge, verwoestinge en desolatie de Stad *Brussel* op den hals viel, dat dêze Weduwe, gelyk andere Borgers, ook gedwongen wierd ketterfche soldaeten in haer huys te logeren, daer de goede Catholyken het meerste mede belast wierden; ja met het boozste en vinnigste gespuys der Beeld-stormers, die de Kercken en Kloosters beroofden; daer de Gereformeerde Borgers in tegendeel van bevryd waeren. Onder andere, van dêze boozwichten, was by dêze Weduwe gelogeert eenen Fransman, Belhaemer en

kop-ſtuk van de Vry-buyters, die hem dêde noemen *Capityn de la Tour:* den welcken, al was hy onder hun-lieden den alderwreedſten, nochtans als hy in dit huys quam zeer zoet en zachtmoedig wierd: het welk men met reden, en als een byzondere uytwerckinge van dit zachtmoedig Lammeken, ſchuylende in 't zelve huys onder de gedaente van brood, mag toe-ſchryven.

Wat nu aengaet het groot Tabernakel, daer het goude Cruys met de Dry H. Hoſtien eertyds en nu nog komt in te ruſten, het welcke zeer koſtelyk van zilver, ſchoon vergult, gemaekt is, dit wierd door den Heer *Stephanus Stekeldoren* weg gedragen, eer dat de Kercke van de *H. Gudula*, gelyk de andere geplundert wierd: en aengezien hy het zelve niet gevoegelyk uyt de Kercke konde dragen, uyt vreeze van door de Gereformeerde ketters gezien te worden, is hy met het zelve op den tôren van de *H. Gudula* gevlucht, alwaer hy met het Tabernakel van ſes ueren 's avonds tot den midder-nacht verborgen lag; terwylen de Geuſche ſoldaeten en ketters bezig waeren met de Beelden af te breken en alles te rooven en te verwoeſten wat in de Kercke heylig en dierbaer was, in welcken tyd hy met het Tabernakel zig heymelyk vertrok naer eene andere meer verzekerde plaetſe. Men mogt als dan van de Stad *Bruſſel* met recht zeggen, het gene *Jeremias* in ſyne Treur-zangen van de Stad *Jeruſalem* gezeyd

en beweent heeft: *Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia ejus; quia vidit gentes ingreſſas in Sanctuarium ſuum, de quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam ſuam. (Thren. c. 1. ℣. 10.)* „ Den vyand heeft ſyn hand
„ geleyd op alle haere koſtelyke kleynodien:
„ want ſy heeft gezien, dat de heydenen ge-
„ gaen waeren in haer heylige plaetſe, waer
„ van gy geboden had, dat ſy in uwe ver-
„ gaederinge nieten zouden komen."

Aengezien de Geuſen begonnen Meeſter te worden over al de *Nederlanden* en binnen *Bruſſel* de overhand te krygen, hebben ſy ontrent dêzen tyd de Magiſtraet der Stad verandert, worpende daer uyt de goede Catholyke Mannen, en in hunne plaets ſtellende Gereformeerde en bittere ketters: ook hebben ſy het zelve gedaen met de Dekens der Ambachten en negen Natien, de welcke toegelaten hebben, dat men voortaen in 't openbaer de nieuwe Gereformeerde ketterye zoude oeffenen; en vervolgens wierd 'er voor d'eerſte mael door de Geuſche Predikanten publiekelyk gepredikt in de *Schavers-huyſen*, ſtaende tegen over het Klooſter van de Paters Beggaerden. Maer aengezien den toeloop te groot, en die plaetſe te kleyn wierd, hebben ſy naer andere plaetſen gezocht, die bequaemer en grooter waeren, om voor zoo groot getal van volk te prediken. Noch niemand en moet zig hier over verwonderen, mits de Geuſen aen alle, die tot hunne Sermoonen

quamen, oft gelyk sy die noemden: *Het waerachtig lauter woord Gods*, ses oft tien stuyvers dags gaven, waer toe allen het gepuffel der Stad liep, meer om geld te krygen als om onderwêzen te worden: gelyk het genoeg gebleken heeft, als sy geen geld meer wilden geven.

Hier naer wierd de moetwilligheyd der Geusen zoo stout en groot, dat sy den beuk der Kercke van de Paters Lieve-Vrouwe Broeders ingenomen hebben, alwaer hunne Predikanten predikten boven op 't Oxzael, het welcke als dan achter in de Kercke stond, niet durvende op den Predikstoel prediken, uyt vreeze dat de Catholyke Borgers hunne Predikanten aldaer iets zouden misdoen; en daerom hebben sy ook de hooge Choor toegemetzelt, alwaer die Eerw. Paters van binnen hunnen Gods-dienst voor de Catholyke Borgers dêden, die hierom van de Geusen zeer bespot en beschimpt wierden en veel te lyden hadden.

In het jaer 1580. op Sinte *Jans* avond is het geschied, dat een deel soldaeten van den Hertog van *Parma*, onder de aenleydinge van den Heer *Montigny*, eenen aenslag op *Brussel* hadden voor-genomen, meynende, onder den schyn van Staeten volk, de Vaert-Poorte in te komen: maer sy waeren gedwongen weder te keeren, aengezien sy de Poorte niet open en vonden, gelyk aen hun voor vast was toe-belooft geweest. In het zelve jaer, in de maend van November, heb-

ben de Geufche Magiftraten tot *Bruffèl*, tot *Antwerpen* en in andere Steden, zonder daer van de reden te geven, veel eerlyke en treffelyke Perfoonen, zoo Borgers als andere, uyt de Stad gebannen, onder welcke geweeft zyn, den Cancellier van *Brabant*, den Rentmeefter, en den Opperften Treforier, met eenige andere van den Secreten Raede. Op den zelven tyd is 'er ook een gebod uytgegaen, dat alle Roomfche Catholyken, die geen dry volle jaeren in de Stad hadden gewoont, met hunne heele Familie verbonden waeren daer uyt te trecken.

Komende nu tot het jaer 1581. als wanneer den 20. van April binnen *Bruffèl* eenen grooten oproer is ontftaen, uyt reden van eenen geleerden en wel-fprekenden Predikant, van wie P. *Hazaert.* (*Kerk. Hift.* 3. *deel C.* 5. *fol.* 176.) fchryft: Daer was in de voorfz. Stad eenen zekeren Religieus van de Order van den H. *Dominicus*, met naeme Pater *Antonius Ruyskensfèlt*, van *Vlaenderen* geboortig, die tot *Gend* de Geufen zoo dapper befchaemt hadde gemaeckt met fyne ieverige en geleerde Sermoonen, dat fy hem uyt de Stad joegen, als wezende den eenigen middel van dêze ketters, om Victorie te vechten tegen de Catholyken. Dêzen treffelyken Man predikte nu tot *Bruffèl* al even klock voor een wereld van volk, die van alle kanten quamen om hem te hooren; waerom hy zeer gehaet wierd van de Geufen: maer byzonderlyk van hunne Predikanten, de welcke verfcheyde reyzen

van *Olivier van den Tempel*, hunnen goeden Beſchermer, en Gouverneur der Stad *Bruſſèl*, hebben verzocht, dat men dêzen *Baſſenden Hond* (aldus noemden ſy dien goeden Religieus) zoude ter Stad uyt jaegen. Maer als wanneer de Catholyke Borgers zagen, dat de Geuſen even hertneckig bleven in dit hun geduerig verzoek, hebben ſy begonſt te vreezen, oft de Geuſen ten langen leſten hun verzoek van den Gouverneur wel zouden mogen verkrygen; waerom ſy dien zelven dag naer den noen vergaedert zyn, en met een groot getal gekomen ten huyſe van den Gouverneur, hem biddende, dat hy den voorſz. Pater *Ruyskensvelt* geruſtelyk binnen *Bruſſèl* zoude laeten blyven prediken; het welk de Geuſen verſtaen hebbende, zyn ſy gewapent naer het huys van den Gouverneur gekomen, roepende, dat men met recht alle de Catholyke moeſt uyt de Stad jaegen, geduerig ſchreeuwende: *Paepen uyt! Paepen uyt!*

De Catholyken dit hoorende, en wêzende meerder in getal, hebben geantwoord, dat ſy van hun niet en verſtonden, oft wilden uyt hun Stad en Vader-land gejaegt worden, en dat ſy bereyd waeren geweld met geweld te weder-ſtaen: waer op ſy hun terſtond in de wapenen hebben geſtelt; zoo dat de Borgerye nu in twee partyen waeren verdeylt, te wêten, de Catholyken van den eenen, en de Gereformeerde van den anderen kant; ende daer zoude ongetwyffelt een groote bloedſtor-

tinge gevolgt hebben, ten zy het zelve belet waere geweeſt door eenige voorzichtige en treffelyke Mannen, die dêze twee twiſtige partyen de wapenen dêden afleggen ende naer huys vertrecken. Dit gedaen zynde wierd 'er op den avond van den zelven dag, van wegens de Geuſche Magiſtraet een Plackaert afgekondigt, waer in uytgedrukt ſtond, dat alle de geeſtelyke Religieuſen Mans-perſoonen, van wat Order oft Conditie ſy mogten wêzen, den dag daer naer uyt de Stad moeſten vertrecken op pene van ſwaere ſtraffen; en by aldien de wereldlyke Borgers eenen van die Geeſtelyken zouden verſwygen oft verbergen, ook ſwaerlyk zouden geſtraft worden.

Dit veroorzaekte eenen grooten *a l'arm* over al door heel de Stad; maer daer was niet aen te doen; want de Geuſen, die dit bevôlen hadden, waeren Meeſter. Den 25. dan van de zelve maend, zyn, uyt kracht van dit ſtraf gebod, uyt *Bruſſel* vertrocken, voor eerſt den Eerw. Pater *Ruyskensvelt*, met alle de Predik-heeren, Onſe Lieve Vrouwe-Broeders, Minder-broeders, Auguſtynen, en volgens het Plackaert alle de andere Religieuſe Mans-perſoonen. Aengaende de Eerw. Heeren Paſtoors van de Parochien, aen hun was alleenelyk verboden uyt hunne huyſen te gaen: en alle de Geeſtelyken, die ſy hier naer nog vonden in de Stad, wierden op 't Caſteel van *Vilvoorden* gevangen gezet, met die hun gunſtig waeren geweeſt. Maer dit

wat over-denckende, vraeg ik: wat konde den arglistigen Duyvel erger doen, als de Geestelyke Herders uyt de Stad verjaegen: want als de wapenlooze en onnoozele Schaepen zonder Herders zyn, dan zyn sy in de macht en proeije van de Wolven, hunne gesworê vyanden?

Hier wil ik niet voorder van schryven: maer ik laete aen den medoogenden catholyken Lezer overdencken, wat bedruckte Tragedie dit ongeoorloft Plackaert veroorzaekte aen alle oprechte en catholyke Inwoonders van geheel *Brussel*! als den eenen synen Broeder, den anderen synen Oom, dêzen synen Neve, oft synen geestelyken Ziel-bestierder, den anderen al synen Raed en Troost zag henen gaen, en malkanderen *Adieu* met traenen toeroepen; ondertusschen gaven de wegtreckende Geestelycke aen hunne blyvende Vrienden schoone vermaeningen, van Godt tot ter dood toe getrouw te blyven in het H. Rooms catholyk Geloof, voor het welcke sy niet alleen bereyd en waeren hunne Stad en Vader-land, maer ook hun leven te verlaeten: gelyk op de zelve tyden veele Religieussen en wereldlyke Priesters gedaen hebben, onder-teekenende met hun bloed, het gene sy door hunne woorden verkondigt en door hunne wercken beleden hadden.

Dêzen droevigen dag nu voor by zynde, quam daer op den 1. van Mey nog een straffer Plackaert voor den dag van wegens de

geusche en gereformeerde Magistraet en de negen Natien, die alsdan al te gaeder Gereformeerde, Geusen oft Calvinisten waeren: want geene roomsche oft catholyke Persoonen, van wat staet oft conditie sy ook waeren, en mogten niet meer in Stads bedieninge komen, nochte Deken worden, oft eenig Officie bedienen; waer door veele slappe catholyke tot de geusery en kettery overliepen. In dit Plackaert wierd uytdruckelyk verboden, voor eenigen tyd, zoo dat Geusen zeyden; maer wel voor altyd, zoo sy meynden, de christelyke Leere van het Rooms Catholyk Geloof oft Religie te oeffenen, en ook geboden, dat men de Beelden en Schilderyen van Heyligen over al zoude afworpen en vernietigen, en alles wat van goud en zilver gemackt was, en ook de juweelen en kostelyke gesteenten van de catholyke Kercken zoude verkoopen tot profyt der Stad, om daer mede de noodige lasten en vervallingen der zelve te betaelen. Looze uytvindingen der Geusen, om onder dêzen dek-mantel hunne dievery en roovery te bewimpelen.

In dit voorsz. Plackaert stonden ook uyt-gedrukt veele schimpen en lasteringen, ja grove en tastelyke logen-taelen tegen de Geestelykheyd, tegen de Reliquien der Heyligen, tegen den Paus en Concilien, ja zelfs tegen het Hoogweerdig H. *Sacrament van Mirakel.* Pr. *Hazart (Supra Citat.)* verhaelt hier eenige staeltjens van, sy zeggende, in dit Plackaert:

Dat den Pausen 't Concilie van *Trenten* hebben, laeten condemnéren de Reliquie Kasse van *Wavre*, en de Kasse van *S. Antonius*. Wat grove leugens! In 't Concilie van *Trenten* staet van dêze condemnatie niet het minste woord te lezen, noch daer zyn geene Bullen van te vinden. Item: dat de Heeren bevonden hebben, dat men binnen *Brussel* heeft laeten aenbidden stucken van oude houte elsse latten, in plaetse van stucken van 't waerachtig Cruys des Heeren: als ook stucken der gebeenten van Simmen, Honden en andere Beesten, in de plaetse van de Gebeenten en Reliquien der Heyligen. Dit zyn tastelyke leugens! Item stucken van 't graf van Onse Lieve Vrouwe; het beckeneel van S. *Michiël*, en menigvuldige andere onredelyke, onverstandige, ende ongoddelyke saeken. Dit zyn plompe leugens!

Dat eenen byzonderen Ketter liegt, is nog eenigzints te verdragen; maer dat een heele Magistraet, in een Plackaert, zoo schandelyk liegt, en de Gemeynte zoekt te bedriegen, dat en is niet alleen onverdragelyk, maer ook ongoddelyk en verdoemelyk: hoort dan voorders hunne goddelooze leugens. In dit Plackaert zeggen sy: „ Dat sy met goeder „ kennisse van de saeke ontdekt hebben, dat „ het H. *Sacrament van Mirakel*, by de eygen „ brieven ende bescheeden daer af zynde, „ bevonden word noyt bebloed, gequetst, „ noch tot eenige conservatie oft aenbid- „ dinge gedestineert te zyn, ende het gene

„ men dien aengaende de goede lieden heeft „ getoont ende laeten aenbidden, niet en is „ geweest van eenige substantie ofte wêsen „ van brood; maer in den jaere 1529. ten „ tyde van de sweetende siekte, eerst is voort- „ gebragt, ende in substantie van doeken „ gemengelt, in plaetse van dry bebloede „ Hostien, tot aenbiddinge vertoont geweest, „ hoe-wel men daer af te voren in hondert „ jaeren en meer, niet, oft zeer weynig en „ wist te spreken, gelyk ook de geschriften, „ die men daer af bevonden heeft, soo wel „ aengaende den oorspronk, als de gepreten- „ deerde Mirakelen van de selve stucken be- „ vonden zyn." Dit zyn goddelooze leugens; die zelfs met handen konnen getast worden.

Tot klaere proef hier van moet den gewilligen Lezer maer naer zien, het gene ik in den eersten Boek van dit Werkje geschreven hebbe, ende voor 't meerste deel getrocken uyt den Eerw. Heer *Stephanus Ydens*, Licentiaet in de H. Godtheyd, ende Canonink der Kercke van de H. *Gudula* tot *Brussel*, in syne Historie van 't H. *Sacrament van Mirakel*, tot *Brussel* gedrukt by *Rutgert Velpius* in 't jaer 1608. En om-diezwiile onse naer-buerige Gereformeerde gewoon zyn te smallen, en logenachtig te macken de Mirakelen, die in de Roomsche Kercke geschied zyn, gelyk dit dagelyks blykt uyt hunne Couranten, en uyt blauwe Boekies, die sy tot blind-dockinge van hunne Gemeynte uyt stroeyen: gelyk d'Heer *Gui-*

lielmus de Buri in ſyn Latyns Boekje, genaemt: *Bruxellenſium Jubilus SS. Sacramento trecentis Annis Miraculoſo* &c. gedrukt tot *Mechelen* by *Joannes Jaye* in 't Jubel-jaer 1670. zegt in 't zelve jaer geſchied te zyn, door een diergelyk Boekje, gemaekt door eenen Gereformeerden Predikant en in 't voorſz. jaer 1670. tot *Uytrecht* in Holland gedrukt. In welk Boekje dêzen Predikant zig beroemt met dêze vermête woorden: *Ik zal uyt duyzende valsheden thoonen wat van het gepredendeert Sacrament van Mirakel van Bruſſel te houden is, d'welk van dit jaer met toeloop van zoo veel duyzende Menſchen geviert, en in Proceſſie is omgedragen*, enz. En om diezwille dusdaenige Boekjes aldaer in dit vier-honderd *Jubel-jaer* al nog lichtelyk konnen uyt-komen en dêze oud-backe logens van dit Geuſche Magiſtraets Plackaert vernieuwt worden, zoo gaen ik hier kort-bondig, uyt den voorſz. *Ydens* en andere geloofbaeer Schryvers, de onfeylbaere waerheyd van 't H. *Sacrament van Mirakel* binnen *Bruſſel*, ende de hand-taſtelyke en plompe leugens, van die daer tegen ſchryven, aentoonen.

Voor eerſt verhaelt Heer *Ydens* den oorſpronk van dit *Mirakeleus Sacrament*, geſchied in 't jaer 1369. gelyk hier voor in 't eerſte Boek is aengewezen. Ten tweeden ſtelt hy voor, pag. 92. 93. 94 en 95. eene Copye autentyk genomen van woord tot woord uyt eene oude Rekeninge in 't Latyn beſchreven, beruſtende in de Reken-kamer van *Brabant*,

met dit opſchrift : „ Rekeninge van *Gode-* „ *froy van den Torre* Rent-meeſter van *Bra-* „ *bant*, van de inkomen, en van 't gene toe- „ behoort den Hertog, ende Hertoginne van „ *Brabant*, gelicht, ende ontfangen door „ hem, ende *Dierik* ſynen Clerk zedert de „ Feeſte van der Geboorten van *S. Jan Bap-* „ *tiſte* in 't jaer 1369. tot den ſelven Feeſtdag „ van de Geboorte van *S. Jan Baptiſte* in 't „ jaer 1370." Dêze Rekeninge luyt onder ander aldus fol. 14. *verſò.* „ Item ontfangen „ van 't verkoop van de goeden der Joden, „ naer dat ſy verbrandt zyn geweeſt, on- „ trent Onſes Heeren Hemelvaert 1370. de „ welcke beſaemt waeren ende verweſen om „ levendig verbrandt te worden, om dat ſe „ met Poegnaerden hadden doorſteken 't „ Heylig *Sacrament* des Autaers, dieffelyk „ genomen zynde uyter Kappellen van S. *Ca-* „ *tharina* tot *Bruſſel*, ſoo verre dat de ſelve „ goeden gekomen zyn tot de handen des „ Rent-meeſters." Dan, gaet hy voorders ſpecificeren in wat munte, ende hoe veel, ende van wie, hy een heel jaer de voorſeyde goeden ontfangen heeft. Dêze oude rekeninge dan geſchreven in 't jaer 1370. ende accorderende met het Origineel, gelyk den geſworen *Notaris* van den Raed van *Brabant*, met naeme *Philips van Aesbroeck* in 't jaer 1605. op den 16. Mey, getuygt ende met ſyn eygen hand onderteeckent heeft, maekt de Geuſen leugenachtig, zeggende : *Dat de voorzeyde*

Hostien noyt bebloed oft gequetst en zyn geweest. &c.

Ten derden verhaelt den voorsz. Heer *Ydens* uyt oude en autentyke Registers, hoe dat men de H. Hostien van de *Capelle-Kercke*, Processie-geweys gedragen heeft naer de Kercke van de H. *Gudula* in 't zelve jaer, dat het Mirakel geschied was, te weeten, in 't jaer 1370. in welcke Processie tegenwoordig waeren den Heer van *Schoonvorst*, den Heere *Witham*, den Heere *Bernard van Borgneval*, den Heere *Godefroy de la Tour* Rent-meester Generael van den Hertog, met een zeer groot getal van andere Baender-Heeren, Ridders, en Jonckers, mitsgaders de Heeren van den Raed van *Brabant*, veele aenziennelyke Borgers en treffelyke Inwoonders der Stad van *Brussèl*; alle de Heeren van 't Capittel, der Parochien, van de Religieuse Orders, ende ten lesten *Wenceslaus* ende *Joanna* syne Huysvrouwe, Hertog en Hertoginne van *Brabant*, de welcke ook t' zaemen de H. Hostien aenbeden hebben: als wanneer ook op den zelven tyd van de Heeren van 't Capittel, met goedkeuringe van de voorsz. Hertog en Hertoginne, geordonneert wierd, dat men de voorsz. H. Hostien jaerlyks zoude in Processie omdragen. Ziet hier vooren 't eerste Boek, XIII. Hoofd-stuk, pag. 358.

Zoo is het dan een groote leugen, „ Dat de „ voorgemelde Hostien tot geene aenbiddinge „ gedestineert zyn geweest, en dat men die „ eerst in 't jaer 1529. tot aenbiddinge ver-

„ toont

„ toont heeft ten tyde van de sweetende „ ziekte"; gelyk de Geusen liegen, en duydelyk zeggen in hun Plackaert. Welcke goddelooze leugen nog meerder hier uyt blykt: Dat in het jaer 1436. dat is, hondert en vier jaeren te vooren, een zeer treffelyk Man, met naeme *Gillis van den Berge*, Ridder en Borger der Stad *Brussèl*, dêde ter zelve plaetse eene Capelle bouwen daer het Mirakel geschied was, en fondeerde daer dry Missen ter wêke; gelyk verhaelt word in de Brieven, de welcke met de andere Munimenten van 't Capittel van de H. *Gudula* bewaert worden. Desgelyks in 't zelve jaer den 13. van Februarius, een ander Persoon, met naeme *Jan de Hertoge*, Ridder en Raeds-heer van *Philippus Bonus* Hertog van *Bourgonien* ende van *Brabant*, fondeerde ter eere van 't voorzeyde H. *Sacrament van Mirakel*, in des zelfs Choor binnen de Kercke van de H. *Gudula*, twee Capellanien, de eene belast met dry gelezen Missen te doen op zekere uere ende dag van de wêke: de andere met vier Missen, daer van de dry gelezen Missen zyn; de vierde moet gezongen worden met Diaken ende Sub-Diaken alle Donderdagen van 't jaer naer de Mettenen, ter eeren van 't voorzeyde H. *Sacrament*: ende op dat dêze gezonge Misse met meerdere devotie ende toeloop des Volks zoude gehoort worden, heeft den Paus *Eugenius* den IV. van dien Naem, die den 23. van Februarius in 't jaer 1447. gestorven is, ver-

leent honderd dagen Aflaet aen alle de gene, die zig alle Donderdagen in de voorsz. Misse zouden laeten vinden. Dit al-te-mael is geschied hondert en meerder jaeren voor het jaer 1529. Vervolgens is het valsch en grof gelogen, dat dit H. *Sacrament* eerst voortgebragt wierd op dat jaer om aenbeden te worden.

Nog voorder zegt den voorsz. Heer *Ydens* (*pag.* 56.) dat in 't jaer 1402. den Bisschop van *Cameryk* (onder wiens Bischdom ende Jurisdictie de Stad van *Brussel* als dan was gelegen) beval, dat 'er zoude onder-zoek gedaen, ende informatie genomen worden van de heele Historie, waer van hy last gaf by geschrift aen M. *Jan van S. Geuricx*, als-doen Land-deken van *Brussèl*, welcke informatien hy presenteerde den 12. van Augustus van 't voorsz. jaer 1402. aen de Heeren van 't Cappittel van de H. *Gudula*, die hem zekeren dag stelden, om tot dien einde te komen in het Capittel, daer ook veele treffelyke ende geloof-weerdige Persoonen zoo Geestelyke als Wereldlyke, onder de welcke waeren Heer *Petrus van den Heede*, ende Heer *Jan van Ysche* Canonink ende Scholaster, die gewêten, gezien, ende gehoort hadden, het gene in dêze saeke, belangende de geschiedenisse van 't H. *Sacrament van Mirakel*, was voorgevallen; welkers verklaeringen ende attestatien by geschrift wierden gestelt, ende het onder-zoek en informatien gedaen zynde,

wierden gezonden aen den Heer Bisschop van *Cameryk*, ende zyn van den meermael-genoemden Heer *Ydens*, uyt de oude schriften van 't Latyn vertaelt in de Fransche taele, en in 't jaer 1605. in druk uytgegeven, zoo als hier te lezen is in 't XII. Hoofd-stuk van den eersten Boek, pag. 328. & seq. Wat kan daer klaerder en waerder wêzen? dog dit alles en baet by de hertneckige Geusen niet-met-allen: sy zyn ook als gedwongen dêze waerheyd te loochenen: want anderzints hunne heele Gereformeertheyd viel in duygen.

Ten lesten dan verhaelt Heer *Ydens* veele Mirakelen, de welcke lang voor het jaer 1529. door dit H. *Sacrament* geschied zyn. Onder andere *(pag. 53.)* zegt hy: ,, Dat terstond, ,, naer dat de Justitie over de goddeloose Jo- ,, den, die het H. *Sacrament* hadden mishan- ,, delt, volbragt was; heeft Godt gewrocht ,, groote Mirakelen over ontallyke Persoo- ,, nen, oudt ende jonck, Mans ende Vrou- ,, wen, henvindende in perykelen, en meni- ,, gerhande swaerigheden, zoo te water als ,, te lande, enz." Wederom *(pag. 59.)* verhaelt hy een Mirakel oft twee geschied in 't jaer 1430. Voorders *(pag. 122.)* verhaelt hy een Mirakel geschied aen den Persoon van *Jan Moret*, Schoen-maeker en Borger van *Brussel* in 't jaer 1381. Wederom een ander *(pag. 126.)* geschied in 't jaer 1523. op den 5. van October aen *Joanna Traps*, woonende in de Vleesch-houwers-straet. Item nog een ander

(pag. 128.) op 't zelve jaer gefchied aen *Gudula Hermans*, woonende tot *Brussèl* tegen over de *Pauw*. Desgelyks nog een ander *(pag.* 131.) gefchied op den 24. van Augustus 1525. in de Herberge genoemt den *Gulden Beker*, gelegen by de *Breedery-ſtraet* tegen over het Vleefch-huys der Stad van *Bruſſel*, aen het Kindeken van den huyfe, 't welcke verdroncken was, ende wederom levendig wierd. Uyt alle déze Mirakelen blykt wederom klaer, dat het opentlyk valfch en onwaerachtig is, dat het voorfz. H. *Sacrament* eerſt voort-gebragt wierd in 't jaer 1529. ten tyde van de fweetende ziekte: want zommige van dêze Mirakels waeren al-reede gefchied honderd feventig, honderd vyftig, honderd twintig jaeren te vooren.

Gelyk dan dêze Geufche Magiſtraet fchandelyk de waerheyd gefpaert heeft, aengaende dit H. *Sacrament van Mirakel*, ende ook, aengaende het condemneren van beyde de Kaſſen van *Wavre* en *S. Antonius*, in 't Concilie van *Trenten*; alzoo en zyn fy ook geenzints geloofbaer, wanneer fy zeggen, dat men tot *Bruſſèl* voor Reliquien bewaerde het Beckeneel van *S. Michaël*, en meer zoodaenige malle grillen en kinder-praetiens, waer over zig een verſtandig Man moeſt fchaemen. Maer dit alles dêde dêze Geufe Magiſtraet binnen *Bruſſel*, met. inzicht, om door het voorfz. Plackaert de Chriſtelyke waerheden te verdooven, de H. Reliquien befpottelyk te mae-

ken, en het H. *Sacrament* te loochen en te niet te doen, om des te beter en gemackelyker de heele Roomſche Catholyke Religie uyt de Stad te roeijen en te vernietigen ende daer door met minder tegenſtand tot hunne gewenſchſte Kerck-dieveryen en andere goddelooze buyten-ſpoorigheden te komen.

Dat dit hun inzicht en booz voor-nêmen is geweeſt, is korts daer naer klaer gezien, en de Gereformeerde Borgery, vermengelt met Soldaeten; ja (ſchryft d'Heer *Caſmeyer pag.* 42.) *Dieven, Schelmen ende Vrybuyters* lieten dit in de Princelyke Stad *Bruſſel* openbaerlyk genoeg blyken, als ſy met alle geweld ende wreedheyd (tot groote droefheyd der Roomſche Catholyken, die in hunne huyſen al weenende zaten) de Kercken, Autaeren, Beelden, Reliquien, Tafereelen, Schilderyen, jae Graf-tomben beſtormden, afbraken, ſchonden, vernietigden, ende voort van alle hun cieraet en koſtelykheyd berooffden, zonder iets over te laeten: welcken roof, voor ſlechten prys, verkocht wierd aen de Geuſche Borgery, dit door dêze prang-dievery voor korten tyd ryk wierden: maer daer naer tot groote ellende en armoede zyn vervallen; gelyk het gebleken heeft in eenen van de goddeloofte der Gereformeerde Geuſen, die zeker huys in huere hadde, geſtaen by de *Volle-ſtraet*, daer dagelyks meerſt de voornaemſte Ketters en Geuſche Koop-lieden quamen, om de geroofde Kercke goederen

te verkoopen en te koopen, waerom ook dit huys genoemt wierd *Pilatus Kamer*: om diezwille dat aldaer, tot spot en spyt der goede Catholyken, alle boozheden bedreven wierden, die van een helsch gemoed konden uytgepeyst worden.

Onder andere goddeloozheden namen sy de geweyde Kelcken, waer mede sy de gesondheyd van malkanderen droncken, sy verbrandeden de Beelden van CHRISTUS, van syn H. Moeder en van andere Heyligen en bedreven meer andere moetwilligheden en heylig-schenderyen; gelyk sy gedaen hebben, als de Kercke der Paters Lieve-Vrouwe-Broeders geheel bestormt en berooft wierd, alwaer dêze boozwichten een groot houten Beeld van onsen Saligmaeker, staende buyten de Kerck-deure, ter aerde hebben geworpen, met eene koorde aen den hals gesleypt tot aen 't voorsz. huys van *Pilatus Kamer*, ende het hoofd daer van op volle straet afgesaegt hebbende, en in stucken gekloven, riepen sy spots-geweys tot de voor-by gaende Catholyken: *Ten onbyd tot een Schaeps-hooft*, dat sy gingen braden met het hout van dit gekloven hoofd. Dusdanige Heylig-schenderyen zyn in meerder Kercken en Kloosters geschied tot beschimpinge van de goede Catholyken; maer sy hebben daer naer hunne verdiende straffen voor hunne booze wercken gekregen: want men heeft gezien, als de Stad *Brussel* wederom onder de gehoorzaemheyd van den

Koning van *Spagnien* gebragt was, dat den Geus van 't voorſz. huys, met nog meer andere, als ſy met hun geroofde Kercke goed uyt de Stad vertrocken waeren, korts daer naer ellendig en arm geſtorven zyn, vallende hunne rampſalige ziele in de ſtrenge handen van Godt hunnen Rechter.

Verſwyge hier meer goddeloozheden en heylig-ſchenderyen, die de Geuſen als dan binnen *Bruſſel* uytgewerkt hebben: maer was dit wonder? want ſy waeren geſwôre vyanden van al wat goddelyk en heylig was; ſy loochenden de byzondere waerheden van 't H. Evangelie en Chriſtelyke Religie, ja ſy en hadden geen geloof: ſy gebruykten alle middelen om 't H. *Sacrament van Mirakel* in hunne handen te krygen, om alzoo te niet te doen de goddelyke eerbiedinge en aenbiddinge, die nu over de twee hondert jaeren, door Keyzers, Koningen, Princen en Millioenen andere Menſchen aen 't alderH. *Sacrament* bewezen waeren; en welckers openbaere aenbiddingen als geduerige Getuygen zyn van dêze goddelyke waerheyd, aen de welcke ongetwyffelt meer geloof te geven is, als aen dêzen hoop Geuſen, geſwôren vyanden van *Chriſtus*, die in die tyden niet alleen laſterden en vervolgden het H. *Sacrament van Mirakel*; maer ook onteerden, ja met voeten traden alle andere H. Geconſacreerde Hoſtien, die ſy in hunne handen konden krygen: doende hier in veel erger, als de verſteende

Joden gedaen hadden, met de H. Hostien tot *Brussel* te door-steken.

Als wanneer de Geusen nu binnen *Brussel* de volle overhand hadden, begonnen sy geld te weygeren aen de gene, die tot hunne Predikatien quamen, zeggende, dat sy nu lang genoeg geld getrocken hadden, en wel behoorden te wêten wat sy doen moesten, en genoegzaem onder-wezen waeren in het *Lauter Woord Gods van de Gereformeerde Religie:* waer door veele, die gewoon waeren dagelyks te verschynen om hunne Predikatie te aenhooren, als dan achter bleven. Onder dêze achter-blyvers was ook den Sot, oft Wyze, van de Hand-boogs Gilde, in de wandeling genoemt: *Mank Joosken*, den welcken zoo hem syn Predikatie-geld geweygert wierd, zeyde hy tot den Predikant: *Wilt gy my mynen Schelling niet geven, zoo gaen ik wederom tot myn oud Geloof, de Roomsche Religie.* Waer op den Predikant vraegde: *oft hy maer om geld tot de Predikatie gekomen was?* waer op hy *ja, ja* antwoorde, en bleef zoo tot spot der Geusche Predikanten achter.

In 't jaer 1582. in 't uytgaen van de maend July, is het Garnisoen van *Brussel*, om dat sy geene betaelinge en kregen, in de wapenen gekomen, en hebben eenige van de Magistraet en Oversten gevangen genomen, om hun hier door tot de betaelinge te praemen: het welk de Geusche Borgery quaelyk nemende, zyn ook gewapent naer de groote Merkt

komen geloopen. De Soldaeren dit ziende, zyn tegen de zelve op-getrocken; en daer zoude zonder twyffel eene groote bloed-ſtortinge van beyde zyden voor-gevallen hebben, ten waer dat dêzen oploop, door het tuſſchenſprêken van eenige aenzienelyke Perſoonen, die een deel geld ſchoten om hun te betaelen, het zelve niet beſliſt en hadde geweeſt. In 't beginzel van October van 't zelve jaer, zyn de uyt *Vilvoorden* gejaegde Geuſche Predikanten tot *Bruſſel* heel bedrukt in-gekomen; als wanneer den Hertog van *Parma* die Stad veroverde, ende alreeds meerſt alle de omliggende Steden en Plaetſen onder ſyn gebied hadde, en *Bruſſel* allenskens meer en meer begon te benouwen en in te ſluyten, zoodaenig, dat die Stad langs de Vaert, uyt *Holland* noch uyt *Antwerpen* geen levens-middelen oft byſtand konde krygen. *Bruſſel* was nochtans te ſterk bemant, waer door den Hertog van *Parma* noch geen kans en zag, om die Stad te belegeren en in te nêmen: want boven het oud Garniſoen, waeren daer nog twee duyzend Mannen te voet, en vier Regimenten peerde-volk, die alle dagen op de been waeren, op dat den inkomenden levens-koſt van niemant zoude belet worden, aengezien alle eet-waeren zeer dier begonnen te worden in de Stad.

In het volgende jaer 1583. in de maend van September, de Geuſche Magiſtraet ziende, dat den Hertog van *Parma* de Stad *Bruſſel*

meer en meer met ſyn leger begon te naerderen, en van buyten te omringelen, als ook dat van binnen de goede Catholyken van dag tot dag kloeker en meerder van getal wierden, zoo hebben ſy hunne macht en ſterkte beginnen te vreezen, waerom ſy veele van de Borgers, die hun meerſt den tand boden, uyt de Stad hebben gebannen; en weder met een nieuw Plackaert op lyf-ſtraffe verboden aen de Prieſters geene Miſſen meer te lêzen, en aen de wereldlyke van geene te hooren. Hunne wreede ongebondentheyd gong voorder: Want op den zelven tyd hebben ſy het Beggyn-hof publiekelyk te koop gehangen en in deelen verdeylt, aen de meerſt-biedende verkocht, de Kercke van 't zelve Hof, oft de ſteenen daer van, ook verkocht zynde, hebben ſy de zelve tot op den grond toe afgeworpen, gelyk ſy te vooren met de Kercke van *S. Jan* tot *Molenbêke* buyten *Bruſſel*, ende meer andere Kercken gedaen hadden, met welcke ſteenen de Geuſen hunne huyſen en andere gebouwen timmerden, ja veele daer van naer *Holland* zonden, oft verkochten.

Het was nu het jaer 1584. in het welcke veel wondere gevallen gebeurt zyn; en om wederom te ſprêken van den Hertog van *Alenson*, Broeder des Konings van *Vrankryk*, dêzen was in 't jaer 1582., op den 10. van Februarius tot *Vliſſingen* aen 't land gekomen, van daer over *Middelburg* binnen *Antwerpen* ontfangen, als Hertog van *Brabant* uyt-ge-

roepen, en binnen *Gend* tot Grave van *Vlaenderen* gehult. Hy hadde nu verſcheyde Steden onder ſyn gebied gekregen, en willende zig Meeſter maeken van heel *Nederland*, hadde hy eenen aenſlag geſmeed, om de Stad van *Antwerpen* te over-rompelen : veel van ſyn volk was alreede in de Stad, roepende met groot geſchreeuw : *Ville gaignée*, dat is *de Stad is gewonnen;* maer de heele Borgery quam tegen hun in de wapenen, groot en kleyn, mans en vrouwen, Geuſen, Lutheraenen en Catholyken, al onder malkanderen gemengelt, vochten als Leeuwen, zoo kloek en mannelyk, dat ſy by-naer op alle plaetſen en ſtraeten den vyand hebben te rug doen keeren, en met groote wan-order, oft de Stad doen uytloopen, ofte met menigte van boven neder ſpringen over de mueren in de grachten der Stad, waer in veel van *Alensons* volk verdroncken is.

Den Hertog van *Alenson* was met de reſt van ſyn Leger buyten de Stad, en ziende by de *Kipdorp-poort* een menigte over de veſten in 't water ſpringen, en niemand uyt de Stad komen, meynde hy eerſt dat de Stad voor hem gewonnen was, en zeyde : *Ziet die Canaille daer ſpringen van boven de veſten;* niet twyffelende oft 't waeren de Borgers : maer eyndelyk gewaer wordende, dat het ſyn eygen volk was, en dat men met 't grof Geſchut naer hem en ſyn volk begon te ſchieten, zoo is hy buyten ſcheut afgewêken.

Dit gevecht was zoo grouwelyk dat Pr. *Hazaert (pag. 186.)* schryft, dat de doode Lichaemen der Franschen binnen de *Kipdorps-poort* twee mans-lengden hoog lagen, zoo dat 'er geenen middel en was, noch om buyten de Stad te gaen, noch om binnen te komen, mits de Poorte bynaer van boven tot onder vol gekropt lag. Van den kant der Borgers zyn daer 80. dood gebleven, behalven de gequetste: en van den kant der Fransen 1500. zonder de gequetste, en op de vesten en wercken begraven, welcke plaets nog getoont en het *Frans Kerk-hof* genoemt word.

Aldus heeft dêzen aenslag van *Duc d'Alenson*, die men gemeynelyk de *Fransche Furie* noemt, eene geluckige uyt-komste gehad voor die van *Antwerpen*, met groote schande en schaede van den voorsz. Hertog en syn volk. De Borgers, om Godt voor dêze Victorie te dancken, hebben tot eeuwige gedachtenisse op de *Kipdorp-poorte* dit Latyns Jaer-schrift gestelt.

aUXILIUM sUIs DeUs.

dat is:

goDt Was VerDeDIger sIJns VoLX.

Uytdruckende het jaer 1583. welk geschrift, in groote goude Letters, tot heden toe daer nog gezien word.

Den Hertog over dêze nederlage zeer bedroeft, en zig vindende zonder levens-mid-

delen, is met syn Leger opgebroken naer d'Abdye van *S. Bernards*; om naer *Dendermonde* over te schepen; maer dit wierd hem belet, waerom hy over de *Nete* naer *Duffel* en van daer voort naer *Rymenam* over de Deyle is getrocken: maer aengezien die van *Mechelen* hadden de waters opgehouden ende de landen doen over-loopen, zoo gebeurde het dat 'er door den vloed, en door het breken van eene Brugge wel duyzend van syn Krygs-volk verdroncken. Den Hertog liever syne voeten betrouwende als syn peerd, ging tot de schouwders toe door het water, 't welk hem zoo qualyk bequam, mits het winter tyds was, dat hy naderhand noyt gesonden dag en hadde, en ziende dat 'er geene hôpe, oft goede uytkomste voor hem meer te verwachten was, reysde hy naer *Vrank-ryk*, daer hy het volgende jaer 1584. op den 10. van Junius te *Chasteau Thierry* meerst van spyt gestorven is.

Wat nu aengaet den Prins van *Oragnien*; de Nederlanders waeren op hem machtig verbittert, om dat hy *Duc Alenson* met de Franschen in 't Land hadde gebragt; die van *Antwerpen* namentlyk scholden hem uyt voor eenen *Verraerder*: waer op hy den 22. van Julius met syne heele Familie naer *Zeeland* vertrocken is. Dêzen Prins dan ziende, dat hem veele Steden in *Vlaenderen* en in *Brabant* af-vielen, bleef zig ophouden in *Holland* en in *Zeeland*, en bragt al-daer veele Steden onder syn gebied: hy was den eersten aenley-

der en opſtoker van de Nederlandſche beroerte geweeſt, en heeft ten leſten Gods ſtraffe voor alle ſyne booze wercken ontfangen in de Stad van *Delft* op den 10. der maend van Julius in 't jaer 1584. precies een maend naer dat den Hertog van *Alenson* geſtorven was in *Vrank-ryk*.. Den Prins des middags wel geëten en gedroncken hebbende, begaf zig naer een ander kamer, en onder-wegen ſtond eenen *Balthazar Geeraerts*, op pretext van een Paspoort te verzoeken; maer uyttreckende een Zak-piſtole gelaeden met dry Kogels, die met een kleyn ketting aen malkanderen vaſt gemaekt waeren, heeft hy den voorſz. Prince van achter door de rugge ende ingewant door-ſchoten, waer van hy korts daer naer geſtorven is. Dêzen *Balthazar* was bynaer ontvlucht; maer wierd gevangen, en vier dagen daer naer met grouwzaeme pyningen te dood gebrogt; toonende in ſyn lyden een ongehoorde kloekmoedigheyd.

In dit zelve jaer 1584. aengezien den hongers-nood binnen *Bruſſèl* groote armoede en ellende onder 't volk veroorzaekte, vermits daer luttele oft als geene levens-middelen in en konden komen, begon de Gemeynte zeer te murmureren, en veele ſpraken tot malkanderen, dat het beter waer hun met den Koning van *Spagnien* te verzoenen en over te geven aen den Hertog van *Parma*, als langer wachtende tot meerder ellende te komen en door gebrek te vergaen. Door dêze murmu-

ratie wierd aen 't Garnifoen gelegentheyd gegeven, om in het werk te leggen het gene, daer fy nu langen tyd tot hun eygen profyt naer gewenfcht hadden : te wêten eenen oploop te macken, ende tot dien eynde zyn fy gewapent den 4. van December geloopen door alle de ftraeten der Stad, roepende dat een deel van de Magiftraet was vergaedert om te beraemen, hoe fy met den Hertog van *Parma* zouden handelen, om de Stad op zekere Conditien over te leveren : en zoo het fcheen, dat fy het waeren, die dit wilden beletten, heeft onder dêzen dekmantel een deel zig meefter gemaekt van het Hof, d'ander deel van de groote Merkt ende Stad-huys, namen terftond eenige van de Magiftraet en nog andere Perfoonen gevangen, en den Gouverneur afgeftelt hebbende, verkozen fy eenen anderen in fyn plaetfe.

Alle de Borgers, niemand uyt-genomen, belaften en dwongen fy hunne maendelyke gagie te betaelen : dit hadden fy geleert van 't Garnifoen tot *Antwerpen*, die het zelve met hunne Borgers hadden gedaen; en zoo fy dêze gagie niet in tyds genoeg en gaven, ofte by gebrek van geld uyt ftelden, ofte niet en konden geven; dan volgde terftond de Geufche onbermhertigheyd, fy zonden acht oft tien Soldaeten in de huyfen van dusdaenige Borgers tot executie, de welcke aenftonds de menfchen over-vielen met fchencken en drincken, ende alles te doen opbrengen, dat daer

in huys was, vloeckende en ſweerende, tierende en baſſende, drygende en ſlagende, tot dat dêze bedrukte menſchen (hunne beſte en noodzaekelykſte panden verzet ofte verkocht hebbende) hunne maendelyke gagie aen dêze Vry-buyters en Prang-ſchelmen gegeven en betaelt hadden.

Het zoude de traenen uyt alle medoogende herten trecken, zoo ik voorder beſchreef alle de wreedheden, geweldigheden, onkuysheden en andere goddeloozheden, die door de ondeugende Geuſen in dien tydt binnen *Bruſſel*, en in ander Steden, geſchied zyn: want het en is niet uyt te ſprêken, hoe onmenſchelyk ſy met de Catholyke Borgers, Vrouwen, en Maegden gehandelt hebben. Hoe menigmael en heeft men 's morgens vroeg in 't midden van de Merckten van *Bruſſel* niet gevonden plat ter aerde liggen doode Lichaemen der goede Catholyken, die de Geuſen by nachten hadden vermoort, niet durvende het zelve in den klaeren dag doen, uyt vreeze, dat dêze onnoozele lyken hunne barbaerſche wreedheyd aen de wereld zouden kenbaer gemaekt hebben. Hier lag een lichaem en voorder een hooft, tot teeken dat het onthalſt was: op een ander plaets zag men een lichaem doorſteken, waer van het bloed nog lekende was; daer een Mans, ginder een Vrouw-perſoon, in 't kort alle mishandelt ende deerlyk vermoort.

Als nu in 't beginzel van het jaer 1585. tot

tot *Bruſſel* niet alleen de levens-middelen zeer ſchaers, ja by naer niet meer te bekomen waeren, ende men geen hôpe meer en zag van ergens eenige eet-waeren oft byſtant te bekomen: hebben wederom de Geuſen veel Mans, Vrouwen en Kinderen doen uyt de Stad vertrecken, om des te minder brood-eeters te hebben: maer dêze waeren nauwlyks uyt de Stad, oft ſy wierden van de Soldaeten van den Hertog van *Parma*, door hun ſchieten, wederom in de Stad gejaegt, en die onwillig waeren, wierden gedwongen om daer weder in te gaen, om door den hongers-nood de Inwoonders te praemen hun in genaede over te geven. Maer alzoo den hongers-nood dagelyks meer en meer aengroeyde, ſtirven daer veele menſchen, niet hebbende oft weetende waer mede ſy hunne hongerachtige lichaemen zouden ſpeyſen oft voeden; waer door over al groot jammer en gehuyl wierd gehoort, byzonderlyk onder de kleyne Kinderen, die niet te paeyen oft te ſtillen waeren. Onder andere was aldaer eene arme Moeder, omringelt met veele jonge Kinderen, die niet anders en deeden als huylen en ſchreeuwen om eeten te hebben; de Moeder als wanhôpig, niet hebbende oft wêtende om hun te geven, en niet langer dit geſchreeuw en gehuyl konnende hooren ofte verdragen, heeft vergift in eenen pot met Bier gedaen, en daer van eerſt aen alle haere Kinderen te drincken gegeven, en daer naer zelfs daer van gedronc-

ken, om alzoo met eene korte dood de lang-duerige ellenden te eyndigen.

Door dêzen schroomelyken hongers-nood, waer door in de Stad veele menschen dagelyks stirven, is de voor-gaende tweedragtigheyd en besluyt, van de Stad aen den Koning over te leveren nog meerder vergroot en aen-gewassen: want het was nu tot de uyterste wanhôpe gekomen; de Vaert was en bleef gesloten, allen de wegen rondsom *Brussel*, die naer de Poorten der Stad liepen, waeren bezet met Soldaeten van den Hertog van *Parma*, die niet het minste lieten in de Stad komen, zoo dat de hongerige Inwoonders van geen kanten secours oft levens-middelen konden verwachten. Eyndelyk is 'er naer veele beraed-slagen goed gevonden door den Gouverneur der Stad, door de Magistraet, den breeden Raed en door de negen Natien, dat men Gedeputeerde zoude zenden naer den Hertog van *Parma*, om te zien oft men met hem zoude konnen tot een gedrag komen: welcken last de Gedeputeerden, die meerst al van Stads dienst waeren, aengenomen hebbende, zyn tot den voorsz. Hertog gegaen, om met hem te Capituleeren, en de Conditien voor te stellen, op de welcke men de Stad zoude over-leveren. Naer veel woord-wisselingen is ten lesten de Capitulatie binnen *Beveren* gesloten op den 10. dag van Meert in 't jaer 1585. en de zelve wierd van den Hertog van *Parma* in de naem des Konings van

Spagnien, en van de Gedeputeerde in den naem der Stad wettelyk geconfirmeert en behoorlyk onder-teekent; waer van hier eenige der byzonderſte Artykelen volgen:

Dat de Borgery van Bruſſel *in genaede van den Koning wierd ontfangen, zonder eenig geld op te brengen, en dit uyt Conſideratie van hunnen grooten nood en armoede, dan alleenelyk de vervalle Kercken in ſtaet te ſtellen.*

Den Koninglyken Huys-raed, ende de geroofde Ornamenten van de Koninglyke Capelle van 't Hof te reſtitueeren, oft den prys daer van te betaelen.

Den genomen roof uyt de Edele Huyſen, als van den Cardinael Granvelle, *eerſten Aerdsbiſſchop van* Mechelen, *van den Hertog van* Arſchot, *den Grave van* Mansvelt, *en meer andere, hoe die zouden moeten weder-gegeven worden, wierd aen het oordeel der Rechters gelaeten.*

De Geuſen ofte Gereformeerde mogten twee jaeren in de Stad vredelyk blyven, om van hunne ſaeken te diſponeren. Alle gevangenen van beyde zyden zouden worden los gelaeten.

De uyt-landſche Soldaeten, die ſterk waeren 1500. *te voet en* 400. *te peerd, zouden uyt-trecken met Wapens en Bagagie, zonder nochtans te mogen gebruyken brandende lonten, ſlaende trommels, noch trompetten, enz.*

Als deze Capitulatie nu van beyde zyden geteekent ende ten vollen geſloten was, is die den 13. van Meert in 't zelve jaer binnen *Bruſſel* gepubliceert, ende als dan heeft het

Garnisoen beginnen gereedschap te maeken om uyt de Stad te trecken, het welcke nochtans maer eerst geschied is op den 19. der zelve maend, op den Feestdag van den H. *Joseph*, uyt reden dat den Gouverneur en de Soldaeten de Stad niet en wilden ruymen, ten zy eerst hunnen achterstel door de Borgers zoude voldaen zyn : waerom aen hun eenig geld gegeven en voor 't ander resterende borge gestelt zynde, zyn sy als-dan tot eene onuytsprekelyke blydschap der Catholyken vertrocken; en met geen mindere vreugde-teekenen in de Stad gekomen het Konings volk, onder het beleyd van den Heere *Gorgonie*, als Gouverneur van *Brussel* door den Hertog van *Parma* gezonden.

Eyndige dit IX. Hoofd-stuk van den tweeden Boek, met de dry Latynsche naervolgende Jaer-schriften :

penItUs DebeLLastI saLVator InIMICos tUos:

ULtor DeUs feCIstI MIrabILIa soLUS!

Ita hæretICI, rebeLLes Deo, hUMILIabUntUr.

Het welk beteekent:

Gy, ô Verlosser, hebt uwe vyanden teenemael overwonnen:

Gy Godt, Wreker, hebt dêze wonderheden alleen uytgewerkt!

Aldus zullen voor Godt de weder-spannige Ketters vernedert worden.

X. HOOFD-STUK.

Ontdeckinge van de H. Hostien, die ontrent ses jaeren waeren verborgen geweest, met de wettige Informatien daer over genomen, door den Aerds-bisschop van Mechelen, *en generaele Processien met het Alder H.* Sacrament van Mirakel.

De Princelyke Stad *Brussel* nu verzoent zynde met haeren wettigen Souveryn, den Koning van *Spagnien*, en de Artykelen der Capitulatie op den 13. van Meert in 't jaer 1585. van de groote Pauye van het Stadhuys verkondigt zynde, dan heeft men binnen *Brussel* onder de Roomsche Catholyken (gelyk eertyds onder het volk van *Israël* ten tyde van den Koning *Assuerus*) *een nieuw licht zien opryzen*, vervullende de heele Stad met vreugde en blyschap; om dat sy nu verlost waeren van de wreede Tirannie der Geusen: men zag de oude H. Religie weer herleven, door den grooten iever en zorgvuldigheyd van den Hoogweerdigsten Heere *Joannes Hauchinus*, Aerds-bisschop van *Mechelen*, wiens Bisschoplyk Hof ook binnen *Brussel* gezien word. Dêzen Hoogweerden Man is door *Philippus* den II. Koning van *Spagnien* tot den Bisschoplyken Myter verheven, en op den 1. van October in 't jaer 1583. binnen

Doornik Bisschop Geconsacreert. Tot synen Lof mag ik zeggen, dat het dêzen Hoogweerdigen en treffelyken Prelaet is, die voor de H. Roomsche Religie ten tyde van dêze Troubelen veel geleden heeft: want nog wezende in 't jaer 1581. Choor-deken der Kercke van de H. *Gudula*, naer dat hy op den 7. Mey in 't voorsz. jaer in een heftig dispuet met de Geusen voor-gestaen hadde de waere Leeringe van de H. Roomsche Catholyke Kercke, raekende het Alder H. *Sacrament* des Autaers, zoo is hy den 1. van Junius door de Geusen in eene gevangenisse gesmeten, en heeft in de zelve dry maenden gezeten.

Uyt dêze gevangenisse, door het toedoen van den voorsz. Koning *Philippus* verlost zynde, en nu wezende Aerds-bisschop van *Mechelen*, heeft hy zig naer *Loven* begeven ende syn verblyf gehouden in de Edele Abdye van de H. *Gertrudis*, om diez-wille dat hy synen Aerds-Bisschoplyken Stoel binnen *Mechelen* niet en konde bezitten, door dien de Geusen ende Beeld-stormers aldaer nog de overhand hadden: van welk gespuys, tot haeren eeuwigen lof, de Stad *Loven* altyd is bevreyd geweest. Het is aen een ieder bekent, hoe kloekmoedig en manhaftig de Lovenaers met de Studenten uyt-gestaen hebben de belegeringe van de Geusen ende Beeld-stormers in het jaer 1572. vechtende onder den Standaert van *S. Peeter*, waer van sy den glorieusen Naem van *Peeter-Mannen* verkregen heb-

ben; altyd bereyd met hun goed en bloed te beschermen het Geloof, geplant en verkondigt door den H. *Petrus*, den Prince der Apostelen, hebbende den zelven verkozen tot Patroon van hunne Hoofd-kercke ende Stad. Niet alleen ten tyde van dêze Troubelen in onse *Nederlanden*, hebben de Lovenaers Godt en den Koning getrouw gebleven: maer ook in 't jaer 1635. manhaftig uytgestaen de belegeringe, aengeleyd door de Hollanders en Franschen: over welcke belegeringe en verlossinge, word van de zelve nog tot den dag van heden, op den eersten Sondag van Julius eene generaele Processie gehouden, in de welcke het Mirakeleus Beeld van de Alder H. Maget *Maria* word omgedragen, wordende aen haere hulpe en voor-spraek toegeschreven, dat sy over de vyanden van 't Geloof en van den Koning zoo geluckig gezegenpraelt hebben.

Nog een andere proeve van hunne getrouwigheyd aen hunnen Koning en Prince hebben sy gegeven in onse tyden, als wanneer de Franschen op den 5. van Augustus in 't jaer 1710. door behendige Crygs-listigheyd binnen hunne Stad waeren gekomen. Zoo haest sy dit gewaer wierden, zyn op het stormen der groote klok de brave *Peeter-Mannen* van alle kanten der Stad in de wapenen gekomen, en hebben den vyand met geweld uyt *Loven* gedreven; voor welcke kloekmoedigheyd sy door onsen genaedigen Keyzer en Koning

Carolus den VI. van ſaliger gedachteniſſe, vereert zyn met eenen Gouden Sleutel, die op hun Stad-huys tot eeuwige gedachteniſſe bewaert word.

De Stad van *Bruſſèl* nu weder-gekomen zynde onder de gehoorzaemheyd van den Koning van *Spagnien*, op dat alle ſaeken zoo Geeſtelyke als Wereldlyke in de Stad met wyzheyd en voorzichtigheyd zouden geſchieden en ten goeden herſtelt worden, zoo heeft den Hertog van *Parma* twee treſſelyke Mannen geſtelt, om de Geeſtelyke en Polityke Borgelyke ſaeken te beſchicken, te wêten den Heere Preſident *Richardot* ende den Secretarius *Garnier*, uyt den Secreten Raede, die voor eerſt de Geuſche Magiſtraet, Breeden Raed en de Dekens der negen Natien afgezet zynde, in hun plaetſe eerlyke en Catholyke Mannen hebben aengeſtelt. Dêze af-ſtellinge der oude en aen-ſtellinge der nieuwe Magiſtraet is geſchied op den 4. van April in 't jaer 1585. door eenen expreſſen Brief van den voorſz. Hertog, behelzende de Naemen van de nieuwe Catholyke Magiſtraet, zynde tot Borge-meeſter aengeſtelt den Edelen Heere *Jacobus Taye* Heere van *Goycke*, vervolgens het volgende Extract, getrocken uyt den Regiſter-boek, met de naemen van alle de Magiſtraeten, alwaer onder andere ſtaet als volgt:

MAGIſtratus Creatus

Anno 1585.

Anno 1585. *Civitate Bruxellensi jam decima die Marty Regi conciliata, & decima nona ejusdem mensis in ejus obedientiam redacta, ac Religione Catholica restituta, pridie nonas Aprilis adfuit in Ædibus Senatoriis Dominus* Desiderius van 't Sestigh *Cancellarius Brabantiæ, cum Litteris Principis Parmensis, per Belgium pro D.* Philippo *Hispaniarum Rege Præfecti, quibus idem Princeps præcedentem Magistratum sua functione liberat, datâ potestate eidem Cancellario cum D.* Anthonio de Goignies *Equite, D.* De Vendegies *&c. Præsidii Bruxellensis Præfecto, ut juxta tenorem scedulæ, quâ singulorum nomina continebantur, & quam in hunc finem prædictus Princeps miserat, novum extra ordinem crearent Magistratum, ejusdem fidem, medio solito juramento acciperent, quod ut tunc temporis citra injuriam tamen privilegiorum ac veteris moris fieret, idem Princeps voluit, eâ interim lege, ut idem in consuetudinem non abiret.*

BURGIMAGISTER ex Nobilibus.

JACOBUS TAYE, Dominus de *Goycke.*

SCABINI.

D. FLORENTIUS T' SERCLAES Eques.
ÆGIDIUS VAN BUSLEIDEN Dominus de *Liers s' Serroelofs.*
IUDOCUS VAN VORST Dominus Vroonhoven *s' Sleeuws.*
ALEXANDER OUDART Dominus de *Ranst, Reymenam* &c. *t' Serhuyghs.*

M. JOANNES VAN CATTENBROECK Licent. U. J. *Roodenbeke.*

HENRICUS VAN DONGELBERGHE Licent. U. J. *t' Sleeuws.*

JOANNES VAN DER BALCT *Swerts.*

BURGIMAGISTER ex Nationibus.

JOANNES VAN DEN GERSMEUTERE.

QUESTORES ex Nobilibus.

CAROLUS VAN BREGHT Dominus de *Dyeghem.*

LIBERTUS VANDER DUSSEN Dominus de *Boerneval*, &c.

Uyt dêze Deftige en Catholyke Mannen is de Roomfche oude en waere Religie herftelt, en naerderhand door de volgende Magiftraeten tot den dag van heden altyd behouden en befchermt geweeft, en door oprechte, ieverige en alder-Chriftelykfte Perfoonen gehandhaeft : fy gevende aen Godt, dat Godt toe-komt, en aen den Keyzer, dat 's Keyzers is : als ook kloekmoedig en godtvruchtig vervoorderende de eere en glorie van 't alderh. *Sacrament.* Dat dit de waerheyd is, konnen wy klaerlyk afmeten, als wy wel in zien met wat eenen grooten iever, fwaeren arbeyd en overvloedige onkoften de Edele, voozienige en godtvruchtige Heeren van de Magiftraet in de voorgaende tyden, byzonderlyk in de jaeren 1670. 1685. en in't jaer 1720. geviert

hebben de *Jubileen* zoo van't alderh. *Sacrament van Mirakel*, als van de *Reconciliatie* dezer Stad, en met wat eenen onkoſt, arbeyd, iever en pracht de tegenwoordige Magiſtraet nu viert dêzen tegenwoordigen *Jubile* van vier-hondert jaeren.

Wat nu aengaet de Geeſtelyke ſaeken binnen *Bruſſel*, daer van heeft den voorſz. Hertog den laſt en zorge bevolen aen den Aerds-Biſſchop van *Mechelen Joannes Hauchinus*, die (gelyk voorzeyd is) te vooren Choor-deken der Kercke van de H. *Gudula* geweeſt was en alles wel kende. Dêzen Hoogw. Man, op dat hy alles naer wenſch en op het alder-beſte zoude mogen in voorigen ſtaet en luyſter herſtellen ende beſchicken, heeft van het alderweerdigſte en alderheyligſte willen beginnen, te weeten van Godt, en ſynen goddelyken Dienſt, eere en Glorie; en daerom is hy voor eerſt gegaen met de Eerw: Heeren Deken en Plebaen van de H. *Gudula*, en den Heer Archi-diaken van *Mechelen* ten huyſe van de voorſz. weduwe, jouffrouw *Joanna Baerts*, alwaer hebbende doen openen de plaetſe van den balk, daer dêzen alderweerſten Schat van het Alderh. *Sacrament van Mirakel* by de ſes jaeren hadde in verborgen gelegen, die ſy gevonden hebben, te wêten de dry Mirakeleuſe bebloede H. Hoſtien, zonder eenige veranderinge daer aen te zien, bedekt met een Cryſtal en rooden Stool om-wonden, op de zelve maniere en geſtelteniſſe gelyk het zelve daer

was in gebragt: waer van den voorsz. Aerds-Bisschop heeft informatie genomen, die wy in dit X. Hooft-stuk zullen beschryven op het leste.

Aen dêze voorsz. weduwe is vereert geweest een treffelyk present oft gifte, tot een teeken van dankbaerheyd voor de goede bewaeringe van dêzen aldergrootsten en weerdigsten Pand; en sy is ook by alle Catholyke zeer geprezen geweest, om dat sy het Alderh. *Sacrament van Mirakel*, hunnen eenigen troost en toevlucht, in alle vervolgingen en onderzoekingen der geusen, zoo wel hadde bewaert: welcken H. Schat hun uyt de slavernye der ketters hadde verlost, en als mirakeleuselyk van bloed-stortingen en huys-plunderingen, buyten andere Steden, als *Mechelen*, *Antwerpen*, *Gend* en meer andere, hadde bevreyd, en bewaert, volgens hun goed betrouwen: want men hadde menigmael de Catholyke ingezetene van *Brussél*, zelfs eer oyt de zelve Stad onder de macht der ketters was gekomen, in alle troubelen, op-loopen en swaerigheden des Lands, hooren tot malkanderen zeggen: *Laet ons op het H.* Sacrament van Mirakel *vast stellen allen ons betrouwen*; *want zoo lang als* Brussel *dêzen weerdigen pand zal bezitten*, *zal ons Godt van alle plunderinge en bloedstortinge bewaeren.*

Zoo haest als nu de Princelyke Stad *Brussél* van alle ketterye en nieuw gezinde gereformeerde geusen verlost was, zag men van alle

kanten met groote blydschap de uyt gejaegde Catholyken, zoo Geestelyke als wereldlyke, in de Stad weder-keeren, waer van onder de biddende Ordens de eerste geweest zyn de Eerw. Paters Minder-broeders, de tweede de Lieve-vrouwe-Broeders, de derde de Predikheeren, de vierde de Paters Augustynen, ende zoo voorts alle andere Religieuse Mans-persoonen. De overgoote vreugd en blydschap die als dan binnen *Brussèl* was, en is met geene woorden uyt te spreken, noch met geene penne te beschryven : overvloedig waeren de blyde traenen, die men zag storten, als den eenen den anderen synen uyt-gejaegden Vriend verwillekomde en onthaelde.

Ondertusschen en heeft den Aerds-bisschop *Haucinus* niet naergelaeten te volherden in synen voor-genomen goeden iever, en te betoonen syne zorgvuldigheyd, op dat alle mogelyke eerbiedinge zoude bewêzen worden aen dêzen alderweerdigsten Schat, het H. *Sacrament van Mirakel*, en heeft tot dien eynde alle de Geestelykheyd der Stad, de Canonincken, de Pastoors der Parochiaele Kercken met hunne Clergie, de Religieusen der Biddende Ordens; de Koninglyke Raeden, Finantie, Magistraet ende Gemeyntens ontboden, om al te zaemen te verschynen den 22. van de maend Meert in 't zelve jaer 1585. in de Kercke van de H. *Gudula*, om als dan met eene generale Processie in alle solemniteyt en Godtvruchtigheyd, met Cruyscen, Vae-

nen ende Licht af te haelen uyt het huys van de voorſz. Jouffrouw *Joanna Baerts*, het alder-H. *Sacrament van Mirakel.*

Dêze ſolemnele Procеſſie is op den voorſz. dag geſchied met zulk een menigte van menſchen, dat het niet uyt te ſprêken is, den toeloop en devotie was ongemeen : den Aerdsbiſſchop zelfs in Perſoon heeft de dry H. Mirakeleuſe Hoſtien met alle eerbiedinge en geſtichtigheyd naer de Collegiaele Kercke van de H. *Gudula* gedragen, en wederom op ſyne oude gewoonelyke plaetſe geſtelt, tot eene onuytſprekelyke blydſchap van alle goede Catholyke Ingezetenen der Stad *Bruſſèl*, die nu wederom hadden verkregen, door de Goddelyke hulpe hunnen wenſch en vuerig verlangen van openbaerlyk te mogen gaen aenbidden, eeren, loven en gebenedyden het H. *Sacrament van Mirakel*, gelyk ſy hunne loffelyke Voor-ouders hadden zien doen, en t' zaemen ook om hunne Naer-komelingen, door hun voor-beeld, te verwecken van hunne godtvruchtige voet-ſtappen naer te volgen, in het bewyzen van alle eerbiedinge en geduerige aenbiddinge tot dit noyt genoeg gelooft H. *Sacrament*, waer in dêze godtvruchtige Gemeynte tot nog toe niet en heeft ontbroken oft achter gelaeten, gelyk zulks klaerlyk heeft gebleken in alle de voorgaende tyden, in de welcke ſy noyt en hebben achter gelaeten iets, het gene eenigzints tot de glorie, eere en verheffing van het zelve konde

dienen ; byzonderlyk in het vieren der jaeren van *Jubiléen*, als wanneer ſy uytmunten in 't vercieren der Huyſen, Arcken triumphael, Cavalcaden en andere prachtige cieraeden, gelyk getuygen moeten alle die de zelve gezien hebben.

Hier volgen nu de wettige Informatien en Acte van den Aerds-Biſſchop J. *Hauchinus*, genomen tot beveſtinge der dry H. Mirakeleuſe Hoſtien, die ten tyde van de Beeldſtormerye gevlucht en verborgen zyn geweeſt binnen *Bruſſèl*.

EERSTE COPYE.

Op heden den ſeſden dag van de maend Julius in het jaer 1585. zyn door my ondergeſz. ingevolge den laſt van Mynen Heer ſyne Hooghweerdigheydt den Aerds-Biſſchop van Mechelen, *neerſtelyck onderſocht ende ondervraegt deſe twee naervolgende Getuygen.*

HEere *Jan' Meulemeeſter* Prieſter en Cappelaen van S. *Goedele*, oudt ontrent ſeven-en-dertig jaeren, ondervraegt zynde ende onder-ſocht, hoe, en op wat maniere het H. *Sacrament van Mirakel* ten tyde van de raſernye der ketters, voorgevallen in deſe Stad van *Bruſſèl*, ſoude bewaert geweeſt zyn ; ſegt ende verklaert op ſyn Priſterſchap als volgt : dat ontrent ſeſſe jaeren gepaſſeert, volgens ſyn beſte

onthouden, hy Deponent gehoort hebbende dat de ketters ende Beeldt-ſtormers in het leeg Quartier van de Stadt, te weten, in de Kercke van St. *Nicolaes* ende daer ontrent, liepen langs de ſtraet met de Beelden, die ontee-rende ende morſelende, ſoude tegenwoor-dig geweeſt hebben in de voorſeyde Kercke van S. *Goedele* met myn Heer den Plebaen, alwaer hy ſoude geſien hebben den Heere *Joos Hauwaert* Prieſter en Canoninck van de tweede Fondatie ende Clerck der Fabriecke van de voorſz. Kerck, openende den Armaris daer het H. *Sacrament van Mirakel* bewaert wirt, het welcke beſloten was in een goude kruys, ende het zelve heeft ſien ſteeken in eene leere Cuſ-todie ſluytende met twee haecken, het welcke ingewentelt zynde in eenen ſtool, den voor-noemden Heer *Joos Houwaert* ſeer vervaert ende verbaeſt zynde, het ſelve ſoude overge-levert hebben in de handen van den Depo-nent: den welcken naer dat het hy aenveert hadde het zelve met grooten ancxt heeft ge-ſteken in den ſack van ſyne cauſſens, weſende alſdan gedeguiſeert ende op ſyn wereltlycks gekleedt, te weten, met eenen Mantel, ſyn broeckille ende een hemdt met lobbenen ende dat hy daer mede is gegaen naer de Hout-merckt, nemende ſynen wegh langs het ſtrae-tie, daer woonde Meeſter *Peeter Schotte*, ko-mende aen 't Godts-huys van de Apoſtelen, alwaer den Deponent ſyne wooninge hadde met Heer *Meerte*, oock Prieſter ende Capel-

laen

laen van Ste. *Goedele*, Ontfanger van het voorſz. Godts-huys. Alwaer hy geklopt hebbende aen de deure, hem geantwoordt is van de Soldaeten, de welcke het voorſz. Godts-huys al hadden in-genomen, aen de welcke hy verſocht heeft om iemant van den Huyſe te ſpreken, ſigh gelaetende oft hy daer niet en woonde : en aengeſien hy beſpeurde dat de Soldaeten droncken waeren, ſoo verklaert den Deponent, dat hy ſigh verſtout heeft te gaen naer ſyn kamer, alwaer hy de deure wel geſloten hebbende, om leeg de Soldaeten heeft hooren roepen en vragen naer den ouden en jongen Prieſter, die binnens huys woonden. Waer over den Deponent ſeer ontſtelt zynde, ſocht, enen middel om het H. *Sacrament* te ſalveren voor de handen van de Soldaeten, in der voege dat hy de Cuſtodie gewentelt heeft in eene Servette, de welcke hy met groote haeſte nam uyt ſyn Coffer ende met ſpellen toegehecht ende alſoo de ſelve Cuſtodie wederom heeft geleyt in ſyn Coffer, ende gegaen is by een van de Apoſtelkens, met naeme *Cornelis*, hem vragende oft dat hy niet en ſoude willen iets in bewaerenisſe nemen, ſonder hem te ſeggen wat het was, het welcke hy tot den dag van heden niet en weet.

En wederkeerende naer ſyn kamer en wel verſekert zynde van de getrouwigheyt van den voornoemden *Cornelis* ſoude genomen hebben het voorſz. Packxken uyt ſyn Coffer

en het selve gedragen hebben naer de kamer van *Cornelis*, als vooren, den welcken hem seyde eene geheyme plaetse te hebben, waer hy het voorsz. Packxken met syn eygen dingen wel soude verbergen: over sulckx liet hy het onder de bewaerenisse van *Cornelis* voorsz. Dit soo gedaen zynde, hoorde hy de Soldaeten om leeg seer schreeuwen en roepen naer de Priesters, in der voege, dat hy uyt groote vreese soude gesprongen zyn uyt eene venster in den Hof van het Godts-huys, genaemt de *Arcke* en van daer sigh soude begeven hebben ten huyse van den Secretarius van den Privéen Raedt genoemt *De la Torre*, alwaer hy twee ofte dry nachten sigh verborgen heeft gehouden in eenen Thoren, gestaen ten eynde van synen Hof op de oude mueren van dese Stadt, dewylen hy groot gedruys hoorde ontrent het Klooster van *S. Elisabeth*, gestaen ende gelegen recht tegen over, ende den Deponent sigh inbeeldende, dat men alle de Geestelycke omhals brachtede, dochte by syn selve, dat het goedt waere dat hy aen iemant kenbaer maecktede den staet ende gelegentheyt van dit H. *Sacrament*, ingevalle dat hy ongeluckelyck aen de doodt quame. Dusdanigh dat hy soude gegaen zyn werwaerts Jouffrouwe *Antoinnette de la Torre*, Dochter wylen den Secretarius *De la Torre* Saliger, welckers stilswygentheydt hem Deponent bekent was: aen de welcke hy in 't lanck en in 't breedt soude te kennen gegeven hebben

op wat wyſe hy het H. *Sacrament van Mirakel* ſoude geſalveert hebben ende het ſelve gedragen te hebben buyten de Kereke van *S. Goedele* naer het Godts-huys van de Apoſtelen, ende aldaer gegeven te hebben in handen van eenen van de Mannekens, die daer wirden onderhouden, welckens naem hy ontdeckte. Ende daer naer den voorſz. Deponent vernomen hebbende, dat de meeſte furie over was en dat ſyne kamer als oock die van Heer *Guilliam Meerte* berooft was en dat de Soldaeten vertrocken waeren, ſigh ſoude verſtout hebben van weder te keeren : en voor eerſt gegaen is by den voorſz. *Cornelis*, die hem naer ſyne begeerten wederomme gegeven heeft ſyn Packxken, gehecht met ſpellen in der ſelver manieren, gelyck hy hem dat hadde gegeven, ſonder dat hy konde gemercken dat daer iemant aen hadde geraeckt : daer naer het ſelve op ſyne kamer gedragen hebbende, dat hy het geleydt heeft in een Koffer van binnen groen geſchildert ende van buyten beſlagen met yſere banden, ende tot meerdere eerbiedigheyt, dat hy het Koffer van binnen beſpreydt heeft met ſchoone damaſte Servetten, ende alſoo heeft toegeſloten. Verklaert daer en boven, hoe dat by hem Deponent daer naer gekomen is de voorſz. Jouſv. *Antoinette de la Torre*, om te wêten (gelyck ſy ſeyde) oft alles in goeden ſtaet was : ende haer toonende tot teecken der waerheydt het H. *Sacrament van Mirakel* met

eene vereyschte eerbiedigheyt, den Deponent antwoordede dat alles wel was. De welcke seer verheught zynde ende het H. *Sacrament* aenbeden hebbende, soude van binnen het koffer rontom veel wel-riekende Bloemen gestroyt hebben, de welcke sy tot dien eynde soude medegebraght hebben.

Dit soo geschiedt zynde ende de Custodie gesloten, soude desen Deponent op een nieuw het voorsz. koffer toe-gesloten hebben, sonder dat iemant anders het soude gesien hebben ofte toe-ganck soude toe gehadt hebben. Korts daer naer den Deponent vreesende of hem iemant hadde sien dragen uyt ter Kercke het voorsz. H. *Sacrament* ende dat hy beschuldight zynde, soude konnen komen in gevaar van ondersocht te worden, soude gegaen zyn ten huyse van den voorsz. Heere Plebaen, alwaer hy vondt myn Heer den Deken van de voorsz. Kercke van St. *Goedele*, tegenwoordig Arts-bisschop van *Mechelen*, aen den welcken hy alle de saeken open-leyde gelyck sy gepasseert waeren, hun seggende, dat het niet geraedtsaem was het selve H. *Sacrament van Mirakel* daer langer te laeten: waer op sy hebben geantwoordt, dat sy daer met den eersten souden in voorsien en dat sy souden ordonneeren, dat hun het beste soude duncken. Niet tegenstaende verklaert den Deponent, dat dit H. *Sacrament* daer soude gebleven hebben onder syne bewaerenisse meer als den tydt van eene maendt: ende daer naer eens

versocht zynde van den voorsz. Heere *Joos Houwaert*, ten eynde hy hem dit H. *Sacrament* in handen stelle, hy het selve soo aenstonts soude gedaen hebben ende het gewentelt hebbende in den voorsz. Stool, het soude gedragen hebben ten huyse van de Fabrike ende gestelt hebbende in handen van den voorsz. *Joos Houwaert*, hem leverende den voorsz. Thresoor, sonder datter hy voortaen heeft weten van te spreken.

TWEEDE COPYE.

Myn Heer *Guilliam Meerte* Capellaen van St. *Goedele* oudt seftigh jaeren oft daer ontrent, eertydts Rentmeester van het Godtshuys van de twelf Apostelen binnen dese Stad *Brussel*, verklaert onder eedt van syn Priesterschap, hoe dat ten tyde dat allen de Kercken ende Cloosters van dese Stadt berooft wirden door de ketters ende Rebellen over sesse, gelyck hem voorstaet, oft daer ontrent jaeren, dese Kercke oock soude aengetast ende geplundert geweest hebben door de soldaeten ende namentlyk syne Deponents kamer ende die van myn Heer *Jan Meulenmeester*, den welcken woonde onder een dack ende syne montkosten betaelde by den ondersz. Deponent, seggende goede geheugenisse te hebben dat den voorsz. Heer *Jan Meulenmeester* hem soude te verstaen gegeven hebben, naer dat de rasernye van de Soldaeten gestaeckt was,

hoe dat hy aldaer het H. *Sacrament van Mirakel* soude gebroght hebben ende gevlucht, ende dat hy het in een van syne koffers gesloten hadde, sonder dat hy kan gedencken, oft het hy hem getoont heeft, ofte niet. Verklaert daer en-boven, dat hy op sekeren tydt naer den dagh van S. *Mattheus* in September van den jaere negen-en-seventigh versocht soude geweest zyn door de Suster van den Heere *Guilliam Baers*, woonende nevens de bekeerde sondaeressen ende van wegens haeren schoonsone M. *Jan van Cattenbroeck* Secretaris van dese Stadt ende komende ten huyse van de voorsz. Jouffrouwe, dat sy hem onder belofte van stilswygentheyt te kennen gegeven hebben, hoe dat het voornoemt H. *Sacrament* aldaer in bewaerenisse was, in eene geheyme plaetse, die was om hoog op de slaep camer van de boven gemelde Jouffrouwe, in eenen balck die sy hem toonde, hem vrindelyck aensoekende van dien te willen openen ende visiteren ofter geene vochtigheyt ingedropen en was, die soude konnen schadelyck wesen.

Indervoege dat hy Deponent klimde op eene leere naer dat de plancke was losgemaeckt door den voorsz. Meester *Jan* ende dat hy de plancke dadelyck heeft afgenomen ende uyt den balck (die binnen hol was) het H. *Sacrament* heeft uyt-genomen gewentelt in eenen stool ende besloten in eene Custodie van swart leder met haken en sloten, welcke Custodie hy met groot eerbiedigheydt soude geopent

hebben, daer gevonden hebben een gouden kruys verciert met peirlen en kostelycke gesteente, ende in dit kruys de dry Hostien ongeschonden ende in de selve hoedaenigheyt, gelyck hy Deponent die dickmaels gesien hadde in de Kercke van St. *Goedele*: ende dese H. Hostien soo gevisiteert hebbende, in het by wesen van de voorsz. Jouffrouwe ende M. *Jan van Cattebroeck*, naer dat hy hun de Benedictie hadde gegeven, dat het hy wederom soude gestelt hebben op de selve plaetse in den voorsz. balck seer loos toe geklopt: ende dat hy alsoo soude wegh gegaen zyn, sonder oyt aen iemand daer van gesproken te hebben. Ende den voorsz. Deponent is sesse maenden daer naer gebannen ende wegh gejaeght door de ketters buyten dese Stadt. Onder stont geschreven: alles als boven is door my getrouwelyck onderteeckent ende uyt den mondt van de voorsz. Getuygen verstaen ende geschreven.

Allen het welcke ik *Jan Goossens* publicken Notaris by den Souvereynen Raede van *Brabant* geadmittert ende Secretaris van syne doorluchtighste Hooghweerdigheydt ende vader in Godt m' Her *Joannes Hauchin* Arts-Bisschop van *Mechelen*, attestere en certificeere aen een iegelycken onder myn gemeynelyck handt-teecken, gedaen tot *Brussel* in het huys van *Affligem* den sesden dag van Julius in't jaer van genaede vyfthien hondert ende vyfen-tachentig de derde indictie het eerste jaer

van de kroonige van onſen Heyligen Vader Paus *Sixtus* den V. van dien Naem onderteekent,

J. GOOSSENS.

DERDE COPYE.

INFORMATIE.

Genomen door den Eerweerdigſten ende Doorluchtigſten Heere Arts-biſſchop van Mechelen, *M. Her* Joannes Hauchinus *geaſſiſteert met de Weerdige en Diſcrete Heeren Perſoonen M.* Hendricus van den Broeck, *geſeyt* De Mares *Prieſter, Deken van de Kercke van S.* Goedele *tot* Bruſſel, *ende M.* Peeter Fabri *Bachelier in Theologie, Paſtoor ende Plebaen van de voorſeyde Kercke over de bewaereniſſe van het H.* Sacrament van Mirakel, *ten tyde van de eerſte Beeldt-ſtormerye in de voorſeyde Stadt, die is voor-gevallen den 6. dagh van Junius in den jaere* 1579. *op Pinxteren-avondt.*

IN den eerſten *Joos Houwaert* Prieſter ende Canoninck van de tweede Fondatie ende Clerck der Fabriecke van de geſeyde Kercke van S. *Goedele*, oudt vyftigh jaeren, neerſtig geëxamineert ende ondervraeght zynde onder eedt van ſyn Prieſterſchap oft hy weet de waerheyt, hoe ende op wat maniere het H. *Sacrament van Mirakel* ten tyde dat de voor-

ſeyde Kercke eerſt ingenomen ende geplundert is geweeſt van de Ketters ende Beeldſtormers, geſalveert is geweeſt ende daer naer geduerende de troubelen is geconſerveert, ende in wat plaetſe? Heeft geantwoordt ende verklaert dat hy in den jaere 1579. ſonder precies te konnen ſeggen den dagh oft maendt, gehoort hebbende dat de Kercke van S. *Nicolaes* binnen deſe Stadt was ingeloopen, geplundert door de Ketters ende Beeldt-ſtormers ende dat ſy hunnen opſlagh genomen hadden te komen naer de Kercke van Ste. *Goedele*, hy Deponent zynde in de Kercke ende de Sleutels van die, als oock die van den Armaris, daer het H. *Sacrament* beruſtende by ſigh hebbende, ſyn ſelven in de Kercke geſloten heeft en gaende met groote ſtappen naer de hooge Choor, openende den voorſz. Armaris ſoude van daer wegh genomen hebben de groote Remonſtrantie van ſilver vergult ende daer uyt ſoude genomen hebben het gouden Kruys, daer de drye Mirakeleuſe Hoſtien inne ſtonden, ſtellende het voorſz. Kruys in eene leere Cuſtodie, die hy daer toe expreſſelyk hadde doen maeken, voorſiende eenige toe-komende ſwaerigheydt, welcke Cuſtodie hy toe gedaen hebbende met ſekere krampen ende overwentelt hebbende met eenen Stool in de tegenwoordigheyt van den voorſz. Heere Paſtoor, de ſelve alſoo gegeven ſoude hebben aen den Heer *Jan Meulenmeeſter* Capellaen van de voorſz.

Kercke van Ste. *Goedele*, om het te bewaeren ende het te dragen naer het Godts-huys van de twelf Apoſtelen, alwaer den voorn. Heere *Jan Meulenmeeſter* Capellaen, woonachtigh was, ende was taefelier by Heer *Guilliam Meerte* Prieſter oock Capellaen van de voorſz. Kerck ende Ontfanger van het voorſz. Godts-huys: den welcken het H. *Sacrament* in bewaereniſſe gehadt heeft meer als een maendt gelyck hem dunckt.

Ende naer het verloop van dien tydt ſoude hy gekomen zyn werwaerts den Deponent, verſoeckende daer van ontſlagen te zyn uyt vreeſe, die hy hadde opgevat van het perykel daer hy konde in-vallen. Ter welcker oorſaeke den voorſz. Deponent vermaende den voorſz. Heere *Joannes Hauchinus*, toens Deken van de voorſz. Kercke ende als nu Arts-biſſchop van *Mechelen*. Ende wirdt alsdan beraemt het H. *Sacrament* met de Cuſtodie daer het in beſlooten was, te dragen, te geven ende te ſtellen in de handen van den Heer *Guilliam Baers* Capellaen van de voorſz. Kercke, die toens woonde met Jouſv. *Joanna Baers* ſyne Suſter Weduwe wylen *Philip Roſſèels* alias *Pantens*: den welcken het niet en durfde aenveerden buyten wete ende toeſtemminge van ſyne voorſz. Suſter, ter oorſaeke van het perykel datter konde uytſpruyten. Welcke Suſter daer in geirne toegeſtemt hebbende, ſoude den voorſz. Heer *Guilliam* nu tegenwoordigh over-leden, het

H. *Sacrament* aenveert hebben met eene groote eerbiedigheyt, naer dat den Deponent de Custodie openende ende de selve wederom toe doende, het H. *Sacrament* blyckelyck hadde doen sien aen den voorsz. *Baers* ende aen syne Suster, ende ter oorsaeke van de sieckte, daer den Heere *Guilliam Baers* mede bevangen was, soude toens desen Deponent in het bywesen van de voorsz. Jousv. *Joanna* het H. *Sacrament* boven gedragen hebben in het voorsz. huys, in eene geheyme kamer met eene loose deure ende daer gestelt hebben in eene kleerschappraye oft een groot koffer van hout: Verklaerende den Deponent, dat hy noyt naer dien tydt daer meer heeft geweest ende dat hy weynigen tydt daer naer soude vertrocken zyn uyt dese Stadt naer *Bergen* in *Henegouw*, van waer, hy seght, onlangs te rugh gekomen te zyn.

Jousv. *Joanna Baers* Weduwe wylen *Philip Rosseels* alias *Pantens*, woonende in dese Stadt van *Brussel* in haer eygen huys gestaen ende gelegen in de *Corte-ridders-straet* nevens het Klooster van de bekeerde Sondaeressen ofte *Madelonnetten*, wel en neerstelyk over het gene voorseydt ondervraegt ende geexamineert zynde, door syne Hooghweerdigheyt den Arts-bisschop van *Mechelen*, comparerende ten synen huyse, geassisteert van de voorsz. Heeren Deken ende Plebaen, heeft onder lossclycken eedt gedaen in de handen van den voorsz. Arts-bisschop van *Mechelen* geseyt,

geantwoort ende verklaert, dat ſy goede gedenckeniſſe heeft, dat den Heere *Jan Houwaert* Prieſter, Canoninck van de tweede Fondatie van Ste. *Goedele* (den welcken ſy oock wel kent) in 't jaer 1579. ſoude gekomen zyn ten huyſe van de Deponente, verſoeckende op haer Broeder *Guilliam Baers* dat hy ſoude willen in bewaereniſſe nemen het H. *Sacrament van Mirakel*, het welcke hy ſeyde nu onlanghs geſalveert te hebben uyt de Kercke van Ste. *Goedele* : den welcken hem voor antwoordt gaf, dat hy het niet wel durfde doen buyten weete van de Deponente, vreeſende, indien het de Ketters oft eenige moetwillige quamen te achterhaelen, dat ſy perykel liep van geplundert te worden : ingevolgen van dien ſoude den voorſz. Heer *Guilliam* met de voorn. Deponente raedt genomen hebben, haer vraegende in ſtilte, oft ſy in haer huys ſoude willen logeren het H. *Sacrament*. Waer op de Deponente ſonder tegen-ſeggen het ſelve ſoude aenveerdt hebben, vaſtelyck betrouwende, dat ter oorſaecke van dien, noch aen haeren Perſoon noch aen haere goederen het minſte ongemack oft ſchaede konde voorkomen, maer in tegendeel, dat ſy ende haere goederen door deſen middel te ſekerder ſoude behouden blyven. Ingevolge van deſe toeſtemminge ſoude den Heer *Joos Houwaert* (weynig tyds daer naer) het H. *Sacrament van Mirakel* in ſtilte gebroght hebben ten huyſe van de Deponente, beſloten in een Cuſtodie

gemaeckt in de forme van een Kruys, het open toonende aen den voorſz. Heere *Guilliam Baers* en aen haer Deponente : ende daer naer heeft deſen *Houwaert* het ſelve gedragen naer om hoogh in eene achter-kamer, die voor komt ende inganck heeft in het groot huys van deſe Deponente, ende heeft het aldaer geſtelt in een groot koffer van hout, waer het H. *Sacrament* heeft geruſt tot ontrent de maend van Auguſtus van den jaere 1579. als wanneer der in de Stadt eenen oploop omſtondt van de Soldaeten, waer uyt men voor eene plunderinge van de huyſen bekommert werdt. Ter deſer omſtandigheyt ſoude den voorſz. Heere *Guilliam Baers* het H. *Sacrament van Mirakel* uyt het voorſz. koffer wegh-genomen hebben en gedragen en geſtelt hebben in eene geheyme plaetſe, te weten in eenen hollen-balck in de Deponentens ſlaep-kamere. Ende alſoo den voorſz. Heer *Guilliam* weynige dagen daer naer uyt deſe weireldt is geſcheyden, te weten den 10. dagh van de maendt van September in het voorſz. jaer 1579. ſoude deſe Deponente aengeſien haeren hoogen ouderdom ende vreeſende, dat ſy moght ſubietelyck komen te ſterven, verwittight hebben Meeſter *Jan van Cattenbroeck* Secretarius van deſe Stadt van *Bruſſel*, haeren Schoon-Sone dat het H. *Sacrament* in haer huys geheymelyck was beruſtende, en toonde aen hem de ſchuyl-plaetſe. Den welcken gehoort hebbende het gene voorſeydt is en twyffelende

oft het daer wel bewaert was, oftér geene quaede reucken ofte vochtigheyt het felye konde befchadigen, foude de voorfz. Deponente ende den voorfz. *Cattenbroeck* den dag van Ste. *Mattheus* in 't voorfz. jaer 1579. geopent hebben de geheyme plaetfe ende doen uyt-nemen en vifiteren het H. *Sacrament* door den Heere *Guilliam Meerte* Priefter, Capellaen van de voorfz. Kercke van Ste. *Goedele*, door hun tot defen eynde expreffelyck ontboden. Den welcke met alle eerbiedigheyt ende refpect het H. *Sacrament* gevifiteert hebbende, ende het bevonden hebbende wel geconferveert, foude defen Heere *Guilliam* het H. *Sacrament* wederom geftelt hebben in de verholen ruft-plaetfe. Het welck oock door den voorfz. Meefter *Jan Cattenbroeck* foude wederom op een nieuw toe-gefloten en genagelt geweeft zyn in de forme ende maniere gelyck het tegenwoordigh is, fonder dat der naer defen iemant eenige de minfte kenniffe heeft van gehadt : ende alfoo is haere depofitie voltrocken.

Meefter *Jan Cattenbroeck* Secretarius van defe Stadt *Bruffèl*, door mynen voorfz. Heer fynen Hooghweerdigheyt den Arts-biffchop van *Mechelen* onder fynen eedt folemnelyck gepreftéert, geëxamineert ende onder-vraeght zynde over de waerheyt van het ghene voorfeydt is, heeft van fekere wetenfchap verklaert : hoe dat immediatelyck naer de doodt van den Heere *Guilliam Baers* Joufv. *Joanna*

Baers des Deponents Schoon-Moeder hem verklaert heeft (vreesende dat sy somwylen subietelyck soude konnen sterven) dat sy in bewaerenisse hadde in haer huys het H. *Sacrament van Mirakel*, hem vertellende, hoe dat Heer *Guilliam Baers* met groote haeste het gestelt hadde in de voorsz. geheyme plaetse, den Deponent in achterdencken zynde dat het daer niet wel genoegh bewaert was, oft dat eenige voghtigheyt door den drup van de gote oft andersints daer konden aenkomen, heeft goedt gevonden als ook de voorsz. Joufv. *Joanna* van het selve te laeten visiteren. Volgens welck advys soude de voorsz. plaetse geopent zyn geweest den dagh van S. *Mattheus* van het voorsz. jaere 1579. in de tegenwoordigheyt van den Deponent ende syne voorsz. Schoon-Moeder, door eenen Priester met naeme *Guilliam Meerte*, Capellaen van de voorsz. Kercke. Ende sy dede hem het H. *Sacrament* uyt de voorsz. plaetse uyt-nemen ende het visiteren met eene behoorelycke eerbiedigheyt in hun by-wesen en het wel bewaert bevonden hebbende is het H. *Sacrament*, door den voorsz. Heere *Guilliam* wederom gestelt op de voorige plaetse: het welcke desen Deponent gesloten ende genagelt heeft in de selve forme ende maniere gelyck het tegenwoordigh is, sonder dat der iemant voortaen acces heeft toe-gehadt, versekerende den Deponent dat dese syne depositie waerachtigh is. Onder stondt geschreven het ghene ick

attestere onder myne gemeyne manuale signatuere, ende was onderteeckent

J. GOOSSENS.

A C T E

Gemaeckt by den Eerweerdighsten Vader in Godt, M'her J. Hauchinus *Arts-bisschop van* Mechelen.

DEse Attestatie soo gegeven zynde in de tegenwoordigheyt van den Eerw. Arts-bisschop van *Mechelen* ende bevestight met solemnelen eede, soude den voorsz. Arts-bisschop in het bywesen van den voorseyden Deken ende Plebaen als getuygen, ende de Huysvrouwe van den voorseyden *Jan van Cattenbroeck* gegaen zyn naer de kamer, alwaer het Alderheylighste *Sacrament van Mirakel* was berustende, en hem gethoont zynde de plaetse en den Balck, waer in het selve besloten was, dat hy aen Meester *Jan van Cattenbroeck* soude geordonneert hebben van het deurken te openen het welck genaegelt was; welck geopent zynde, klom den Eerweerdighsten Heere op eene kleyne leeder ende bevondt in de hollігheyt van dien Balck eene Custodie in de forme van een Cruys, bekleedt met swert leer ende omringelt met eenen Stool van Fluweel, den welcken hy om den hals doende, soude met eerbiedigheydt genomen hebben

de

de voorseyde Custodie, de selve dragende op eene andere voor-kamer, om het aldaer te visiteren ende het selve stellende op eene taefel bespreyt met een ammelaeken ende besproeyt met verscheyde bloemen en welriekende kruyden, met dry ofte vier brandende kerssen, aldaer soude geopent hebben met alle eere ende eerbiedinge de voorsz. Custodie, ende daer uyt genomen hebben een schoon ende breedt gouden Cruys, verciert met peirlen ende kostelycke gesteenten, zynde in dit Cruys dry kleyne Hostien, bedeckt met kristael in de forme ende maniere gelyck het H. *Sacrament van Mirakel* eertydts ten thoon is gestelt geweest in de voorsz. Kercke van Ste. *Goedele*; bevindende by oculaire inspectie, dat het wel bewaert was ende in de selve hoedaenigheyt, gelyck hy dat eertydts gesien hadde (alsoo den Eerweerdighsten Heere betuyghde.) Dan Godt bedanckende op syne kniën voor dusdanige gunste, soude hy het H. *Sacrament* wederom geleydt hebben ende gesloten in de Custodie ende gestelt hebben in een Buffet: ende naer dat hy het slot gesegelt hadde met syn Cachet, soude mede genomen hebben den sleutel van het selve, tot dat de voorseyde Kercke erweydt zynde het H. *Sacrament* Processie geweys van daer soude gedragen worden, oft op andere wyse, gelyck het aen syne Eerweerdigheyt, oft aen die van het Capittel van Ste. *Goedele* soude goedt duncken. Alle het welcke als boven soo ge-

paffeert is ten huyfe van de voorfz. Joufvrouwe *Joanna Baers* in de tegenwoordigheyt, dagh, maende, ende jaere boven vermelt.

Dêze generaele Proceffie, waer in het H. *Sacrament van Mirakel* zoude gehaelt zyn uyt het huys van Joufv. *Joanna Baers*, is volgens de Eerw. Heer *Cafmeyer (Cap. 17. fol. 47.)* gefchied den 22. van Meert in 't jaer 1585. gelyk ik uyt hem, hier vooren in dit Hoofdftuk, ook gefchreven hebbe. Maer alles wel over-wegende, moet hier in de maend een druk-fout oft mis-flag zyn; aengezien dêze boven-gefchreve *Informatie* is gehouden op den 6. van Julius in 't zelve jaer 1585. ende op het eynde der *Acte* ftaet, dat de Cuftodie met de Dry H. Mirakeleufe Hoftien in 't huys van de voorfz. Joufv. *Baers*, door den Aerds-biffchop in een toe-gefegelde Buffet gefloten zyn, en in de zelve gebleven: *Tot dat de voorfeyde Kercke erweydt zynde het H. Sacrament Proceffie geweys van daer foude gedragen worden.* Nu aengezien dêze *Informatie* is genomen en de *Acte* daer van gemaekt op den 6. van Julius in 't zelve jaer 1585. Zoo kan dêze voorfz. Proceffie niet gefchied zyn op den 22. van Meert; maer ontrent de vier maenden daer naer, waerfchynelyk op den 22. van Julius, oft op den Sondag naer den 13. van Julius, wêzende den vaft-geftelden dag van dêze jaerlykfche generaele Proceffie.

Den Eerw. Heer *Guilielmus de Buri*, Canonink van *Zellaer* in de Metropolitane Kerk tot *Mechelen*, die de Hiſtorie van 't Alder H. *Sacrament van Mirakel* tweemael in 't Latyn (*in Carmina en Proſa*,) heeft geſchreven, gedrukt tot *Mechelen* by *Jan Jaye* in 't jaer 1670. ſchryft pag. 39. Dat den voorſz. Heer *Joannes van Cattenbroeck* in ſyn Houwelyk met de Dochter van de voor-genoemde Jouffrouwe *Joanna Baers*, gewonnen heeft eenen Zoone met naeme *Henricus*, die Capellaen der Kercke van de H. *Gudula*, en Bewaerder van 't H. *Sacrament van Mirakel* is geweeſt tot het jaer 1668. wanneer hy geſtorven is. Dêzen voorſz. Heer *Henricus*, met andere vrienden, tot *Mechelen* zynde in 't gezelſchap van den voor-genoemden Heer *De Buri*, is 'er onder hun een Diſpuet op-gerezen: oft daer by de Dry H. Mirakeleuſe Hoſtien tot *Bruſſel*, tot meerder geruſtheyd eene Geconſacreerde Hoſtie geſtelt was? gelyk zommige ſtaende hielen. Als-dan heeft den voorſz. Heer *Henricus van Cattenbroeck* daer van de volgende Atteſtatie, met eygen hand onderteekent, gegeven:

Onderſchreven getuyge, dat ick het H. Sacrament van Miraculen *hebbe gedient ontrent de dertich jaeren; maer noyt en hebbe geſien oft geweten, dat by de Miraculeuſe Hoſtien oyt een ander is bygeſte't. t' Oirconden dezen* 23. *July* 1667.

HENRICUS VAN CATTENBROECK.

Het is den zelven Heer *Henricus van Cattenbroeck*, den welcken het leiren Kasken, waer in het H. *Sacrament van Mirakel* ontrent ſes jaeren in ſyn Groot-Moeders huys is verborgen geweeſt; naer ſyne dood by Teſtament heeft gelaeten ende vereert aen 't Klooſter van S. *Maria Magdalena*, geheeten *Bethanien* binnen *Bruſſel*; waer van hier volgt, uyt het Frans overgezet, de

C O P Y E.

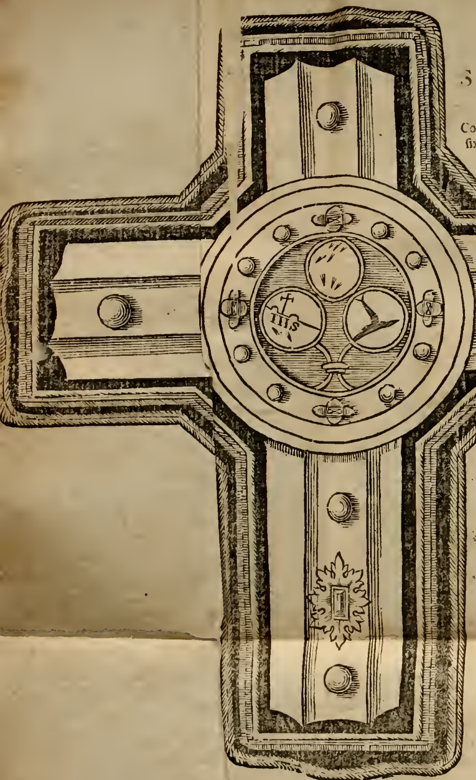
ONdergeſchreve bekenne op myne Prieſterlyke waerheydt, van wylen myne Moeder gehoort te hebben, hoe dat, ſoo wanneer den Arts-biſſchop van *Mechelen*, (*Hauchinus*) het *Heyligh Sacrament van Mirakelen* uyt de Cuſtodie hadde genomen, ende geſtelt in de groote Remonſtrantie om te dragen naer de Kercke van Sinte *Goedele*; de voorſz. Cuſtodie in haers Moeders huys is blyven liggen, waerom haere voorſz. Moeder een ander Cuſtodie heeft doen maeken, ende die gegeven aen de voorſz. Kercke, ende d'ander behouden, naer wiens doodt die gecomen is in de handen haers voorſz. Dochters, die de ſelve heeft doen vercieren d'een zyde met een Berdeken daer het voorſz. H. *Sacrament* ſtaet geſchildert, en d'ander zyde met Reliquien. Naer haer doodt is de ſelve Cuſtodie gecomen in myn handen, en hebbe die verciert met twee vergulde Engelen en

VÉRITABLE REPRÉSENTATION DU TRÈS-SAINT SACREMENT DE MIRACLES

ET DE LA CROIX DANS LEQUEL IL EST POSÉ

Comme aussi de la Cassette dans laquelle cette Croix fut enfermée pendant six années, du tems des Huguenots, & cachée dans une Poutre creuse, le tout de la même forme & grandeur que cette figure représente.

hier in heeft het hooghweerdigh Sacrament van mirakel ses jaren vande Geusen handen bewaert gheweest +

S. CRVCIS DNI. N. I. C.

COPIE

De l'Atteſtation du Sr. HENRI VAN CATTENBROECK, *Prêtre.*

JE ſouſſigné, conſeſſe ſur la foi de ma Prêtriſe, avoir entendu de feu ma Mere, que lorſque l'Archevêque de Malines [†] avoit ôté le SAINT SACREMENT DE MIRACLES, hors la Caſſette, & poſé dans la grande Remontrance, pour être porté à l'Egliſe de *Ste. Gudule*, ladite Caſſette reſta dans la Maiſon de ſa Mere, mon Ayeule, laquelle a fait faire à cette fin une Caſſette qu'elle donna à ladite Egliſe, & retint l'ancienne. A ſon décès, cette ancienne Caſſette eſt parvenue en mains de ſa ſuſdite fille ma Mere, qui l'a fait embellir d'un côté avec une Planchette ſur laquelle le SAINT SACREMENT eſt dépeint, & de l'autre avec des Reliques. Après ſa mort ladite Caſſette eſt parvenue entre mes mains, & je l'ai ornée de deux Anges dorés & d'un Saint Eſprit d'argent, qui ſont poſés enſemble ſur un piédeſtal noir, ſur lequel mes Armes ſont attachées, & où il y a quelques Reliques enſermées. Laquelle Caſſette, ainſi ornée, j'ai donnée & donne par cette au Couvent de *Ste-Marie-Magdelaine*, dite BETHANIE à Bruxelles, pour y être conſervée & expoſée de tems à autre ſur l'Autel de la nouvelle Egliſe.

Item je donne encore audit Couvent trois Peintures, ſur l'une deſquelles eſt repréſenté le SAINT SACREMENT DE MIRACLES, la ſeconde repréſente comment il fut porté dans la maiſon de ma grand'Mere : & la troiſiéme comment on le tranſporta dehors. En foi de quoi, j'ai ſigné cette préſente & ſcellé de mon Cachet, le deuxiéme Juin 1663.

Etoit ſigné, HENRI VAN CATTENBROECK.

Et tout ceci, afin que les Religieuſes prieroient pour moi & pour mes parens, & loueroient Dieu dans ſon SAINT SACREMENT.

[†] *Hauchinus.*

eenen ſilveren Heyligen Geeſt, ſtaende te ſaemen op een ſwert Pedeſtael alwaer myne Wapen op-ſtaet, en eenige Reliquien inne zyn. Welcke Cuſtodie alſoo verciert, ick hebbe gegeven, en geve mits deſen aen het Clooſter van S. *Maria Magdalena* geheeten *Bethanien* binnen *Bruſſel*, om de ſelve te bewaeren ende te ſtellen by tyde op eenen Autaer in de nieuwe Kercke.

Item geve al-nogh aen het voorſz. Clooſter dry Schilderyen, een daer de Remonſtrantie van het Hoogweerdigh *Sacrament* op-ſtaet geſchildert, de tweede daer geſchildert ſtaet hoe het ſelve in myn Groot-Moeders huys is gebrocht, ende de derde, hoe dat 'er is uytgedragen. Dus t' Oirconden hebbe ick dit onderteeckent, en met mynen Segel geſegelt den tweeden Juny 1063.

Is Onderteeckent,

Hendrick van Cattenbroeck.

Ende dit al, om dat de Religieuſen voor my en voor myne Ouders ſouden bidden, en Godt loven in ſyn H. *Sacrament.*

De forme, maete en groote van dit leire kaſke oft Cuſtodie, ſtaet hier in 't printe naergeteekent.

Niet tegenstaende dêze schriftelyke getuygenisse, tot *Mechelen* den 23. July 1667. gegeven door den voorsz. Heere *van Cattenbroeck*, zoo is daer nogtans by de Dry H. Mirakeleuse Hostien, eene andere Geconsacreerde Hostie in 't jaer 1671. gestelt geworden, als blykt uyt het volgende *Decretum*, door syne Hoogweerdigheyd den Aerds-bisschop van *Mechelen* gegeven den 12. van July 1671. Zoo als hier in 't Latyn volgt.

ALphonsus de Berghes *Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ Archiepiscopus Mechliniensis &c. Omnibus has visuris salutem in Domino. Sollicitudo Pastoralis humeris nostris à Deo imposita nos admonet, ut quæ nostræ sint partes agnoscamus. Quapropter accessimus hodiè personaliter insignem Ecclesiam Collegiatam SS.* Michaëlis & Gudulæ *in hac Regia Urbe* Bruxellensi, *nostræ Diœcesis, ad inquirendum super realitate & existentia specierum trium Sacrarum Hostiarum, SS.* Sacramentum Miraculosum *nuncupatarum, quæ elapsis nunc tribus sæculis à perfidis Judæis pugionibus perforatæ, in eadem Ecclesia decenter & reverenter conservatæ, publicæ populi adorationi existunt. Easdem Sacras Hostias in Sacristiam Venerabilis* Sacramenti Miraculosi *præfati, coram Nobis, præsentibus R. Admodum Domino* Francisco van de Venne *Ecclesiæ nostræ Metropolitanæ Præposito, & pluribus aliis R. Admodum Dominis Canonicis ejusdem Ecclesiæ Collegiatæ allatas,*

ſurſum & deorſum levantes, accuratâ inſpectione perluſtravimus, & viſitavimus, easdemque ex omni parte diligenter examinavimus, an ſpecies dictarum Hoſtiarum perfectæ & integræ adhuc in ſe exiſterent. Petivimus præterea omnium & ſingulorum præfatorum Dominorum Suffragia ſuper dictarum Hoſtiarum exiſtentia & incorruptione; Doctorum etiam Sacræ Facultatis Theologicæ Lovanienſis judicia deſuper in ſcriptis data accurate perlegimus. Quibus omnibus peractis, & diligenter conſideratis tum præfatorum Dominorum Canonicorum Suffragiis, tum Doctorum Lovanienſium judiciis, & de Conſilio Virorum gravium, vel minimæ dubietati, in re tanti momenti occurrere volentes, pro omni ſecuritate decrevimus, prout per præſentes decernimus aliam Hoſtiam Conſecratam tribus præmemoratis retrò apponendam eſſe: prout etiam tunc temporis apponi juſſimus. Actum Bruxellis die duodecima menſis Julii, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo ſeptuageſimo primo. Signatum erat: Alphonſus *Archiepiſcopus Mechlinienſis. Infra habebatur: De Mandato Illuſtriſſimi & Reverendiſſimi, Domini Archiepiſcopi præfati*

J. DE MAEYERE, Secret.

Appenſumque erat ſigillum Illuſtriſſimi Domini duplici ſerico rubro.

Hier mag men aenmercken: I. Dat tot in 't jaer van *Jubile* 1670. de Dry H. Mirakeleuſe Hoſtien zyn aenbeden en in de Proceſſien omgedragen geweeſt, zonder een andere

Geconſacreerde Hoſtie daer oyt bygevoegt te zyn, aengezien het voorſz. Bevel tot by-voeginge der Geconſacreerde Hoſtie, door den Aerds-biſſchop maer eerſt gegeven is den 12. July 1671.

Ten II. Dat de Dry H. Mirakeleuſe Hoſtien in hunne wezentheyd gebleven zyn, gelyk die te vooren waeren, zonder de zelve weg te nemen, oft andere Geconſacreerde Hoſtie in hunne plaets te ſtellen; zynde de andere by-gevoegde maer alleen (zoo het voorſz. *Decretum* ſpreekt) *pro omni ſecuritate*, „ Tot alle verzekeringe."

Ten III. Dat door het by-voegen van eene andere Geconſacreerde Hoſtie de wezentheyd en Goddelyke eerbewyzing van de Dry H. Mirakeleuſe Hoſtien geenzints vermindert oft vermeerdert word; want gelyk de Rechten zeggen: *Quod abundat*, *non vitiat*. „ Het „ gene overvloediger is, beſchaedigt niet." Ja, al waer 't dat daer nog honderde en meerdere Geconſacreerde Hoſtien by-gevoegt waeren, zoo zoude eventwel daer niet meerder oft minder wêzen: maer eenen *Jeſus Chriſtus*, Godt en Menſch zyn en blyven, gelyk het Geloof leert. Waer toe dient, dat den H. *Thomas (In Lauda Sion)* zingt:

Sumit Unus, ſumunt Mille;
Quantum iſti, tantum ille,
Nec ſumptus conſumitur.

Als mede de volgende Rymkens:

Lezer, weeſt hier niet verwondert;
Want Een is zoo veel als Honderd
In dit Heylig *Sacrament:*
All' de zinnen hier in dwaelen,
d'Oor alleen gaet zonder faelen,
Godt word door 't Geloof gekent.

Al-hoe-wel hier vooren nu verſcheydemael geſchreven is van de generaele Proceſſien met het Alder H. *Sacrament van Mirakel*, zoo vinde ik egter nog zommige die verſwegen zyn, en van den Eerw. Heer *Caſmeyer (Vervolg van 't H. Sacr. v. Mir. fol. 7.)* worden aengetoont uyt wie ik de zelve hier invoege, als volgt:

ANDERE EXTRACTEN,

Genomen uyt zeker oud Papiere Boeksken (beſchreven door Heer S. Ydens) *beginnende 12. February* 1499. *en eyndigende den* 25. *van Auguſtus* 1542. *met de hand geſchreven, en aen d'Heer* Caſmeyer *ter hand geſtelt door* M. Carolus Bromans, *Borger ende Greffier van de Treſoriers ende Rentmeeſter dezer Stad* Bruſſel.

ITem anno 1525. op S. *Joannes-Baptiſt* dag ... ging men tot *Bruſſel* met de Proceſſie van 't H. *Sacrament van Mirakel*, waer van de reden was, een Mirakeleus teeken van een verdroncken kind ... ende het kind ging met de Proceſſie, en men dede eenen ſchoonen Dienſt ... van 't H. *Sacrament* &c. *Dit ſchoon Mirakel is wettig onderzocht, met veele getuygen*

bevestigt, notariael beschreven, en daer naer door den voorsz. Ydens *in druk uytgegeven in 't jaer* 1608. *tot* Brussel.

Item anno 1529. den derden dag October heeft men dat weerdig H. *Sacrament* te *Brussel* omme-gedragen door dat Hof van *Brabant*, daer *myn Vrouw Margarite* was, en ook al 't Steen-poort, naer d'oude costume, met groote reverentie ende zeer devotelyk, ende dat mits dat op dien tydt regneerde al sulcken Siekte, die men hiet: *Die Sweetende Siekte*, in ander Steden die goede luyden gingen, d'een in lynen kleederen, d'ander bervoets, bloots hoofts ende veel berrende toortsen, 17. hondert, soo men seyde. Want dat Weerdighe H. *Sacrament* in menigen tydt niet en hadde omme-gedragen geweest. *Tot meerder klaerheyd kan den goedw. Lezer hier naer-zien wat in 't V. hoofd-stuk fol. 70. beschreven is: als ook,* Mudzaert, *op dit jaer, die aldaer, in Engeland, den oorsprong van déze* Sweetende Ziekte *aentoont.*

Item anno 1529. den 7. dag van November, d'welck was op eenen Sondagh, wordt dat H. *Sacrament van Mirakel* omme-gedragen door dat Hof van *Brabant*, daer *myn Vrouwe Margarite* was met allen haere Raeden, met groote reverentie ende seer devotelyck, met menige berrende tortsen. Ende oock was geordineert dat alle Kloosteren kleyn ende groote, niemant achter-blyven en soude, komende met haere kostelycke habyten aen in die voorsz. Processie, om den H. *Sacramente*

eere te doen. Ende voor den hoogen Choor in S. *Goedelen* Kercke was eenen ſchoonen Autaer gemaeckt, ſeer verciert van koſtelyckheydt, myn Heer den Suffragaen van *Cameryk* dede den Dienſt, d'Abt van *Grimbergen* ende d'Abt van *Diligem* die waeren die Administranten in den Dienſt, ende een iegelyck Prieſter die daer Miſſe las, hadde 2. ſtuyv. Daer waeren wel 180. tortſen berrende, d'welck noyt geſien en was, ſoo devotelyck ende ſeer koſtelyck alſoo dat was.

Item anno 1529. den 20. dagh Meert, droegh men te *Bruſſel* dat Weerdigh H. *Sacrament van Mirakelen* omme, in groote reverentie, daer waeren ontrent 1500. berrende tortſen.

Item anno 1530. den 24. July was die Proceſſie van 't H. *Sacrament van Mirakelen* tot *Bruſſel* in S. *Goedelen* Kercke, met alle die Prieſters ende Klooſteren van der Stadt *Bruſſele* als voorgenoemt ſtaet, daer quamp ſoo menigh menſche van andere Steden, Dorpen ende Landen van verre om die Proceſſie te eeren, ende te ſien, ende om dat Weerdigh H. *Sacrament van Mirakelen* te beſoecken met groote reverentie. *In dit jaer is den* 27. *Novembris tot* Mechelen *geſtorven Vrouwe* Margarita: *en in haer plaetſe is van den Keyſer geſonden* Maria *ſyne Suſter.* Mudſaerd *hîc ex Miræo.*

Item anno 1530. den 17. dagh van November droegh men dat Weirdigh H. *Sacrament* omme te *Bruſſel*, ende men dede in S.

Goedelen Kercke eene ſchoone geſongen Miſſe van *Requiem* ende alle Prieſteren die daer quamen Miſſe leſen die hadden eenen Miſſe penninck, ende dat tot laveniſſe van de Zielen, die daer verdroncken waeren in *Vlaenderen* ende in *Zeelandt. Dêzen afgryſſelyken Water-vloed ſtaet hier vooren beſchreven in 't VI. hoofd-ſtuk van dèzen tweeden Boek fol.* 105. *& ſeq.*

Item anno 1530. op S. *Marcus* dagh droegh men dat Weirdigh H. *Sacrament van Mirakelen* omme in S. *Goedelen* Kercke tot *Bruſſel*, den Dienſt dede den Biſſchop van *Cameryck*, *Keyſer Carolus* was daer preſent, en oock den *Cardinael van Roomen*, in grooter eerweerdigheydt met menig hondert berrende tortſen.

Item anno 1531. den 16. July, was de Proceſſie van 't weerdigh H. *Sacrament van Mirakelen*, inne-geſet, dat met alle jaer het Sondaghs naer Sinte *Margrieten* dagh, Proceſſie gaen ſoude met alle die Prieſteren van de Stadt van *Bruſſel*, het zy Weirelyck oft Ordenen groot ende kleyne met haere beſte habyten van haerlieder Kercken.

Item anno 1532. den 14. July droegh men d'eerweidigh H. *Sacrament van Mirakelen* om te *Bruſſèl* in groote reverentie, ende in groote ſolemniteyt van Perſonagien ende Cieraeten achter ſtraeten, daer waeren menigh hondert berrende tortſſen, *myn Vrouwe Marie* ginck mede met haer Edelmans ende Jouffrouwen... De Canceleryе, die Wethouderen van der

Stadt, die Reken-kamers, de Gulde broeders, die Ambachten, een iegelyck hebbende een berrende tortse. Groote menigte van volck van andere Steden en Dorpen quamen om dit weirdigh H. *Sacrament van Mirakelen* eere te doen met grooter devotien by nachte ende dage omme-gaende in haer lynen kleederen. Tot hier toe *Casmeyer supra.*

Eyndige dit X. Hoofd-stuk van den tweeden Boek met de Seventiende Schildery, rustende in de Kercke van de H. *Gudula*, de welcke verbeeld hoe den Aerds-bisschop *Hauchinus* de Custodie met de Dry H. Mirakeleuse Hostien uyt den uyt-geholden Balk haelt, voor wettig goed keurt en aen het volk tot eerbeweyzinge vertoont. Dêze is bekostigt en vereert door den Eerweerdigsten Heere *Henricus Josephus van Susteren*, Bisschop van *Brugge* &c. Onder de zelve staet:

RESURGET IN GLORIA. I. *Cor.* 15.

Quas facit Hæreticus ferè sex latitare per annos,
Hauchinus *tollens è trabe monstrat Opes.*
Sacra diu latuit, sed nunc ovat Hostia: Christi
Illa resurgentis forma decusque fuit.

Dat is te zeggen:

HY SAL VERRYSEN IN GLORIE. I. *Cor.* 15.

De Beldt-storm heeft gepraemt voor desen Schat te
sorgen,
Hy is ontrent ses jaer in eenen Balck verborgen;
Hauchinus haelt hem uyt. Siet *Jesum* andermael
Verrysen uyt het graf in vollen zegenprael.

Voege hier achter nog de derde Schildery (uyt het getal van de ses leste vereerde) bekostigt en in de Kercke van de H. *Gudula* gegeven door den Eerweerdigsten Heere *Milo de Fossez*, Prelaet der vermaerde Abdye van *Heylissem* &c. verbeeldende het gene in de H. Schrifture gelezen word in 't tweede Boek der Machabeën aen 't eerste Capittel, wel passende op dit X. Hoofd-stuk, alwaer staet als volgt : *Nam cum in Persidem &c.* ,, Want als
,, onse Vaders in *Persien* (gevangen) geleyd
,, wierden, hebben de Priesters, die toen
,, Gods Dienaers waeren, het vuer dat sy
,, van den Autaer genomen hadden, heyme-
,, lyk verborgen in de Vallye, daer eenen
,, diepen en droogen put was, ende daer in
,, hebben sy het zelve zoodaenig gestopt, dat
,, die plaetse aen alle menschen onbekent was.
,, Maer als daer nu veele jaeren voor by wae-
,, ren geloopen, en het aen Godt behaegde,
,, dat *Nehemias* uyt *Persien* zoude gezonden
,, worden, zoo heeft hy de Naer-komelin-
,, gen van die Priesters, die het heylig Vuer
,, verborgen hadden, gezonden om het zelve
,, te zoeken, ende gelyk sy ons vertelt heb-
,, ben, zoo en hebben sy geen Vuer gevon-
,, den, maer een vet water. En den Priester
,, *Nehemias* heeft hun dat water bevolen te
,, putten en tot hem te brengen, ende met
,, het zelve doen besproeyen de Slag-offerran-
,, den en allen het hout dat op den Autaer
,, geleydt was : en als dit nu geschied was,

„ en den tyd daer was, dat de Sònne klaer „ ſcheen, die te vooren door eene Wolcke „ bedekt was, zoo is daer een groot Vuer „ ontſteken, dusdanig dat ſy hun lieden alle „ verwonderden." Waeròm heeft den Almogenden Godt alle dêze wonderheden toen laeten geſchieden? Den Prieſter *Nehemias* antwoord : *Ut ſciant gentes quia tu es* Deus *noſter* (2 *Machab. C.* 1. ℣. 27.) „ Op dat de Heydenen mogen weeten, dat gy onſen *Godt* „ zyt."

Op dêze Hiſtorie ſlaen zeer wel de volgende Latynſche *Carmina*, die onder dêze Schildery ſtaen.

Dum flebant veteres Captivi in Perſide Patres,
Sub tellure Sacer conditus ignis erat.
Cum placuit Superis, poſt multos erutus annos
Clarior effulſit, quam fuit ante focus.
Dum flebant noſtri hæreſios ſub peſte Parentes
In trabe divinus conditus ignis erat.
Ignis erat, Lux vera Patris de Lumine Lumen
Verus erat, niveo qui Latet Orbe Deus
In trabe ſex annis latuit : cauſamque requiris?
Major ut illius ſplendor in urbe foret.

Welckers hoog-dravenden zin myn *Muſa* vertaelt als volgt :

Terwyl in *Perſien* Gods volk moeſt droevig zuchten,
Door Prieſters, 't Heylig-Vuer ook moeſt verholen vluchten :
Maer als 't Godt heeft behaegt, veel jaeren naerder-hand,
Heeft dit verborgen Vuer met meer klaer vlam gebrand.

Als *Bruſſel* was geſtelt in droeve Ketteryen,
En Gods volk over al niet deed' als bitter ſchreyen;
Toen was het God'lyk Vuer, het Heylig *Sacrament*,
In eenen Balk geſtopt, by veel volk onbekent.
Dit is 't waerachtig Licht, gedaelt uyt 's Hemels zaelen,
Niets kan verborgen zyn voor deez Gods helder ſtraelen:
Nochtans dit waere Licht ſcheen toen in duyſternis,
Mits het in eenen Balk ſes jaer verborgen is.
Maer waerom was dit Licht zoo langen tyd in 't duyſter?
Vraegt niet! Want 't is geſchied tot meerder Eer en Luyſter:
Hier door de *Bruſſels* Stad nu blinkt nog eens zoo klaer
Mits 't *Sacrament* nu daer licht naer *Vier Honderd Jaer*.

Wat geeft ons dit alles anders te kennen, als dat *Chriſtus* onſen Saligmacker, de Sonne van Rechtveerdigheyd, 't eeuwig Licht des Vaders, en 't Goddelyk Vuer der Liefde, tegenwoordig in 't Alder H. *Sacrament van Mirakel*, ten tyde van ſes jaeren, als de Stad van *Bruſſel* overdekt was met die duyſter wolcke der Ketterye, verborgen is geweeſt, en door de Voorzienigheyd Gods wederom glorieuſelyk is herſtelt, tot trooſt en Saligheyd van alle goede Catholyke Inwoonders, die ten tyde van ſes jaeren gezucht ende geweent hadden onder die droeve ſlavernye van een deel quaed-aerdige en booze Ketters: ende dat de vyanden van 't Rooms Geloof hier uyt zouden leeren, dat *Chriſtus Jeſus* waerachtig aldaer tegenwoordig, den waeren *Godt*
der

der Christenen is, *ut Sciant gentes quia tu es Deus noster (supra).* „ Op dat de Ketters zou„ den weeten, dat gy onsen Godt zyt", die syn zelven en syn volk kan beschermen en verlossen.

Voège hier nog by dêze vier volgende Jaer-schriften:

MIrabILIs eUCharIstICUs DeUs.

WonDerLIJk Is ChrIstUs In 't saCraMent.

ChrIstUs pIe aDoratUr In VenerabILI saCraMento.

Dat is:

Christus word in 't Hoog-weerdig Sacrament Godtvruchtiglyk aenbeden.

In saCra hostIa ChrIstUs Latet, MUnDI VIta.

Dat is:

In de H. Hostie is Christus verborgen, het Leven des Werelds:

XI. HOOFD-STUK.

Triumph van de H. Kercke over de Ketters, die de waerheyd van het Alder H. Sacrament *des Autaers loochenen : bewêzen van den tyd der Apostelen, tot den dag van heden.*

AL-hoe-wel hier in 't sesde Hoofd-stuk van den eersten boek, de waere en zelfstandige tegenwoordigheyd van *Christus Jesus* Godt ende Mensch in 't H. *Sacrament* des Autaers, klaer en bondig beschreven is : zoo en willen, noch en zullen de versteende ketters dêze goddelycke waerheyd niet gelooven : ende, dat grootelyks te verwonderen is, al-hoe-wel dêze goddelyke waerheyd in de H. Schriftuere klaer uyt gedrukt staet, en van alle waere Christenen, door heel de wereld verspreyd, van 't beginzel der Apostelen af, tot heden toe, altyd eendragtelyk is gelooft, ende tot het eynde des wereld standvastelyk zal gelooft worden; zoo verschillen de ketters in dit geloofs punct onder malkanderen grootelyks : want den eenen verstaet het zoo, en den tweeden wederom anders; ja zoo veel verscheyde ketters, zoo veel verscheyde zinnen en uyt leggingen, zoodaenig dat over deze vyf woorden : *want dit is mym Lichaem*, meerder als over de honderd zinnen zyn gesmeed en uyt-leggingen gemaeckt, waer van

nochtans maer eenen waeren zin kan zyn, die in de H. Roomſche Kerk geleert, geloofț ende beleden word.

De Gereformeerde leeren dat *Chriſtus* de vyf voorſz. woorden in eenen figuerlyken oft beteeckenenden zin geſproken heeft : ſy zeggen dat het Lichaem van *Chriſtus* ſpeyze, en ſyn Bloed drank is; maer in eene geeſtelyke en beteekender-weyze, de welcke men niet en nut als door 't geloof en op eene geeſtelyke maniere; als by voorbeeld : als ik dit brood en wyn in 't nacht-mael nutte, dan verheffe ik myn hert ende geeſt opperwaerts tot Godt in den Hemel, ik geloove in den Saligmaker, en ik nutte oft ontſange Hem door 't Geloof, ende my vaſtelyk in-beeldende, dat gelyk dit brood en dêzen wyn myn Lichaem voeden, dat ook aldus het Vleeſch en Bloed van *Chriſtus* myn ziele voedet. Zoo dit de waerheyd is, dan volgt klaer, dat men ook in huyſen, in herbergen, op wagens en ſchuyten, ja op alle bedenckelyke plaetſen het nacht-mael houden kan, en vervolgens heeft men de Kercken niet noodig, die van de Roomſche ontnomen zyn : want men kan op alle plaetſen, nuttende Brood ende wyn; ſyn hert tot Godt op heffen, en vaſtelyk, zig in-beelden en gelooven, dat gelyk dit Brood en dezen wyn dienen tot voedzel van 't Lichaem; aldus ook het Lichaem ende Bloed van *Chriſtus* dienen tot voedzel van de ziele.

Maer laet ons beter en klaerder ſprêkẹn,

hier en is de vraeg oft queſtie niet, wat gy, ô Gereformeerde, als gy in 't nacht-mael Brood en wyn nut, in u zelven denkt, ofte gelooft, maer men moet aen-mercken en wêten, wat den Zoone Gods in ſyne gebenedeyde en Almogende handen heeft gehad, als hy in 't leſte Avond-mael zeyde : *Neemt ende eet, want dit* Is *myn Lichaem, dat voor u lieden gelevert zal worden*; wederom. : *Dit* Is *myn Bloed, dat voor u lieden vergoten zal worden.* Gy zegt dat dit niet en *Is* als enckel Brood, en *Chriſtus* zegt, dat het ſyn Lichaem *Is.* Voor onſe Saligheyd is aen 't Cruys geen Brood gelevert, noch geenen wyn vergoten : maer het waere Lichaem en Bloed van *Chriſtus.* Aen wie zal men, oft moet men nu gelooven? Aen u ô Gereformeerde, die als andere een logenachtig menſch zyt, oft aen den Zoone Gods, die de eeuwige waerheyd is. Ey Lieve, zeg my eens, zoude den Zoone Gods klaerder en uyt-druckelycker woorden konnen gebruykt hebben, als hy gebruykt heeft, als hy ons vaſtelyk zoude willen doen gelooven, dat hy waerlyk ſyn Vleeſch en Bloed tot ſpeys en drank gaf? waer 't ſaeken dat alle menſchen des werelds en Engelen des hemels duyzend jaeren beſteden om klaerder woorden te vinden, om hun wel uyt te drucken, zouden ſy klaerder konnen ſpreken, als zeggende : *Neemt en eet, want dit* Is *myn Lichaem* : *drinkt, dit* Is *myn Bloed? &c.*

Daer-en-boven, als het geoorloft zoude zyn, het woordeken *Is* in *Het beteckent* te ver-

anderen, dan zoude de heele H. Schriftuere en alle de Leer-ſtucken van 't Geloof in duygen vallen. Als by voor-beeld; Het *Woord* Is *vleeſch geworden*; men zoude ſtellen: *Het Woord Beteekent Vleeſch geworden.* Hy *Is* ontfangen van den H Geeſt, hy *Is* geboren, hy *Is* geſtorven, hy *Is* verrezen &c. ſtellende over al voor *Is*, het woord *beteekent*; waer zoude men dan nog Schriftuere oft Geloof vinden? Men beroept de Roomſche op het *Louter woord Gods*, het *Louter woord Gods* is beſchreven door vier Evangeliſten en eenen Apoſtel, die getuygt dat hy dêze waerheyd *Van den Heere ontfangen heeft*; dêze vyf H. en onweder-zeggelyke Getuygen hebben uyt-druckelyk geſchreven: *Dit* Is *myn Lichaem*: waerom het zelve dan niet gelooft? Waer 't ſaeken het maer een enckel Figuer van *Chriſtus* Lichaem geweeſt was, zoude dan niemand van de voorſz. vyf H. Mannen dit te kennen gegeven hebben? Ja, zoude *Chriſtus*, die onfeylbaer is, om ſyn volk niet te bedriegen, dêze ſyne woorden niet moeten uyt-gelєyd hebben, zeggende, dat hy in Figuere ſprak, dat ſyne woorden niet naer de Letter, maer naer den Geeſt, door het Geloof moeſten verſtaen worden? Maer zoo genomen (het welk niet en kan oft mag genomen worden) dat in *Criſtus* woorden eenige duyſterniſſe ofte onzêkerheyd te vinden was, tot wie moeſt men dan gaen, om den waeren zin daer van te weeten? miſſchien tot *Calvinus*, die vyftien hondert jaeren naer de Apoſ-

telen heeft beginnen te leeren? oft tot de eerste Kerk der Christenen, die deze waerheyd van de Apostelen hadden ontfangen? ongetwyffelt tot de eerste Kercke.

Om dan te toonen, dat *Christus* Godt en Mensch waerachtig tegenwoordig is in 't Alderh. *Sacrament* des Autaers, welk groot Mysterie in de Dry H. Mirakeleuse Hostien, die naer vier honderd jaeren nog onbedorven zyn, en waer van den solemnelen *Jubile* nu de Inwoonders van *Brussel* op het prachtiste vieren en verheffen: en dat dit de waerheyd is, de welcke de eerste Christenen van de tyden der Apostelen tot heden toe altyd stantvastelyk geloost ende eenpaerlyk beleden hebben, zoo moet men maer gaen in de Kercke van de H. *Gudula*, en aldaer naer-zien de sestien Capellen waer mede deze Kercke omringelt is, waer op in schrift gestelt zyn de Leeringen en gevoelens van de H. Vaders ende Concilien, die geleeft hebben, oft gehouden zyn in de sestien voor-gaende Eeuwen.

Op de eerste Capelle leest men de Leeringe ende het Geloof van den H. *Ignatius* Marrelaer, raekende het Geheym van het Alderh. *Sacrament* des Autaers in de volgende woorden:

Non gaudeo corruptibili nutrimento, volo panem Cælestem, quæ est Caro Christi Fily Dei. S. Ignatius Mart. Epist. ad Romanos.

„ Ick en verheuge my niet door 't ver-
„ ganckelyck voedzel, ick wille het Hemels

„ Broodt, het welcke is het Vleesch van *Chris-*
„ *tus* den Soone Godts. „ *S. Ignatius Mart. Epist. ad Romanos.*

Hier mogen wy seggen, dat wy op verscheyde eeuwen meer als eene, jae veele H. Vaders, zoo van de Griecksche als Latynsche Kercke souden hebben konnen stellen, vaststellende het Geloof van alle Catholyken raekende dit mysterie, maer dit en heeft ons de plaetse niet toe-gelaeten, ofte de zelve en konde niet vervatten alle het gene hier van geschreven, ende ons achter-gelaeten hebben de H. Vaders op de eerste eeuwe; eenen Heyligen *Ignatius* Martelaer, de Luturgie ofte voorschriften, behelsende de manieren van het bedienen der Mysterien van de Kerck, gemeynelyck toegeschreven aen de Apostelen oft van hun selfs, oft van hunne Discipelen opgestelt, als zyn de Liturgie, die op den naem van den H. Apostel *Petrus* uytgaet, de Liturgie, die den H. *Clemens* toe-schryft aen den H. *Jacobus* Apostel, de Liturgie van den H. *Marcus*, ende zoo voorts.

Op de tweede Capelle, verbeeldende de tweede eeuwe, leest men de Leeringe van den H. *Thelesphorus* Paus, *Epist. ad universos.*

Qui Episcopi proprio ore Corpus Domini conficiunt.

„ Welcke Bisschoppen door hunne eygen
„ mondt het Lichaem des Heeren voort-
„ brengen."

Op dêse eeuwe laeten wy daer het gevoe-

len van den H. *Justinus* Martelaer, van *Alexander* den I. Paus van dien naem, *Epist.* 1. *Cap.* 4. van den H. *Ireneus* Martelaer *Lib.* 4. *contra Hæreses*: *Cap.* 34. en soo voorts.

Op de derde plaetse, verbeeldende de derde eeuwe, lesen wy de woorden van den H. *Cyprianus*, *Serm. de Cœna.*

Panis iste, quem Dominus Discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, Omnipotentiâ Verbi factus est Caro.

„ Het broodt het gene den Heere gaf aen
„ syne Discipelen, niet in afbeeldinge, maer
„ in natuere verandert, is door de Almo-
„ gentheydt des Woords Vleesch gewor-
„ den."

Op dêse eeuwe vinden wy eenen *Origenes*, al-hoe-wel hy elders is afgewêken van de Roomsche Leeringe, soo beleydt hy nochtans uyt-druckelyck: *Hom.* 5. *in diversa loca*, het Mysterie van het Alderheylighste *Sacrament.* Idem *in Cap.* 25. *exodi*: voorders soo vinden wy eenen H. *Pypolitus*, eenen H. *Pontianus*, eenen H. *Dionisius* Bisschop van *Alexandrien*, vast-stellende dit groot Mysterie.

Op de vierde plaetse lesen wy de woorden van dien grooten Bisschop van *Milanen*, den H. *Ambrosius Lib.* 4. *de Sacram.*

Ipsô Domino Jesu *testificante nobis, quod Corpus suum accipiamus & sanguinem, numquid debemus de ejus fide & testificatione dubitare?*

„ Den Heere *Jesus* getuyght ons, dat wy
„ syn Lichaem ende Bloedt ontfangen, mo-

„ gen wy dan van ſyn geloof ende getuyge-
„ niſſe twyffelen?"

Boven het eerſte Concilie van *Niceën* ſoo hebben wy daer by op dêſe eeuwe onder andere den H. *Hilarius*, den H. *Ephrem*, den H. *Gregorius* van *Nyſſènen*, den Broeder van den H. *Baſilius*.

Op de vyfde plaetſe, oft de vyfde eeuwe, leeſt men de woorden van den H. *Joannes Chryſoſtomus*, gemeynelyck genoemt den *Gulden Mondt*, Biſſchop van *Antiochien*.

Quoniam ergo ille dixit : Hoc eſt Corpus meum, nulla teneamur ambiguitate; ſed credamus. Hom. 83. *in Matth.*

„ Alſoo hy geſeydt heeft : Dit is myn
„ Lichaem, ſoo en mogen wy niet twyffe-
„ len; maer gelooven." *Hom.* 83. *in Matth.*

Op dit beſluyt ſeght den voor-genoemden Biſſchop : *Credamus ubique Deo.* &c. „ Laet
„ ons over al geloof geven aen Godt, noch
„ wederſpannigh zyn : al-hoe-wel het aen
„ onſen ſin en gedachte ſchynt onbetaeme-
„ lyck het gene hy geſeydt heeft : laet ſyn
„ ſpreuck te boven gaen onſen ſin ende re-
„ den : en laet ons dit doen in alles en voor-
„ naementlyck in de geheymen oft myſte-
„ rien, niet enckelyck aenſiende die dingen,
„ die ons zyn voor-geſtelt; maer laet ons
„ houden ſyne woorden : want wy en kon-
„ nen van ſyne woorden niet bedrogen wor-
„ den, daer het ſeer licht is, dat onſen uyt-
„ wendigen ſin wordt bedrogen."

Wat konde dien H. Vader klaerder seggen? soo heeft hy oock gesproken: *Hom.* 51. *in Matth. Lib.* 3. *de Sacerd. Cap.* 3. *Hom.* 60. tot de volckeren van *Antiochien.* Op den Brief tot *Corint. Cap.* 8. en 10. *Hom.* 24.

Het soude te lanck wesen, by aldien wy hier en op de volgende eeuwen wilden byvoegen alle het ghene het groot Licht van de H. Kercke gepredickt ende geschreven heeft; den H. *Augustinus* in dêse eeuwe op dit Mysterie, het gene ons achter-gelaeten hebben den H. Bisschop *Gaudentius*, den H. *Cyrillus* Bisschop van *Alexandrien*, den H. *Eucherius* Bisschop van *Lyon*, *Petrus Chrysologus*, *Hilarius* en veele andere, die soo uytdruckelyck ons vast-gesteldt hebben dit Mysterie van het Alderheyligste *Sacrament.*

Op de sesde plaetse, verbeeldende de sesde eeuwe, lesen wy de woorden van den H. *Remigius:*

Licet panis videatur, & in veritate Corpus est Christi. in Cap. 10. *ad Corint.*

„ Al hoe-wel het schynt Broodt te wesen,
„ in der waerheydt het is het Lichaem *Christi.*"

Op de sevenste plaetse, verbeeldende de sevenste eeuwe, staen de woorden van *Gregorius Magnus*, *Lib.* 4. *Dial.*

Ejus Sanguis non jam in manibus infidelium, sed in ora fidelium funditur.

„ Syn Bloedt en wordt nu niet gestort in
„ de handen der ongeloovigen, maer in de
„ monden der geloovigen."

Op de achtste plaetse, of achtste eeuwe, leest men de woorden van den H. *Joannes Damascenus, de fide Orthodoxa Lib.* 14.

Non est figura, Panis & Vinum Corporis & Sanguinis Christi, absit enim hoc, sed est ipsum Corpus Domini Deificatum.

„ Het Broodt en Wyn en is geen figuer
„ van het Lichaem *Christi* (het is verre van
„ daer) maer het is het Goddelyck Lichaem
„ des Heeren."

Op de negenste eeuwe siet men het Geloof van *Rupertus* Abt, die seer wytloopigh geschreven heeft van dit Mysterie, ten tyde van *Paschasius* den I. Paus van *Roomen*, ende ten tyde van *Ludovicus* den Godt-vruchtigen, Keyser &c.

Omnino nihil aliud quam Caro Christi & Sanguis post consecrationem credenda sunt. Lib. de Corp. & Sang. Dom. Cap. 2.

„ Laet ons gelooven dat hier niet anders
„ en is, naer de Consecratie, als het Vleesch
„ en Bloed van *Christus.*"

Op de thiende plaetse, leest men het volgende, eertyds geschreven door *Fulbertus* Bisschop van *Chartres.*

Et quæ Substantia Panis & Vini apparebat exterius, jam Corpus Christi & Sanguis fit interius. Epist. ad Adeodatum.

„ Het gene dat van buyten scheen Sub-
„ stantie van Broodt en Wyn, wordt nu in-
„ wendigh het Lichaem ende Bloedt van
„ Christus."

Op de elfste plaetse, ofte de elfste eeuwe, blykt het Geloof van den H. *Petrus Damianus*, Cardinael en Bisschop van *Ostien*, *Sermone de natali B. Mariæ Virginis.*

Illud siquidem Corpus Christi, quod Beatissima Virgo genuit, illud inquam absque ulla dubietate, non aliud nunc in Sacro Altari percipimus.

„ Dit Lichaem van Christus, het welck
„ de Alderheyligste Maghet heeft gebaert,
„ dit Lichaem, segge ick, sonder eenige twyf-
„ felachtigheyt, en geen ander ontfangen wy
„ aen den Autaer."

Het is op dêse eeuwe geweest, dat verschenen is den Patriarch, daer de hedendaegsche Ketters soo op steunen, eenen *Berengarius*, die den eersten geweest is, die opentlyk dit Mysterie heeft durven bestryden; maer hy heeft dêse Ketterye tot drymael toe publieckelyck af-gesworen, en naer de leste af-sweiringe, van *Roomen* weder-gekeert zynde, is hy Catholyck gestorven in den jaere 1088. den 6. January binnen *Tours* op het eylandt gemeynelyck genoemt *S. Thomas.* Siet hier de eygen woorden van syne leste af-sweiringe: *Ex actis Concilii* Romæ *habiti sub* Gregorio VII. *contra* Berengarium 1079.

Ego Berengarius *corde Credo & ore Confiteor, Panem & Vinum, quæ ponuntur in Altari per Mysterium Sacræ orationis, & verba nostri Redemptoris, substantialiter converti in veram & propriam ac vivificatricem Carnem, & Sanguinem Do-*

mini nostri, Jesu-Christi, *& post Consecrationem essè verum Christi Corpus, quod natum est de Virgine, & quod pro salute mundi oblatum in Cruce pependit, & quod sedet ad dexteram Patris, & verum Sanguinem Christi, qui de latere ejus effusus est; non tantum per signum & virtutem Sacramenti, sed etiam in proprietate naturæ & veritate substantiæ, sicut in hoc brevi continetur; & ego legi & vos intelligitis; ita credo nec contra hanc fidem ulterius docebo.* Sic me Deus adjuvet & hæc Sacra Evangelia.

„ Ick *Berengarius* gheloove metter herte „ en beleyde met den mondt, dat het Broodt „ ende wyn, de welcke worden gestelt op „ den Autaer door het geheym van het hey- „ ligh Gebedt ende de woorden van onsen „ Verlosser, worden substantielyck verandert „ in het waerachtigh eygen ende levent-mae- „ kende Vleesch en Bloedt van onsen Heere „ *Jesus Christus*, en dat het naer de Consecra- „ tie is het waerachtigh Lichaem van Chris- „ tus; het welcke geboren is uyt de Maghet, „ en het welcke voor de Saligheyd des we- „ relts opgedragen, is aen het kruys gehan- „ gen, en het sit aen de rechter handt des „ Vaders, en het waerachtigh Bloedt van „ Christus, het welcke uyt syne zyde is ge- „ stort, niet alleenelyck door een teecken, „ oft kracht van een *Sacrament*, maer ook in „ eygentheyt der natuere, en waerheydt des „ substantie, gelyk dit in dit kort begryp „ wordt vervat, ende ick hebbe gelesen en

„ gy-lieden verſtaet, alſoo geloove ick dit, „ noch ick en ſal tegen dit Geloof voorder niet „ leeren, *Soo helpe my Godt en deſè heylige* „ *Evangelien.*"

Hier mede komen wy tot de twelfſte plaetſe, voor-ſtellende de twelfſte eeuwe, alwaer men leeſt de Leeringe van den honinghvloeyenden Vader *Bernardus*, *Serm.* 3. *Dom. Palm.*

Supra omnia autem Caro Domini verè eſt cibus, & cibus vitæ, Panis de Cœlo vivus.

„ Boven alle het Vleeſch des Heeren is „ waerachtighlyck ſpeys, en een ſpeyſe van „ het leven, een levendigh Broodt van den „ Hemel."

Op de derthiende plaetſe, ofte eeuwe, leeſt men de woorden van den H. *Thomas van Aquinen*, die gemaeckt heeft het geheel Officie, ofte de Prieſterlyeke Getyden, die het heel Chriſtendom door geleſen oft geſongen worden op den Feeſt-dagh van het H. *Sacrament*, den donder-dagh naer de Octave van Sinxen en op de ſeven volgende dagen.

Dogma datur Chriſtianis, quod in Carnem tranſit Panis & Vinum in Sanguinem. In Lauda Sion.

„ Aen de Chriſtenen word een vaſte Leeringe gegeven, dat het broodt verandert in „ het Vleeſch, en den wyn in Bloedt. „

In deſe eeuwe hebben wy de Leeringe van den H. *Bonaventura*, vaſt ſtellende dit H. *Sacrament*, met veele andere Leeraers der H. Kercke.

Op de vierthiende plaetſe is geſtelt de Or-

donnantie van het Concilie van *Weenen* door *Clemens* den *V. lib* 3. *Clementinarum tit.* 16.

Festum Corporis Christi celebrari debet Feria quinta, post Octavam pentecostes.

„ Den Feestdag van het Lichaem Christi
„ moet geviert worden den vierden dag naer
„ de Octave van Sinxen. „

Op de vyfthiende plaese, ofte eeuwe, vinden wy de woorden van den H. *Antoninus* Aerds-Bisschop van *Florence* 3. *part. sum. tit.* 14. c. 4. ℣. 10.

Totus Christus in carne & anima & Deitate est in Sacramento.

„ Christus is geheel met Vleesch, en ziel,
„ en Godtheyd in 't *Sacrament.* „

Dese Leeringe wordt op de zelve eeuwe bevestight in de alghemeyne Kerck-vergaederinge van *Florence*, door den Paus *Eugenius* den IV.

Op de leste plaetse ofte sesthiende eeuwe leest men die schrickelyke vervloeckinge tegen den Aerds-ketter *Luther*, en alle syne Aenhangers, uyt-gesproken door de Vaders van het Concilie van *Trenten* in de 13. *Sitt. Can.* 3.

Si quis negaverit in venerabili Sacramento Eucharistiæ sub unaquaque specie & sub singulis cujusque speciei partibus separatione facta, totum Christum Contineri. Anathema sit.

„ Is 't dat iemandt loochent, dat Christus
„ in het H. *Sacrament* is onder beyde de ghe-
„ daente ende onder alle de deelen van beyde
„ de gedaentens, als sy gescheyden zyn, dat
„ hy vervloeckt zy. „

Hier by soude konnen gevoeght hebben geweest, hadde de plaetse het toe-gelaeten, alle het gene dit vermaert Concilie ons voorstelt en alle oprechte Catholycke belyden moeten, dat wy lesen in het selve, de 13. *Sittinge Cap.* 1. *Cap.* 4. *ende Can.* 1. verdoemende alsoo de Leeringe van andere Autheurs, als *Andreas Carelstad*, *Zwinglius*, *Jan Calvien* ende andere, die op dese eeuwe meer, als op andere voorgaende, hun venyn hebben uyt gespogen tegen het Alderheyligste *Sacrament* des Autaers, ende daer mede eene menighte van onnooselemenschen bedrogen, ende geleyd tot hunne eeuwige verdoemenisse.

Voege hier nog by de Latynsche C*armina*, de welcke in 't Jubel-jaer 1735. onder andere Cieraeten in de uytmuntende Arcke, op-gerecht voor den Gevel der Refugie van G*rimbergen*, gedient hebben, staende onder de bovenste vensters van de voorsz. Arcke aen de rechte zyde de vier Evangelisten en aen de slincke zyde de vier latynsche Leeraers der H. Kercke, een ieder met zyn spreuke ende des zelfs uyt-legginge, zoo als hier volgt:

S. Matthæus.

Hoc est Corpus meum.

Corporis hic signum, non verum Corpus Jesu
His verbis sisti posse, novator ait.
Sed notet: hoc Corpus dedit ille, quod aspera passum est;
Corporis an forsan passa figura fuit?

Aen

Aengezien ik dêze *Carmina* nergens in 't neder-duyts vertaelt en vinde, laete ik de zelve en alle de naer-volgende, door myne *Musa* met neder-duytsche Rymen eenigzints doodverwen.

Dit is myn Lichaem.

De Ketters leeren valsch : 't is 't Lichaem niet des Heeren;
Maer een Figuer daer van. Dus sy Gods Woord verkeeren :
Maer zegt ; oft een Figuer word aen het Cruys herkent ?
Dat daer gehangen heeft, rust ook in 't *Sacrament.*

S. MARCUS.

Hic est sanguis meus.

Fundendum dixit, quem tradidit, esse Cruorem,
Fallere, seu falli nescius ipse Deus.
An fusum fortassè merum, signumvè Cruoris?
Absit ab humano pectore prava fides.

Dat is myn Bloed.

Heer *Jesus* zegt : Myn Bloed zult gy tot Drank genieten,
't Is 't zelve Bloed, dat ik zal aen het Cruys vergieten.
Zegt, was het een Figuer, dat is aen 't Cruys gestort?
Door Ketters valschen mond, Gods Woord belogen word!

S. LUCAS.

Hoc facite in meam commemorationem.

Quod feci, hoc facitote, inquit; quid fecit Jesus?
In Carnem vertit, quod fuit ante ceres.
Hæc data Discipulis extrema nocte potestas :
Carnem igitur verso ponere pane queunt.

Doet dit tot mynder gedachtenisse.

Dat ik doen, doet dat ook, sprak *Christus* in syn leven,
Als hy in schyn van Brood syn Lichaem heeft gegeven;
Dus Priesters, door Gods macht, als sy aen d'Autaer staen,
Doen ook het zelfste werk, dat *Jesus* heeft gedaen.

S. Joannes.

Caro ... mea verè est Cibus.

Lis quondam Hæbræos inter, num Christus edendam,
Carnem homini propriam tradere posset, erat.
Ast horum litem ille, novatorumque diremit,
Quando, mea est verè, dixerat, esca Caro.

Myn vleesch is waerlyk Speyse.

De Joden twisteden, hoe *Jesus* konde geven
Syn Vleesch tot Speys, syn Bloed tot Drank van 't eeuwig leven:
Maer *Jesus* heeft den twist beslist met klaer beweys:
Myn Bloed is waerlyk Drank; myn Vleesch is waerlyk Speys.

Nu volgen de vier Latynsche Leeraers der H. Kercke.

S. Gregorius.

Panem ... manente propriâ specie in Carnem ... convertit.

Fallitur hic visus cum tactu, gustus, odorque;
Panem vult oculus; non tamen esse fides:
Nam Panem in Carnem Servator transtulit: ergò
Non sub pane Caro, sed speciebus, adest.

Het Brood ... blyvende de zelve gedaente, heeft hy in ſyn Vleeſch verandert.

Den ſmaek, 't gezicht, den reuk, en ook 't gevoelen dwaelen,
't Gehoor kan maer alleen de waerheyd achter-haelen:
Vervolgens allen zin dwaelt in dit *Sacrament*,
't Is maer 't Gehoor alleen, dat hier de waerheyd kent.

S. Ambrosius.

De Pane fit Caro Chriſti.

Hic Chriſti Carnem, Luthere, fateris adeſſe;
Numen adeſſe putas, ſed ſine pane, negas.
Si Caro, ſi Panis; falſa eſt ſententia Chriſti:
Dempto igitur, Chriſti fit Caro, Pane: capin?

Van Brood word het Vleeſch van Chriſtus.

Gy Luther dwaelt, gy zegt: in 't Brood *Chriſtus* te wêzen:
Is *Chriſtus* in het Brood, zoo blyft 't Brood als voor dêzen;
Maer daer is maer *Broods ſchyn*, het Brood geheel vergaet,
En in de plaets van Brood, Heer *Jeſus* Lichaem ſtaet.

S. Augustinus.

Nemo ... illam Carnem manducat, niſi prius adoraverit.

Grande nefas fuerit, ſi quis, quod ſumit, adoret,
Ni fuerit verus, quæ datur eſca, Deus.
Sed jubet Aurelius: *prius hoc, quam ſumet, adoret*
Grex Chriſti: præſens hic latet ergo Deus.

Niemand eet dit Vleesch, ten zy hy 't zelve eerst aenbeden heeft.

't Waer vuyl Afgodery de speys van Brood t'aenbidden,
Ten waer, in plaets van Brood, Godt daer was heel in't midden.
En *Augustinus* wilt; dat men 't aenbidden zal,
Vervolgens is aldaer den Grooten Godt van al.

S. HIERONYMUS.

Dominus JESUS ... ipse comedens, & qui comeditur.

Quod Deus assumpsit, numquam dimisit, at ille
Assumpsit Corpus verum, Animamque Deus.
Sed dedit hoc Corpus, quod & ipse comêdit, edendum,
Illius ergo editur, cum Deitate, Caro.

Den Heere Jesus ... zelfs êtende, en die ge-êten word.

Godt noyt verlaeten heeft, dat hy heeft aengenomen,
Mensch-wordende heeft hy Lichaem en Ziel bekomen;
Dit gaf hy al tot Speys; hy zig daer mê eerst voed,
Daer naer aen d'ander ook gaf eygen Vleesch en Bloed.

Op het voor-gaende past zeer wel de vyfde Schilderye, onder de ses, de welcke in de Kercke van de H. *Gudula* gegeven zyn in 't jaer 1735. Dêze vyfde Schildery verbeeld den Triumph van de H. Kercke over de ketterye, raekende het Mysterie van het Alderh. *Sacrament* des Autaers, vereert en bekostigt door den Eerw. Edelen Heer *Philippus de Herzelles*, Prelaet van de Edele en vermaerde Abdye van de H. *Gertrudis* binnen *Loven* &c. In deze

Schilderye ziet men de H. Kercke, met het H. *Sacrament*, waer in de dry mirakeleuſe Hoſtien af-gebeeld zyn, zitten op eenen zeer ſchoonen Triumph-wagen, boven haer vliegen dry Engelen, die den pauſſelyken Myter en Staf dragen; voor afvliegt de *Faem* met een bazuyn aen den mond, en een ander *Nymph*, dragende in d'eene hand een glorie-kroon en in d'ander den Lauwer-tak; met ziet ook in de locht verſcheyde Engels koppen. Voor op den Triumph-wagen zitten met hunne bediedzels de dry goddelyke Deugden: *Geloof Hôpe* en *Liefde*: den wagen word getrocken van dry witte peerden, aengeleyd door dry Maegden met hunne bediedzels; onder de raders liggen de kettres, met meer andere verbeeldeniſſen en cieraeden. Onder dêze Schilderye ſtaen de volgende latynſche *Carmina*:

Expulſis, Sparſiſque fugâ Bruxella triumphat
Hoſtibus, affulget vera vetuſque Fides:
Vera vetuſque Fides de Sacro Corpore Chriſti,
Quod niveis Cereris ſub ſpeciebus adeſt.
Hanc contra Hæreticus vires, furor exerat omnes,
Semper ovat vinci neſcia vera Fides:
Hinc tibi ſubjecti Mater Spectabilis orbis
Exilit, & niveis vecta triumphat equis.

Welcke zin-ryke woorden ik aldus vertaele.

Zoo haeſt het Ketters ſchuym uyt *Bruſſel* was verdreven,
Zag men in voll' Triumph daer 't oud Geloof herleven;
Het oud en waer Geloof van 't Heylig *Sacrament*.
Waer in men Godt en Menſch zelfs tegenwoordig kent.

Hier tegen 't Ketters-ras met wreedheyd wilt beginnen;
Maer Gods Geloof, vol kracht, laet haer niet overwinnen.
Ziet! hoe d'Heylige Kerk nu in Triumph om-ryd,
De Ketters onder 't rat van haer' koets zyn vol ſpyt.

Eyndige dit XI. Hoofd-ſtuk met de volgende Rymen ende Jaer-ſchriften.

Het grootſte Wonder-werk, dat Godt oyt heeft bedreven
Is, als hy heeft ſyn Vleeſch in ſchyn van Brood gegeven;
Met *Menſch-* en *Godtheyd* ruſt in 't Heylig *Sacrament*,
Waer hy ſyn Liefd' en Macht oneyndig maekt bekent
En ziet! dit Wonder-werk, brengt voort meer Wonder wercken,
Waer van wy een zeer groot hier binnen *Bruſſel* mercken;
Waer nu *Vier-honderd Jaer Dry Hoſtien* zyn bewaert,
Waer in ſyn Wonder-werk Godt heeft veropenbaert.
Door booze Joden zyn deez *Hoſtien* door-ſtêken,
Waer uyt veel wonder Bloed terſtond begon te lêken.
Ziet! Die Onzienbaer is, en ook Onlydelyk,
Van ſyn *Menſch-Godtheyd* daer door wonderlyk gaf blyk.
Ik roep met *David* uyt: (*a*) „ 'k Zal uw' Autaer „ omringen,
„ Op dat ik hooren mag de Stem', die Lof zal zingen,
„ En ook verhaelen zal uw wonderheden raer:"
Hoe Gy in eenen Balk verborgen waert ſes jaer.

(*a*) *Pſalm* 25. ℣. 6. *en* 7.

De Geusen zochten toen dit *Sacrament* te vinden,
Als wolven waeren sy om Gods Lam te verslinden;
Sy liepen d'heel Stad rond, en zochten over al,
Ja sy beloofden geld aen die 't aenweyzen zal.
Maer Godt, in dien Balk, syn Zelven bleef bewaeren,
Tot dat de Geusen uyt de Stad verdreven waeren;
Toen *Jesus*, uyt den Balk, quam weder op d'Autaer,
En heeft Zyn Zelven nu bewaert *Vier Honderd Jaer.*
Uyt dit Groot Wonder-werk zyn and're voort-gesproten,
Veel hebben daer Gods jonst, en weldaeden genoten:
Hoe veele naer de Ziel, aldaer geholpen zyn,
En naer het Lichaem ook genezen van de pyn?
(*b*) „ Dit Heylig *Sacrament* verdryft al de krank-„ heden,
„ Die Ziek zyn het geneest, en 't heelt gequetste „ leden.
„ In *Jesus* Vleesch en Bloed vind men de Medicyn
„ Voor alle, die met smert en quael bevangen „ zyn."
(*c*) *Chrysologus* aenmerkt: (*d*) „ Hoe een Vrouw is „ gekomen,
„ Die twelf jaer was heel krank, en heeft den boord „ genomen
„ Van *Jesus* heylig kleed: en ziet! Sy wierd ter-„ stond
„ Van al haer droeve quael, genêzen en gesond.
„ Heeft *Jesus* kleed de kracht, om heel gesond te „ maeken?
„ Wat zal zyn Lichaem doen, aen die 't godtvruchtig „ raeken?
„ Daer is de Medicyn, die alle quaelen stilt,
„ Gaet met betrouwen daer al die genezen wilt."

(*b*) *Hoc Sacramentum* omnes morbos depellit, Ægrotos *Curat*, *Collisos redintegrat*, *& ab omni eripit Casu. S. Cyrill. Alex. l.* 4. *in Joan.* 7. (*c*) *S. Chrysolog. Serm.* 34. (*d*) *Matth. C.* 9. ℣. 20.

Hier men Hulp-middel vind voor alderhande plagen,
Waerom men 't *Sacrament* gaet in Triumph om-dragen:
Dit Heylig *Sacrament*, *Mirakeleus* verbreyd,
Is *Brussels* grootsten Schat, Geluk, en Saligheyd.

Jaer-schriften.

hÆretICUs UtI CanIs LatrabIt; MorDere Vero non poterIt.

Dat is:

Den Ketter zal bassen als eenen hond; maer hy en zal niet konnen byten.

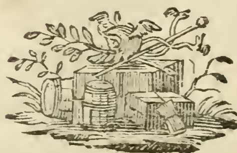
eUCharIstIæ De hæretICIs pLane trIUMphUs;

aC brUXeLLarUM spLenDor.

Dat is:

Den vollen Triumph van 't H. Sacrament over de Ketters;

En ook den Eer-glans der Brusselaers.

XII. HOOFD-STUK.

De Arcke des Verbonds, naer dat sy langen tyd onder de Macht der Philiſtynen was geweeſt, en andere wiſſel-voor-vallen hadde uytgeſtaen; is eyndelyk met groote pracht en triumph in eenen koſtelyken Tempel binnen Jeruſalem *gebragt: het H.* Sacrament van Mirakel, *het welk ſes jaeren in eenen Balk, om de Beeld-ſtormerye, was verborgen geweeſt, word in dit* Vier-honderd-jaerig Jubilé *met alle mogelyke Heerlykheyd, Pracht en Luyſter door Goddelyke Dienſten ver-eert, in Proceſſie omgedragen, en alle mogelyke eer-beweyzingen aen-gedaen.*

DE Arcke des Verbonds is noyt roemruchtiger geweeſt, dan als ſy was in de handen van haere vyanden: want al-hoe-wel ſy onteert was en machteloos ſcheen, als de Philiſtynen de zelve in hun macht hadden; heeft Godt nogtans op den zelven tyd als ſy daer alle vermaek in namen, hun die laeten dienen tot af-ſchrik en ſwaere plagen. Nouwelyks hadden ſy die met vollen zegenprael in de Stadt *Azot* gebragt en in den Tempel van *Dagon* hunnen Afgod geſtelt, oft hy viel in ſtucken ter aerde voor de Arcke. De wrack Gods gong van den Afgod voorder tot de Afgodiſten, de welcke met een vuyl ſchande-

lycke plage in de heymelykste leden hunder lichaemen geslagen wierden, waer door sy veel ongemak en swaere pynen onderstonden. De lands-lieden hadden geen veel beter lot, als die van de Stad: om de oneer aen Godt in syne Arcke gedaen, zond hy hun over eene groote menigte van muysen, die rondom de velden en hoven ellendig verwoesteden; zoo dat men schier over al niet en zag als quelende en stervende menschen. De Inwoonders der Stad *Azot* en van de omliggende Dorpen ziende hun aldus gebragt tot de uyterste ellende, begonden te mercken, dat het verblyf der Arcke daer van de oorzaek was, en dat hier door allen zegen en geluk in rampspoet en droefheyd veranderde: waerom sy besloten hebben hun van de Arcke te ontmaeken, en de zelve te verzenden van d'eene Stad naer de andere; maer eylaes! deze zyn daer niet beter mede gevaeren als de eerste.

De Philistynen eyndelyk vermoeyt zynde van die swaere plagen langer te lyden, hebben de Opper-bestierders der Steden *Geth*, *Accaron*, *Ascalon*, *Gasa* ende *Azot*, door den raed by hunne wyzen en waerzeggers genomen te zaemen besloten de ontnome eer wederom te geven aen den Godt van *Israel;* en door openbaere herkentenissen te belyden de kleyne achtbaerheyd, die sy bewezen hadden aen het gene 't Hoogweerdigste was onder het volk van Godt. Aldus dan is de Arcke des Heeren, de welcke als gevange gekomen

was in 't Land der Philiſtynen, in Triumph weder-gekeert in 't Land van *Irael*, met haer dragende de afbeeldinge der plagen, waer mede Godt dit ongeloovig volk geſtraft hadde, tot een eeuwige gedachteniſſe en zegenteeken ſynder Macht en over-winninge.

Tot dien eynde wierd'er eenen nieuwen wagen gemaekt, waer op de Arcke met haere eer-giften geſtelt zynde, van twee koeyen wierd voort-getrocken, de welck zonder ſtille ſtaen recht zyn gekomen tot *Bethzames*, de welcke de naeſt-gelegen Stad der Joden was. De Inwoonders der Stad waeren over de komſte der Arcke met vreugden ingenomen, welckers gevangeniſſe geheel *Iſraël* boven maeten hadde bedroeft: maer ziet! dêze blydſchap wierd haeſt verandert in droefheyd, als veele der Bethzamiters, om hunne nieuws-gierigheyd en lichtveerdigheyd in 't aenſchouwen der Arcke, met de dood geſtraft wierden; daer ſtirven van de voornaemſte der Stad ſeventig en van 't gemeyn volk vyftig duyzend. (1. *Reg.* 6. ℣. 19.) Den ſchrik, waer mede ſy bevangen waeren, en de vreeze van alle te ſterven, was oorſaek dat ſy die van *Cariathiarim* verzochten, van de Arcke, aen hun door de Philiſtynen toegezonden, in hun Land te willen nêmen, het welk ook aldus geſchiede. De Arcke wierd dan gebragt tot *Gabaon*, en geſtelt in 't huys van *Abinadab*, eenen Leviet en godtvruchtigen Man, den welcken de zorge daer van beval aen ſynen Zoone

Eleazar, die ook geweyd wierd, om hier door weerdig te zyn tot de Arcke te naerderen en de zelve te bewaeren met ſyne Broeders, het welke ſy met groote eerbiedinge dêden ten tyde van twintig jaeren, naer dat ſy onder de Philiſtynen vier maenden geweeſt was.

Dêze godtvruchtige eer-bewyzinge is Godt zoo aengenaem geweeſt, dat hy in plaets van eenige plagen over te zenden (gelyk hy gedaen hadde over de Philiſtynen en Bethzamiters) het huys van *Abinadab* vervulde met allen zegen en gebenedydinge: doende hier door klaerlyk aen-toonen, dat dien goedertieren en almogenden Godt en Menſch, tegenwoordig in het Alder H. *Sacrament* des Autaers, waer van dêze Arcke met het Manna daer in beſloten eene Afbeeldinge was, anders niet en tracht, als met ſyne hemelſche jonſten, Goddelyke genaede, en overvloed van gratien te vervullen en te zegenen die volckeren, de welcke hun weerdig-maeken zoo heyligen en koſtelyken Schat te bezitten, te eeren, ende te aenbidden.

Als nu *David* de Stad van *Jeruſalem* in bezittinge hadde, ende het Ryk naer ſwaere oorlogen eenigzints in ruſte begon te komen, heeft dien Koning aen de Arcke meer Godsdienſtigheyd bewezen, als *Saul* op alle den tyd van ſyne Regeringe gedaen hadde: want in plaets dat dêzen zorgeloozen Koning eens zoude gepeyſt hebben op de Arcke des Heeren, die

altoos bleef in 't huys van *Abinadab*, van den tyde dat ſy van de Philiſtynen daer gezonden was; heeft *David* ſyn eerſte werk daer van gemaeckt, waer toe hy eene prachtige Ruſt-plaets heeft doen bereyden, ende by een roepen een menigte van ſyne Onder-zaeten ten getalle van dertig duyzend, om de Arcke uyt het huys van *Abinadab* te vervoeren naer *Jeruſalem*: welcke plechtige vervoeringe met alle mogelyke pracht en heerlykheyd is vergezelt geweeſt. *David* heeft daer in zelfs willen tegenwoordig wezen, en terwyl hy op de Harpe ſloeg, was 'er een menigte van andere Perſoonen, die dêze plegtige Inhaelinge vereerden met Rym-dichten en Lof-zangen, onder het geluyt van alderhande muſicaele Inſtrumenten.

Terwylen dêze heerlyke Inhaelinge de herten van alle die de Arcke vergezelſchapten met blyſchap vervulde, is 'er eene onverwachten toeval gekomen, die hun alle grootelyks ontſtelde en bevreeſt maeckte. *Oza* die den wagen mende, daer de Arcke op ſtond, ziende dat de koeyen, die den wagen voorttrocken, achter uyt-ſloegen, en duchtende dat hier door de Arcke in perykel van vallen was, ſtak de hand uyt om die tegen te houden: maer in de plaets van den val der Arcke te beletten, is hy zelfs op ſtaende voet dood gevallen. Alle die dit aen-zagen wierden met vreeze bevangen, *David* zelfs was zoo verſchrikt, dat hy terſtond het voor-némen ver-

anderde van de Arcke binnen *Jérusalem* te brengen, en dêde die ſtellen in 't huys van *Obededom*, gelegen in de Voor-Stad, ontrent den voet van den berg *Sion :* alwaer ſy is gebleven dry maenden tot groot voordeel en geluk van heel ſyn Huys-gezin. *David* ziende dat dêzen Man van arm, gelyk hy te vooren was, zoo ryk was geworden, en daer en boven aenmerckende het groot geluk en zegen, het gene de tegenwoordigheyt der Arcke aen het huys van *Obededom* hadde toe-gebragt, dacht in ſyn zelven niet te misdoen, met de zelve in ſyn eygen huys te nêmen.

Tot dien eynde dêde hy een groot getal van Levieten uyt-kippen, die de Arcke niet en zouden ſtellen op eenen wagen, maer op hunne ſchouders eerbiediglyk dragen : en is aldus in het by-wêzen van eene ontelbaere menigte van volk, en onder eene zoet-klinckende over-eenkominge van muſicaele Inſtrumenten en ſtemmen met grooten luyſter binnen *Jeruſàlem* gebragt tot de plaetſe, de welcke *David* daer voor hadde doen bereyd maeken. *David* ondervindende dat hem alles door de tegenwoordigheyd der Arcke naer wenſch ging, en vreezende, dat Godt op hem wel mogte vergramt worden, aengezien hy zoo een heerlyk paleys bewoonde van Ceder-hout gebouwt ende behangen met alderhande koſtelyk cieraet, en de Arcke des Verbonds maer alleenelyk met pelſen van dieren bedekt was; zoo wierd hy van voor-nêmen tot meer-

der eere Gods en van ſyne Arcke eenen alderkoſtelykſten Tempel te bouwen, hier van ſprak hy met den Propheet *Nathan*, die hem voor antwoord gaf; dat hy niet en twyffelde ofte dit zoude aen Godt zeer aengenaem wêzen, en dat hy den Heer daer over met gebeden zoude beraeden. Het welk hy gedaen hebbende, heeft Godt hem bevolen aen *David* te zeggen: Dat al-hoe-wel ſyn voornemen aen hem zeer behaegde, hy nochtans niet en wilde dat hy (aengezien hy eenen Oorlogs-man was) dit zoude uyt-wercken, maer dat ſynen Zoone *Salomon*, naer ſyne dood, dit groot werk zoude onder-nêmen en vol-trecken.

Gelyk als Godt voor-zeyd hadde is het geſchied; *Salomon* ſynen Vader opgevolgt zynde in het Ryk, heeft alle mogelyke zorge en middelen aen-gewend, op dat dêzen Tempel zoude gebouwt worden, waer toe *David* in ſyn leven de onkoſten hadde bereyd. Dêzen prachtigen en konſt-ryken Bouw is begonſt ten tyde de geheele Jodſche Natie en Land van *Iſraël* in volle vrede en ruſte was; en zoo haeſt den zelven voltrocken was, is alles wat tot de Offerranden en Inweydinge des Tempels noodig was bereyd gemaekt. Alsdan heeft *Salomon* gedacht de Arcke des Heeren te doen vervoeren uyt de plaetſe, waer ſy van *David* geſtelt was: dog op dat dêzen Gods-dienſt te prachtiger en heerlyker zoude wêzen, heeft hy allen het volk vergadert om

naer *Jerusalem* te komen, om den Tempel in te weyen, en dan de Arcke daer in te dragen. Den Koning ging zelfs voor de Arcke, die gedragen wierd door de Priesters, en dêde zeer veele offerranden: de Priesters stelden die met groote eerbiedinge in 't *Heylig der Heyligen* tusschen twee Cherubinen, die de zelve met hunne vleugelen bedekten. Godt toonde hoe aengenaem hem dit alles was, zeggende, tot *Salomon*, dat hy dien Tempel tot een Huys des Gebeds hadde verkoren, belovende dat Hy de gebeden, die aldaer gestort wierden, zoude verhooren, zeggende voorder: *Ik heb dit huys geheyligt ... dat ik mynen naem daer stellen zoude in der eeuwigheyd, ende myn oogen en myn hert zullen daer zyn tot allen dagen.* (3. *Rom. C.* 9. ℣. 3.)

Dêze historie van de Arcke des Verbonds is in den lesten *Jubilé* van 't jaer 1735. vertoont geweest door eene schoone Ry-bende van de jongheyd der latynsche Schoolen van de Societyt *Jesu*; zin-spêlende op 't Alder H. *Sacrament van Mirakel*, waer van dêze Arcke een figuere was. De Arcke en besloot als dan, volgens veele, niet als de twee steene Tafels, waer in de Wet Gods uyt-gesneden was; maer in 't Hoogweerdig H. *Sacrament* is schuylende 't eeuwig Woord des Vaders, Godt ende Mensch, de Fontyn van alle Wysheyd en van onse Saligheyd. Is 't saeken dat van Godt mildaedig zyn gezegent geweest, die aen de Arcke eerbiedinge bewêzen: hoe overvloediger

zal

zal Godt dan niet gebenedyden, die het Alder H. *Sacrament* eeren, loven ende aenbidden. Voorders, is 't dat de ſolemnele omdraginge der Arcke en inbrenginge in *Salomons* Tempel aen Godt zoo aengenaem is geweeſt : Hoe grootelyks moet hem dan ook behagen de ſolemnele omdraginge van 't H. *Sacrament van Mirakel*, het welcke nu naer *Vier Honderd Jaeren* Jubileert ende Triumpheert over Joden, Ketters en andere vyanden van 't H. Rooms Geloof?

Wat wonder is 't dan, dat de ieverige Inwoonders van *Bruſſel* op dêzen *Vier-honderd-jaerigen Jubilé* zoo groote onkoſten doen in het oprechten van menigvuldige uyt-muntende Arcken Triumphael, ſchoone vercieringen der Huyſen, waer in een ieder als om prys en overwinninge ſchynt geſtreden te hebben : prachtigen Ommegang met koſtelyke nieuwe Triumph-wagens, konſt-ryke Zinnebeelden, wel-gevonde Jaer-ſchriften, aengenaeme vertooningen van verſcheyde vreemde ſchoone en opgepronkte Dieren, uyt de vier Deelen des Werelds als op-gezocht, waer de ſchoon en ryk op getoeyde Kinderkens, daer op zittende, met draeyende en wendende handekens, met pylkens uyt boogkens ſchietende en andere raere vertooningen, eenen luſt aen de oogen der Aenzienders veroorzaeken. Waer blyven alle de ſchoon nieuw gemaekte ſtucken van den prachtigen Ommegang; als de menigvuldige Reuſen, het groot

Schip met de omswierende Booten, waer in de Matrooskens aerdig klimmen, roeyen en bezig zyn tot vermaek en verwonderinge der aenzienders? Verswyge de uytmuntende Cavalcade oft Ry-bende, vertoont door de jongheyd der Latynsche Schoolen van de Eerw. Paters der Societeyt *Jesu*, waer in het dierbaer opgetoeyt cieraet schynt om prys te twisten met de welgeschikte order der vertooninge.

Men heeft dêze *Vier-honderd-jaerige Jubilé* van 't H. *Sacrament van Mirakel* met groote plechtigheyd binnen *Brussèl* beginnen te vieren den 4. April in dit tegenwoordig jaer 1770. ter gedachtenisse, dat het als dan was den dag, op den welcken de goddelooze Joden de H. Hostien zoo wreedelyk hebben mishandelt en tot bloedens toe door-steken in 't jaer 1370. Tot dien eynde was in de Collegiale en Parochiale Kercke van de H. *Gudula* het H. *Sacrament van Mirakel* tot openbaere aenbidding ten toon gestelt met toeloop van ontellyke menschen, die het zelve quamen eeren en aenbidden. Naer-middag waeren in de voorsz. Kercke vergaedert de Heeren van den Priveën Raed, van de Finantien en Raed van Brabant, als ook de Heeren van de Reken-kamer en van de Magistraet: als mede de Heeren Pastoors en Geestelycke van verscheyde Parochien, met hunne Gemeyntens, de vier Biddende Ordens en andere Ordens der Stad, die de generaele Processien gewoon zyn te vergezelschappen. Ontrent den 4. ueren

quam ſynen Koninglyke Hoogheyd, den Prince *Carolus Alexander*, Gouverneur der Nederlanden, met ſynen koſtelyken Treyn van Edel-lieden en Gardes in de voorſz. Kercke, alwaer naer eenige Lof-zangen en Gebeden, de Benedictie met het Alder H. *Sacrament van Mirakel* wierd gegeven door ſyne Excellentie, den Aerds-Biſſchop van *Mechelen*.

Men mag hier wel aenmercken, dat het dien geheelen dag een zeer ongeſtuymig weder was geweeſt, met geduerigen regen, wind en hagel onder-mengelt; zoo dat een ieder vreezde, dat de ſolemnele Proceſſie op dien dag geenzints en zoude voort-gang gehad hebben. En ziet! ô wonderheyd des Heeren! nauwelyks en was den tyd gekomen, dat de Proceſſie zoude beginnen uyt de Kerck te trecken, oft men zag onvoorziens (tot verwonderinge van heel de Stad) dat den regen, wind en hagel teenemael begonnen op te houden, en de Sonne, die dien heelen dag haer noch niet en hadde vertoont, haere heldere ſtraelen begon te laeten ſchynen, en eenen aengenaemen dag te maeken, den welcken heeft blyven dueren, tot dat de Proceſſie, naer lang onder wegen geweeſt te hebben, zonder eenig ongemak, wederom in de voorſz. Kercke was gekeert, als wanneer het voorig ongeſtuymig weder is hernomen. Ongeloovelyk was den toeloop, der menigvuldige Menſchen, die dêze Proceſſie volgden, en Godt bedankten.

Weynig naer vier ueren begon de Processie met groote Godtvruchtigheyd uyt de voorsz. Hoofd-Kercke voort te trecken, voor af gaende de gewoonelyke Geestelyke en Biddende Ordens onder hunne Processie-Vaenen; de Godtvruchtige Borgery en verscheyde Broederschappen; de Heeren Pastoors der Parochien met hunne onderhoorige Geestelyke; de Heeren der Raeden en van de Magistraet, alle met brandende Flambeeuwen enz. Dragende syne Excellentie, den Aerds-Bisschop het H. *Sacrament van Mirakel*, het welcke met eene gestichtige eerbiedinge te voet wierd opgevolgt van syne voorsz. Koninglyke Hoogheyd, omringelt van syne Edel-lieden, Hofdienaers en Gardes. De Processie bleef ten eersten stille staen aen de Capelle der XII. Apostelen, alwaer het H. *Sacrament van Mirakel*, ten tyde der wreede Beeld-stormerye, was gevlucht en verborgen geweest, aldaer de Benedictie met het zelve gegeven zynde, gong men voorts naer de Capelle van *Salazar*, alwaer in 't jaer 1370. de Jodsche Synagoge gestaen hadde, en de H. Mirakeleuse Hostien bloedig door-stêken waeren, wezende juist den dag en 't Vier-honderdste jaer, dat dit groot Mirakel aldaer geschied was. Dêze Capelle was binnen en buyten uyt-muntende schoon verciert, en het H. *Sacrament van Mirakel* op den Autaer gestelt zynde, wierd daer door iever des Broederschaps van 't *H. Bloed* een alder-treffelykste Motet onder het bly-ge-

ſchal van muſicaele Inſtrumenten gezongen.

De Lof-zangen alhier geeyndigt en de Benedictie als vooren gegeven zynde, wierd de Proceſſie hernomen, gaende door verſcheyde ſtraeten der Stad, alwaer zommige huyſen, niet tegen-ſtaende het voorig onſtuymig weder, op 't alder-keurigſte verciert, met brandende Flambeeuwen oft cierlyke Lanternen bezet waeren, ſpaerende de Godvruchtige Borgery geene moeyten en koſten, om het H. *Sacrament van Mirakel*, het welk door hunne ſtraeten wierd omgedragen, op het aldertreffelykſte te vereeren, en den Goddelyken zegen af te ſmeeken. Ontrent den avond is deze Godtvruchtige Proceſſie met eene geſtichtige devotie in de Kercke van de H. *Gudula* weder gekeert, alwaer wederom de Benedicte met 't voorſz. H. *Sacrament* gegeven zynde, is de Solemniteyt van dien dag geeyndigt, tot meerder eere en glorie van dien Godt en Menſch, tegenwoordig in 't Alder-H. *Sacrament van Mirakel.*

Ik was van meyninge alhier nog te beſchryven het ſchoon en koſtelyk cieraet der Kercke van de H. *Gudula*, met alle de treffelyke nieuwe wercken, die in de zelve gemaekt zyn; als mede de Triumph-wagens met hunne bediedzels, den uytmuntenden Omme-gang met de nieuw-gemaekte ſtucken daer toe dienende; de Arcken Triumphael met hunne beteekeningen, de Cavalcadens, en andere wondere en raere pronk-ſtucken, die op dêzen weertga-

loozen *Vier-honderd-jaerigen Jubilé* zullen vertoont worden : maer om dat de zelve noch niet in vollen eysch voltoeyt zyn, en hier van, zoo de beschryvingen, als afteekeningen, in druk staen te volgen, zoo worden de zelve hier achter gelaeten.

Voege hier nog by den volgenden

LOF-ZANG

Van den H. Thomas *van* Aquinen, *tot aenbidding van 't H.* Sacrament.

'k Aenbid U, grooten Godt, in Broods-schyn hier verholen,
Myn Gods-dienstig Geloof ziet U klaer, zonder dolen;
Myn Hert zig onder-werpt aen uw' Almogentheyd,
'k Beswyk, aenmerckende uw' Tegenwoordigheyd.
Gezicht, Smaek en Gevoel in U, ô Godt verdwaelen;
Maer 't vast Geloof kan hier gerust de waerheyd haelen:
Ik alles vast geloof, wat Gods Zoon' heeft gezeyd;
Want syn waerachtig Woord geeft alle zekerheyd.
Aen 't Cruys uw' Godtheyd maer wierd aen 't gezicht ontnomen.
Uw' Menscheyd men hier ook niet ziet te voorschyn komen:
Zoo Godt als Menscheyd t' zaem aenbiddend op d'Autaer,
Bid ik, het gene bad den goeden Moordenaer.
Ik zien, als Thomas, niet de wonde in uw' zyde,
Nogtans ik U, ô Heer, myn waeren Godt belyde:
Plant uw Geloof in my nog altyd, dieper in,
Op dat ik vaster hoôp, en meerder U bemin.
O schoon Gedachtenis van Jesus bitter sterven,
Waerachtig Brood, 't welk doet de menschen 't leven erven;
Verleent dog, dat van U mag leven myn gemoed,
En t' allen tyden smaekt, dat Gy zyt zoet en goed.

Goedhertig Pellicaen, naer U ik, Jesu, haeke,
Wilt my, onzuyver mensch, door uw' bloed zuyver maeken;
Een druppel van uw Bloed kan heel het aerderyk
Wit maeken, boven sneeuw, van alle sondig slyk.
O Jesu, die 'k nu zien met een gordyn omhangen,
Wanneer zal 't dog geschien, daer ik zoo naer verlange?
Dat ik U eeuwig zien, met ongedekt gezicht,
En dat ik Salig zy, door 't zien van 't Hemels licht.

Jaer-schrift.

ADORO TE DEVOTÈ ABSCONSA DEITAS;
SUB PANIS SPECIE, JESU LATITAS.

Dat is:

Ik aenbidde U godtdienstiglyk verholen Godtheyd; onder den schyn van Brood zyt gy, ô Jesu! verborgen.

Eyndige dêze twee Boeken van 't Vierhonderd-jaerige Jubilé van 't H. Sacrament van Mirakel met de volgende

Jaer-schriften.

QUADRIGENTIS SÆCULIS INCORRUPTÆ MANENT HOSTIÆ.

Dat is:

De H. Hostien blyven Vier-honderd jaeren onbedorven.

GAUDEAT TELLUS IN MAGNO CHRISTI JUBILEO.

Dat is:

Verheugt u, ô aerde in den grooten Jubilé van Christus.

HÆC DIES AB IPSO FACTA ET STATUTA, JUBILEMUS IN EA.

Dat is:

Laet ons van dien dag, van hem gemaekt en vastgestelt, met vreugde de Jubel-feest vieren.

SIT LAUS HILARIS, SIT SONORA, INTEGRA SIT ET DECORA MENTIS JUBILATIO.

Dat is:

Dat het eenen blyden Lof zy, eenen wel-klinckenden, volkomen en vermaekelyken vreugde-galm des gemoeds.

DIES VERÒ SANCTÆ EUCHARISTIÆ SOLEMNIS AGITUR.

Dat is:

Den dag van 't heylig Sacrament word waerlyk solemnelyk geviert.

LAUDATE CHRISTUM IN SONO TUBÆ, IN ORGANIS ET CITHARA.

Dat is:

Looft Christus met trompet geklank, met Orgels en Harpen.

LaUDetUr In CIJMbaLIs Lætè sonantIbUs.

Dat is:

Dat hy geloofd worde met bly-klinckende Cymballen.

soL, LUna, atqUe steLLæ LaUDate eUM.

Dat is:

Zon, Maene en Sterren looft hem.

LaUDetUr VenerabILIs eUCharIstIa tot LaUDIbUs, qUot In CœLo steLLæ, peLaGo gUttæ, In terra pULVeres, In Vere fLores, æstate grana, et arborIbUs foLIa.

Dat is:

Dat het Hoogweerdig Sacrament geloofd worde met zoo veele Lof-zangen, als 'er in den hemel sterren, in de zee druppelen, op de aerde stofkens, in de lente bloemen, in de zomer graenen, en op de boomen bladers zyn.

Eynde van den Tweeden Boek.

TAFEL

Van wat aenmerckens-weerdig in den Tweeden Boek van 't Vier honderd jaerige Jubilé van het H. Sacrament van Mirakel *verhandelt word.*

I. HOOFD-STUK.

II. HOOFD-STUK.

III. HOOFD-STUK.

IV. HOOFD-STUK.

V. HOOFD-STUK.

VI. HOOFD-STUK.

VII. HOOFD-STUK.

VIII. HOOFD-STUK.

IX. HOOFD-STUK.

X. HOOFD-STUK.

XI. HOOFD-STUK.

XII. HOOFD-STUK.

Eynde der Tafel en van den tweeden Boek.

In plaets van Druk-fouten, word hier dit kort Rym-dichtie gestelt.

ZOo wie de laetste Fout weg-nêmen wilt uyt Boeken,
Kan in een Hoey-tas ook een naelde gaen opzoeken:
Dat hier Druk-fouten zyn, word willig toegestaen;
Die naer de laetste zoekt, wanneer krygt hy gedaen?
Schoon een nauw-keurig oog op alles wel gaet letten;
Wat den Autheur juist schryft, den Drucker kan mis zetten:
Daerom, ô Lezer, neemt zoo 't Goed als Fauten aen,
Verbêtert zelfs, wat hier in Druk kan zyn misdaen;
En zoo Gy dit wel doet,
Dan 't Quaed zal worden Goed.

